

Co-funded by
the European Union

**Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського**

ІІІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКИ ЄС:
ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ТА МЕХАНІЗМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ»**

26-27 березня 2026 року

м. Кривий Ріг

УДК 339.9:338.2

Стратегії та політики ЄС: інституційна структура та механізми реалізації: матеріали III науково-практичної конференції (26-27 березня 2026 року) – Кривий Ріг: Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського Криворізького національного університету, 2026. 340 с.

Члени оргкомітету конференції:

Чернега О.Б. – д.е.н., професор, професор кафедри економіки та бізнесу Криворізького національного університету.

Кожухова Т.В. – д.е.н., професор, в.о. директора навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського Криворізького національного університету.

Бочарова Ю.Г. – д.е.н., професор, завкафедри економіки та бізнесу Криворізького національного університету.

Горіна Г.О. – д.е.н., професор, завідувач кафедри технологій в ресторанному господарстві, готельно-ресторанної справи та туризму Криворізького національного університету

Матеріали конференції висвітлюють питання, пов'язані з інституційною структурою та механізмами реалізації стратегій та політик ЄС.

Матеріали конференції рекомендуються викладачам і студентам закладів вищої освіти, науковцям, аспірантам, докторантам і практикам.

Науково-практичну конференцію проведено за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах реалізації проєкту «Європейські цінності: сталий розвиток, економічна безпека та цивілізаційні імперативи» 101127413 — EVSDESCI (програма Еразмус+ напрям Жан Моне).

Погляди та думки, висловлені в публікаціях, належать виключно авторам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського агентства з питань освіти і культури (EACEA). Ані Європейський Союз, ані EACEA не несуть за них відповідальності.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Погляди, висловлені в публікаціях, є позицією авторів. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції та їх наукові керівники.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Project: 101127413 – EVSDESCI – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH.

©ННІЕТ імені Михайла Туган-Барановського КНУ, 2026

© Автори тез, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИКИ ЄС: ЦІЛІ, ІНСТРУМЕНТИ, ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 10

Боліла С.Ю.	Наука та інновації у геоекономічному продовольчому конфлікті: європейські реалії, український досвід та стратегічні переваги для ЄС	10
Будякова О.Ю.	Біоекономічні політики ЄС: цілі, інструменти, особливості реалізації та досвід для України	12
Вернігорова Н.В.	Розвиток партнерств з благодійними організаціями в сфері реабілітації як інноваційний інструмент підтримки галузі	17
Дубін Д.Л.	Роль органів місцевого самоврядування у багаторівневому врядуванні ЄС: механізми координації та взаємодії зі стейкхолдерами	20
Захарчишин М.І., Содома Р.І.	Міжнародні стандарти управління ризиками як інструмент розвитку стійкості територіальної громади	24
Іванова Ю.О.	Інструменти підтримки регіонального розвитку в ЄС: можливості адаптації в Україні	27
Касперович О.Ю.	Формування кадрового забезпечення кібербезпеки промисловості в Україні в контексті євроінтеграції	30
Ковалівська К.В.	Політика ЄС у сфері цифровізації: виклики та перспективи	35
Маслій О.А., Циганенко К.Д.	Забезпечення цифрової стійкості малого і середнього бізнесу України в умовах євроінтеграції	40
Міщук Є.В.	Маркетинг персоналу: політики країн ЄС	42
Назаренко П.М.	Зелена трансформація промисловості України в умовах інтеграції до європейського зеленого курсу	45
Некрасенко Л.А.	Підходи до визначення та оцінки екосистемних активів	50
Опалько В. В., Романчук С.С.	Інноваційні механізми залучення прямих іноземних інвестицій у контексті політик ЄС та децентралізації	52

Панькова О.В.	Стратегічні засади промислової політики ЄС, її кадрового забезпечення при переході до Industry 4.0 та 5.0: виклики та уроки для України	57
Поляковська О.О.	Міжкультурний досвід української молоді в умовах євроінтеграційних процесів та вимушеної мобільності	63
Приймак Н.С.	Впровадження ESG-підходу в систему стратегічного управління бізнес-структур	65
Проданова Л.В.	Соціально-економічні практики ЄС у сфері економіки довголіття: адаптація інструментів для відновлення людського капіталу України	68
Пушкар Т.А., Старцев О.В.	Кластерно-мережеві підходи до організації інноваційних процесів у будівництві: досвід ЄС для України	72
Семистрок В.В.	Цифрова трансформація Європейського Союзу: досвід для України	76
Соколюк К.Ю., Соколюк І.Ю.	Інвестиційно-інноваційний розвиток ринку плодоовочевих культур та продуктів їх переробки: стратегічні напрями розвитку в умовах євроінтеграції	80
Соломка А.В., Федотова Т.А.	Трансформація міграційної політики ЄС під впливом світових тенденцій	83
Черчик Л.М., Хумарова Н.І.	Удосконалення інституційних інструментів стимулювання підприємницької діяльності у сфері використання природних ресурсів в Україні: досвід Європейського Союзу	86
Шахно А. Ю., Паустовська Т.І., Арістархова А.Р.,	Євроінтеграційне спрямування державної політики України: розвиток транспортної системи	89
Шепеленко В.Д.	Залучення інвестицій ЄС у відбудову України	94
Щербак А.В.	Агропромислові ринки: ринкова влада та державна політика в ЄС і Україні	98
Шурига І.В.	Нові реалії для українського бізнесу в умовах європейського зеленого курсу	103
Щурова Е.І.	Політика контролю експорту озброєння в Європейському Союзі	106
Юсько М.Б.	Вплив стратегій ЄС на цифрову трансформацію українського публічного сектору	109

Язіна В.А.	Механізми реалізації туристичної політики ЄС та їх значення для розвитку туризму в Україні	113
Korohodova O., Chernenko N., Hlushchenko Y.	Enhancing the capacity of local communities to respond to crises through the use of EU policies	116
Vinska O.Y.	European integration of Ukraine: advantages for women	119

СЕКЦІЯ 2. СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄС: ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Бессонова А.В., Чабан В.В.	Напрями підвищення туристичного потенціалу історичного центру міста	125
Босовська М.В., Новак В.В	Моделі кластерних екосистем для повоєнного розвитку туризму	129
Герасименко Т.В.	Інноваційний розвиток регіональної туристичної інфраструктури України на засадах сталого розвитку з урахуванням досвіду ЄС	133
Горіна Г.О., Чернега О.Б.	Сталий розвиток туризму в ЄС: ключові виклики та найкращі практики туристичних дестинацій	136
Козлова А.О.	Цифровізація гостьового циклу як інструмент сталого розвитку індустрії гостинності	139
Козлова А.О.	Інвестиційний механізм сталого розвитку туризму та індустрії гостинності в країнах ЄС, досвід для України	142
Корнілова Д.О., Герасименко Т.В.	Подієвий туризм як чинник сталого розвитку територій у контексті європейського досвіду та українських реалій	144
Мартінова Н.С., Мартінов Д.О.	Розвиток підприємств ресторанного бізнесу з урахуванням КСВ та ESG-принципів: європейський досвід та українські реалії	147
Мацько А.В.	Європейські підходи до сталого розвитку туристичної індустрії: імплементація в Україні	151
Ніколайчук О.А.	Зелена інфраструктура готельних підприємств ЄС: регуляторні виклики та перспективи сталого розвитку	154
Снігур К.В., Кальний Є.І.	Циркулярна економіка в туризмі: європейські стандарти мінімізації відходів для українських компаній	158

Шептуха О.М.	Сталий маркетинг у сфері туризму та готельного господарства: досвід Європейського Союзу та перспективи розвитку в Україні	160
Vorobiova O.A.	Rehabilitation tourism: conceptual provisions and its structural place in the overall tourism system	163

СЕКЦІЯ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ **168**

Бельська Т. В., Радіонов В. С.	Ремінералізація ґрунтів за допомогою базальтового борошна як елемент сталого розвитку аграрного сектору	168
Бондар-Підгурська О.В., Заріцький Н.І., Дударик А.С., Чубар Н.С.	Імідж і резильєнтність підприємства як індикатори управління його конкурентоспроможністю: європейські практики сталого розвитку	172
Горайнова Ю.А., Волкова В.О., Погорілецький К.К.	Пестициди в Європейському Союзі та Україні: нормативна база, виробництво, використання, ризики	177
Гоцуля І.О.	Сучасні підходи до енергозабезпечення людства в умовах сталого розвитку	180
Кисельов В.А.	Європейський зелений курс як концептуальна основа формування конкурентних стратегій підприємств у зеленій економіці	183
Лещенко М.М., Кисельова А.О.	Особливості трансформації фінансових ринків на основі європейського зеленого курсу	187
Носова Н. І.	Ринок органічного овочівництва в Україні у контексті сталого розвитку та європейського зеленого курсу	190
Омельченко О.В., Гончаренко В.А., Перекрест В.В., Мазур Д.М.	Використання відновлюваних джерел енергії для підвищення енергоефективності процесу сушіння рослинної сировини	195
Погорілецький К.К.	Європейський зелений курс як орієнтир для відбудови та сталого розвитку України в умовах воєнного стану	197
Пономарьов Д.О.	Стратегії ТНК на світовому ринку нафти	199
Савустьян М.С., Гончаренко В.А., Перекрест В.В.	Синтез металевих наночастинок із використанням принципів «зеленої хімії»	202

Суранов О.О.	Професійні компетентності державних службовців у реалізації європейського зеленого курсу	204
Ткаленко С. І.	Роль ЄС у забезпеченні сталого розвитку	208
Федотова Т. А., Більська О.В.	Європейські практики сталого розвитку щодо забезпечення повної і продуктивної зайнятості	212
Golikova O., Karpenko O.	Integrating the European Green Deal provisions into transboundary river basin management: multidisciplinary assessment of the danube and Dnipro ecosystems within the sturnet project	215
Ivanova N.	Ukraine in the context of the twin transition: digitalisation and green economic recovery	218
Karpenko O., Golikova O.	Long-term data as a basis for ecosystem management strategies of the dnipro and danube under climate change	222
Nesterenko I.V.	Institutional determinants of innovative development in the context of the European Green Deal	224
Olesko.N.A.	Public mechanisms for the development of the region's innovation ecosystem in the context of European Sustainable Development practices	229
Omelchenko O.V., Honcharenko V.A., Ozarchuk V.S., Artyukh O.S.	Sustainable development strategies in the refrigeration industry	231
Shvets D.V., Kotov I.A., Karabut N.O.	Development of soft skills in future software engineers as a european standard of professional training	233
Tsvirkun L.O., Tsvirkun S.L., Perekrest M.V., Isachenko V.I.	Monitoring energy consumption to improve energy efficiency of production	236
Tsvirkun L.O., Tsvirkun S.L., Perekrest V.V., Artyukh O.S.	Energy consumption reduction technologies	238
СЕКЦІЯ 4. ЄС НА ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АРЕНІ		241
Божко Д.	Роль Європейського Союзу у сучасних геополітичних процесах	241

Бочарова Ю.Г., Чернега О.Б., Кожухова Т.В.	Європейська інтеграція: загрози чи можливості для економічної безпеки держави	243
Геля Є.К.	Європейський зелений курс у системі геоекономічної стратегії Європейського Союзу	247
Діхтяренко Є., Глущенко Я.	Сутнісна характеристика експортного потенціалу агропромислових підприємств	250
Михайлова А.А.	Санкційна політика ЄС та її ефективність в російсько-українській війні	254
Михайловська А.В.	ЄС на геоекономічній та геополітичній арені	257
Пасенко В.М., Згурська К.Ю.	Динаміка та перспективи розвитку цифрового ринку Європейського Союзу	261
Тарлопов І.О., Манейло С.В.	ЄС: геоекономічна вага та геополітичні амбіції	264
Чернега О.Б., Бочарова Ю.Г.	Стратегічні заходи Європейського Союзу щодо підвищення конкурентоспроможності	267

СЕКЦІЯ 5. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ЄС ІЗ КРАЇНАМИ-СУСІДАМИ 270

Білецька А.Р.	Європейська інтеграція України як стратегічний напрямок зовнішньої політики	270
Генералов О.В., Бондаренко М.М.	Маркетингова стратегія підприємства в умовах цифровізації міжнародних ринків	271
Герасименко О.Ю.	Якість вищої освіти в країнах Європейського Союзу	275
Ніколайчук О.А., Фадєєва В. О.	Організаційно-правові аспекти ведення електронного бізнесу в Україні: вітчизняний досвід та євроінтеграційні орієнтири	278
Філонюк В. В.	Роль економічного уповноваження жінок у євроінтеграції України	282
Фоміна О.О.	Кризові трансформації суспільства та роль політик ЄС у розвитку України	286
Чупрій А. О.	Вплив російсько-української війни на трансформацію політики сусідства ЄС	288
Matsuka V., Horbashevskia M.	Modern strategies and directions for the development of transnational cooperation in the border area	290

295

СЕКЦІЯ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Абасова А. М.	Актуальні проблеми розвитку мовного простору: досвід ЄС та України	295
Безименна А.О., Моргун О.А.	Мова як чинник культурного збагачення та соціальної згуртованості в Україні та ЄС	298
Вовк М.	Актуальні проблеми розвитку мовного простору: досвід ЄС та України	301
Воробйова Л.В.	Типові помилки та труднощі перекладу ділових текстів у контексті реалізації комунікаційної політики ЄС	303
Воробйова Л.В., Кучерявенко К.А.	Адаптація української цифрової реклами англійською мовою для ринку ЄС: мовні та культурні аспекти	307
Дроваль С.В., Герасименко О. Ю.	Інтернет і соціальні мережі як фактор розвитку мовного простору	311
Зубко А.	Латинські афікси як ключ до розуміння наукової термінології в англійській мові	312
Неізнестна А.І.	Трансформація транспозиції в українському перекладі роману Данієли Стіл «Неможливо»	315
Остапенко С.А.	Лінгвостилістичні вимоги до перекладу офіційно-ділових текстів	317
Пономаренко К.Д., Моргун О.А.	Захист і розвиток мовного простору України та ЄС в умовах війни	319
Рибалка Н.В.	Навчальні онлайн-платформи як одна із складових сучасного освітнього середовища	322
Удовіченко Г.М.	Антонімічний переклад в процесі міжмовної передачі змісту	327
Федорова І.В.	Мовна підготовка аграріїв у контексті історії української державності та євроінтеграції	329
Чайка А.С.	Чому деякі європейські мови зникають і що з цим роблять	332
Morozova D.	AI integration into the process of foreign languages learning	334
Petrova A.M.	Peculiarities and challenges of military terminology translation	336

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИКИ ЄС: ЦІЛІ, ІНСТРУМЕНТИ, ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

*Боліла С.Ю., к. с.-г. н., доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна*

НАУКА ТА ІННОВАЦІЇ У ГЕОЕКОНОМІЧНОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ КОНФЛІКТІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ РЕАЛІЇ, УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТА СТРАТЕГІЧНІ ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ЄС

У сучасній архітектурі світової безпеки продовольство перетворилося з базового ресурсу на інструмент жорсткого геоекономічного впливу. Сучасні європейські реалії характеризуються високою залежністю від зовнішніх ринків енергоресурсів та добрив, а також жорсткими вимогами «Зеленого курсу» (EU Green Deal). Геоекономічні конфлікти, що супроводжуються блокадами та маніпуляціями цінами на збіжжя, ставлять під загрозу соціальну стабільність ЄС. Питання глобальної продовольчої безпеки завжди було актуальним для світу. Науковці розглядали й важливе місце України в цьому процесі, не дивлячись на військові виклики [1;2;3].

Геоекономічні конфлікти сьогодення розгортаються не лише за території, а й за контроль над ланцюгами постачання калорій та змушують провідні центри сили, зокрема Європейський Союз, шукати нові моделі стійкості. У цьому контексті наука та інновації виступають не просто засобом підвищення врожайності, а стратегічним щитом. Поєднання європейських стандартів із унікальним практичним досвідом України відкриває нові горизонти для формування продовольчої автономії всього континенту.

Застосування науки в геоекономічному конфлікті сьогодні - це боротьба за прогнозованість та стійкість. Поки агресори використовують блокади як засіб політичного шантажу, наука пропонує рішення, що роблять такі методи неефективними. Український досвід останніх років продемонстрував світові кілька революційних підходів, які можуть стати фундаментом продовольчої автономії ЄС.

Це, наприклад, стосується технологічного лідерства у розмінуванні та відновленні. Україна стала першою державою, яка масово впровадила інновації у розмінування сільськогосподарських угідь за допомогою дронів із мультиспектральними камерами та штучного інтелекту. Для ЄС це означає доступ до унікальних «Military-Agri» технологій, які можуть бути застосовані в будь-якому кризовому регіоні світу, посилюють безпековий потенціал ЄС, зміцнюючи глобальну роль Союзу як миротворця та гуманітарного лідера. Тобто, Україна пропонує Європі готові алгоритми збереження аграрного потенціалу в екстремальних умовах.

Слід також врахувати напрямок цифрової логістики та «зелені» коридори. В умовах блокади українські фахівці створили інтегровані цифрові

системи управління експортом (є-черга, блокчейн-верифікація). Інтеграція цих систем у європейську транспортну мережу дозволить ЄС значно прискорити товарообіг, зменшити бюрократичні затримки на кордонах та підвищити прозорість логістики, що є критичним для єдиного ринку.

Актуальною проблематикою в умовах сьогодення лишається глибока переробка та енергетична безпека. Наука в Україні стимулює перехід від сировинності до інноваційної переробки (біопаливо, амінокислоти). Для Європи, яка прагне досягти кліматичної нейтральності (Green Deal), український досвід виробництва біометану та біоетанолу з агрокультури є ключем до зменшення залежності від російського викопного палива. Україна може стати «енергетичним садом» Європи, забезпечуючи сталий розвиток регіону.

Інноваційним інструментом в умовах глобальних кліматичних змін виступає адаптивна селекція. Українські наукові розробки в галузі стресостійких культур є надважливими для південних країн ЄС, які все частіше потерпають від посухи. Спільні наукові проекти дозволять Європі забезпечити стабільні врожаї незалежно від кліматичних коливань, що є запорукою внутрішньої цінової стабільності. Роль України в цих процесах - це роль «безпекового та інноваційного підсилювача» для ЄС. Наша продовольча дипломатія, посилена програмою «Grain from Ukraine», допомагає ЄС ефективно протидіяти поширенню впливу авторитарних режимів у країнах Африки та Азії. Україна забезпечує не лише зерно, а й інтелектуальні рішення, які роблять Європу сильнішою у глобальній конкуренції з іншими геоелекономічними центрами.

Таким чином, наука та інновації є єдиним дієвим інструментом деескалації продовольчих конфліктів. Український досвід доводить: технологічна перевага дозволяє зберігати статус гаранта безпеки навіть під тиском. Для Європейського Союзу приєднання в майбутньому України - це не лише розширення ринку, а й отримання унікального інноваційного щита, що гарантує продовольчу та енергетичну незалежність континенту на десятиліття вперед.

Отже, інтеграція українського досвіду в європейську систему аграрної науки та інновацій створює потужну синергію. Україна приносить у ЄС не лише ресурси, а й унікальні механізми виживання та адаптації. Це робить Європу більш захищеною від зовнішніх шоків, гарантує продовольчий суверенітет та закріплює за континентом роль світового лідера в епоху глобальної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Сичевський М.П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 6-17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>.

2. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни: аналітичний огляд експертів Національного інституту стратегічних

досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalnaprodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny>.

3. Білоусько Т.Ю., Головка О.І. Державна підтримка підприємств агробізнесу в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. *Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови*: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 30 травня 2025 р. Ірпінь : Державний податковий університет. 2025. С.280-281.

Будякова О.Ю., к.е.н., доцент

*Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна*

БІОЕКОНОМІЧНІ ПОЛІТИКИ ЄС: ЦІЛІ, ІНСТРУМЕНТИ, ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Протягом останнього десятиліття Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO / ФАО) [1] відігравала ключову роль у спрямуванні глобального розвитку політики та практики сталої біоекономіки. Біоекономіка для сталого виробництва продовольства та сільського господарства є одним із пріоритетних напрямків програми ФАО у Стратегічній рамочній програмі ФАО на 2022-2031 роки (FAO program in the FAO Strategic Framework for 2022-2031) [2]. Це свідчить про визнання ФАО та її членами необхідності сталої та інноваційної трансформації агропродовольчих систем. Агропродовольчі системи повинні задовольняти зростаючий глобальний попит на основні продукти без забруднення та виснаження природних ресурсів та негативного впливу на екосистеми [3], біорізноманіття [4] та клімат [5].

Кожна країна та регіон мають унікальні можливості та виклики у виробництві, використанні, збереженні та відновленні своїх біологічних ресурсів. Цілі розвитку у країнах біоекономіки визначаються політичними, економічними, промисловими та технологічними умовами, біофізичними та соціальними характеристиками. З цієї причини не існує єдиної уніфікованої концепції біоекономіки. Біоекономіка охоплюється різноманітними стратегіями, з різними інтерпретаціями та перспективами розвитку. Існує розмаїття підходів до стратегій біоекономіки, які відображають національні, регіональні та місцеві передумови та можливості. Існують також спільні елементи, які можуть забезпечити можливості для співпраці між зацікавленими сторонами на всіх рівнях [6; 7].

Згідно з даними Інформаційної панелі ФАО з біоекономіки, 23 країн ЄС та 3 регіони мають спеціальні стратегії розвитку біоекономіки, а приблизно 15 країн перебувають у процесі розробки таких стратегій. Понад 35 країн мають стратегії, пов'язані з біонауками та біотехнологіями, які мають відношення до агропродовольчого сектору, і все більше країн інтегрують біоекономіку в свої національні плани щодо біорізноманіття, кліматичних дій

та трансформації продовольчих систем. Незважаючи на відсутність загальноприйнятого визначення біоекономіки, агропродовольчі системи займають центральне місце в усіх біоекономічних стратегіях [2].

Під час 43-ї сесії Конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) члени ФАО підкреслили «важливість біоекономіки для сталого розвитку агропродовольчих систем та визнали важливість всебічного врахування різноманітних та регіонально збалансованих перспектив у нормативній, політичній та науковій роботі ФАО» [2]. Дане має три основні цілі:

(i) розглянути національні та регіональні стратегії біоекономіки з акцентом на визначеннях, цілях сталого розвитку, пріоритетних сферах, заходах та механізмах управління;

(ii) представити внесок ФАО у сталу біоекономіку в продовольчому та сільськогосподарському секторах;

(iii) виявити прогалини та можливості для керівництва ФАО та її членами у формуванні переходу до сталої глобальної біоекономіки для продовольства та сільського господарства [2].

В останні роки концепція біоекономіки набула значного поширення у світі. Концепція біоекономіки еволюціонувала від початкового фокусу на заміщенні ресурсів та біотехнологічних інноваціях до більш комплексного та наскрізного підходу до сталого розвитку. Це підкреслює, що біоекономіка отримує все більше визнання за її трансформаційний потенціал, спрямований на зміну існуючої економічної парадигми на економічно, екологічно та соціально сталу.

Близько 23 країн та 3 регіони Європейського Союзу мають спеціальну стратегію або політику з біоекономіки, а також понад 15 в процесі розробки. Крім того, багато країн інтегрують біоекономіку в свої національні плани захисту біорізноманіття, адаптації до зміни клімату та пом'якшення її наслідків, а також у трансформації агропродовольчих систем, що свідчить про тісний зв'язок біоекономіки зі сталим розвитком.

Різноманітний характер стратегій біоекономіки відображає різні національні та регіональні інтерпретації та інтереси. ФАО визначила загальні цілі при розробці стратегій біоекономіки. ФАО провела глобальний огляд національних та регіональних стратегій біоекономіки, виділивши як спільні елементи, так і унікальні характеристики, і виявила, що всі цілі, спільні для всіх стратегій біоекономіки, нерозривно пов'язані з агропродовольчими системами [2].

Екологічні цілі зосереджені на заміні викопних ресурсів сталими біологічними ресурсами, вирішенні виробничих проблем та інтеграції цілей щодо клімату та біорізноманіття. Проаналізовані стратегії біоекономіки наголошують на ефективності використання ресурсів, мінімізації відходів та циркулярному використанні біомаси та узгоджуються з міжнародними угодами.

Економічні цілі зосереджені на підвищенні цінності біомаси для сприяння інклюзивному розвитку сільських та міських територій з метою

забезпечення справедливого розподілу результатів, розширення прав та можливостей місцевих громад, розширення доступу до ринків та розвитку нових ланцюжків доданої вартості.

Соціальні цілі визначають пріоритети забезпечення продовольчої безпеки, підтримки вразливих верств населення та підвищення обізнаності споживачів шляхом вивчення попиту на додаток до пропозиції.

У висновках дослідження зазначено наступні прогалини та можливості, які можуть стати орієнтиром для ФАО та її членів у формуванні роботи з біоекономіки для продовольства та сільського господарства [2]:

1. Політики, стратегії та плани в галузі біоекономіки повинні надавати пріоритет продовольчій безпеці та харчуванню для всіх, особливо вразливих верств населення, а також враховувати трансформацію агропродовольчих систем, щоб вони стали більш ефективними, справедливими, життєздатними та сталими.

2. Узгоджені на багатосторонньому рівні рамки біоекономіки та критерії й показники сталого розвитку мають вирішальне значення для успішного впровадження біоекономічного підходу, забезпечуючи, щоб вони відображали національні умови та можливості, були підкріплені емпіричними даними та узгоджувалися з Цілями сталого розвитку (ЦСР).

3. При створенні міжгалузевих механізмів управління біоекономікою, країни та регіони повинні прагнути до більшої узгодженості політики з відповідними рамками сталого розвитку. Використання Інструментарію ФАО з біоекономіки та Інформаційної панелі ФАО з біоекономіки, серед інших ресурсів, може допомогти країнам у розробці стратегій сталого розвитку біоекономіки та сприяти обміну передовим досвідом.

4. Принципи справедливого переходу мають бути визнані та інтегровані в біоекономічну політику, стратегії та плани, щоб гарантувати, що ніхто не залишиться позаду, включаючи дрібних фермерів, корінні народи, жінок, молодь та інші вразливі групи. Збільшення інвестицій в освіту, професійну підготовку та розширення прав та можливостей молоді, жінок та вразливих груп має бути спрямоване на надання їм рівних можливостей для участі в біоекономіці.

5. Слід збільшити ресурси для сприяння інклюзивному та справедливому розвитку біоекономіки в сільській та міській місцевості, просуваючи місцеві біологічні ланцюги доданої вартості, які додають цінності відходам, залишкам та побічним продуктам, одночасно заохочують децентралізовану переробку біомаси. Стимулювання підприємництва, інновацій та створення робочих місць у сільській та міській місцевості за допомогою політичних стимулів, технічної допомоги, навчання та інвестицій. Ці зусилля можуть бути інтегровані у флагманські ініціативи ФАО, включаючи ініціативу «Зелені міста» (Green Cities Initiative), «Одна країна, один пріоритетний продукт» (One Country One Priority Product) та ініціативу «Рука об руку» (Hand-in-Hand Initiative).

6. Заохочувати розробку комплексних національних планів управління відновлюваними джерелами вуглецю, які включають біоекономіку як

ключовий компонент та сприяють диверсифікації джерел біомаси для багаторазового використання, сталому управлінню земельними ресурсами, уловлюванню та утилізації вуглецю, процесам перетворення відходів на енергію та іншим цілям біоекономіки.

7. Збільшення інвестицій у науку, технології та інновації в галузі біоекономіки має вирішальне значення для підтримки трансформації агропродовольчих систем, включаючи рослинництво та тваринництво, рибальство та аквакультуру, а також лісове господарство в країнах з низьким й середнім рівнем доходу, використовуючи такі фонди, як Адаптаційний фонд, Глобальний екологічний фонд (ГЕФ) та Зелений кліматичний фонд (ЗКФ). Деякі ключові пріоритетні напрямки включають посилення співпраці та тристоронньої співпраці для передачі технологій, просування циркулярних бізнес-моделей із заходами з боку попиту, розширення від сільськогосподарських біотехнологій до нових біопродуктів, відновлення деградованих територій за допомогою біоремедіації та інновацій у сфері мікробіому, а також застосування поведінкових наук для заохочення сталого споживання продуктів біоекономіки.

8. Скоординовані та синергетичні дії, необхідні для просування сталого розвитку біоекономіки, можуть бути посилені шляхом створення глобальної багатосторонньої платформи або партнерства за участю організацій системи ООН. ФАО могла б стати глобальним організатором такого механізму. Це сприяло б посиленню ролі продовольчої безпеки та харчування, а також трансформації агропродовольчих систем як ключових складових сталого розвитку біоекономіки. Глобальна платформа або партнерство має слугувати каталізатором для розробки політик, стратегій та планів, розбудови потенціалу, обміну знаннями та створення стимулів для розвитку біоекономіки на всіх рівнях.

9. Узгоджені на глобальному рівні зусилля мають важливе значення для підтримки збору та аналізу даних з біоекономіки, зосереджуючись, серед іншого, на наявності біомаси, її потенційному застосуванні та моделюванні сценаріїв для розробки політики. Слід сприяти відкритому доступу до біоекономічних даних, де це можливо. Інтеграція індикаторів біоекономіки в існуючі системи сталого розвитку та екологічної звітності дозволить оптимізувати зусилля та підвищити узгодженість політики. Встановлення загальних критеріїв та практичних індикаторів сталої біоекономіки, узгоджених з бажаними принципами та критеріями сталої біоекономіки ФАО та іншими відповідними стандартами, може підвищити прозорість та підзвітність, тим самим сприяючи інвестиціям та розподілу коштів у секторі біоекономіки.

10. Для розвитку біоекономіки з боку попиту необхідна цілеспрямована підтримка у кількох ключових сферах. Це включає підвищення рівня обізнаності споживачів щодо переваг та цінності біопродуктів, а також сприяння прозору маркуванню та сертифікації для зміцнення довіри споживачів. Вирішальне значення має адвокація змін у політиці, спрямованих на скорочення субсидій для нестійких альтернатив, а також

підтримка досліджень поведінки споживачів для інформування маркетингу та розробки продуктів. Зусилля мають бути зосереджені на стимулюванні інновацій для зниження витрат, пов'язаних з біологічними продуктами, та заохоченні сталих моделей споживання за допомогою керівних принципів та інструментів. Крім того, важливим є сприяння співпраці зацікавлених сторін для обміну передовим досвідом та узгодження зусиль.

Отже, протягом останнього десятиліття ФАО зробила свій внесок у розвиток глобальної біоекономіки, підтримуючи країни у формулюванні та впровадженні біоекономічних стратегій. ФАО стала першою установою ООН, яка зробила біоекономіку корпоративним пріоритетом, зосередившись на консультуванні з питань політики, розбудові потенціалу, партнерства та створенні знань.

Дослідження проведено за підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту Жана Моне [номер гранту ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH, 101127252 – «Промування європейських навичок та підходів до сталої біоекономіки в умовах сучасних викликів в Україні» (PESAB)].

«Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності».

This research has been conducted with the support of the European Union within Jean Monnet project [grant number ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH, 101127252 – “Promoting of European skills and approaches for sustainable bioeconomy in the conditions of Ukrainian acute challenges” (PESAB)].

“Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them”.

Список використаних джерел:

1. FAO. 2021. Aspirational principles and criteria for a sustainable bioeconomy. Rome.
2. FAO. 2023a. Report of the conference of FAO. Forty-third Session Rome, 1-7 July 2023. FAO. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/flf7c772-8139-4931-ac88-12dc5f927220/content>.
3. Будякова, О. (2026). Екосистемний підхід до соціально-економічного розвитку в умовах зеленої та цифрової трансформації на засадах біоекономіки. *ECONOMIES HORIZONS*, (1(34), 15–31. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(34\).2026.348943](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(34).2026.348943).
4. Будякова О.Ю., Дзяконов І.О. Біоекономіка: перспективи розвитку агропромислового комплексу України для подолання продовольчої кризи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. № 6(06). С. 68-74. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.6-13>.

5. Будякова О. Ю. Біоекономіка як перспективне вирішення проблеми зміни клімату. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924099>.

6. Будякова О.Ю. Біоекономіка як вектор інклюзивного економічного розвитку в формуванні людського капіталу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 9(09). С. 68-77. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/274> DOI: 10.32782/dees.9-12.

7. Будякова О.Ю., Дервіш Д.С. Інвестиції в біоекономіку для повоєнного відновлення України. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 4(04), 2023. С. 9-13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-2>.

Вернігорова Н.В., доктор філософії з економіки
Державна установа «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК ПАРТНЕРСТВ З БЛАГОДІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ГАЛУЗІ

На сьогоднішній день в Україні у сфері реабілітації існує ряд проблем, вирішення яких пов'язане з можливістю надання якісних реабілітаційних послуг відповідно до зростаючого попиту. Враховуючи значні наслідки для здоров'я населення внаслідок війни [1, 2], варто створити сприятливі умови для відновлення здоров'я значної частки населення, що є важливим для підтримки людського капіталу та якості життя. Сучасні виклики сфери реабілітації в Україні можна виразити в наступному:

- низький рівень дотацій для підвищення якості реабілітаційних послуг;
- безпрецедентний досвід стрімкого зростання потреб на відновлення здоров'я внаслідок травм військового часу та погіршення здоров'я;
- активне реформування сфери охорони здоров'я напередодні та під час військового конфлікту.

Що стосується стратегічної важливості розвитку сфери реабілітації та оздоровлення, необхідно відзначити пролонговану дію шкідливих факторів військових дій (значне погіршення якості навколишнього середовища, погіршення забезпеченості та якості інфраструктури забезпечення життя, погіршення доступу до медикаментів та якісного харчування, тривале погіршення умов для якісного сну), які обов'язково проявляться у найближчому та віддаленому майбутньому. Тому на сьогоднішній день сфера охорони здоров'я має сконцентруватись також на профілактичних заходах, з метою поліпшення наслідків довготривалого та виснажливого конфлікту. Таким чином, сфера реабілітації та оздоровлення потребує значного інвестування, для забезпечення поточних та майбутніх потреб.

Для поліпшення суспільно важливих сфер (до яких можна віднести сферу реабілітаційних та оздоровчих послуг) в Україні варто запровадити

інноваційні підходи стосовно інвестування. Сфера реабілітації та оздоровлення у реаліях сьогодення має гуманітарне значення для України, та безпосередньо пов'язана зі збереженням людського капіталу. Сьогодні в Україні існує досвід залучення благодійного сектору до інвестування реабілітаційних закладів, що стало вагомим підтримкою даної галузі та забезпечення надання якісних послуг. До позитивних прикладів такої співпраці можна віднести діяльність наступних реабілітаційних центрів: RECOVERY [3], Superhumans Center [4], UNBROKEN National Rehabilitation Center [5], реабілітаційний центр Medicasano [6]. Такі реабілітаційні центри як: «Самотужка» залучають благодійні кошти для покриття вартості послуг для певної кількості пацієнтів, КУ «Золотоніський центр надання соціальних послуг» – для закупівлі обладнання. Також є приклад кооперації лише приватного підприємця з благодійною організацією, без участі державного партнера – реабілітаційний центр «Перший добровольчий хірургічний шпиталь «БРАСС». При цьому, «БРАСС» має підтримку з боку держави (з бюджету міста, державні гранти та програми), та використовує інноваційні інструменти інвестування (фандрейзинг) [6].

Таким чином, розвиток публічно-приватно-філантропічного партнерства має стратегічне значення для підтримки і розвитку суспільно важливих галузей у часи економічної та політичної нестабільності. Успішні практики співпраці з благодійним сектором на прикладі існуючих реабілітаційних центрів свідчить про гуманітарний характер проблеми на вирішення якої відгукуються філантропи. Для масштабування таких проєктів в Україні та розвитку публічно-приватно-філантропічного партнерства загалом, важливо вдосконалити нормативно-правову сферу. Розглянемо деякі перешкоди у розвитку даного інструмента в сфері реабілітації на основі діючого законодавства (Закон України «Про публічно-приватне партнерство» (2025), Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2013):

- відсутність поняття публічно-приватно-благодійного партнерства;
- відсутність поняття благодійного партнера (Philanthropic), є розмежування сторін партнерства лише на державну (органи державної влади та місцевого самоврядування, Public), та приватну (юридична особа, Private);
- відсутність положень щодо участі благодійних фондів у партнерстві;
- відсутність понять філантропічного капіталу, каталітичного капіталу, та змішаного фінансування – які є супутніми термінами публічно-приватно-благодійного партнерства, та обґрунтовують даний вид інвестування як форму благодійності;
- відсутність нормативних положень які закріплюють право благодійних фондів робити внески у публічно-приватні партнерства, зі збереженням норм статуту та місії фонду;

Закон України «Про публічно-приватне партнерство» (2025) – на сьогодні це основний закон, який регламентує партнерські угоди між державним та приватним партнером. З метою вдосконалення нормативних положень стосовно розвитку публічно-приватно-філантропічних партнерств можна рекомендувати доповнення до даного закону. Наприклад можна

додати окремий розділ, який регламентує хто може виступати благодійним партнером та основні вимоги, а також доповнити статті: статтю 1 (доповнити термінологічний апарат), статтю 2 (визначити правові засади такого партнерства), статтю 11 (щодо аналізу активності партнерств з благодійним учасником). Інший шлях – це розробка постанови кабінету міністрів з посиланням на Закон України «Про публічно-приватне партнерство» (2025), яка регламентуватиме всі аспекти утворення та функціонування публічно-приватно-філантропічного партнерства.

Вдосконалення Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2013) має стосуватись регламентації інвестицій як виду благодійності. У даному контексті важливо на законодавчому рівні закріпити поняття «каталітичного капіталу», який по суті є видом інвестицій, які спрямовуються на започаткування ризикованого та коштовного проєкту, беруть на себе перший удар збитковості, покривають найбільш важливі статті видатків, і тим самим відкривають шлях для інвестицій інших партнерів, які б не наважились взяти на себе такий ризик [7].

Загалом, в основі публічно-приватно-філантропічного партнерства лежить співпраця що ґрунтується на довірі. Ефективність партнерства залежить від ступеню узгодженості мотивів всіх партнерів. Для державного партнера важливою є узгодженість з політикою держави, для приватного партнера – конкурентоспроможність та ціннісна пропозиція, яка виправдовує інвестиції, а для благодійного партнера – відповідність основній місії [8].

Що стосується програм та політик Європейського Союзу, то розвиток публічно-приватно-філантропічного партнерства актуальний у контексті програми Horizon Europe, у якій благодійній діяльності надається виключна роль у підтримці розвитку науки та суспільно значущих сфер. Також, згідно Директиви ЄС (2019/882), продукти та послуги реабілітації мають бути доступними, що надзвичайно важко забезпечити лише силами держави та бізнесу. Тому в контексті оптимізації витрат благодійний партнер відіграє виключну роль у забезпеченні якості та доступності послуг.

Список використаних джерел:

1. Пиголенко І. В., Пиголенко Ю. А., Кукса К. М. Вплив воєнного конфлікту на психічне здоров'я українців. Габітус. 2023. Вип. 45. С. 243–248. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.40>.
2. Пророк Н. В. Особливості переживання травмівних подій війни молодшими школярами, які відвідують заклади освіти в умовах воєнного стану : наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді», 22 листоп. 2024 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024. № 6 (2). С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6225>.
3. RECOVERY: [офіційний сайт]. URL: <https://recoveryua.org/> (дата звернення: 06.03.2026).

4. Superhumans Center: [офіційний сайт]. URL: <https://superhumans.com/#about> (дата звернення: 18.03.2026).
5. UNBROKEN: [офіційний сайт]. URL: <https://unbroken.org.ua/ua> (дата звернення: 06.03.2026).
6. Успішні моделі сталого розвитку реабілітаційних центрів у Латвії та Україні : аналітичний звіт / І. Демченко, Н. Булига, А. Гулевська-Черниш [та ін.]. Київ ; Рига, 2025. 84 с.
7. Catalytic Capital: Unlocking More Investment and Impact / Tideline. 2019. URL: <https://tideline.com/catalytic-capital-unlocking-more-investment-and-impact/> (accessed: 20.10.2025).
8. Hurtado del Pozo C., Blomberg N. Transformative collaborations in a time of change: Europe's unique model for public-private-philanthropic partnerships. The Lancet Regional Health – Europe. 2025. Vol. 56. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2025.101401>.

*Дубін Д.Л., аспірант
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У БАГАТОРІВНЕВОМУ ВРЯДУВАННІ ЄС: МЕХАНІЗМИ КООРДИНАЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ

Процеси європейської інтеграції сприяли формуванню складної системи багаторівневого врядування, яка передбачає взаємодію між наднаціональним, національним, регіональним та місцевим рівнями управління. Особливе місце у цій системі займають органи місцевого самоврядування, які виконують функції не лише імплементації політик, але й беруть участь у формуванні стратегічних рішень. Концепція багаторівневого врядування стала ключовою парадигмою функціонування Європейського Союзу, оскільки вона забезпечує ефективну координацію між різними рівнями влади та залучення широкого кола зацікавлених сторін.

Концепція багаторівневого врядування виникла у 1990-х роках у контексті поглиблення європейської інтеграції та розширення компетенцій ЄС. Вона передбачає розподіл владних повноважень між різними рівнями управління, які взаємодіють на основі партнерства, координації та субсидіарності [1].

Багаторівневе врядування характеризується такими ключовими ознаками: 1) наявність кількох рівнів прийняття рішень; 2) взаємозалежність між інституціями; 3) залучення державних і недержавних акторів; 4) горизонтальна і вертикальна координація; 5) партнерський характер взаємодії.

Принцип субсидіарності є фундаментальним для функціонування цієї системи. Він передбачає, що рішення повинні прийматися на найближчому до громадян рівні, якщо цей рівень здатний ефективно їх реалізувати [1].

Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у реалізації політик ЄС, особливо у сферах регіонального розвитку, екології, транспорту, цифровізації та соціальної політики.

Координація є ключовим елементом ефективного багаторівневого врядування. У ЄС використовуються різні механізми координації, які можна поділити на вертикальні та горизонтальні. Вертикальна координація передбачає взаємодію міжінституціями ЄС, національними урядами, регіональними органами та місцевими органами влади. Горизонтальна координація передбачає взаємодію між органами місцевого самоврядування різних держав, а також між місцевими органами та іншими стейкхолдерами [2]. Ефективне багаторівневе врядування передбачає активну взаємодію органів місцевого самоврядування з різними групами стейкхолдерів. До основних стейкхолдерів належать громадяни, бізнес, громадські організації, наукові установи, регіональні органи влади, міжнародні організації.

Порівняльна характеристика вертикальних та горизонтальних механізмів координації у системі багаторівневого врядування ЄС представлена у табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика вертикальних та горизонтальних механізмів координації у системі багаторівневого врядування ЄС

Критерії	Вертикальні механізми координації	Горизонтальні механізми координації
Сутність	Взаємодія між різними рівнями влади (ЄС – національний – регіональний – місцевий)	Взаємодія між суб'єктами одного рівня (муніципалітети, регіони, організації)
Напрямок взаємодії	Ієрархічний (зверху вниз і знизу вгору)	Партнерський, мережевий
Основна мета	Імплементация політик ЄС та забезпечення узгодженості управління	Обмін досвідом, координація спільних дій, розвиток партнерств
Основні учасники	Інституції ЄС, національні уряди, регіональні та місцеві органи влади	Органи місцевого самоврядування, регіони, громадські організації, бізнес
Інструменти реалізації	Нормативні акти, консультації, фінансові програми, контроль і моніторинг	Міжмуніципальне співробітництво, мережі міст, спільні проекти
Рівень формалізації	Високий (регулюється правом ЄС і національним законодавством)	Середній або низький (базується на партнерських угодах)
Приклад застосування	Реалізація політики згуртованості через місцеві органи влади	Транскордонне співробітництво та участь у європейських мережах міст
Роль місцевого самоврядування	Виконання та адаптація політик ЄС на місцевому рівні	Ініціювання партнерств та участь у спільних проектах

Джерело: сформовано автором на основі [2-4]

Вертикальні механізми координації забезпечують ієрархічну узгодженість політик і їх імплементацию між різними рівнями влади, тоді як горизонтальні механізми сприяють розвитку партнерства, обміну досвідом і

формуванню мережевої взаємодії між органами місцевого самоврядування та іншими стейкхолдерами, що в сукупності підвищує ефективність багаторівневого врядування ЄС.

Роль органів місцевого самоврядування у системі багаторівневого врядування Європейського Союзу є багатофункціональною та охоплює широкий спектр функцій, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації політик на місцевому рівні (табл. 2). Особливість цієї ролі полягає у забезпеченні взаємозв'язку між наднаціональними, національними та місцевими інституціями, що сприяє узгодженості управлінських рішень і врахуванню інтересів територіальних громад.

Таблиця 2 – Роль органів місцевого самоврядування у системі багаторівневого врядування ЄС

Сфера ролі	Зміст ролі органів місцевого самоврядування	Значення для багаторівневого врядування ЄС
Імплементативна роль	Реалізація політик, програм і нормативно-правових актів ЄС на місцевому рівні	Забезпечує практичне впровадження рішень ЄС та їх адаптацію до місцевих умов
Представницька роль	Представлення інтересів територіальних громад у процесі формування політик через консультативні механізми та інституції	Сприяє врахуванню місцевих потреб у процесі прийняття рішень ЄС
Координаційна роль	Забезпечення взаємодії між місцевим, регіональним, національним та наднаціональним рівнями влади	Підвищує узгодженість управлінських рішень та ефективність політик
Партнерська роль	Співпраця з громадськими організаціями, бізнесом, науковими установами та іншими стейкхолдерами	Сприяє розвитку мережевої взаємодії та партнерського врядування
Управлінська роль	Планування та реалізація стратегій місцевого розвитку відповідно до пріоритетів ЄС	Забезпечує сталий розвиток територій та ефективне використання ресурсів
Фінансово-адміністративна роль	Управління фінансовими ресурсами та реалізація проєктів, що фінансуються ЄС	Підвищує ефективність використання європейських фондів
Комунікаційна роль	Інформування громадян про політики ЄС та забезпечення їх участі у процесах прийняття рішень	Сприяє прозорості, підзвітності та демократичності врядування
Інноваційна роль	Впровадження нових управлінських практик, цифрових технологій та інновацій	Підвищує ефективність публічного управління та якість послуг

Джерело: сформовано автором на основі [5; 6]

Органи місцевого самоврядування відіграють системоутворюючу роль у багаторівневому врядуванні ЄС, забезпечуючи ефективну імплементацію політик, координацію між рівнями влади, представництво інтересів

територіальних громад та розвиток партнерської взаємодії зі стейкхолдерами, що сприяє підвищенню ефективності та демократичності управління.

Незважаючи на важливу роль органів місцевого самоврядування, існує ряд проблем: обмежені фінансові ресурси, недостатня інституційна спроможність, складність координації між рівнями, бюрократичні бар'єри, асиметрія повноважень між державами-членами тощо [7].

У майбутньому роль органів місцевого самоврядування у системі багаторівневого врядування ЄС зростатиме. Основні тенденції включають: посилення ролі місцевого рівня, розвиток цифрового врядування, розширення участі громадян, посилення транскордонного співробітництва, децентралізацію управління. Особливо важливим є розвиток партнерських моделей врядування, що передбачають активну взаємодію між усіма стейкхолдерами.

Список використаних джерел:

1. Application of the principles of partnership and multi-level governance in Cohesion Policy programming 2021-2027. Publications Office of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/effcb753-a6ff-11eb-9585-01aa75ed71a1>.

2. Європейська інтеграція громад. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/european>.

3. EU cohesion policy: Council sets out clear guidelines for the future. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/28/eu-s-cohesion-policy-council-sets-out-clear-guidelines-for-the-future>.

4. Європейський комітет регіонів як інституція багаторівневого врядування. Інститут громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/news/yevropejskyj-komit-et-regioniv-cor-vazhlyva-institucziya-politychnogo-dialogu-ta-realizacziyi-regionalnyh-i-misczevyh-inicziatyv-v-yes>.

5. Комітет регіонів ЄС: де громади мають голос. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/20301>.

6. Представники ЄС запевнили у підтримці розвитку громад і регіонів. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/predstavnyky-ies-zapevnyly-u-podalshii-pidtrymtsi-ukrainy-u-protsesi-ievrointehratsii-ta-rozvytku-hromad-i-rehioniv>.

7. Кустова С., Паламарчук Т. Зміцнення місцевого самоврядування як ключового вектора реформування регіональної політики України в контексті європейської інтеграції. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2025. № 22(2). С. 19-24. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2025/22-3/14>.

*Захарчишин М.І., аспірант,
Содома Р.І., к.е.н., доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Впровадження європейських практик управління ризиками та зміцнення стійкості територіальних громад є фундаментальним чинником державної стабільності в умовах сучасної глобальної полікризи. Для України, яка протистоїть військовій агресії, розбудова національної системи стійкості є не лише виконанням вимог Указу Президента України № 479/2021, а й стратегічним пріоритетом для забезпечення національного виживання та подальшого відновлення.

Згідно зі стратегією впровадження системи ризик-менеджменту Міністерства розвитку громад та територій України, перехід від реактивного до превентивного управління ризиками є ключовим для ефективного відновлення. Цей підхід безпосередньо корелює з указом Президента № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», зокрема в частині розбудови безпечних та сталих міст (Ціль 11) [1].

Відповідно до стратегічного прогнозу ЄС "2025 Strategic Foresight Report: Resilience 2.0: empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty", визначено вісім сфер дій для підвищення стійкості ЄС (рис. 1) [2].

Рисунок 1 – Сфери дій для підвищення стійкості ЄС*
Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Зазначені стратегічні пріоритети демонструють оновлений концептуальний підхід до формування інституційної стійкості та безпеки. У цьому контексті синхронізація національних зусиль із загальноєвропейським

вектором стійкості стає необхідною умовою виконання міжнародних зобов'язань.

Україна, як держава-кандидат на вступ до ЄС та підписант угоди про асоціацію, зобов'язана впроваджувати принципи належного врядування та гарантувати безпеку життєдіяльності територіальних громад.

Це вимагає розробки комплексних механізмів управління ризиками для забезпечення стійкості. Однак рівень адаптації європейських методологій, таких як стандарти ISO 31000:2018 «Менеджмент ризиків. Принципи та настанови» та COSO «Управління ризиками організацій. Інтегрована модель» на рівні територіальних громад залишається критично низьким [3].

Стандарт ISO 31000:2018 «Менеджмент ризиків. Принципи та настанови» — це міжнародний стандарт, що передбачає інтеграцію управління ризиками в усі процеси організації. В основі стандарту закладено вісім фундаментальних принципів (таблиця 1), які слугують базою для проєктування, впровадження та моніторингу систем ризик-менеджменту, що дозволяє компаніям успішно досягати стратегічних цілей та стабільно підвищувати свою ефективність [4].

Таблиця 1 – Принципи управління ризиками

№ п/п	Принцип	Трактування принципу
1.	Інтегрованість	Процес управління ризиками не є відокремленою діяльністю і складає невід'ємну частину діяльності організації.
2.	Комплексний підхід	Застосування системного і комплексного підходу дозволяє отримувати результати, які є послідовними та зручними для порівняння.
3.	Персоналізація	Методи управління ризиками мають бути пристосовані до конкретних внутрішніх і зовнішніх умов організації, враховуючи її стратегічні цілі.
4.	Інклюзивність	Залучення всіх зацікавлених осіб допомагає інтегрувати їхні знання, досвід та бачення в систему прийняття рішень.
5.	Динамічність	Система повинна миттєво реагувати на появу, зміну або зникнення ризиків, що спричинені трансформацією середовища.
6.	Найкраща доступна інформація	Управління базується на аналізі історичних подій, актуальних даних та прогнозного моделюванні майбутнього.
7.	Людський та культурний фактори	Людський фактор і корпоративна культура мають вирішальний вплив на ефективність управління ризиками на всіх рівнях організації.
8.	Безперервне вдосконалення	Система управління ризиками потребує постійного оновлення та вдосконалення через безперервне навчання та аналіз набутого досвіду.

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

Процес управління ризиками за стандартом ISO 31000:2018 складається з восьми послідовних етапів (рис. 2) [4].

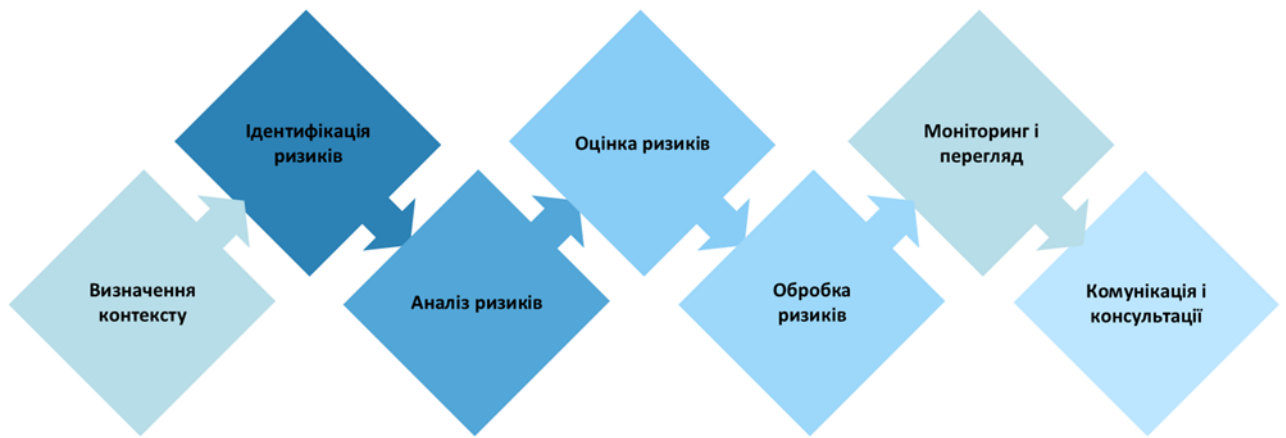

Рисунок 2 – Етапи управління ризиками*

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

Стандарт COSO трактується як універсальна модель внутрішнього контролю для оцінки власних систем управління ризиками організації. Структура COSO допомагає не лише ефективніше прогнозувати та запобігати ризикам, а й сприймати зміни як нові можливості, а не як передумови для кризи. Згідно з цією моделлю, цілісна система внутрішнього контролю базується на п'яти ключових елементах:

- середовище управління;
- оцінка ризику;
- контрольна діяльність;
- інформація та комунікація;
- моніторинг [5].

Отже, впровадження міжнародних методологій ризик-менеджменту, таких як ISO 31000:2018 та COSO, у роботу органів місцевого самоврядування є практичним кроком до реалізації стратегічних пріоритетів, закладених у прогнозі «2025 Strategic Foresight Report: Resilience 2.0». Описані методології є дієвими інструментами для своєчасного виявлення, оцінки та нейтралізації ризиків на рівні громад. Таким чином, розбудова систем моніторингу та міжвідомчої взаємодії стає не лише засобом нейтралізації локальних ризиків, а й інструментом синхронізації української системи врядування із загальноєвропейською концепцією Resilience 2.0.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://surl.li/mnvahg> (дата звернення: 12.03.2026)
2. Foresight report 2025. Resilience 2.0: empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty. URL: <https://surl.li/pnbinp> (дата звернення: 12.03.2026)
3. Содома, Р., Захарчишин, М. Управління ризиками в контексті стійкості територіальної громади в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № (5(56)). DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-42>.

4. ДСТУ ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT) Менеджмент ризиків. Принципи та настанови. [Чинний від 2019-01-01] URL:<https://surl.li/vjwcit>.
5. Приказюк, Н., Мендрик, Д. Модель управління ризиками COSO: еволюція та трансформація. *Економіка та суспільство*. 2020 № (22). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-63>.

*Іванова Ю.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС:МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Регіональний розвиток є одним із ключових напрямів економічної політики сучасних держав, оскільки саме від ефективності використання потенціалу територій залежить збалансоване соціально-економічне зростання країни. Європейський Союз сформував розвинену систему інструментів підтримки регіонального розвитку, що реалізується в межах політики згуртованості та спрямована на зменшення міжрегіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення їх сталого розвитку.

Політика згуртованості Європейського Союзу реалізується через систему фінансових інструментів, які забезпечують практичне втілення стратегічних цілей регіонального розвитку. Сукупність фондів, програм і механізмів формує комплексну фінансову систему, спрямовану на підтримку регіонів із різним рівнем соціально-економічного розвитку та подолання територіальних диспропорцій. Нормативною основою функціонування цієї системи є Регламент (ЄС) 2021/1060 [1], який визначає спільні правила використання Європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF). До них належать Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Фонд згуртованості, Європейський аграрний фонд розвитку сільських територій та Європейський фонд морського й рибного господарства. Водночас ключову роль у реалізації цілей політики згуртованості відіграють саме перші три фонди.

Європейський фонд регіонального розвитку є одним із найважливіших інструментів підтримки територіального розвитку в Європейському Союзі. Його діяльність спрямована на зміцнення економічного потенціалу регіонів, розвиток інноваційної діяльності, цифрову трансформацію, підвищення конкурентоспроможності підприємств, модернізацію інфраструктури та стимулювання переходу до екологічно сталих моделей розвитку. Управління програмами фонду здійснюється на основі принципу спільного управління між Європейською Комісією та органами влади держав-членів, що дозволяє враховувати специфіку регіонального розвитку кожної країни. У програмному періоді 2021–2027 років на фінансування програм фонду

передбачено понад 306 млрд євро, значну частину яких становить національне співфінансування [2].

Важливим елементом фінансової системи політики згуртованості є Європейський соціальний фонд. Його основною метою є інвестування в людський капітал, підвищення рівня зайнятості населення та забезпечення соціальної інтеграції. Фонд підтримує розвиток освіти, професійної підготовки, програм перепідготовки кадрів, розширення доступу до ринку праці та покращення соціальних послуг. Значна увага приділяється підтримці молоді, забезпеченню гендерної рівності та створенню рівних можливостей для соціально вразливих груп населення. У період 2021–2027 років бюджет Європейського соціального фонду становить понад 141 млрд євро [2].

Фонд згуртованості, створений для підтримки країн із нижчим рівнем економічного розвитку, спрямований на фінансування масштабних інфраструктурних і екологічних проєктів. Його ресурси використовуються для розвитку транспортних мереж, модернізації систем водопостачання та водовідведення, управління відходами, а також для реалізації проєктів у сфері відновлюваної енергетики та сталої мобільності.

Крім базових фондів, політика згуртованості ЄС доповнюється низкою спеціалізованих інструментів. Одним із них є Фонд справедливого переходу, створений для підтримки регіонів, які найбільше залежать від викопного палива та галузей із високим рівнем викидів парникових газів. Основною метою цього фонду є забезпечення соціально справедливого переходу до кліматично нейтральної економіки, диверсифікація економічної структури регіонів та перекваліфікація працівників. На його фінансування у програмному періоді 2021–2027 років передбачено понад 26 млрд євро [2].

Значну роль у розвитку міжрегіональної співпраці відіграє програма Interreg, яка сприяє формуванню партнерств між регіонами різних держав. У межах цієї ініціативи реалізуються проєкти транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва, спрямовані на вирішення спільних проблем у сферах транспорту, охорони довкілля, інновацій та розвитку публічних послуг. Програми Interreg також охоплюють співпрацю з регіонами країн, що не входять до Європейського Союзу, зокрема з українськими територіями.

У відповідь на глобальні виклики останніх років, Європейський Союз також запровадив низку антикризових фінансових інструментів. Зокрема, програма REACT-EU була спрямована на подолання соціально-економічних наслідків пандемії COVID-19 та підтримку процесів відновлення економіки. Крім того, для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та природних катастроф використовується Фонд солідарності ЄС [3].

Значну роль у реагуванні на гуманітарні наслідки війни в Україні відіграла ініціатива CARE, яка дозволила державам-членам оперативно перепрограмувати ресурси політики згуртованості для підтримки біженців.

Важливим доповненням до грантових інструментів виступають фінансові ресурси Європейського інвестиційного банку та Європейського інвестиційного фонду. Вони забезпечують надання довгострокових кредитів,

гарантій та інших фінансових інструментів для реалізації масштабних інфраструктурних та інноваційних проєктів. Через ці механізми підтримується розвиток малого й середнього бізнесу, створення нових робочих місць та залучення приватних інвестицій у регіональний розвиток.

Особливу увагу в сучасній політиці згуртованості приділено підтримці інноваційного розвитку регіонів. Інструмент міжрегіональних інноваційних інвестицій спрямований на посилення співпраці між інноваційними екосистемами різних територій та формування нових європейських ланцюгів створення доданої вартості. Основою інноваційної політики регіонів ЄС виступають стратегії смарт-спеціалізації, які передбачають визначення унікальних конкурентних переваг територій та концентрацію ресурсів на найбільш перспективних напрямках розвитку.

У контексті євроінтеграційного курсу держави та процесу післявоєнної відбудови українських територій, використання європейського досвіду регіонального розвитку набуває особливого значення. Насамперед перспективним є впровадження підходів, що застосовуються у межах Європейського фонду регіонального розвитку, які передбачають підтримку інновацій, модернізацію інфраструктури, розвиток малого і середнього бізнесу та підвищення конкурентоспроможності регіональних економік. В Україні аналогічні механізми можуть реалізовуватися через удосконалення державної регіональної політики, розширення можливостей Державного фонду регіонального розвитку та залучення міжнародної фінансової допомоги для реалізації інфраструктурних та інноваційних проєктів.

Не менш перспективним є застосування інструментів територіального співробітництва, зокрема програм транскордонного та міжрегіонального партнерства. Україна вже має досвід участі у програмах Interreg, що відкриває можливості для реалізації спільних проєктів з країнами Європейського Союзу у сферах інфраструктури, охорони довкілля, інновацій та розвитку прикордонних територій. Подальше розширення такої співпраці може сприяти інтеграції українських регіонів до європейського економічного простору, підвищенню їх інвестиційної привабливості та розвитку сучасної інфраструктури.

Значний потенціал для України також має впровадження підходів Фонду справедливого переходу, які спрямовані на трансформацію регіонів, економіка яких залежить від традиційних галузей із високим рівнем екологічного навантаження. Для українських індустріальних регіонів, зокрема вугільних і металургійних центрів, застосування таких інструментів може сприяти диверсифікації економіки, розвитку нових виробництв та впровадженню екологічно безпечних технологій. Це дозволить забезпечити поступовий перехід до більш сталих моделей економічного розвитку.

Таким чином, адаптація інструментів підтримки регіонального розвитку, що застосовуються у Європейському Союзі, може стати важливим фактором модернізації системи регіональної політики України. Використання європейського досвіду дозволить підвищити ефективність управління територіальним розвитком, залучити додаткові інвестиційні ресурси та

забезпечити збалансоване соціально-економічне зростання регіонів, що є особливо актуальним у контексті відбудови країни та її подальшої інтеграції до європейського економічного простору.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2021/1060 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund Plus, the Cohesion Fund, the Just Transition Fund and the European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund and financial rules for those and for the Asylum, Migration and Integration Fund, the Internal Security Fund and the Instrument for Financial Support for Border Management and Visa Policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1060/oj/eng>
2. «Мова розвитку» Част. 2: Фонди та інструменти політики згуртованості ЄС. URL: <https://ucord.in.ua/news-and-event/mova-rozvytku-chast-2-fondy-ta-instrumenty-polityky-zgurtovanosti-yes/>
3. REACT-EU. URL: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/react-eu_en

*Касперович О.Ю., мол. наук. співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ¹

В умовах повномасштабної збройної російської агресії український кіберпростір став фактично ще одним полем бойових дій, де вітчизняні промислові об'єкти, фінансова та інформаційно-комунікативна сфера, критична інфраструктура стали пріоритетними об'єктами ворожих кібератак. Необхідність протистояння цим загрозам у поєднанні з прискоренням процесів євроінтеграції України виводить на перший план необхідність максимального використання європейського досвіду забезпечення кібербезпеки в промисловості через залучення та адаптацію відповідних європейських стандартів, технологій та механізмів. Причому значущість використання передового досвіду в умовах війни тільки зростає.

Гострота проблем, пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки промислових систем зросла не тільки в Україні в умовах війни – це

¹ Публікацію підготовлено в межах виконання держбюджетної теми «Забезпечення повоєнної розбудови промисловості України робочою силою» (Державний реєстраційний номер: 0124U003622) та в межах «Комплексного наукового дослідження щодо актуалізації промислової політики України на принципах Індустрій 4.0 та 5.0» Інституту економіки промисловості НАН України за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення проведення державними науковими установами наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за результатами державної атестації.

загальносвітовий тренд, що має глобальний характер. І якщо в Україні ключовим драйвером зростання значущості кібербезпеки є повномасштабна агресія, то у світовому вимірі таким драйвером є, в першу чергу, становлення новітніх технологічних укладів, в першу чергу – Індустрії 4.0 та 5.0 (для України цей драйвер також є надзвичайно важливим). Це пов'язано з тим, що постійно зростаючий рівень інтегрованості фактично всіх складових процесу промислового виробництва до інформаційно-кібернетичних систем робить їх вразливими до кібератак та створює постійну загрозу щодо цілісності та захищеності чутливої інформації, ланцюгів поставок та створення вартості та ін. Особливою складовою забезпечення кібербезпеки є захист та збереження конфіденційної інформації, загрозу для яких представляють не тільки власне витік даних, а і, наприклад, їх підробка. Саме тому чи не найбільш часто згадуваною серед глобальних безпекових викликів щодо розвитку промисловості в умовах становлення Індустрії 4.0 та 5.0 є проблема забезпечення кібербезпеки.

В загальному сенсі під кібербезпекою доцільно розуміти систему комплексних заходів, що забезпечують захист інформаційних ресурсів, технологій та інфраструктури від загроз будь-якого походження з метою забезпечення стійкості, надійності та безперервного розвитку держави, суспільства та окремих осіб в умовах цифрової трансформації та Індустрії 5.0 [1, с. 207].

Показово, що саме поширення кіберзлочинності та проблеми забезпечення кібербезпеки є єдиним технологічним ризиком, включеним до Топ-10 глобальних ризиків, як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі у підготованому Світовим економічним форумом Звіті щодо глобальних ризиків [8, с. 6]. При цьому дослідники роблять акцент на надзвичайній складності проблем кібербезпеки, виокремлюючи такі чинники, що на неї впливають [7, с. 4]:

- прискорене впровадження новітніх технологій (в тому числі технологій, пов'язаних із використанням штучного інтелекту в процесах виробництва), яке створює нові вразливості, які можуть бути використані суб'єктами кіберзлочинності;

- зростання геополітичної напруги, що суттєво підвищує невизначеність соціально-економічного середовища та може створити майже непередбачувані ризики та загрози;

- зростання рівня взаємної інтегрованості та посилення залежності від усе більш складних ланцюгів постачання, яке призводить до виникнення менш прозорого та непередбачуваного ландшафту слабoproгнозованих ризиків;

- постійне розширення регуляторних та нормативних вимог у глобальному масштабі, що обтяжує організації значним додатковим навантаженням, пов'язаним із дотриманням зазначених вимог.

Також важливими чинниками є поширення кіберзлочинності, недостатній рівень забезпечення кібербезпеки у промисловості та зростання вразливості систем промислового виробництва через впровадження нових

технологій (в тому числі – використання ІІІ) при одночасному відставанні розвитку систем захисту (як в технологічному аспекті, так і через дефіцит відповідних навичок у працівників)

Фактично всі ці чинники являють собою виклики глобального рівня, які є повною мірою актуальними і для України. Причому можливості подолання цих ризиків суттєво обмежуються ще одним викликом, наскрізним для всіх зазначених аспектів, а саме – гострим дефіцит кваліфікованих кадрів (мова йде як про дефіцит профільних кадрів із забезпечення кібербезпеки, так і про недостатню розвиненість навіть базових навичок з кібербезпеки у інших кадрів) Розрив між необхідними та наявними навичками працівників (skills gap) щодо кібербезпеки зростає, що суттєво ускладнює процес ефективного управління кіберризиками. Гострота та значущість кадрового дефіциту у забезпеченні кібербезпеки зростає, незважаючи на значні зусилля, спрямовані на його подолання.

В умовах повномасштабної збройної агресії та прискореної євроінтеграції адаптація європейських стандартів формування навичок з кібербезпеки набуває фундаментального значення, трансформуючись у один з важливих напрямів виживання та подальшого повоєнного відновлення української економіки в цілому та української промисловості зокрема.

Показовим є поступовий перехід в країнах ЄС в сфері кібербезпеки від підходів у форматі добровільної цифрової гігієни, коли відповідні заходи мали скоріше рекомендаційний характер, до жорсткого нормативного регулювання цієї сфери, де відповідні норми, стандарти та правила стають обов'язковими до виконання. Так, прийнята у 2022 році Директива 2022/2555 «Про заходи для забезпечення високого спільного рівня кібербезпеки в усьому Європейському Союзі» вже містить чіткі приписи щодо обов'язковості виконання заходів з кібербезпеки, в тому числі і в сфері відповідного кадрового забезпечення. Зокрема, стаття 20 цієї Директиви фіксує обов'язкове проходження навчання щодо питань кібербезпеки керівним складом важливих підприємств та установ, а також вимогу до підприємств та організацій впроваджувати регулярні тренінги для персоналу щодо кібербезпеки [5].

В країнах ЄС обов'язковість запровадження підготовки персоналу в сфері кібербезпеки супроводжується відповідними напрямами діяльності та заходами. Відбувається стандартизація вимог та професійних профілів в сфері кібербезпеки – так, у 2022 році Агентством ЄС з кібербезпеки (ENISA) була представлена «Європейська рамка кваліфікацій у сфері кібербезпеки» (European Cybersecurity Skills Framework - ECSF), яка виділяє 12 типових профілів ролей, що є критичними для промисловості в сфері забезпечення її кібербезпеки [6]. Також розробляються та впроваджуються методичні матеріали та рекомендації щодо практичної реалізації вищезгаданої Директиви 2022/2555 – зокрема, система пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки ролей та навичок [4]. Задля забезпечення кібербезпеки реалізуються відповідні стратегічні проекти, що поєднують різноманітні ресурси, зокрема – у 2023 році було розпочато реалізацію офіційної

ініціативи Європейської Комісії «Академія навичок у сфері кібербезпеки» (Cybersecurity Skills Academy), яка спрямована на подолання дефіциту фахівців та уніфікацію навчання в межах ЄС. Це інтегрована платформа, що об'єднує академічні ресурси та приватні ініціативи для масштабування навчання [3]. У контексті забезпечення кібербезпеки промисловості Академія фокусується на створенні сертифікаційних програм, які визнаються у всіх країнах-членах, що полегшує мобільність робочої сили та уніфікує рівень безпеки на транскордонних виробничих лініях. Таким чином, в ЄС подолання кадрового дефіциту і формування навичок із забезпечення кібербезпеки фактично перетворилося з комплексу додаткових факультативних заходів на обов'язкову умову функціонування будь-якого сучасного промислового об'єкта, із відповідною потужною системою підтримки та реалізації фактично на всіх рівнях управління.

Для України характерною є доволі слабка спроможність значної кількості українських промислових підприємств забезпечити кіберзахист власних виробничих процесів, в тому числі через відсутність необхідних технологій та фахівців. Серед безпекових викликів розвитку промисловості що є специфічними для України в сучасних умовах, ключовими є такі:

- питання забезпечення кібербезпеки, з урахуванням впливу, яку чинить на цю сферу країна-агресор, та слабкої спроможності значної кількості українських підприємств забезпечити кіберзахист власних виробничих процесів;
- недостатня спроможність протидіяти військовим та гібридним спецопераціям країни-агресора проти критичних галузей української промисловості (енергетичний сектор, оборонно-промисловий комплекс);
- низький рівень захищеності технологічних процесів, працівників на робочих місцях на промислових підприємствах в умовах військових загроз, в тому числі і через ворожі кібератаки.

Саме забезпечення кібербезпеки в промисловості є для України одним з надзвичайно важливих аспектів забезпечення функціонування та розвитку промисловості в умовах повномасштабної збройної агресії.

В Україні діє відповідний Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який постійно оновлюється у відповідності із реальною ситуацією в сфері кібербезпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії (Закон було прийнято у 2017 році, остання його редакція датується 19 жовтня 2025 року) [2]. Також Україна постійно розвиває взаємодію з ЄС в сфері забезпечення кібербезпеки. Важливим кроком в цьому напрямку стала ратифікація Верховною Радою України Угоди з ЄС, яка надасть Україні доступ до Резерву кібербезпеки Євросоюзу. Завдяки цьому Україна зможе отримувати експертну, технічну та технологічну підтримку в режимі реального часу, використовувати передові інструменти Європейського Союзу для виявлення, стримування та відновлення після кібератак, а також долучитися до системи обміну попереджувальною інформацією між Україною та ЄС.

В той же час питання саме розвитку необхідних професійних навичок щодо забезпечення кібербезпеки в українській промисловості в умовах війни, при одночасній його синхронізації та узгодженні з відповідними процесами в ЄС (що є необхідною складовою євроінтеграції) вирішується недостатньо та потребує значних зусиль та ресурсів. В цьому контексті можна виокремити такі напрями діяльності:

1. Розробка та впровадження національної системи професійних стандартів в сфері кібербезпеки на зразок згаданої вище «Європейської рамки кваліфікацій у сфері кібербезпеки». Найбільш доцільним шляхом є адаптація європейської системи кваліфікацій з урахуванням української специфіки. Саме адаптація сприятиме взаємовизнання відповідних стандартів між Україною та ЄС, що дозволить українським промисловим підприємствам та їх фахівцям інтегруватися та взаємодіяти в рамках європейських систем колективного кіберзахисту.

2. Формування у персоналу промислових підприємств та об'єктів критичної інфраструктури навичок автономної роботи та захисту систем в екстремальних умовах, які виходять за межі стандартних європейських програм (тобто в ситуаціях, коли кіберзагрози поєднуються із фізичними загрозами – обстріли, диверсії тощо). Варто зауважити, що подібний досвід вже є в Україні, але він потребує більш глибокого дослідження та узагальнення.

3. Розвиток та стимулювання державно-приватного партнерства в сфері формування навичок із кібербезпеки на зразок розглянутої вище європейської ініціативи «Академія навичок у сфері кібербезпеки», шляхом створення мережевої платформи для прискореної перепідготовки кадрів в сфері кібербезпеки, на основі залучення ресурсів провідних промислових та технологічних компаній, а також наукових та освітніх закладів. Це сприятиме оперативному подолання дефіциту кадрів, а також створить можливості для залучення нових груп працівників (зокрема – ветеранів та учасників бойових дій) до забезпечення кібербезпеки української промисловості в умовах повномасштабної збройної агресії та одночасної прискореної євроінтеграції.

4. Важливо зауважити, що в сучасних умовах Україна може бути не тільки реципієнтом досвіду щодо забезпечення кібербезпеки в промисловості, а і активним донором такого досвіду. Набутий Україною в умовах війни досвід протистояння гібридним атакам є унікальним і надзвичайно цінним, адже це – польовий досвід, отриманий в надзвичайно складних умовах реальної війни. Тому взаємодію з ЄС в цій сфері доцільно реалізовувати саме як обмін досвідом, що буде корисним для обох сторін.

Список використаних джерел:

1. Попова Д. В., Яременко С. В. Кібербезпека в епоху Індустрії 5.0: нові виклики та можливості. *Економічний вісник Донбасу*. 2024. № 3(77). С. 203–216. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3\(77\)-203-216](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-3(77)-203-216) (дата звернення: 15.03.2026).

2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII (зі змінами від 2022-2024 рр.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 15.06.2026).

3. Closing the cybersecurity talent gap to boost the EU's competitiveness, growth and resilience ('The Cybersecurity Skills Academy'): Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023DC0207> (дата звернення: 15.06.2026).

4. Cybersecurity roles and skills for NIS2 Essential and Important Entities / ENISA. 2025. URL: <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/2025-06/Mapping%20NIS%202%20obligations%20with%20ECSF%20role%20profiles.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

5. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS2 Directive). *Official Journal of the European Union*. 2022. L 333/80. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2555> (дата звернення: 15.03.2026).

6. European Cybersecurity Skills Framework (ECSF): User Manual / ENISA. 2022. 82 p. URL: <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/publications/European%20Cybersecurity%20Skills%20Framework%20User%20Manual.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

7. Global Cybersecurity Outlook 2025: Insight Report / World Economic Forum. Geneva: WEF, 2025. 42 p. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2025.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

8. Global Risks Report 2023: Insight Report / World Economic Forum. 18th Edition. Geneva: WEF, 2023. 98 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

Ковалівська К.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ПОЛІТИКА ЄС У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Європейський Союз, прагнучи зміцнити свої конкурентні позиції на світових ринках та забезпечити цифровий суверенітет, реалізує комплексну цифрову політику, ключовою складовою якої є формування Єдиного цифрового ринку. Отже, на рис.1 наведено місце країн-членів ЄС в Глобальному індексі цифровізації в 2024 р.

Аналіз позицій країн-членів ЄС у Глобальному індексі цифровізації 2024 р. свідчить про високий загальний рівень цифрової готовності, хоча між країнами зберігається диференціація.

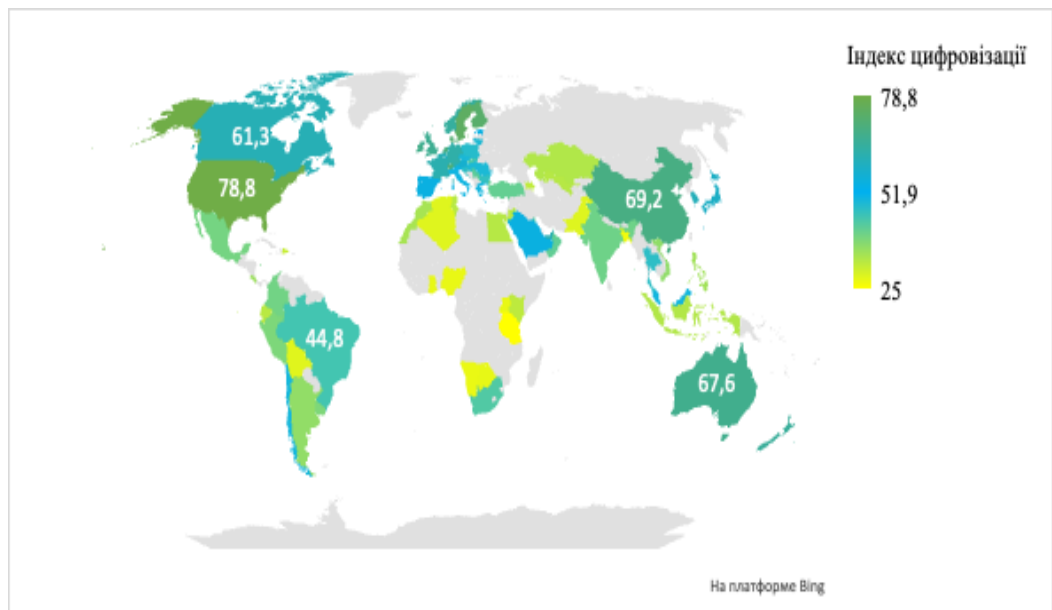

Рисунок 1 – Місце країн-членів ЄС за Глобальним індексом цифровізації в 2024 р.

Джерело: [2]

Лідерами є держави Північної та Західної Європи, зокрема Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Ірландія, Німеччина та Франція, що забезпечують високий рівень цифрової інфраструктури та інновацій, що підтверджує статус ЄС як глобального лідера цифровізації, водночас підкреслюючи необхідність подальшого вирівнювання цифрового розвитку між країнами.

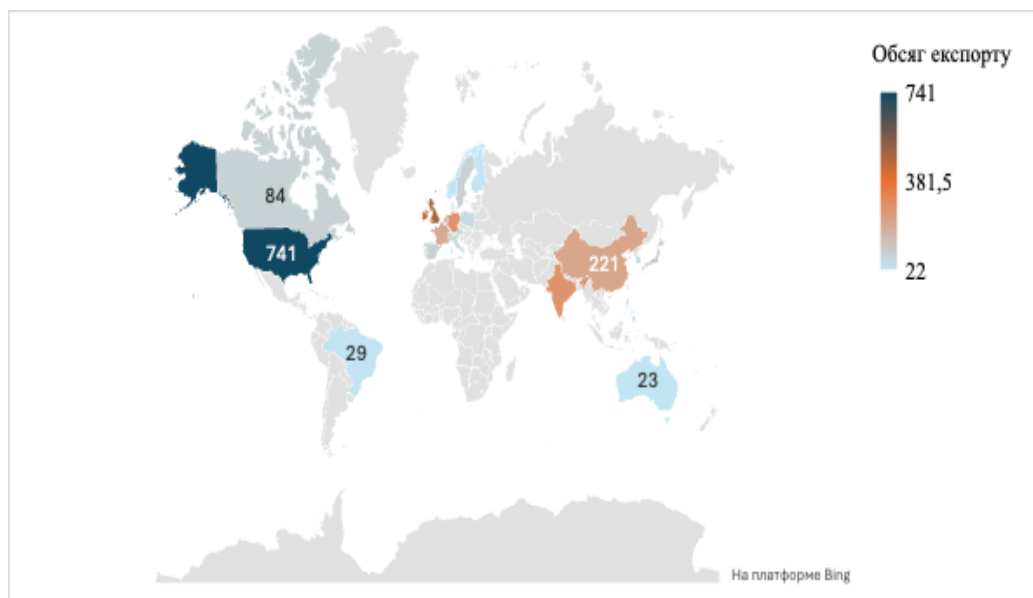

Рисунок 2 – Місце країн-членів ЄС в світовому цифровому експорті 2024 р., млрд. дол. США

Джерело: [8]

На рис. 2 наведена частка країн ЄС у цифровому експорті в глобальному масштабі. Аналіз рис. 2 показує, що у 2024 р. країни ЄС займають вагоме

місце у світовому цифровому експорті, адже у першій десятці представлені Ірландія, Німеччина, Нідерланди, Франція та Люксембург, а також Велика Британія. Лідером є Ірландія з обсягом 425 млрд дол. Отримані результати підкреслюють важливість посилення цифрової політики, адаптації до стандартів ЄС та розвитку цифрових інвестицій, зокрема в контексті євроінтеграції України.

На сьогодні в країнах-членах ЄС впровадження цифрових послуг у сферу державної політики та економіки є надзвичайно актуальним, адже через розвиток інтернету та й технологій, більша частина населення проводить свою діяльність в онлайн режимі.

На рис. 3, наведено місце країн-членів ЄС в рейтингу розвитку електронного урядування.

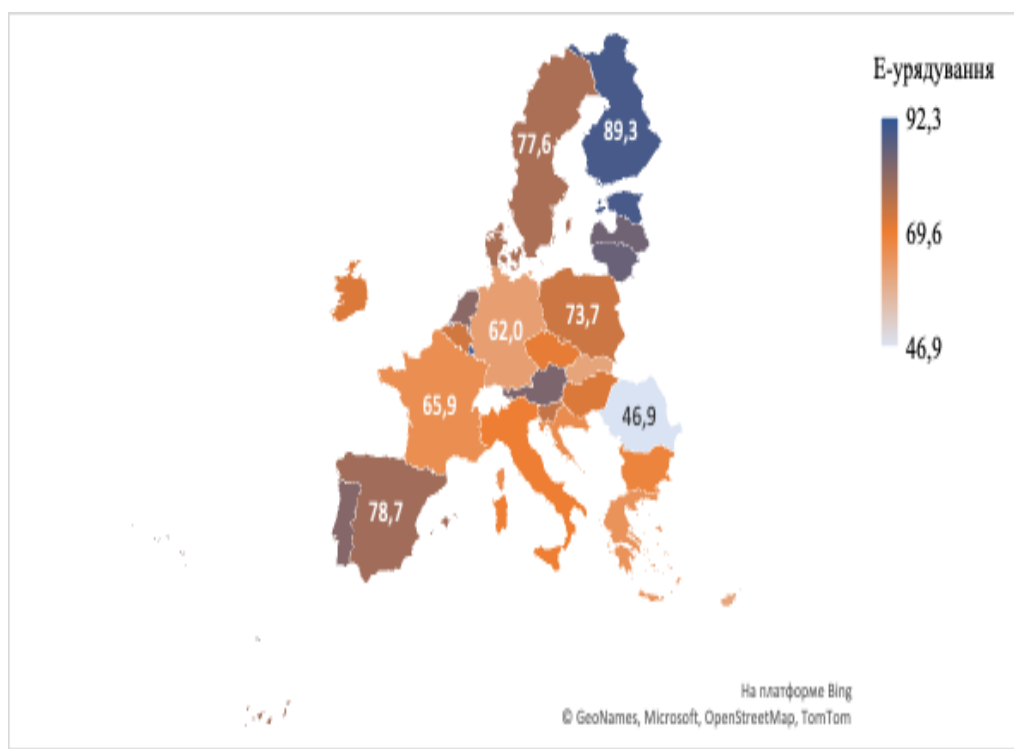

Рисунок 3 – Індекс країн-членів ЄС за рівнем розвитку електронного урядування станом на 2025 р.

Джерело: [6]

Аналізуючи місце країн-членів ЄС, ми бачимо, що найбільш розвиненими у сфері електронного урядування є Мальта, Естонія, Люксембург, Фінляндія, Литва та Латвія, які сформували ефективні цифрові державні сервіси та стабільну інфраструктуру взаємодії громадян, бізнесу та органів влади. Загалом, індекс підтверджує, що ЄС формується як лідер цифрового державного управління на глобальному рівні, однак зберігається потреба у подальшій гармонізації та підтримці країн із нижчими показниками з метою досягнення інтегрованого цифрового простору до 2030 р.

Важливим показником розвитку цифровізації в країнах-членах ЄС є розвиток електронної комерції, динаміку якої більш детально наведено на рис. 4.

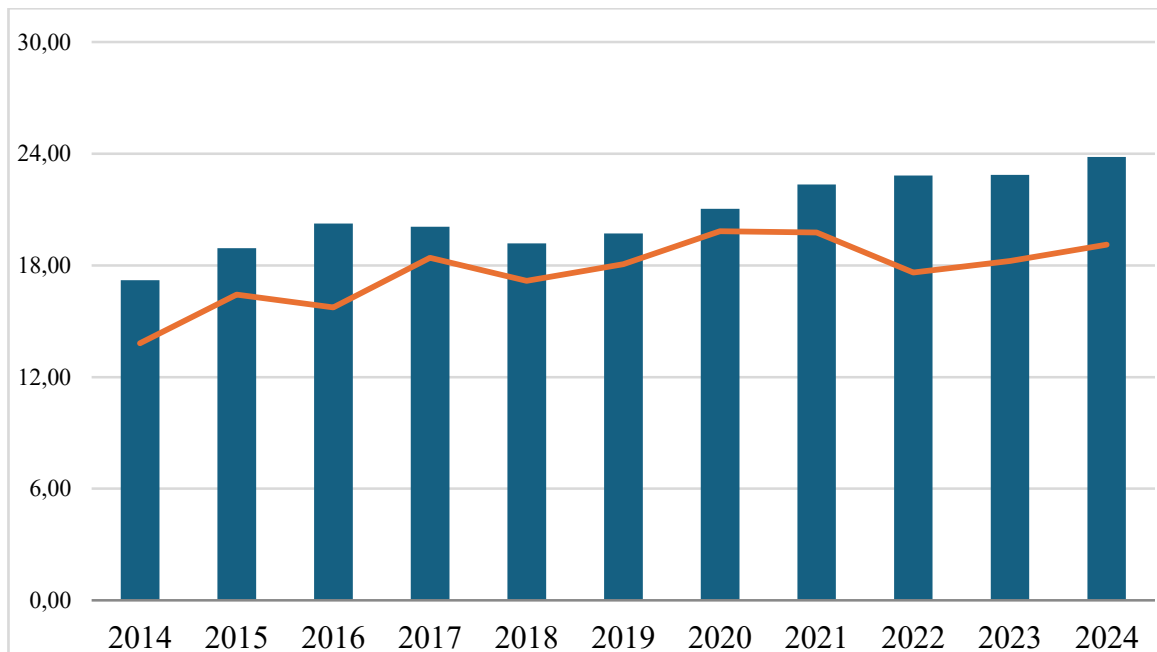

Рисунок 4 – Динаміка обсягу та обороту електронних продажів в країнах ЄС за період 2014-2024 рр., %.

Джерело: [1]

Аналізуючи рис. 4. слід відзначити, що частка підприємств, які здійснюють електронні продажі, зросла з 17,2% до 23,8%, що свідчить про активне впровадження цифрових каналів збуту та адаптацію бізнесу до онлайн-моделі. Паралельно частка обороту від електронних продажів збільшилася з 13,8% до 19,1%, хоча динаміка демонструвала певні коливання, зокрема у 2022 р., що може бути пов'язано з посткризовими коригуваннями попиту після пандемічного сплеску.

Реалізація цифрової політики в межах спільного ринку ЄС стикається з низкою системних проблем, які мають як інституційний, так і економічний характер.

Однією з ключових проблем є нерівномірне впровадження цифрових регуляцій ЄС, зокрема у сфері захисту даних. Механізм GDPR фактично переважав окремі країни, що знизило ефективність контролю. Водночас у сфері оподаткування зберігається низький рівень гармонізації, що створює складнощі для бізнесу, особливо після переходу до принципу «країни використання». Попри впровадження нових інструментів, таких як One Stop Shop, залишається нерівномірність регуляторних вимог між країнами. Додатково ситуацію ускладнює велика кількість нових цифрових актів ЄС, що потребують узгодженої реалізації, але часто створюють регуляторну фрагментацію [3-5]. Загалом обмеження інституційної моделі ЄС, де рішення потребують узгодження між державами-членами, уповільнюють цифрову інтеграцію та знижують ефективність реалізації спільної політики.

На рис. 5, наведено стратегію цифрового розвитку ЄС.

Європейський досвід показує, що цифрова політика має будуватися навколо зручності для громадян, структуризації послуг за життєвими ситуаціями, а також ефективної взаємодії між державою, бізнесом та

громадянами. Моніторинг впровадження цифрової стратегії підтверджує, що ЄС може розблокувати понад 2,8 трлн євро економічної цінності, що становить близько 21% економіки Євросоюзу [3, 5]. Разом з тим цифрова трансформація потребуватиме продовження реформ, поліпшення інвестиційного клімату, розвитку інфраструктури та кадрового потенціалу.

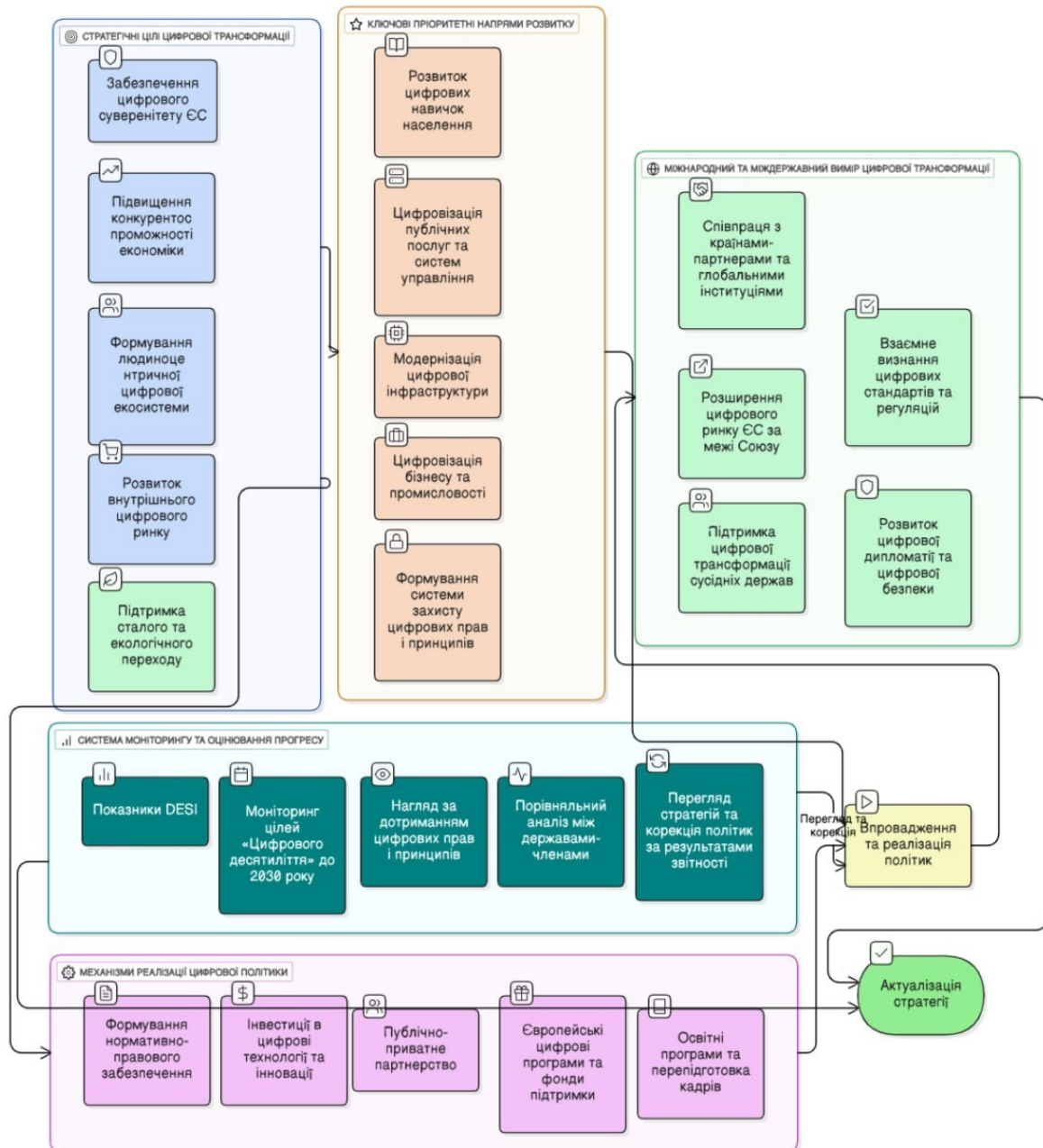

Рисунок 5 – Блок-схема стратегії цифрового розвитку країн-членів ЄС

Джерело: складено автором

Список використаних джерел:

1. Eurostat. (2025). E-commerce statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E-commerce_statistics (дата звернення 19.03.2026)
2. Huawei. (2024). Global Digitalization Index (GDI)

2024. URL: <https://www.huawei.com/en/gdi> (дата звернення 18.03.2026)

3. Marcus, J., and Petropoulos, G. (2017), 'E-Commerce in Europe: Parcel Delivery Prices in a Digital Single Market', in Crew, M., Parcu, P. and Brennan, T. (eds.), *The Changing Postal and Delivery Sector: Towards a Renaissance*, Springer.

4. Poniatowski, G., Bonch-Osmolovskiy, M., Śmietanka, A. and Sojka, A. (2023), *VAT gap in the EU – Report 2023: Executive Summary*, European Commission.

5. Procee, R., Arnold, R., Marcus, J., Fina, D., Lennartz, J., Kazakova, S. and Lykogianni, E. (2020), *Study on the impacts of the extension of the scope of the Geo-blocking Regulation to audiovisual and non-audiovisual services giving access to copyright protected content*, European Commission.

6. Surfshark (2025) *Ranking Countries By Digital Well-Being in 2024* URL: <https://surfshark.com/dql2023> (дата звернення 19.03.2026)

7. United Nations, General Assembly, "Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation", report of the Secretary-General (A/74/81), 29 May 2020. URL: <https://www.un.org/en/content/digital-cooperation-roadmap/> (дата звернення 19.03.2026)

8. Visual Capitalist. (2025, December 4). *Ranked: The world's top 30 digital exporters*. URL: <https://www.visualcapitalist.com/worlds-top-digital-exporters/> (дата звернення 18.03.2026)

*Маслій О.А., к.е.н., доцент,
Циганенко К.Д., аспірант*

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ СТІЙКОСТІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток національної економіки на сучасному етапі визначається цифровою трансформацією, наскрізний характер впливу якої зумовлює перебудову механізмів державного управління, бізнес-процесів та соціально-економічних відносин [1]. За таких умов особливої актуальності набуває проблема забезпечення цифрової стійкості малого і середнього бізнесу як найбільш чутливого до зовнішніх і внутрішніх викликів, але водночас найбільш гнучкого сегмента економіки [2], від рівня адаптивності якого значною мірою залежить стійкість підприємницького середовища загалом.

Формування цифрової стійкості МСП набуває особливого значення в умовах євроінтеграції з урахуванням орієнтирів Цифрового компаса ЄС до 2030 року [3]. Основні елементи цифрової стійкості МСП та підхід до її формування з урахуванням європейського досвіду представлено на рис. 1.

Рисунок 1 – Європейський досвід формування цифрової стійкості МСП України

Інтеграція МСП до єдиного цифрового ринку ЄС передбачає виконання директиви NIS2 щодо безпеки мережових і інформаційних систем та низки вимог ЄС у сферах кібербезпеки, захисту даних, цифрової прозорості та інноваційності управлінських процесів [4]. Виконання цих нормативних вимог є основною передумовою забезпечення цифрової стійкості малого та середнього бізнесу України в умовах його інтеграції в єдиний європейський ринок.

Разом з цим, забезпечення цифрової стійкості МСП з урахуванням європейського досвіду потребує комплексного підходу, що має поєднувати регуляторний напрям із компетентнісним та технологічним. Стимулювання впровадження цифрових технологій і перехід від ситуативного використання окремих сервісів до системної цифровізації управління, обліку, взаємодії з клієнтами, логістики та планування є основою цифрової стійкості МСП [5, 6]. Як засвідчує практика країн ЄС без інвестування в людський капітал для системного розвитку цифрових навичок у сферах е-комерції, аналізу даних і захисту інформації неможливо забезпечити цифрову стійкість бізнесу.

Отже, забезпечення цифрової стійкості малого і середнього бізнесу потребує реалізації комплексу заходів державної політики з урахуванням європейського досвіду для формування здатності МСП підтримувати

безперервність діяльності в умовах нестабільності, поглинати шоки, адаптуватися до порушень і трансформуватися до нового стійкого стану за умов швидкої зміни технологічного середовища.

Список використаних джерел:

1. OECD. *Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні*. Paris : OECD Publishing, 2024. 118 с. DOI: <https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk>
2. Онищенко С.В., Маслій О.А., Пантась В.В. Ділова активність бізнесу в Україні: цифрова трансформація та сталий розвиток. *Економіка і регіон*. 2024. № 1 (92). С. 136–146. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/3321>
3. Європейська Комісія. *2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade* : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 2021. COM(2021) 118 final. URL: <https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2021/03/2030-Digital-Compass-the-European-way-for-the-Digital-Decade.pdf>
4. Маслій О.А., Кудінова А.О., Буряк А.А., Янко А.С., Білько С.С. *Детермінанти економічної безпеки держави в парадигмі цифрового розвитку* : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2025. 324 с. ISBN 978-617-8768-16-4
5. Boh W. F., Constantinides P., Padmanabhan B., Viswanathan S. Building Digital Resilience Against Major Shocks. *MIS Quarterly*. 2023. Vol. 47. No 1. P. 343–361. URL: https://misq.umn.edu/misq/article-pdf/47/1/343/8714/12_special_issue_on_digital_resilience_introduction_10_25300_misq.pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Khudolii Y. Minimization of Digital Risks in the State's Economic Security. *Grail of Science*. 2025. № 53. P. 179–188. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.20.06.2025.019>

Міщук Є.В., д.е.н., професор
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

МАРКЕТИНГ ПЕРСОНАЛУ: ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС

Воєнні дії завжди призводять до втрати частини трудового потенціалу через різні причини: від вимушеного переміщення та мобілізації до порушення традиційних механізмів відтворення людського капіталу. Тому з певним лагом у часі відбувається зміна професійної структури зайнятості, а підприємства стикаються з кадровим голодом, у т.ч. з'являються ті чи інші дефіцитні професії, що, своєю чергою, стимулює конкуренцію за кваліфікований персонал та актуалізує необхідність використання маркетингових підходів до управління ним.

Маркетинг персоналу в країнах Європейського Союзу, значною мірою, сформувався і продовжує розвиватися під впливом загальноєвропейських

соціально-економічних політик, спрямованих на розвиток людського капіталу, підвищення мобільності робочої сили та забезпечення інклюзивного економічного зростання. При цьому, він розглядається з позиції реалізації стратегічних цілей політики зайнятості та розвитку компетентностей, що формуються на рівні ЄС. Однією з ключових рамок ініціатив слід назвати політику «European Pillar of Social Rights», яка визначає принципи справедливих умов праці, доступу до освіти, рівних можливостей та соціального захисту працівників [1]. Її імплементація у національних системах управління персоналом сприяє поширенню практик відповідального брендингу роботодавця, які передбачають акцентування уваги на соціальних гарантіях, розвитку навичок працівників та підтримці балансу між їх професійним і особистим життям у кадрових стратегіях компаній [1].

Значний вплив на трансформацію маркетингу персоналу здійснила стратегічна ініціатива ЄС «European Skills Agenda», спрямована на формування сучасних компетентностей та підвищення конкурентоспроможності робочої сили в умовах цифрової та зеленої трансформації економіки до 2025 р. Її реалізація стимулювала підприємства до активної співпраці з університетами, дослідницькими центрами та освітніми платформами та створила передумови для формування ефективних каналів залучення молодих фахівців. У межах таких партнерств компанії запровадили та інтенсивно розвивають програми стажування, дуальної освіти та корпоративного навчання [2]. Зокрема, німецька технологічна корпорація «Siemens» активно реалізує міжнародні програми розвитку молодих спеціалістів та співпрацює з університетами Європи для підготовки кадрів, компетентності яких відповідають вимогам сучасної цифрової й інноваційної економіки [3].

Цифровізація економіки відображена у програмі «Digital Europe Programme». Її імплементація сприяє розвитку цифрових інструментів управління персоналом та використанню аналітичних систем у процесах рекрутингу [4]. Завдяки цифровим платформам підприємства отримують можливість більш ефективно комунікувати з претендентами на вакантні місця та формувати персоналізовані пропозиції зайнятості. Такі підходи активно застосовує нідерландська компанія «Philips», яка використовує цифрові платформи для залучення кандидатів, просування бренду роботодавця та формування міжнародних кадрових резервів [5].

Одним із важливих напрямів соціальної політики ЄС є забезпечення рівних можливостей на ринку праці. У цьому контексті важливе значення має стратегія «EU Gender Equality Strategy 2020–2025», яка спрямована на подолання гендерної нерівності та розвиток інклюзивного трудового середовища [6]. Імплементація цієї політики стимулювала та продовжує підштовхувати підприємства до запровадження програм підтримки різноманітності та організації корпоративної культури, заснованої на принципах рівності. Так, відома французька компанія «L'Oréal» активно реалізує міжнародні програми підтримки жінок у науці, а також розвиває систему стажувань та конкурсів для студентів, що дозволяє залучати талановиту молодь до інноваційної діяльності компанії [7; 8].

Важливими і такими, що набирають обертів являються освітні програми та міжнародна академічна мобільність. При цьому, однією із популярних ініціатив є «Erasmus+», завдяки якій компанії (а також університети) отримують доступ до міжнародного ринку талантів та формують довгострокові партнерства з освітніми установами [9]. Зокрема, слід відзначити активність концерну «BMW Group» у частині співпраці з університетами Європи, забезпечуючи здобувачам освіти можливості практичної підготовки, стажування та подальшого працевлаштування [10].

Відтак маркетинг персоналу в країнах ЄС розвивається у тісному взаємозв'язку з політиками у сфері зайнятості, освіти, цифровізації та соціальної рівності. Їх імплементація створює інституційне середовище, котре стимулює підприємства до впровадження сучасних практик управління персоналом на засадничих принципах маркетингу, у т.ч. розвитку бренду роботодавця та формування довгострокових стратегій залучення й утримання талановитих працівників [11]. У такій синергії корпоративних ініціатив і наднаціональних політик підвищується ефективність ринку праці та розвиток економіки країн ЄС. Тому Україні доцільно долучитися до позитивного європейського досвіду не тільки на рівні окремих підприємств, а й на рівні державних інституцій.

Усі тренди в соціальному, політичному, економічному житті суспільства вплинули на те, що за останні п'ять років маркетинг персоналу суттєво трансформувався. Він став більш стратегічним і орієнтованим на досвід співробітника. Якщо раніше фокус був на класичній рекламі вакансій і формуванні зовнішнього образу роботодавця, то сьогодні важливішою стала реальна корпоративна культура, цінності та соціальна відповідальність підприємства. Все активніше використовуються цифрові платформи та соціальні мережі для комунікацій із кандидатами й діючими співробітниками. Зросла роль внутрішнього маркетингу, провідне місце в якому посіли програми розвитку, визнання, а також утримання талантів. У зв'язку із активним розвитком аналітики та технологій, зокрема штучного інтелекту, комунікації стали максимально персоналізованими, підприємства отримали інструменти прогнозування поведінки працівників. Слід підкреслити, що під час воєнних дій провідні підприємства переосмислили маркетинг персоналу з інструмента залучення чи утримання кадрів на інструмент підтримки психоемоційного стану, довіри і відчуття спільності, що визначає виживання і стабільність діяльності.

Сучасний маркетинг персоналу поєднав зовнішній імідж роботодавця, внутрішню мотивацію та технологічну аналітику для довгострокових відносин із персоналом, який, своєю чергою, все частіше розглядається через концепції унікального набору навичок та таналотоцентровані підходи.

Список використаних джерел:

1. European Commission. (2017). *European Pillar of Social Rights*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1226&langId=en>

2. European Commission. (2020). *European Skills Agenda*. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/skills-and-qualifications/european-skills-agenda_en
3. Siemens. (2023). *Careers and graduate programs at Siemens*. URL: <https://www.siemens.com/careers>
4. European Commission. (2021). *Digital Europe Programme*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>
5. Philips. (2023). *Annual Report 2023*. URL: <https://www.results.philips.com>
6. European Commission. (2020). *EU Gender Equality Strategy 2020–2025*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en
7. L'Oréal. (2025). *L'Oréal for the Future*. URL: <https://www.loreal.com/en/commitments-and-responsibilities/for-the-planet/>
8. European Commission. (2020). *European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=en>
9. European Commission. (2023). *Erasmus+ Programme Guide*. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide>
10. BMW Group. (2023). *BMW Group Sustainable Value Report*. URL: <https://www.bmwgroup.com/en/sustainability.html>
11. Backhaus, K., & Tikoo, S. (2004). Conceptualizing and researching employer branding. *Career Development International*, 9(5), 501–517. URL: <https://doi.org/10.1108/13620430410550754>.
https://www.researchgate.net/publication/235310489_Conceptualizing_and_researching_employer_branding

Назаренко П.М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Белозерцев В.С., к.е.н., доцент
 Дніпровський національний університет ім.Олеса Гончара,
 м. Дніпро, Україна

ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Сучасна архітектура економічної політики Європейського Союзу базується на парадигмі Європейського зеленого курсу (European Green Deal), який де-факто став новою стратегією зростання та промислової конкурентоспроможності ЄС. В умовах набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС, «зелена» трансформація промисловості перестає бути виключно екологічним питанням і переходить у площину економічного виживання та ринкової інтеграції.

Для України, чия промислова база зазнала значних руйнувань внаслідок збройної агресії РФ, інтеграція в європейський «зелений» простір несе подвійне навантаження. З одного боку - це критичний виклик, пов'язаний із високою вуглецеємністю вітчизняного експорту та запровадженням

механізму СВАМ (Carbon Border Adjustment Mechanism), що може призвести до втрати конкурентних переваг на європейському ринку. З іншого боку - це унікальне «вікно можливостей» для залучення структурних інвестицій та технологічного оновлення за принципом Build Back Better.

У даній роботі аналізуються ключові фінансові та регуляторні інструменти ЄС, досвід європейських країн у декарбонізації промислових кластерів, а також визначаються стратегічні напрями адаптації української економіки до нових екологічних стандартів як передумови сталого повоєнного відновлення.

У цьому контексті, аналіз політик ЄС вимагає переходу від загальних декларацій до конкретних галузевих викликів. Оскільки Європейський зелений курс встановлює нові правила гри для всього континенту, першочерговим завданням для України стає оцінка вразливості власного промислового ядра. Саме тут теоретичні цілі декарбонізації стикаються з практичними проблемами високої енергоемності та застарілих виробничих циклів, які довгий час були основою національної економіки.

Переходячи до детального розгляду, варто зазначити, що традиційні галузі промисловості України зараз опинилися перед потрійним тиском : вуглецевої інтенсивності, регуляторних наслідків впровадження Механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ) та критичного технологічного відставання.

Сучасний промисловий сектор України характеризується аномально високою вуглецевою інтенсивністю порівняно з європейськими стандартами. Енергоемні галузі, що формують значну частину національного ВВП, роблять найбільший внесок у викиди парникових газів [1]. Зокрема, лише на металургійний комплекс припадає понад 7% глобальних промислових викидів, що вимагає невідкладних зусиль з декарбонізації. Без радикальних змін Україна не зможе виконати свої міжнародні кліматичні зобов'язання та забезпечити сталий розвиток у межах єдиного ринку ЄС [2].

Запровадження Європейським Союзом механізму СВАМ створює прямий економічний бар'єр для українських експортерів продукції з високим вуглецевим слідом. Найбільш вразливою у цьому контексті є металургія, для якої доступ до європейського ринку може стати фінансово обтяжливим[3]. Прогнозується, що українські підприємства зіткнуться з суттєвим зростанням витрат та втратою частки ринку, якщо не зможуть адаптуватися до вимог ЄС щодо скорочення викидів на 55% до 2030 року[3].

Критичним фактором залишається глибоке технологічне відставання більшості виробничих потужностей. Багато українських заводів використовують технології минулого століття, які потребують не косметичного ремонту, а повної енергоефективної модернізації. Низькі темпи технологічного оновлення посилюють складність процесу декарбонізації, роблячи вітчизняні галузі беззахисними перед глобальною конкуренцією та новими регуляторними вимогами ЄС [1].

Хоча окреслені проблеми мають системний характер, вони водночас створюють вікно можливостей для масштабних інвестицій у низьковуглецеві

рішення. Це дозволить не лише зменшити екологічне навантаження, а й забезпечити довгострокову стійкість українського бізнесу. Однак досягнення такого результату потребує консолідації зусиль уряду, приватного сектору та міжнародних фінансових інституцій.

Для того, щоб перетворити виклики промислового сектору на реальний план дій, необхідно проаналізувати успішний досвід Європейського Союзу, який перетворив екологічні обмеження на потужну систему економічних стимулів. Розуміння того, як працюють ці механізми, дозволяє Україні не лише адаптуватися до вимог СВМ, але й закласти фундамент для фінансування повоєнного відновлення за європейськими стандартами. Саме досвід ЄС у використанні різноманітних інструментів стимулювання «зеленого» бізнесу, від прямих субсидій до складних ринкових моделей, відкриває перед Україною шлях до стійких практик, одночасно вирішуючи гострі економічні та екологічні питання.

Центральне місце в цій архітектурі підтримки посідає Механізм справедливого переходу (Just Transition Mechanism), який фокусується на найбільш вразливих територіях. Приклади Польщі та Німеччини демонструють, як цілеспрямована фінансова та технічна допомога дозволяє пом'якшити соціально-економічні наслідки відмови від вугільної генерації. Для України цей досвід має прикладне значення: уроки поетапної відмови від вугілля в Польщі можуть стати основою для стратегій ревіталізації Донбасу та Львівсько-Волинського басейну, забезпечуючи створення робочих місць у нових «зелених» секторах та сприяючи життєздатній економічній диверсифікації.

Паралельно з соціальною підтримкою, ЄС використовує Систему торгівлі викидами (EU ETS) як потужний ринковий стимул. Створюючи ринок вуглецю, де підприємства торгують квотами на викиди, система робить екологічність економічно вигідною. Такий механізм заохочує компанії до ефективного скорочення викидів, оскільки фірми, які інвестують у декарбонізацію, можуть продавати надлишкові дозволи та отримувати додатковий прибуток. Встановлення чіткої ціни на вуглець фундаментально впливає на інвестиційні рішення бізнесу, стимулюючи еко-інновації по всій Європі.

Крім ринкових квот, важливу роль відіграють інструменти прямого фінансування, такі як зелені облігації та пільгове кредитування. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) виступає ключовим гравцем у цьому процесі, знижуючи вартість капіталу для проектів у сфері відновлюваної енергетики та стійкої інфраструктури. Така підтримка дозволяє мобілізувати капітал приватного сектору, підвищуючи загальну стійкість економіки до кліматичних ризиків. Хоча ці інструменти довели свою ефективність у країнах ЄС, для України залишається викликом забезпечення справедливого доступу до такого фінансування. Збалансування інтересів традиційних галузей та нових «зелених» ініціатив є вирішальною умовою для успішного переходу України до стійкої та конкурентоспроможної економічної моделі.

Досвід Європейського Союзу у використанні регуляторних та фінансових стимулів стає для України не просто теоретичним орієнтиром, а практичним фундаментом для побудови нової економічної архітектури. Розуміння механізмів підтримки дозволяє змінити фокус із подолання кризових явищ на пошук та реалізацію масштабних інвестиційних можливостей, які відкриваються в рамках процесу національного відновлення. Сьогодні цей шлях є багатограним і зосередженим навколо впровадження сталих практик, розбудови відновлюваної енергетики та використання стратегічних фінансових механізмів, що здатні інтегрувати українську економіку в глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Ключовим орієнтиром у цьому процесі стає принцип «Build Back Better», який передбачає не просто фізичну відбудову зруйнованих об'єктів, а їхнє якісне переосмислення на основі найвищих екологічних стандартів. Стала реконструкція промислового сектору вимагає впровадження найкращих доступних методів (BAT), що гарантуватимуть довгострокову екологічну стійкість та енергоефективність нових підприємств. Важливою умовою реалізації таких масштабних проєктів є прозорість, яка забезпечується через цифровізацію процесів та використання платформ закупівель, таких як Prozorro, що дозволяє суттєво підвищити ефективність управління ресурсами під час реконструкції[4].

Одним із найбільш перспективних напрямів трансформації є розвиток енергетичного потенціалу водню. Україна, володіючи значними ресурсами сонячної та вітрової енергії, має унікальні можливості для виробництва «зеленого» водню. Стратегічна мета щодо розгортання 10 ГВт електролітичних потужностей до 2030 року не лише сприятиме досягненню цілей ЄС із декарбонізації, а й дозволить Україні посісти місце ключового експортера екологічно чистої енергії на європейський ринок[5].

Реалізація цих амбітних проєктів неможлива без надійної фінансової опори. Український фонд (Ukraine Facility) обсягом 50 млрд євро має стати тим критично важливим каталізатором, який розблокує приплив приватних інвестицій у «зелені» технології. Саме міжнародне співробітництво та створення дієвих інвестиційних стимулів є передумовою для формування надійної водневої економіки та зміцнення енергетичної безпеки всього континенту [4].

Попри наявність чіткої перспективи, шлях до успішного впровадження цих можливостей залишається складним. Такі бар'єри, як законодавча нестабільність та високі інвестиційні ризики, потребують системного усунення з боку держави. Лише через створення стабільного правового поля та гарантій для інвесторів Україна зможе повноцінно реалізувати свій потенціал і стати не просто об'єктом відновлення, а активним суб'єктом європейського економічного прогресу.

Підсумовуючи проведені дослідження, варто наголосити, що сучасна архітектура економічної політики Європейського Союзу, заснована на парадигмі Європейського зеленого курсу, фактично визначає нову стратегію промислової конкурентоспроможності, до якої Україна має адаптуватися в

межах свого статусу кандидата на членство в ЄС. Для нашої держави, чия промислова база зазнала суттєвих руйнувань, ця трансформація є не просто екологічним викликом, а питанням економічного виживання та унікальним «вікном можливостей» для технологічного оновлення. Попри «потрійний тиск» у вигляді високої вуглецевої інтенсивності, регуляторних бар'єрів СВАН та значного технологічного відставання, Україна має потенціал перетворити ці ризики на драйвери зростання.

Реалізація цього потенціалу вимагає глибокого впровадження європейських інструментів, таких як Механізм справедливого переходу та Система торгівлі викидами, що дозволить забезпечити соціально-економічну стабільність і зробити декарбонізацію економічно вигідною для бізнесу. Досвід країн ЄС у використанні зелених облігацій та пільгового кредитування через інституції на кшталт ЄІБ має стати фундаментом для побудови нової економічної архітектури України. Водночас принцип «Build Back Better» та амбітні цілі щодо розвитку водневої енергетики, зокрема розгортання 10 ГВт електролізних потужностей, здатні позиціонувати Україну як стратегічного експортера екологічно чистої енергії на європейський ринок.

Кінцевий успіх зеленої трансформації безпосередньо залежатиме від ефективного використання фінансового інструменту Ukraine Facility та здатності держави усунути законодавчу нестабільність. Лише через створення прозорого правового поля та надійних гарантій для інвесторів Україна зможе повноцінно реалізувати свій потенціал, перетворившись із об'єкта відновлення на активного та конкурентоспроможного суб'єкта європейського економічного прогресу.

Список використаних джерел:

1. Zanizdra M. Carbon intensity of the Ukrainian industry: current state and foresight. *Economy of Industry*. 2022. Т. 1, № 97. С. 61–88. URL: <https://doi.org/10.15407/econindustry2022.01.061> (дата звернення: 17.03.2026).
2. Matuhno O., Stanytsina V., Artemchuk V. Direct Iron Reduction Technology Prospects For Metallurgical Decarbonization. *System Research in Energy*. 2024. Т. 2024, № 4. С. 156–171. URL: <https://doi.org/10.15407/srenergy2024.04.156> (дата звернення: 17.03.2026).
3. Vostryakov O., Stepura D. Managerial Challenges Of Industrial Enterprises In The Context Of Decarbonization And European Integration. *Strategy of Economic Development of Ukraine*. 2024. № 55. С. 160–173. URL: <https://doi.org/10.33111/sedu.2024.55.160.173> (дата звернення: 17.03.2026).
4. Rudyk R., Kropelnyska S. Development Of Ukraine's Investment Recovery Potential. *Economic scope*. 2025. № 196. С. 205–211. URL: <https://doi.org/10.30838/ep.196.205-211> (дата звернення: 17.03.2026).
5. Status and prospects of renewable hydrogen use in Ukraine: impact on industry and decarbonization pathways / I. M. Kryl та ін. *Мінеральні ресурси України*. 2023. № 2. С. 12–16. URL: <https://doi.org/10.31996/mru.2023.2.12-16> (дата звернення: 17.03.2026).

*Некрасенко Л.А., к.б.н., доцент
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса, Україна*

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ ЕКОСИСТЕМНИХ АКТИВІВ²

Сучасний світ потерпає від глобальних політичних, економічних і як наслідок - екологічних викликів. На жаль усвідомлення цінності природи приходить тільки після втрати певних елементів природного середовища та екологічної кризи. В цьому контексті вже багато років ведеться пошук впливу на свідомість для переосмислення ставлення до природи не лише як середовища існування, а й як до ключового економічного ресурсу. Одним з рушіїв виховання такої свідомості стало визнання в межах міжнародної Системи Екологічно-економічного обліку (SEEA) природних ресурсів як капіталу і впровадження категорії екосистемних активів [1, 2]. Економісти вважають що це дієвий інструмент для відображення у корпоративній звітності реальної картини і ставлення підприємства до навколишнього середовища [3, 4]. Таким чином, природні ресурси тепер розглядаються не окремо, а як елементи конкретної екосистеми і підприємства-користувачі цих ресурсів можуть відображати їх у корпоративній звітності відповідно оцінюючи їх стан і вплив на них.

Цю ініціативу добре підтримали країни Європи. Провідні українські науковці теж вважають, що державі необхідно впроваджувати заходи зі збереження природного капіталу через інтеграцію екосистемних послуг як у стратегії державного управління так і в управління підприємством [5, 6, 7]. На сьогоднішній день деякі великі українські корпорації вже почали впроваджувати елементи міжнародної Системи Екологічно-економічного обліку (SEEA). Таким чином поняття екосистемного активу ініціювало інтеграцію природних ресурсів у систему національного обліку. Результатом розгляду і класифікація екосистемних активів є підвищення ефективності управління природним капіталом.

Отже, мета дослідження полягає в обґрунтуванні наукових підходів до визначення поняття та оцінки екосистемних активів із позицій сталого природокористування.

У науковій літературі виділяють кілька ключових підходів до розуміння та оцінки екосистемних активів:

1. Біофізичний підхід. За біофізичного підходу акцент робиться на структурі та функціях екосистеми. До уваги беруться такі параметри як:

² Публікацію підготовлено за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

площа, видовий склад, біомаса, гідрологічний режим, родючість ґрунтів тощо.

2. Функціонально-ціннісний підхід має на меті оцінку активу через здатність генерувати екосистемні послуги такі як регулювання клімату, очищення повітря, запилення, рекреація тощо. За вказаного підходу береться до уваги взаємозв'язки між екосистемою та добробутом людини.

3. Економічний підхід розглядає екосистемні активи як складові природного капіталу, що мають ринкову або розрахункову вартість. Основна мета цього підходу – економічна оцінка екосистемних активів з метою їх інтеграції в систему національних рахунків. Основною методологічною основою для визначення економічної цінності екосистемних активів, є положення офіційних документів з еколого-економічного обліку та обліку екосистемних послуг, розроблених під час роботи Статистичної комісії ООН, Світового банку та SEEA Ecosystem Accounting [1, 2]. Важливо розрізняти методи, що забезпечують обмінні вартості, що вже включені у ВВП, та обмінні вартості, які не включені. Крім того, методи оцінки залежать від типу послуги які надають екосистемні активи, а саме:

- Послуги забезпечення: методи на основі ренти (наприклад, ціни на подрібнення деревини, орендні ціни на сільськогосподарські угіддя).

- Регулюючі послуги: методи витрат на заміщення або витрат на уникнення шкоди.

- Культурні послуги: споживчі витрати та гедоністичне ціноутворення.

4. Системний підхід. Екосистемний актив - це комплексний об'єкт, що включає ландшафтну структуру, видову взаємодію та антропогенний вплив.

Інвентаризація та оцінка екосистемних активів є ключовою для:

- прийняття управлінських рішень у сфері природокористування;
- просторового планування;
- формування систем екологічного моніторингу;
- розробки екосистемно орієнтованих підходів до економіки (наприклад, у сфері «зеленої» трансформації).

Зокрема, Україна в контексті Європейського зеленого курсу та стратегії сталого розвитку до 2030 року дедалі активніше інтегрує підходи до обліку та управління екосистемними активами.

Поняття екосистемного активу є ключовим для розвитку екоорієнтованих управлінських та економічних систем. Багаторівневі підходи до його визначення свідчать про складність, але й про потенціал інтеграції екологічної інформації в соціально-економічне планування. Перспективним є розвиток національної методики оцінки екосистемних активів на основі системного та економічного підходів із широким залученням ГІС-технологій та міждисциплінарного аналізу.

Список використаних джерел:

1. *System of Environmental-Economic Accounting – Ecosystem Accounting (SEEA EA)*. United Nations. 2021. <https://seea.un.org/ecosystem-accounting> (дата звернення: 15.03.2026).

2. United Nations. *Monetary valuation of ecosystem services and ecosystem assets for ecosystem accounting*: Interim Version 1st edition. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. NCAVES and MAIA, New York. 2022. Режим доступу: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/techreport_valuationv15_final_21072022.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
3. Costanza R., d'Arge R., de Groot R., et al. The value of the world's ecosystem service and natural capital. *Nature*. 1997. Vol. 387. P. 253-260. DOI: <https://doi.org/10.1038/387253a0> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Hawken P., Lovins H., Lovins A. *Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution*. New York: Little, Brown and Company. (1999).
5. Burkynskyi B. V., Khumarova N. I., Shevchenko H. M. Some aspects of state governance of natural assets in Ukraine. *Economic innovations*. 2020. Vol. 22. No 1. p. 8-19.
6. Хвесик М. А., Ільїна М. В. Екосистемні платежі як інструмент реалізації екосистемного підходу в управлінні природокористуванням. *Економіка України*. 2022. №. 10. С. 76-92. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.076> (дата звернення: 15.03.2026).
7. Nekrasenko L., Petrushenko M. Natural assets and ways to restore their ecosystem services in Ukraine. *Economic Innovations*, 2024. Vol. 26, No 4(93). p. 116-125.

**Опалько В.В., к. е.н., доцент,
Романчук С.С., аспірант**

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИК ЄС ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних інструментів залучення прямих іноземних інвестицій в умовах глобальної економічної нестабільності та посилення процесів децентралізації. Політики ЄС у сфері регіонального розвитку та інвестиційної підтримки формують сучасні підходи до стимулювання інвестиційної активності на місцевому рівні, що потребує їх адаптації та впровадження в національних економіках. У цьому контексті дослідження інноваційних механізмів залучення ПІІ набуває особливого значення для підвищення конкурентоспроможності територій та забезпечення сталого економічного розвитку.

Регіональна політика ЄС, що реалізується в межах політики згуртованості (Cohesion Policy), спрямована на зменшення економічних і соціальних диспропорцій між регіонами, стимулювання інновацій, підтримку малого та середнього бізнесу і розвиток інфраструктури [1].

Важливою особливістю політик ЄС є поєднання централізованого стратегічного управління з децентралізованою реалізацією на рівні регіонів. Управління фінансовими ресурсами здійснюється у співпраці між

Європейською Комісією, національними урядами та місцевими органами влади, що дозволяє враховувати специфіку регіонального розвитку та підвищувати ефективність використання інвестицій [2]. Такий підхід сприяє формуванню багаторівневої системи управління інвестиційними потоками, яка є особливо актуальною в умовах децентралізації.

Інноваційні механізми залучення прямих іноземних інвестицій у Європейському Союзі формуються на основі поєднання наднаціональної інвестиційної політики та регіональної автономії, що є ключовою особливістю децентралізованої моделі управління. Важливу роль відіграють інституційні інструменти, спрямовані на формування сприятливого бізнес-середовища, розвиток інфраструктури, підтримку інноваційних кластерів і цифрових платформ. Узагальнення сучасних підходів ЄС до залучення прямих іноземних інвестицій дозволяє виокремити ключові інноваційні механізми, які систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Ключові механізми залучення ПІІ

Механізм	Сутність механізму	Інструменти реалізації в ЄС	Роль децентралізації	Ефект для інвестицій
1	2	3	4	5
Інвестиційні агенції (IPA)	Спеціалізовані установи для залучення інвесторів	Національні та субнаціональні (регіональні/ місцеві) агентства просування інвестицій	Регіони отримують автономію у просуванні інвестицій	Зростання ПІІ, особливо у менш розвинених регіонах, покращення інвестиційного клімату
Стратегія розумної спеціалізації (S3)	Фокус на конкурентних перевагах регіону	Кластерна політика, інноваційні екосистеми, це обов'язковий інструмент ЄС у Cohesion Policy	Регіони визначають власні пріоритети розвитку	Підвищення інноваційності та привабливості
Спеціальні інвестиційні режими та зони (SEZ / enterprise zones)	Території зі спеціальним режимом інвестування	Податкові пільги, спрощене регулювання	Регіональний рівень управління зонами	Залучення інвестицій у депресивні регіони
Розвиток інфраструктури	Розвиток транспортної та цифрової інфраструктури	TEN-T, цифрові програми ЄС	Місцева влада реалізує інфраструктурні проекти	Підвищення конкурентоспроможності регіонів
Цифрові інвестиційні платформи (emerging mechanism)	Онлайн-інструменти для залучення інвесторів	FinTech, investment portals, data platforms - це новий механізм, ще не повністю інституціоналізований у ЄС	Регіони можуть самостійно просувати проекти	Зниження транзакційних витрат і бар'єрів входу

1	2	3	4	5
Інвестиційні стимули (incentives)	Фінансові та податкові стимули	Гранти, субсидії, податкові пільги, регулюються через State Aid rules	Регіональна конкуренція за інвестора	Підвищення привабливості територій
Публічно-приватні партнерства (PPP)	Співпраця держави та бізнесу	Інфраструктурні та інноваційні проєкти, підтримуються через EIB	Регіони ініціюють локальні проєкти	Залучення довгострокового капіталу
Інституційна якість та governance	Прозорість і стабільність правил гри	Регуляторні реформи, антикорупційні механізми	Місцеве управління впливає на довіру інвесторів	Підвищення довіри та зниження ризиків
Розвиток людського капіталу	Підготовка кваліфікованої робочої сили	Освітні програми Erasmus+, Horizon Europe, університети	Регіони формують власні освітні екосистеми	Приваблення високотехнологічних інвестицій
Координаційні механізми між рівнями влади	Узгодження політик між державою і регіонами	Національні стратегії + регіональні плани (multi-level governance ЄС)	Децентралізація потребує координації	Зменшення дисбалансів у розміщенні ПП

Джерела: сформовано на основі [1; 3; 4]

Особливістю сучасного етапу є зміщення акценту з традиційних стимулів (податкові пільги) до інноваційно-орієнтованих механізмів, таких як smart specialisation, цифрові інвестиційні екосистеми та інтеграція у глобальні ланцюги створення вартості. Децентралізація, у свою чергу, підсилює конкуренцію між регіонами за інвестиції, що стимулює підвищення ефективності локальної економічної політики, але водночас потребує координації для уникнення дисбалансів.

Аналіз сучасних інструментів політики ЄС дозволяє виділити низку інноваційних механізмів залучення ПП. До них належать фінансові інструменти Європейського фонду регіонального розвитку, програми підтримки інновацій та цифровізації, а також інструменти територіального співробітництва. Ці механізми сприяють створенню сприятливого інвестиційного середовища, розвитку інфраструктури та підвищенню інституційної спроможності регіонів. Зокрема, у рамках політики згуртованості на період 2021–2027 рр. передбачено значні фінансові ресурси для підтримки інноваційної діяльності, сталого розвитку та цифрової трансформації економіки [1].

У контексті децентралізації особливого значення набуває здатність регіонів самостійно формувати інвестиційні стратегії та залучати іноземний капітал. Децентралізація сприяє підвищенню гнучкості управління, дозволяє ефективніше враховувати локальні потреби та конкурентні переваги територій. Водночас вона потребує розвитку інституційних механізмів координації між різними рівнями влади та впровадження інноваційних підходів до управління інвестиційними потоками.

Дослідження показують, що ПІІ відіграють важливу роль у стимулюванні економічного зростання та створенні робочих місць на регіональному рівні, хоча їхній вплив має неоднорідний характер залежно від структури економіки та рівня розвитку регіону [5]. Це підтверджує необхідність використання комплексних підходів до залучення інвестицій, які поєднують фінансові, інституційні та інноваційні інструменти.

Таким чином, інноваційні механізми залучення ПІІ в контексті політик ЄС та децентралізації передбачають інтеграцію фінансових інструментів, інституційних реформ і цифрових рішень. Їхнє ефективне застосування дозволяє підвищити інвестиційну привабливість регіонів, забезпечити стимулювання економічного зростання, реалізувати збалансований розвиток територій та сприяти адаптації економіки до сучасних глобальних викликів.

В умовах децентралізації та поглиблення інтеграції України до європейського економічного простору особливого значення набуває адаптація кращих практик Європейського Союзу у сфері залучення прямих іноземних інвестицій. Досвід ЄС демонструє ефективність багаторівневої моделі управління інвестиційними процесами, яка поєднує стратегічне планування на національному рівні з широкими повноваженнями регіонів у реалізації інвестиційної політики. Такий підхід сприяє більш гнучкому врахуванню соціально-економічних особливостей територій та підвищує ефективність використання інвестиційних ресурсів.

Одним із ключових інструментів, що доцільно впроваджувати в Україні, є стратегія розумної спеціалізації, яка передбачає визначення регіонами власних конкурентних переваг і концентрацію ресурсів на розвитку пріоритетних галузей. Реалізація цього підходу дозволяє формувати регіональні інноваційні екосистеми, сприяє розвитку кластерів та підвищує інвестиційну привабливість територій для іноземного капіталу.

Важливу роль у системі залучення ПІІ відіграють регіональні інституції розвитку, зокрема інвестиційні агенції, які забезпечують інформаційний супровід інвесторів, сприяють підготовці та просуванню інвестиційних проєктів, а також виконують функції комунікаційної платформи між бізнесом і органами влади. Посилення їхньої ролі в Україні, зокрема через розширення повноважень на рівні територіальних громад, сприятиме підвищенню ефективності інвестиційного просування та скороченню адміністративних бар'єрів. В Україні вже реалізуються подібні ініціативи: створюються регіональні інвестиційні агенції та центри підтримки бізнесу, які забезпечують інформаційний супровід інвесторів, просування проєктів та комунікацію між місцевими громадами і бізнесом, сприяючи підвищенню ефективності залучення ПІІ (Одеський, Львівський регіони).

Суттєвий потенціал для підвищення інвестиційної привабливості має розвиток цифрових інструментів та платформ, які забезпечують прозорість інформації про інвестиційні можливості, спрощують доступ інвесторів до проєктів та знижують транзакційні витрати. Використання цифрових інвестиційних порталів і систем електронного супроводу проєктів відповідає сучасним тенденціям цифровізації економіки та сприяє формуванню більш

відкритого інвестиційного середовища. В Україні реалізовані кілька цифрових платформ для підтримки інвестиційної діяльності, зокрема національний портал «Invest in Ukraine» (invest.gov.ua) для просування інвестиційних проєктів та регіональні портали, як-от invest.kharkiv.ua і invest.lviv.ua, що надають інформацію про земельні ділянки, підприємства та пріоритетні галузі для інвестування. Крім того, державна електронна система «ProZorro.Продажі» забезпечує прозорі онлайн-аукціони держмайна та концесійних об'єктів, знижуючи транзакційні ризики та сприяючи залученню ПІІ.

Ключовим напрямом підвищення ефективності інвестиційного розвитку є розширення застосування механізмів публічно-приватного партнерства (PPP), що дозволяють залучати довгостроковий приватний капітал для реалізації інфраструктурних та соціально значущих проєктів. В умовах децентралізації органи місцевого самоврядування отримують можливість самостійно ініціювати та впроваджувати такі проєкти, що стимулює розвиток територій, модернізує економічну базу регіонів і підвищує їхню привабливість для інвесторів.

Для України пріоритетним є комплексний підхід до залучення прямих іноземних інвестицій, який поєднує: формування регіональних інвестиційних стратегій, використання цифрових платформ для просування проєктів, удосконалення інституційних механізмів управління, активне застосування публічно-приватного партнерства.

Адаптація передового досвіду ЄС дозволить підвищити інвестиційну привабливість територій, активізувати економічний розвиток регіонів та забезпечити ефективну інтеграцію України у європейський економічний простір. Таким чином, впровадження інноваційних механізмів залучення іноземних інвестицій, випробуваних у країнах ЄС, з урахуванням національних інституційних і соціально-економічних особливостей, може стати стратегічним чинником підвищення інвестиційної активності, зміцнення фінансової спроможності регіонів та забезпечення їх сталого розвитку в умовах децентралізації.

Отже, у результаті проведеного дослідження встановлено, що політики ЄС у сфері регіонального розвитку та інвестиційної підтримки формують ефективне інституційне середовище для залучення прямих іноземних інвестицій на засадах багаторівневого управління. Обґрунтовано, що в умовах децентралізації ключову роль відіграють інноваційні механізми, зокрема стратегія розумної спеціалізації, розвиток інвестиційних агенцій, цифрові інструменти та публічно-приватні партнерства, які забезпечують підвищення інвестиційної привабливості регіонів і сприяють більш ефективному розподілу капіталу.

Адаптація передового досвіду ЄС із врахуванням національних соціально-економічних і інституційних особливостей дозволить забезпечити стаке та збалансоване зростання, активізувати економічний розвиток регіонів і сприяти інтеграції України у європейський економічний простір. Інноваційні механізми залучення ПІІ є стратегічним інструментом

підвищення конкурентоспроможності українських регіонів та формування умов для довгострокового економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Regional and urban policy. 2025. URL : https://commission.europa.eu/topics/regional-and-urban-policy_en (дата звернення 20.03.2026).
2. Діденко О.Г. Регіональна політика Європейського Союзу як інституційна передумова забезпечення сталого розвитку територій. Економіка і регіон. 2025. № 4(99). URL : <https://journals.nuppp.edu.ua/eir/uk/article/view/4174/3489> (дата звернення 18.03.2026).
3. WHITE PAPER on Outbound Investments. EUROPEAN COMMISSION, 2024. 12 p.
4. OECD. Connecting FDI and SMEs for Productivity and Innovation in Europe. 2026. Report. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9848e952-en>.
5. Petreski M., Olczyk M. Foreign Direct Investment and Job Creation in EU Regions. 2025. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2503.23999>

*Панькова О.В., пров. наук. співробітник, к.соц.н., доцент
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС, ЇЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО INDUSTRY 4.0 ТА 5.0: ВИКЛИКИ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ³

Європейська промисловість є ключовим рушієм економічних та суспільних перехідних процесів, вона спрямована на цифровий та зелений переходи, що зміцнює конкурентоспроможність економіки ЄС, дає значні переваги і людині, і суспільству, торує шлях у стійке майбутнє [1].

Еволюція промислової політики ЄС може бути розглянута як історія поступового переходу від вузькогалузевого підходу з ієрархізованою структурою до створення цілісної екосистеми, де різні політики (промислова, цифрова, соціально-трудова, торгівельна, інноваційна, соціально-трудова) вбудовуються в єдиний узгоджений механізм. Еволюційний розвиток механізмів координації відбувався за принципом: від ієрархії до мережі. Інституційна координація проходила такі ключові етапи трансформації:

³Публікацію підготовлено в межах виконання держбюджетної теми «Забезпечення повоєнної розбудови промисловості України робочою силою» (Державний реєстраційний номер: 0124U003622) та в межах «Комплексного наукового дослідження щодо актуалізації промислової політики України на принципах Індустрій 4.0 та 5.0» Інституту економіки промисловості НАН України за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення проведення державними науковими установами наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за результатами державної атестації.

1-й етап (1950–1980-ті рр.) – розрізнена (Silos) координація - торгівельна, інноваційна, соціально-трудова політики формувались та реалізовувались в значній мірі незалежно одна від одної.

2-й етап (1990–2010-ті рр.) – відбувається м'яка координація через впровадження «Лісабонської стратегії» та Стратегії «Європа 2020», формуються та починають працювати кроссекторальні зв'язки.

3-й етап (з 2020 року до сьогодні) – формується інтегрована екосистема European Green Deal Striving [1,2] (щоб зробити економіку ЄС стійкою, перетворивши кліматичні та екологічні виклики на можливості) та Оновлена промислова стратегія для Європи (A New Industrial Strategy for Europe, 2021 p.) для здійснення подвійного переходу (зеленого та цифрового) та зміцнення стратегічної автономії ЄС. Екосистема спрямована на забезпечення конкурентоспроможності європейської індустрії на підґрунті чистих технологій. Ключовий механізм - Green Deal Industrial Plan (План промисловості Зеленого курсу) [3]– спрямований на створення сприятливого середовища для збільшення виробничих потужностей ЄС у сфері чистих технологій.

У цей період відбувається формування концепції Industry 4.0 (далі - Індустрії 4.0), яка отримала широку підтримку в ЄС і була спрямована на розширення застосування цифрових технологій, автоматизацію виробництва й інтеграцію кіберфізичних систем з метою зміцнення конкурентних переваг підприємств країн-членів ЄС [4]. Індустрія 4.0 базується на використанні низки технологічних інновацій, серед яких: аналіз великих даних (Big Data and Analytics), автономні роботизовані системи (Autonomous Robots), моделювання (Simulation), горизонтальна та вертикальна системна інтеграція (Horizontal and Vertical System Integration), промисловий Інтернет Речей (The Industrial Internet of Things), кібербезпека (Cybersecurity), хмарні технології (The Cloud), адитивне виробництво (Additive Manufacturing), розширена/віртуальна реальність (Augmented Reality) [5, с. 35-36].

Європейська Комісія впроваджує поняття «стала промислова політика Європейського Союзу», яке Рада ЄС надалі розвинула у формат «нова європейська промислова конкурентна політика». У стратегічних документах ЄС окреслено оновлену рамку промислової політики, центральним елементом якої є підхід, сутністю якого є «інвестиції у розумну, інноваційну та стійку промисловість». Основними її пріоритетами визначено: міжнародний вимір, єдиний ринок і розширення можливостей для людей, цифровізація, циркулярна та низьковуглецева економіка, інвестиції, інновації [6]. Такий підхід є найбільш наближеним до стратегії неоіндустріалізації через інновації, яка ґрунтується на зміцненні конкурентних позицій підприємств та закріпленні на нових ринках через розвиток конкурентних переваг. Сильними сторонами цієї моделі європейської промислової політики є синхронізація із соціальними й екологічними пріоритетами розвитку країн ЄС; гнучкість інструментів та використання конкурентного механізму задля модернізації структури економіки, що сприяє підвищенню її конкурентоспроможності [7, с. 49].

У продовження ідей Стратегії «Європа 2020» Європейська Комісія у 2020 році приймає «Європейську промислову стратегію» (European industrial strategy), яку було оновлено в 2021 році з урахуванням наслідків пандемії COVID-19 [8]. Зазначена нова стратегія робить акцент на «зеленому переході», цифровій трансформації, підвищенні конкурентоспроможності та забезпеченні стратегічної автономності й стійкості економіки ЄС.

На сьогодні Єврокомісія реалізує «Industrial Ecosystems» (14 промислових підсистем), що є основою для реалізації European Green Deal. Такий підхід фактично об'єднує обидві стратегії в єдину екосистему, щоб протидіяти глобальній конкуренції. Європейська промислова екосистема «Industrial Ecosystems» – це не лише промислове виробництво, підприємства, компанії.

Отже, реалізація екосистемного підходу в ЄС – це перехід до системного проектування майбутнього європейської економіки. Перехід від класичного поділу на галузі до «Industrial Ecosystems» – це стратегічний крок Єврокомісії, щоб зробити ринок ЄС більш стійким (resilient), цифровим та екологічним. У відповідності до завдань Нової промислової стратегії було сформовано нову промислову парадигму – Industry 5.0 (далі - Індустрії 5.0), викладену в незалежній експертній доповіді Єврокомісії 2022 року «Індустрія 5.0: Трансформаційне бачення для Європи» [9]. Акцент робиться на тому, що Індустрія 5.0 не перекреслює технологічних інновацій попередньої концепції Індустрії 4.0, а змінює й поглиблює її спрямованість на вирішення соціальних і екологічних проблем. Вона ґрунтується на принципах людиноцентричності, стійкості, стабільності, циркулярної економіки, на абсолютно нових цілях і показниках ефективності бізнесу, де основними є окупність та оцінка людських і природних капіталів. Метою є повернення людських, соціальних та екологічних вимірів у промислове виробництво, посилення відповідальності бізнесу та підвищення його здатності адаптуватися до кризових ситуацій. Європейська Комісія розглядає Індустрію 5.0 як інструмент для зміцнення стійкості ланцюгів постачання, підвищення стратегічної автономності та формування більш інклюзивної моделі промислового розвитку.

Аналіз змісту новітніх наукових досліджень промислової політики Європейського Союзу свідчить про зміщення акценту від традиційних підходів підтримки промислового розвитку до багаторівневих системних моделей, орієнтованих на резильєнтність, стратегічну автономію та постійний розвиток людського капіталу. Саме інтеграція індустріальних, цифрових і соціально-кадрових політик створює підґрунтя для розбудови резильєнтної системи забезпечення промисловості трудовими ресурсами в Європейському Союзі, що безпосередньо відповідає сучасним викликам економічної та технологічної трансформації.

Одним з найважливіших напрямів наукових досліджень є трансформації навичок робочої сили, зростання ролі людиноцентричних, когнітивних і управлінських навичок [10], розробляються моделі компетенцій, орієнтовані на поєднання технологічних, аналітичних і соціальних аспектів праці [11].

Зазначений перехід на нові технологічні уклади Індустрія 4.0 та Індустрія 5.0 актуалізував проблему докорінних трансформацій системи кадрового

забезпечення економіки в цілому та промисловості, зокрема. Такий перехід актуалізував нові вимоги до навичок й компетентностей, якими мають володіти сучасні працівники, при цьому проблема нестачі необхідних кадрів залишається гострою, незважаючи на зусилля, спрямовані на її вирішення. Система підготовки відповідного кадрового потенціалу новітньої доби повинна вирішити кілька завдань – забезпечити конкурентоспроможність працівника, персоналу, підприємств різних галузей економіки, що є необхідною передумовою конкурентоспроможності промисловості та економіки в цілому. На це зорієнтована новітня економічна і промислова політика ЄС, що спрямована на впровадження в країнах ЄС цілої низки наднаціональних та національних ініціатив, спрямованих на формування відповідного кадрового забезпечення економіки в цілому та промисловості, в тому числі – через формування у робітників всього комплексу навичок (професійних, когнітивних, технологічних та інших), які є необхідними на сучасному ринку праці.

В той же час значна кількість проблем щодо формування необхідного кадрового потенціалу для переходу до Індустрії 5.0 залишається або невирішеною, або вирішуються лише частково. На нашу думку, саме послідовний аналіз новітніх трендів у промисловій політиці ЄС може визначити концептуальні рамки формування сучасної резильєнтної системи кадрового забезпечення промисловості.

Конкурентоспроможність європейської економіки значною мірою залежить від якості людського капіталу, здатності залучати й утримувати кваліфікованих працівників. Характерна для країн Європейського Союзу наднаціональна політика робить виявлення адаптаційного досвіду та кращих практик пріоритезації, формування та подальшого розвитку професійної освіти у промисловості одним із першочергових завдань [4, с. 62-63]. При цьому актуальність проблем кадрового забезпечення економіки визначається, з одного боку, їхнім прямим впливом на продуктивність, конкурентоспроможність та промисловий розвиток, з іншого – нестачею кваліфікованих спеціалістів, особливо в робочих спеціальностях та сферах із високим попитом, що стає серйозним викликом для багатьох компаній. Це призводить до зниження ефективності виробництва, ускладнює процес розв'язання економічних проблем через брак робочої сили, її низьку професійну мобільність тощо.

Кадровий дефіцит в країнах ЄС має яскраво виражену секторальну та регіональну специфіку. Так, згідно з даними Eurostat [12] (2024), найвищий рівень вакантних посад (8,4%) спостерігається в управлінських професіях, маркетингу та ІТ-секторі, що підтверджує критичну залежність економіки ЄС від цифрових компетенцій. За даними 2023 року брак кадрів у сферах STEM (включно з ІКТ), будівництві, охороні здоров'я та гостинності має стійкий характер і, за оцінками, посилюватиметься в умовах зеленого та цифрового переходів [13, с 14]. Зокрема, дефіцит робочої сили у промисловості та будівництві майже втричі перевищив показники десятирічної давнини, що свідчить про випереджальне зростання попиту на такі професії та певні

навички порівняно з обсягами підготовки відповідних кадрів. Особливо гостро постає кадрова проблема у сфері інформаційно-комунікативних технологій - як в аспекті профільних спеціалістів з ІКТ, так і в аспекті володіння необхідними цифровими навичками іншими фахівцями. Так, у 2023 році 57,5% європейських підприємств, які наймали або намагалися найняти фахівців з ІКТ, повідомили про труднощі із заповненням відповідних вакансій. Найчастіше причиною була недостатня кількість кандидатів (про це повідомили 43,2% підприємств), серед інших проблем відмічались нестача кваліфікації, завищені очікування щодо оплати праці та відсутність досвіду.

Для подолання зазначених викликів на рівні ЄС застосовуються комплексні заходи та механізми, які, зокрема, включають:

1) в сфері *професійної підготовки*: впровадження системи мікрокваліфікацій (micro-credentials) та програм Upskilling/Reskilling, (особливо у сфері використання штучного інтелекту та відновлюваної енергетики), які сприяють швидкій адаптації працівників до технологічних змін;

2) в сфері *міграційної політики*: через оновлення директиви про EU Blue Card, яка спрощує залучення талантів із третіх країн (зниження порогу заробітної плати та спрощення процедур визнання професійного досвіду);

3) в сфері *утримання персоналу*: стимулювання інклюзивних практик та покращення умов праці в критичних секторах (охорона здоров'я, транспорт), що є важливим чинником збереження наявного кадрового потенціалу в умовах зростаючої конкуренції за таланти.

Отже, розв'язання проблем кадрового дефіциту в ЄС реалізується не лише через нарощування обсягів підготовки фахівців з необхідними сучасними навичками, а і через регулювання міграційних потоків, створення гнучких екосистем навчання протягом усього життя та впровадження інклюзивних практик, спрямованих на утримання персоналу. Це треба наслідувати і Україні в межах євроінтеграційних орієнтирів. У відповідь на зростання потреби в сучасних навичках Європейська комісія представила Європейську програму навичок для сталої конкурентоспроможності, соціальної справедливості та стійкості (резильєнтності) (European Skills Agenda for Sustainable Competitiveness, Social Fairness and Resilience) [14].

Концепція резильєнтності з її акцентом на збереження стійкості в нестабільних умовах добре поєднується з ключовими трендами, які визначатимуть розвиток промисловості в найближчі десятиліття. Мова йде про трансформації, пов'язані з Індустрією 4.0 та Індустрією 5.0: інтеграцією кіберфізичних систем у виробництво, розвиток адитивних технологій, штучного інтелекту та доповненої реальності, поглиблення кастомізації та персоналізації процесів [4, с. 76]. У контексті розвитку Індустрії 4.0, особливо Індустрії 5.0 людський капітал стає визначальним чинником резильєнтності промисловості – поряд із технологічними, екологічними та безпековими чинниками. Формування сучасної резильєнтної промисловості передбачає переорієнтацію виробничих процесів і моделей праці, а також зростання ролі працівника в цих трансформаціях. Це зумовлює появу нових вимог до знань,

цифрових і технологічних навичок, здатності до адаптації та постійного професійного розвитку.

Досвід ЄС щодо забезпечення промисловості робочою силою слугує стратегічним рамковим орієнтиром для України. Водночас імплементація конкретних інструментів потребує диференційованого підходу з урахуванням структури національної промисловості, галузевої спеціалізації, технологічного рівня виробництва та втрат трудового потенціалу внаслідок війни. Частина інструментів може бути безпосередньо застосована — зокрема, механізми прогнозування потреб у навичках, розвиток дуальної та модульної професійної освіти, системи безперервного навчання працівників промислових підприємств. Інші елементи — передусім фінансові моделі стимулювання підготовки кадрів, механізми міжвідомчої координації та регулювання мобільності робочої сили — потребують інституційної адаптації з огляду на українські реалії та специфіку воєнного та повоєнного періодів.

Список використаних джерел:

1. European Commission. (2024). Industry 5.0. Веб сайт. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/industry-50_en (дата звернення: 14.03.2026).
2. European Commission. (2019). A European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 14.03.2026).
3. European Commission. (2023). The Green Deal Industrial Plan: Putting Europe's net-zero industry in the lead. URL: https://commission.europa.eu/topics/competitiveness/green-deal-industrial-plan_en (дата звернення: 14.03.2026).
4. Від кризи до зростання: уроки ЄС для промислового відновлення України: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В.А. Омеляненка. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2024. 198 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/application/pdf/mono-iie-2_compressed.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
5. Скіцько В. І. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 5. С. 33-40. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2016/8.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
6. State of the Union 2017 – Industrial Policy Strategy: Investing in a smart, innovative and sustainable industry (2017). URL: https://ec.europa.eu/growth/content/stateunion-2017-%E2%80%93-industrial-policy-strategy-investingsmart-innovative-and-sustainable_en (дата звернення: 14.03.2026).
7. Ципліцька О.О., Яненко І.Г. (2018) Промислова політика Європейського Союзу: інституціональні передумови формування та особливості реалізації. Проблеми економіки № 2 (36), 2018. – С.44-50 https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-2_0-pages-44_50.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
8. European Comission (2020).Europeanindustrialstrategy. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/strategy_en (дата звернення: 14.03.2026).

9. European Commission (2022). Industry 5.0, a transformative vision for Europe. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/industry-50-transformative-vision-europe_en (дата звернення: 14.03.2026).

10. Carminati L., Lagorio A., Cimini C., Pirola F., Jurczuk A., & Boucher X. (2025). Integrative skills framework for Industry 5.0: insights from a systematic literature review and a European survey study. *Journal of Environmental Management*, 394, 127425. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2025.127425> (дата звернення: 14.03.2026).

11. Oeij P., et al. (2024). A conceptual framework for workforce skills for Industry 5.0: implications for research, policy and practice. *Journal of Innovation Management*. DOI: https://doi.org/10.24840/2183-0606_012.001_0010 (дата звернення: 14.03.2026).

12. Eurostat. (2025). Which were the most demanded occupations in 2024? URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251210-3>

13. Employment and social developments in Europe (2023). Publications Office of the European Union. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/089698> (дата звернення: 14.03.2026).

14. European Commission (2020)/ European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0274> (дата звернення: 14.03.2026).

*Поляковська О.О., доктор філософії
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ВИМУШЕНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Для значної частини української молоді навчання і повсякденне життя сьогодні відбуваються одночасно в кількох освітніх і культурних системах. Йдеться не лише про перебування за межами країни, а про ситуацію, в якій школярі та студенти змушені поєднувати різні освітні програми, мовні середовища та соціальні норми. Багато з них навчаються в закладах освіти країн Європейського Союзу, водночас залишаючись включеними в український освітній простір через дистанційне навчання та цифрові платформи. У повсякденному житті це проявляється у постійному переході між мовами, змінах комунікативних стратегій і необхідності орієнтуватися в різних моделях соціальної поведінки. Таким чином, формується досвід, який не зводиться до адаптації до одного середовища, а пов'язаний із одночасним функціонуванням у кількох соціокультурних реальностях.

У науковій літературі для опису життя «між культурами» часто використовується концепція *third culture kids*, запропонована соціологинєю Рут Гілл Юсім у 1950-х роках [1]. Вона виникла на основі досліджень життя

американських сімей за кордоном, зокрема в Індії, де було помічено, що діти не ідентифікують себе повною мірою ні з культурою батьків, ні з культурою країни проживання. У процесі взаємодії між собою вони формують специфічне середовище таку собі умовну «третю культуру».

Подальший розвиток ця концепція отримала в роботах Девіда Поллока та Рут Ван Рекен, які визначають таких дітей як осіб, що проводять значну частину дитинства поза культурою батьків і звикають до життя в кількох культурних контекстах [2]. При цьому підкреслюється подвійний характер такого досвіду: він поєднує адаптивність і відкритість до різних культур із труднощами самоідентифікації.

На перший погляд, ця модель може бути застосована і до українського контексту, оскільки також ідеться про досвід життя в різних культурних середовищах. Проте більш детальний аналіз показує, що між цими явищами існують принципові відмінності.

Передусім ідеться про різну природу мобільності. У країнах Європейського Союзу мобільність часто є частиною освітніх і професійних стратегій і підтримується відповідними політиками, спрямованими на розвиток академічної мобільності, інтеграції та міжкультурної взаємодії. У випадку української молоді переміщення має вимушений характер і зумовлене безпековими чинниками. Це впливає як на процес адаптації, так і на загальне сприйняття нового соціального середовища.

Другою важливою відмінністю є збереження стійкого зв'язку з українським освітнім і культурним простором. На відміну від класичної моделі *third culture kids*, де можливе поступове послаблення зв'язку з культурою походження, українські учні та студенти часто залишаються активно включеними в національну освітню систему, продовжують навчання українською мовою та підтримують постійні соціальні зв'язки з Україною.

Це значною мірою пов'язано з розвитком цифрових освітніх практик, які дозволяють поєднувати різні освітні траєкторії. У цьому сенсі досвід української молоді формується не лише в умовах фізичної, а й цифрової мобільності, що відрізняє його від класичних моделей, описаних у межах концепції *third culture kids*.

Ще однією принциповою відмінністю є відсутність сформованої «третьої культури» як окремого простору. Українські підлітки та студенти не створюють нову гібридну культурну ідентичність, яка замінює попередні. Натомість їхній досвід характеризується паралельним існуванням у кількох культурних і соціальних системах, що вимагає постійного перемикання між ними.

Таке перемикання проявляється у мовній поведінці, стилях комунікації, навчальних практиках і соціальних ролях. Воно стає ключовою навичкою, необхідною для успішного функціонування в різних середовищах. З одного боку, це створює додаткове когнітивне та емоційне навантаження, пов'язане з необхідністю орієнтуватися в різних нормах і очікуваннях. З іншого, сприяє розвитку гнучкості мислення, міжкультурної чутливості та здатності до ефективної взаємодії.

Окремої уваги потребує мовний аспект цього процесу. Українська молодь у країнах ЄС функціонує в багатомовному середовищі, поєднуючи українську мову, мови країн перебування та англійську як мову міжнародної комунікації. Це загалом відповідає принципам мовної політики ЄС, орієнтованої на підтримку багатомовності [3], однак у даному випадку цей процес відбувається в більш інтенсивних і складних умовах.

У такій ситуації змінюється і характер ідентичності. Якщо в межах концепції *third culture kids* проблема часто формулюється як відсутність повної належності до однієї культури, то у випадку української молоді йдеться радше про наявність кількох одночасних точок належності, які не завжди легко узгодити між собою. Саме тому навіть прості запитання про походження або «домівку» можуть не мати однозначної відповіді і залежати від конкретного контексту.

У цьому сенсі досвід української молоді потребує окремого осмислення. Концепція *third culture kids* може використовуватися як точка відліку або порівняльна рамка, проте вона не дозволяє повною мірою описати специфіку сучасної ситуації.

Більш адекватним видається підхід, у межах якого цей досвід розглядається як життя в кількох соціокультурних реальностях одночасно, що не передбачає формування окремої «третьої культури», а характеризується множинною включеністю та постійним перемиканням між середовищами.

Отже, сучасні процеси, пов'язані з вимушеною мобільністю та інтеграцією до європейського освітнього простору, актуалізують необхідність уточнення існуючих теоретичних підходів. Досвід української молоді в цьому контексті може розглядатися як приклад формування нового типу міжкультурної соціалізації, що потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Useem R. H., Useem J. Third culture kids: Focus of major study. *Newslinks*. 1963. № 1. С. 1–3.
2. Pollock D. C., Van Reken R. E. *Third Culture Kids: Growing Up Among Worlds*. Boston: Nicholas Brealey Publishing, 2009. 352 p.
3. European Commission. Multilingualism policy. URL: <https://education.ec.europa.eu> (дата звернення: 18.03.2026).

*Приймак Н.С., д.е.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ESG-ПІДХОДУ В СИСТЕМУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУР

У сучасному швидкоплинному бізнес-середовищі концепція ESG (Environmental, Social, Governance) перетворюється із нішового інструменту управління бізнесом (додатковий нефінансовий інструмент оцінки) та

інвестиційного інструменту для забезпечення розвитку бізнесу на невід’ємну складову стратегічного управління.

ESG – концепція (підхід) – це підхід до управління діяльністю компаній, заснований на врахуванні екологічних, соціальних та управлінських факторів поряд із традиційними, фінансовими результатами.

Зростаюча роль даного підходу у світі та в Україні обумовлена наступними взаємопов’язаними факторами:

по-перше, у світі спостерігається безпрецедентне зростання ESG-інвестування. За даними [1, 2] у 2025 році обсяг активів під управлінням із застосуванням ESG-критеріїв досяг приблизно 39–50 трлн дол. США, що становить близько 1/3 глобального інвестиційного ринку. Водночас активи спеціалізованих ESG-фондів оцінюються значно нижче - близько 3,9 трлн дол. США, що свідчить про активну інтеграцію ESG-підходів у традиційні інвестиційні стратегії значної кількості компаній США та Європейського союзу.

по-друге, посилення регуляторного тиску перетворює використання ESG-підходу із добровільної ініціативи на обов’язковий елемент корпоративного управління. Директива ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD, 2023 р.) [3] імплементує 12 галузево-незалежних Європейських стандартів звітності про сталий розвиток (ESRS), які вимагатимуть розкриття сотень цільових показників в межах підходу ESG. Під дію CSRD підпадають майже 50 000 компаній, включно з компаніями з країн, що не є членами ЄС, які мають дочірні підприємства, що працюють в ЄС, або котируються на біржах на ринках ЄС, які регулюються відповідно до ESRS.

по-третє, для України тема реалізації ESG – підходу є особливо актуальною в контексті повоєнного відновлення. Міжнародні фінансові інституції та донори (Ukraine Facility, ЄБРР, МФК), що залучаються до фінансування відновлення, як правило, обумовлюють надання коштів дотриманням ESG-стандартів. Таким чином, впровадження ESG-підходу для українського бізнесу є умовою доступу до ресурсів відновлення, а не лише питанням іміджу.

по-четверте, сучасний розвиток менеджменту та міжнародних економічних відносин зобов’язує представників українського бізнесу та наукових спільнот розвивати ESG – концепцію як напрям ефективного стратегічного управління та інструмент корпоративного управління в умовах курсу на Євроінтеграцію.

Впровадження ESG-підходу в діяльність компаній передбачає:

- врахування екологічних (E) факторів: зміна клімату, забруднення, біорізноманіття, водні ресурси, земельні ресурси і т.д.; врахування соціальних (S) факторів: споживачі, персонал, права людини, громадянське суспільство і т.д.; врахування управлінських (G) факторів: корпоративне управління, етика бізнесу, антикорупційна діяльність і т.д. при реалізації стратегічного управління;

- зміни у принципах звітності бізнесу та впровадження підходу подвійної суттєвості (double materiality) згідно з яким компанія зобов’язана оцінювати та розкривати інформацію з двох взаємодоповнювальних перспектив одночасно:

фінансової суттєвості (як на компанію впливають зовнішні ESG-фактори за принципом: як зміна одного фактору вплине на певний показник фінансової чи операційної діяльності) та суттєвості впливу (як компанія та її дії/бездіяльність впливають на суспільство та довкілля (застосування теорії стейкхолдерів));

- запровадження так званих «правил гри» для звітності через забезпечення прозорості і порівнюваності звітності компаній щодо сталого розвитку [1-3].

Глобальні данні щодо використання ESG-підходу для оцінки компаній у 2021-2025 рр. наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - Використання ESG-підходу для оцінки компаній

Показник	Значення	Значення для оцінки компаній	Джерело
Частка компаній S&P 500, які публікують ESG/сталий звіт у 2024 році	≈ 99%	ESG-звітність стала стандартом для великих корпорацій	[4]
Частка інвестиційних компаній, які вважають ESG важливим фактором оцінки	79%	ESG використовується як критерій довгострокової надійності бізнесу	DIXI Group [5]
Частка інвесторів, які враховують ESG-ризик у рішеннях	83%	ESG напряму впливає на доступ компаній до капіталу	[6]
Кількість публічних компаній, охоплених ESG-базами даних з часовими рядами починаючи з 2002 р.	> 14 500 Загалом ESG-дані доступні майже для 16 000 публічних і приватних компаній	ESG-рейтинги дозволяють порівнювати компанії між собою	LSEG (ESG Data) [7]

Джерело: упорядковано автором за [4-7]

Таким чином, ESG-підхід принципово змінює логіку стратегічного управління: компанія вже не може будувати стратегію, дивлячись лише всередину або лише назовні, вона зобов'язана утримувати обидві перспективи одночасно. Це створює ряд переваг як для самого бізнесу та його власників (краще розуміння місії, цілей, власних сил та слабкостей) так і для зовнішніх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо впливу бізнесу на їх діяльність, реалізацію можливостей та джерел загроз.

Список використаних джерел:

1. ESG Investing Market Size, Share & Industry Analysis, by Asset Class... Fortune Business Insights, 2026. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/esg-investing-market-113824> (дата звернення: 20.03.2026).

2. Bloomberg Intelligence. ESG Assets Rising to \$50 Trillion Will Reshape \$140.5 Trillion of Global AUM by 2025. Bloomberg LP, 20 July 2021. URL: <https://www.bloomberg.com/company/press/esg-assets-rising-to-50-trillion-will->

reshape-140-5-trillion-of-global-aum-by-2025-finds-bloomberg-intelligence/ (дата звернення: 20.03.2026).

3. Директива ЄС про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD). URL: <https://kpmg.com/ua/uk/insights/2023/03/get-ready-for-a-new-level-of-esg-reporting.html> (дата звернення: 20.03.2026).

4. Governance & Accountability Institute. *2025 Sustainability Reporting in Focus: S&P 500® and Russell 1000® Index Companies*. New York: G&A Institute, 2025. URL: <https://www.ga-institute.com/research/research/sustainability-reporting-trends/> (дата звернення: 26.03.2026).

5. PwC. *Global Investor ESG Survey: The Economic Realities of ESG*. PricewaterhouseCoopers, October 2021. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/audit-assurance/corporate-reporting/2021-esg-investor-survey.html> (дата звернення: 25.03.2026).

6. PwC. *Global Investor Survey 2023: The State of Climate Progress*. PricewaterhouseCoopers, 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/global-investor-survey.html> (дата звернення: 25.03.2026).

7. LSEG. *Environmental, Social and Governance Scores from LSEG. Methodology Document*. London: LSEG, October 2024. URL: https://www.lseg.com/content/dam/data-analytics/en_us/documents/methodology/lseg-esg-scores-methodology.pdf (дата звернення: 25.03.2026).

Проданова Л.В., д.е.н., професор

*Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРАКТИКИ ЄС У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ДОВГОЛІТТЯ: АДАПТАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

У сучасному світі спостерігається зміна вікової структури населення. Європейський Союз одним із перших трансформував цей виклик у стратегічну можливість, сформувавши концепцію економіки довголіття (longevity economy). Актуальність вивчення практик ЄС зумовлена їхньою успішністю у перетворенні покоління громадян 50+ з об'єкта соціального захисту на активного суб'єкта економічних відносин, драйвера інновацій та сталого споживання. Для України питання адаптації європейських інструментів у сфері економіки довголіття набуває надзвичайного значення: внаслідок повномасштабного військового вторгнення РФ держава зіткнулася з безпрецедентними демографічними втратами – масовою міграцією молоді, мобілізаційними процесами та деформацією ринку праці. У цих умовах ефективне використання людського капіталу осіб старших вікових категорій є соціальним завданням, а також критичною умовою фізичного виживання національної економіки та забезпечення її відновлення.

Зародження концепції економіки довголіття (спочатку як срібної економіки) бере початок у Японії 1970-х років, де через інновації у

транспортній сфері (впровадження системи «silver seats») вперше відбулася візуалізація специфічних потреб літніх людей. Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості Японії концептуалізувало «срібний сектор» як стратегічний вектор внутрішнього ринку з орієнтацією на людей відповідного віку. Глобальна парадигма змінилася у 2014 році після звіту ОЕСР та GCOA, де старіння населення було переосмислене як шлях до зростання через нові споживчі ніші. В Європі цей тренд закріпився звітами Європейської Комісії (2015, 2018 рр.). Сучасна американська модель «longevity economy» остаточно трансформувала підхід від соціальної опіки до економічного партнерства, де ключову роль відіграє agetech – інтеграція цифрових рішень у життя «дорослих» споживачів. Еволюція економіки довголіття демонструє фундаментальний зсув у світовій практиці: від перших японських ініціатив 70-х років до сучасної високотехнологічної економіки у США та ЄС. Головним здобутком цієї трансформації є зміна статусу старшого покоління населення. Завдяки впровадженню інструментів agetech та активному залученню бебі-бумерів до споживчих ринків, світова спільнота перейшла від парадигми «соціальної опіки» до моделі «економічного партнерства». Це дозволяє розглядати вікову групу 50+ як критично важливий ресурс для підтримки життєдіяльності ключових секторів глобальної економіки [1; 2; 3; 4].

Суть концепції економіки довголіття полягає у зміні фундаментального погляду на старіння: від сприйняття літніх людей як «соціального тягаря» (витрати на пенсії та медицину) до визнання їх найпотужнішим драйвером економічного зростання. Економіка довголіття – сукупність усіх економічних активностей (сфер соціально-економічної діяльності), що обслуговують потреби людей віком 50 років і старше, а також продуктів і послуг (сфера їх виробництва), які ці люди створюють як працівники, підприємці чи волонтери.

Трансформація державної політики України у демографічній сфері та сфері економіки довголіття впродовж 2016-2026 років пройшла шлях від Стратегії здорового та активного довголіття на період до 2022 року (2018 р.) до комплексної Стратегії демографічного розвитку до 2040 року (2024 р.), що заклало нормативний фундамент для адаптації суспільства до економіки довголіття. Сучасний етап характеризується переходом від декларативних намірів до розробки практичних інструментів, що підтверджується підготовкою Міністерством соціальної політики нової Стратегії активного довголіття та запуском у листопаді 2025 року масштабної ініціативи «Срібна економіка України: потенціал покоління 55+». Дана платформа об'єднує зусилля державного сектору (Мінекономіки, Державна служба зайнятості), наукової спільноти (Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України) та бізнес-середовища (JTI Україна) для подолання кадрової кризи через створення безбар'єрного ринку праці [5]. Такий стейкхолдерний підхід дозволяє трансформувати людський капітал вікової категорії 55+ у дієвий ресурс повоєнного відновлення, забезпечуючи перехід від позиції соціальної підтримки до повноцінного економічного партнерства.

Соціально-економічні практики ЄС у сфері економіки довголіття – це не просто набір пільг, а комплексна система перетворення старшого покоління на активний суб'єкт ринку. Основні групи практик ЄС, які можна адаптувати для відновлення людського капіталу:

трансформація сфери зайнятості та створення інклюзивного робочого середовища – Європа переходить від моделі «витіснення» старших працівників до моделі їх «утримання та розвитку»: гнучкі пенсійні траєкторії (практика, що дозволяє: працівнику – не припиняти трудову діяльність одночасно, а поступово скорочувати робочий час; роботодавцям – зберігати професійний капітал, який неможливо швидко передати новому співробітнику, а державі – податкові надходження); програми «срібного наставництва» (впровадження в корпоративну культуру механізмів обміну досвідом, де старші працівники передають управлінські знання, а молоді фахівці допомагають старшим опанувати сучасні цифрові навички); стимулювання самозайнятості та підприємництва (надання мікрогрантів та консультаційної підтримки особам віком 50+ для запуску власного бізнесу);

навчання впродовж життя та інструменти професійної адаптивності – в ЄС навчання дорослих фінансується через спеціалізовані фонди, зокрема «індивідуальні навчальні рахунки» (коли громадяни отримують від держави кошти на освіту – цільовий бюджет на освіту, який можна витратити на освіту незалежно від віку (зокрема 50+)); мікрокваліфікації (короткі сертифіковані програми, що дозволяють швидко отримати компетентність, не проходячи повний курс університету); програми мобільності для людей старшого віку, що сприяють їхній соціалізації та професійному оновленню;

цифрова інклюзія та «технології довголіття» – інструменти подолання ізоляції та підвищення продуктивності: державні програми з навчання цифрової грамотності (користування електронним банкінгом, телемедициною, державними послугами); інтеграція цифрових технологій у побут (підтримка стартапів, що розробляють рішення для «розумного дому» та моніторингу здоров'я, що дозволяє людям довше залишатися незалежними та працездатними);

зміна підходів в соціальній сфері: визнання неформального догляду (впровадження механізмів, коли родичі, які доглядають за літніми людьми, отримують соціальні бали, страховий стаж або фінансову підтримку); проєктування та створення сприятливого міського середовища (транспорт, житло) за принципом універсального дизайну, що зручний і для молоді з дитячими візками, і для людей похилого віку.

На відміну від країн ЄС, де економіка довголіття переважно функціонує як маркетингова модель стимулювання внутрішнього попиту серед платоспроможних верств населення старших вікових груп, для України ця концепція набуває статусу стратегічного інструменту відновлення національної економіки та ключового механізму компенсації дефіциту людського капіталу в повоєнний період. Якщо в європейському дискурсі економіка довголіття розглядається крізь призму розширення споживчих ринків та сервісної інфраструктури, то в українських реаліях вона

трансформується у модель адаптивного управління трудовим потенціалом, де залучення осіб віком 50+ є безальтернативною умовою забезпечення економічної стійкості та відновлення виробничих потужностей держави.

Вищезазначені практики ЄС демонструють високу ефективність у країнах зі стабільною економікою. Водночас, перенесення цих інструментів на український ґрунт виявляє низку докорінних відмінностей:

зміна акценту – від «платоспроможного споживача» до «критично необхідного виробника». В країнах ЄС пріоритетом є сегментація ринків під потреби фінансово забезпечених категорій населення, а в Україні стратегічного значення набуває ресурсно-орієнтована модель активного залучення людського капіталу 50+ до процесів повоєнної відбудови. Через масову міграцію молоді та мобілізацію працездатного населення, люди віком 50–70 років стають основним трудовим резервом. Інструменти мають бути спрямовані не на розвиток індустрії розваг літніх людей, а на їхню реінтеграцію в реальний сектор (будівництво, енергетику, освіту, легку промисловість);

специфіка інструментів у повоєнному контексті. Інструменти ЄС в Україні набувають іншого змісту: в частині навчання впродовж життя – не лише «для саморозвитку», а здебільшого для екстреної перекваліфікації; в частині срібного наставництва – в умовах втрати молодих фахівців, важливим завданням старшого покоління постає (окрім трудової активності) швидка передача досвіду молодим кадрам; в сфері «технологій довголіття» – акцент на адаптацію робочих місць, які дозволять людям зі зміною фізичних можливостей (вікової чи внаслідок травм) продовжувати працювати на виробництві;

економіка довголіття виступає інструментарієм «адаптивного управління людським капіталом»: стійкість (старше покоління в Україні виявилось найбільш осілим та психологічно стійким до територіальних прив'язок – це найнадійніший фундамент для локального бізнесу; смарт-спеціалізація – регіони можуть розвивати напрями, де традиційно сильні «старші» кадри (наприклад, точне машинобудування чи агротехнології), адаптуючи їх під сучасні стандарти;

специфіка імплементації європейського інструментарію в Україні визначається детермінантою «обмежених фінансових ресурсів за високої мотивації до економічної активності». На відміну від Європи, де старше покоління володіє значними накопиченнями, українські громадяни категорії 50+ мають низький рівень капіталізації заощаджень. Це обмежує розвиток сервісного сегмента «срібної економіки», проте високий рівень мотивації до праці (зумовлений як економічною необхідністю, так і прагненням до соціальної значущості) робить цю групу пріоритетним суб'єктом програм самозайнятості та мікропідприємництва.

Таким чином, якщо в європейському науковому та прикладному аспектах економіка довголіття інтерпретується передусім як чинник розширення споживчих ринків і розвитку сервісної інфраструктури, то в українських умовах вона набуває ознак моделі адаптивного управління людським

капіталом. У цій моделі інтеграція осіб віком 50+ у соціально-економічні процеси виступає стратегією національного виживання.

Список використаних джерел:

1. The Silver Economy as a Pathway for Growth: Insights from the OECD-GCOA Expert Consultation. OECD, Global Coalition on Aging. Oxford : OECD Publishing, 2014. URL: <https://web-archive-storage.oecd.org/aemint-web-archive-prod/web-archive/3e/3eeef3843dfc9cd7e89d87cd957c736588af252a39b40bd4123d55420996f8bc.pdf>
2. Growing the European silver economy : Background Paper. European Commission. Brussels : European Union, 23 February 2015. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/growing-silver-economy-background-paper>
3. The Silver Economy. European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2018. DOI: <https://doi.org/10.2759/640936>. URL: https://publications.europa.eu/resource/cellar/2dca9276-3ec5-11e8-b5fe-01aa75ed71a1.0002.01/DOC_1
4. The Longevity Economy: How people over 50 are driving economic and social value in the US. AARP, Oxford Economics. Washington, DC : AARP, 2016. URL: <https://www.aarp.org/content/dam/aarp/home-and-family/personal-technology/2016/09/2016-Longevity-Economy-AARP.pdf>
5. Публічна ініціатива «Срібна економіка України: потенціал покоління 55+». URL: <https://www.demography.org.ua/срібна-економіка-україни/>

*Пушкар Т. А., к.е.н., професор,
Старцев О. В., аспірант
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖЕВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У БУДІВНИЦТВІ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток будівельної сфери відбувається в умовах зростання вимог до технологічного оновлення, ефективності використання ресурсів, координації учасників ринку та швидкості впровадження інновацій. Традиційні організаційні підходи, засновані на відокремленій діяльності окремих будівельних компаній, дедалі менше відповідають новим умовам господарювання, оскільки не забезпечують належного рівня взаємодії, обміну знаннями та узгодженості інноваційних рішень. У зв'язку з цим зростає значення таких форм організації інноваційних процесів, які дають змогу поєднувати потенціал бізнесу, наукового середовища, професійних об'єднань та інституцій підтримки. Для України ця проблематика набуває особливої ваги в умовах повоєнного відновлення, коли модернізація будівельної діяльності

потребує не лише фінансових ресурсів і технічних рішень, а й нових підходів до організації співпраці між усіма учасниками галузі. У цьому контексті досвід ЄС становить практичну цінність як джерело апробованих форм взаємодії, що можуть бути адаптовані до національних умов. Це зумовлює доцільність аналізу кластерно-мережових підходів до організації інноваційних процесів у будівництві та визначення можливостей їх використання в Україні.

У сучасних дослідженнях розвитку будівельного сектору України посилюється увага до координаційних та інтеграційних моделей відбудови, що підкреслює значення узгодженої взаємодії учасників і формування спільного організаційного середовища [1]. Така постановка питання свідчить про те, що в умовах повоєнного відновлення будівельна сфера потребує не лише ресурсного забезпечення, а й ефективних механізмів координації, здатних об'єднувати різні групи учасників навколо спільних цілей розвитку.

Інтеграція у будівельній сфері розглядається як вагомий чинник підвищення інноваційної спроможності, оскільки консолідація фінансового та інтелектуального капіталу в межах холдингів, кластерів та інших мережових об'єднань формує синергійні ефекти та сприяє впровадженню нових рішень, зокрема у сфері BIM, енергоефективних матеріалів і циркулярної економіки [2]. У цьому контексті інноваційний розвиток будівельних компаній доцільно пов'язувати не лише з упровадженням окремих технологій, а й з організацією сталої взаємодії між бізнесом, науковим середовищем, професійними об'єднаннями та інституціями підтримки.

Досвід ЄС засвідчує, що інноваційні кластери виступають не лише формою просторового чи галузевого об'єднання, а й механізмом координації взаємодії, поширення знань та підтримки інноваційного розвитку [3]. Водночас методологія сучасної кластеризації ґрунтується на багаторівневій взаємодії бізнесу, науки та уряду, що дозволяє розглядати її не лише як форму територіальної концентрації, а як механізм інноваційно-орієнтованого розвитку та координації економічних акторів [4]. З огляду на це доцільним є звернення до європейської практики кластерно-мережової взаємодії у будівництві, аналіз якої дає змогу виявити організаційні форми, інституційні засади та механізми кооперації, що можуть бути використані для розвитку інноваційних процесів у будівельних компаніях України.

Діяльність European Council for Construction Research, Development and Innovation (ECCREDI) охоплює інтереси широкого кола учасників будівельної сфери, зокрема підрядних, інжинірингових, консультаційних, проєктних, дослідницьких і контрольних структур, а також сегменти будівель, інфраструктури й геотехніки. Такий формат взаємодії дає підстави розглядати ECCREDI як міжінституційну мережу, у межах якої забезпечуються координація пріоритетів, представлення інтересів різних груп учасників і підтримка співпраці у сфері будівельних досліджень, розробок та інновацій [5]. Для економічного аналізу важливо, що подібні мережеві структури сприяють зменшенню організаційної розрізненості галузі та створюють передумови для ефективнішого використання дослідницького, експертного й інформаційного потенціалу.

Показовим є також приклад словенської ініціативи Construction Cluster of Slovenia, CCS (Slovenski gradbeni grozd, SGG), яка ілюструє еволюцію кластерної форми до ширшої мережевої моделі підтримки інновацій. Діяльність SGG ґрунтується на досвіді участі в європейських дослідницьких проєктах, проєктах розвитку компетентностей і трансферу технологій. У межах цієї моделі реалізуються напрями, які пов'язані з інноваціями бізнес-моделей, комерціалізацією інновацій, розвитком мережевої взаємодії та підтримкою організацій у процесі оновлення їхніх підходів до створення цінності [6]. Це дає підстави трактувати SGG не лише як галузеве об'єднання, а як приклад кластерно-мережевої організації інноваційних процесів, у межах якої поєднуються кооперація учасників, інноваційне консультування, сприяння трансферу знань і підтримка трансформації бізнес-моделей. Значення такого досвіду полягає в тому, що кластер у цьому випадку виступає не формальним об'єднанням, а реальною організаційною основою інноваційного розвитку.

Системний характер кластерного підходу в ЄС підтверджує European Cluster Collaboration Platform. Ця платформа розроблена для сприяння міжкластерній співпраці, пошуку партнерів, доступу до фінансування, обміну експертизою та розширення міжнародної взаємодії [7]. На відміну від галузевих будівельних ініціатив, вона не є безпосередньо будівельним кластером, однак її значення для аналізованої проблематики полягає в іншому: вона відображає інституційне середовище, у якому кластерна взаємодія в Європейському Союзі підтримується на системному рівні. Це підкреслює, що кластерно-мережеві підходи у країнах ЄС існують не як розрізнені локальні практики, а як частина ширшої організаційної архітектури, зорієнтованої на поширення інновацій, розвиток кооперації та посилення зв'язків між різними групами учасників.

Кластерно-мережева організація інноваційних процесів у будівництві має суттєве економічне значення, оскільки створює умови для подолання організаційної розрізненості, яка традиційно властива будівельній сфері. За наявності сталої взаємодії між будівельними компаніями, науковими установами, професійними об'єднаннями, органами влади та іншими учасниками ринку інноваційна діяльність набуває більш системного характеру. Це сприяє швидшому поширенню знань, кращому узгодженню дій, зниженню дублювання функцій та ефективнішому використанню наявних ресурсів.

Економічний ефект кластерно-мережевого підходу виявляється також у посиленні спроможності будівельних компаній до спільного освоєння нових рішень, обміну досвідом та впровадження сучасних практик управління, проєктування і виробництва. За таких умов зростає не лише швидкість поширення інновацій, а й здатність учасників ринку адаптуватися до змін зовнішнього середовища, технічних вимог, екологічних стандартів і запитів замовників. Водночас кооперація в межах кластерно-мережевих структур формує сприятливе середовище для виникнення синергійних ефектів, коли сукупний результат взаємодії перевищує ефект ізольованої діяльності окремих учасників.

Окремого значення набуває те, що кластерно-мережевий підхід забезпечує не лише організаційне, а й інституційне підґрунтя інноваційного розвитку. Він полегшує формування партнерств, розширює доступ до експертних знань, сприяє трансферу технологій та підвищує інвестиційну привабливість будівельної сфери. У сукупності це дозволяє розглядати кластерно-мережеві форми взаємодії як дієвий організаційно-економічний механізм посилення інноваційної спроможності будівельних компаній і підвищення результативності інноваційних процесів у галузі.

Для України використання європейського досвіду кластерно-мережевої взаємодії є перспективним з огляду на потребу у відновленні, модернізації та технологічному оновленні будівельної сфери. Одним із найбільш доцільних напрямів є формування регіональних будівельних кластерів, здатних об'єднувати будівельні компанії, виробників матеріалів, проєктні організації, заклади вищої освіти, наукові установи, громади та інституції розвитку. Такий підхід дозволяє посилити кооперацію на регіональному рівні та створити умови для поширення інноваційних рішень у межах конкретних територій.

Не менш важливим є розвиток партнерств між будівельними компаніями, закладами вищої освіти (ЗВО) та громадами. Саме така взаємодія може забезпечити поєднання прикладного досвіду, наукових розробок і локальних потреб відновлення територій. У цих умовах ЗВО можуть виступати не лише освітніми центрами, а й учасниками розроблення та поширення інноваційних рішень, тоді як громади – джерелом конкретних запитів на модернізацію інфраструктури, житлового середовища та об'єктів соціального призначення.

Перспективним є також включення кластерно-мережевих механізмів у програми повоєнного відновлення. Йдеться про створення таких організаційних форм, які забезпечуватимуть координацію учасників, підтримку спільних проєктів, трансфер знань і прискорене поширення інновацій. При цьому не слід говорити про механічне перенесення європейських практик в українські умови. Більш доцільним є їх адаптоване використання з урахуванням національних інституційних особливостей, просторової нерівномірності відновлення, фінансових обмежень і потреб територіальних громад. Саме така адаптація може забезпечити практичну результативність кластерно-мережевого підходу в розвитку будівельних компаній України.

Отже, європейська практика кластерно-мережевої взаємодії у будівництві ґрунтується на трьох взаємопов'язаних засадах. По-перше, інновації розглядаються як результат співпраці багатьох учасників, а не як внутрішня функція окремої будівельної компанії. По-друге, для їх поширення використовуються не лише галузеві кластери, а й мережеві структури, що забезпечують координацію, обмін знаннями та представлення інтересів професійного середовища. По-третє, така взаємодія підтримується відповідною інституційною інфраструктурою, яка полегшує налагодження партнерств і включення учасників у ширші інноваційні процеси. Для України практична цінність цього досвіду полягає у можливості використання кластерно-мережевих форм взаємодії для посилення інноваційної спроможності будівельних компаній, розвитку партнерств між бізнесом, наукою й громадами,

а також організаційного забезпечення повоєнного відновлення. Саме тому кластерно-мережевий підхід доцільно розглядати як перспективний напрям модернізації будівельної сфери, здатний поєднати інноваційний розвиток із потребами відбудови та довгострокового економічного оновлення.

Список використаних джерел:

1. Лопушняк Г., Кирилюк В. (2026). Координація екосистем післявоєнної реконструкції в будівельному секторі: інтеграційна модель для бізнесу розвитку. Соціальний розвиток та безпека. 2026. № 16 (1). С. 461-476. <https://doi.org/10.33445/sds.2026.16.1.33>
2. Романенко О., Захарченко П. Корпоративна інтеграція як інструмент підвищення інноваційної спроможності підприємств будівельної галузі. Сталий розвиток економіки. 2025. № 6 (57). С. 367-373.
3. Лабунська С. В., Дехтяр Н. А. Огляд основних підходів до визначення сутності і особливостей діяльності інноваційних кластерів на прикладі досвіду ЄС. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. 2021. №1(126). С.22-31.
4. Кропельницька С., Кіт С. Економічна кластеризація як інструмент інноваційно-орієнтованого розвитку: теоретичні та методологічні основи та українські реалії. Актуальні проблеми розвитку регіональної економіки. 2025. 2(21). С. 250–266. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.21.250-266>
5. European Council for Construction Research, Development and Innovation. URL: <https://eccredi.org/about/> (date of access: 18 March 2026).
6. Construction Cluster of Slovenia, CCS (Slovenski gradbeni grozd). URL: <http://www.sgg.si/en/> (date of access: 18 March 2026).
7. European Cluster Collaboration Platform. URL: <https://www.clustercollaboration.eu/> (date of access: 18 March 2026).

Семистрок В.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Нині цифрова трансформація є не лише питанням технологічного прогресу, а фундаментом національної безпеки та економічної стійкості держави. Для України цей шлях тісно пов'язаний із вступом до ЄС, а саме з курсом на єдиний цифровий ринок, який базується на концепції «чотирьох свобод» [4], тобто рух товарів, послуг, капіталу та людей, адаптованих до цифрової епохи. За допомогою цього відбувається знищення бар'єрів для транскордонної електронної торгівлі, забезпечення вільного обігу даних та гармонізація стандартів кібербезпеки. Аналіз статей МЗС України дає зрозуміти, що інтеграція до єдиного цифрового ринку дозволить українському бізнесу вийти на більш масштабний ринок з 450 мільйонами споживачів,

працюючи за єдиними прозорими правилами [14]. Це також стимулює іноземні інвестиції в український ІТ-сектор, оскільки правова визначеність є ключовим фактором для великого капіталу.

Європейський Союз чітко визначив свою траєкторію розвитку в межах програми «Цифрове десятиліття» [5], що керується «Цифровим компасом до 2030 року», той в свою чергу базується на безпечній цифровій екосистемі, де все орієнтовано на людину і громадяни отримують повноваження, а компанії процвітають завдяки цифровому потенціалу. Тобто, по-перше, одним з головних принципів є розвиток людського капіталу: до 2030 року 80% дорослого населення ЄС повинні володіти базовими цифровими навичками. По-друге, це безпечна та стійка інфраструктура, що передбачає 100% покриття гігабітним інтернетом та 5G. По-третє, цифрова трансформація бізнесу, де 75% компаній мають використовувати хмарні обчислення, ІІІ або Big Data. По-четверте, повна цифровізація публічних послуг (табл.1) [7]. Головним у цьому підході є «людиноцентричність», згідно з цим принципом права людини в онлайні мають бути захищені так само суворо, як і в офлайні. Для України цей досвід є базовим шаблоном для розбудови власної довгострокової стратегії, що орієнтована на інклюзивність та безпеку.

Таблиця 1 – Кардинальні точки цифрового десятиліття

Напрямок	Ціль ЄС до 2030 року	Що саме вимірюють?
Цифрові навички	80% населення з базовими навичками; 20 млн ІТ-фахівців.	Рівень володіння гаджетами, кількість випускників ІТ-спеціальностей, гендерний баланс у тех-сфері.
Інфраструктура	100% гігабітного інтернету та 5G всюди.	Покриття фіксованим зв'язком, доступність 5G, розвиток хмарних обчислень та напівпровідників.
Цифровізація бізнесу	75% компаній використовують Cloud, AI або Big Data.	Впровадження електронних рахунків, рівень онлайн-продажів, використання ІІІ малим та середнім бізнесом.
Публічні послуги	100% ключових послуг онлайн.	Доступ до електронних медичних карт, цифрова ідентифікація (eID), прозорість держпослуг.

30 вересня 2025 року Україна офіційного завершила процедуру скринінгу законодавства на відповідність європейським стандартам з успішним результатом. Процес тривав 15 місяців і став одним із найшвидших з усіх, що коли-небудь проводилися з країнами-кандидатами на вступ до ЄС [10]. У межах Розділу 10 «Цифрова трансформація та медіа» [8, ст. 14-15] було здійснено детальний аналіз, щоб переконатися у відповідності українських нормативних актів праву ЄС «*acquis communautaire*» [3]. Завершення цього скринінгу дозволяє перейти від теорії до практики, а саме до формування етапу переговорів, що є вирішальною межею після якої розпочинається безпосередній діалог.

Відповідно звіту Європейської Комісії рівень підготовки України у сфері цифрової трансформації отримав високу оцінку, точніше *«добрий рівень підготовки»*. Це один із найвищих показників серед усіх секторів, що підтверджує ефективність стратегії *«цифровізації на випередження»*. Єврокомісія відзначила значні успіхи в розбудові електронного урядування та наданні онлайн-послуг, які наразі в Україні активно практикуються, частіше всього через застосунок *«Дія»* [13] або ж регіональні сервіси, як-от *«Київ Цифровий»* [9] чи приватні платформи для замовлення послуг краси, ремонту та клінінгу. Водночас була виголошена необхідність в завершенні реформ у сфері захисту персональних даних та повного впровадження норм GDPR [12].

Цифрова перебудова України підтримується проєктом DT4UA [6], який фінансується ЄС через Академію електронного урядування Естонії *«eGA»*. Ключовим досягненням стала розбудова системи *«Трембіта»*, через яку відбувається обмін даними, що забезпечує взаємодію між державними реєстрами та полегшує життя громадянам надаючи змогу швидко і мобільно користуватися послугами. Ще однією Українською системою є *«Вулик»*, який надає адміністративні послуги в Україні, яка дозволяє адміністраторам працювати з заявами, документами і державними реєстрами в одному цифровому середовищі, без окремих програм чи спеціальних технічних рішень [1]. Через подібні системи проходять мільярди транзакцій щороку, це втілює європейський принцип *«Once Only»* [11], згідно з яким держава не запитує дані, які вже є в системі, а запам'ятовує їх для подальшої зручності, радикально знижуючи рівень корупції та бюрократії.

Через численні кібератаки в умовах повномасштабної війни Україна може похизуватися досвідом у відбитті кібератак, що стало унікальним внеском у безпеку всього ЄС. *«Широке застосування кібератак у російській агресивній війні зустріло запеклий і стійкий захист з боку наших українських партнерів, що також значно підвищило наш власний рівень обізнаності та підготовки в ЄС. Ми з нетерпінням чекаємо на реалізацію цієї Угоди - першої робочої домовленості ENISA з партнером з-поза меж ЄС - у прагненні підвищити загальний рівень кібербезпеки в Європі та як внесок у подальшу підтримку України з боку ЄС»*, – сказав виконавчий директор Агентства Європейського Союзу з питань кібербезпеки ENISA Юхан Лепассаар [15]. Співпраця з ENISA дозволяє синхронізувати українські протоколи захисту з європейською Директивою NIS2 [16]. Вона встановлює жорсткі вимоги до кіберстійкості критичної інфраструктури, до якої входить енергетика, транспорт та охорона здоров'я. Україна в свою чергу адаптує ці норми, створюючи систему колективної оборони, де державні органи та приватний сектор оперативно обмінюються інформацією про загрози. Це робить український цифровий простір одним із найбільш захищених у Європі.

Зі стрімким розвитком технологій росте і вплив ІІІ на людську буденність, вкорінюючись все більше та більше. Євросоюз став першим у світі, хто прийняв EU AI Act [2], що класифікує системи ІІІ за рівнем ризику. В Україні теж у червні 2024 Мінцифра опублікувала *«Білу книгу»*, яка описує підхід до регулювання ІІІ в Україні. Її суть полягає в тому, щоб впровадити

м'яке регулювання для підтримки стартапів, але одночасно гарантувати відповідність європейським етичним стандартам, що є важливим для інтеграції України до ЄС.

В результаті, варто розуміти, що цифрова трансформація України є не лише технологічним процесом, а й поступовим переходом до прозорості та європейських стандартів. Не зважаючи на лідерство застосунку «Дія», головним мінусом все ще лишається поглиблення «цифрового розриву», спричинене руйнуванням фізичної інфраструктури через наслідки війни та нерівномірним доступом до мережі через збої в роботі під час повітряних тривог, відсутності електропостачання або ж просто через погане обладнання. Вирішення цих проблем вимагає адаптації досвіду Фонду універсальних послуг ЄС для субсидування інтернет-покриття у віддалених громадах, а також системного підвищення цифрової грамотності населення в цілому. Лише комплексний план дій дозволить кожному громадянину скористатися перевагами інтеграції, зокрема зоною «Роумінг як вдома», за допомогою якої будь який громадянин України може бути в мережі за межами своєї країни при цьому не змінюючи тарифний план. Поєднання української гнучкості навіть в скрутні моменти та європейських цітких правил створює умови для швидкого "цифрового стрибка". У результаті чого цифровізація стає головним двигуном оновлення економіки та прикладом для інших країн, як ефективно відновлюватися після війни.

Список використаних джерел:

1. Academy of e-Governance. (n.d.). *E-Governance Academy: Digital transformation specialists*. URL: <https://ega.ee/uk/>
2. Artificial Intelligence Act. (n.d.). *The EU Artificial Intelligence Act*. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/>
3. Chernivtsi National University. (n.d.). *Acquis communautaire — yevropeiska pravnycha terminolohiia* [Acquis communautaire – European legal terminology]. URL: <https://law.chnu.edu.ua/acquis-communautaire-yevropeiska-pravnycha-terminolohiia/>
4. Day.kyiv.ua. (n.d.). *Chotyry svobody* [Four freedoms]. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/chotyry-svobody>
5. EU4Digital. (n.d.). *EU digital strategy*. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/>
6. EU4Digital. (n.d.). *Digital transformation for Ukraine (DT4UA)*. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/dt4ua/>
7. European Commission. (2021). *2030 Digital Compass: The European way for the Digital Decade* (COM/2021/118 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118>
8. European Commission. (2024). *Ukraine 2024 Report* (SWD(2024) 481 final). Ст. 14-15. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en
9. GDPR.org.ua. (n.d.). *Zahalnyi rehlyament pro zakhyst danykh* [General Data Protection Regulation]. URL: <https://www.gdpr.org.ua/>

10. Glavcom. (2025). *Ukrajina zavershila protses skrininhu zakonodavstva na shljakhu do vstupu v YES* [Ukraine completed the process of screening legislation on the way to EU accession]. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/ukrajina-zavershila-protses-skrininhu-zakonodavstva-na-shljakhu-do-vstupu-v-jes-1081025.html>
11. Interoperable Europe. (n.d.). *Once-Only Principle: Towards user-centric and agile public administration*. URL: <https://interoperable-europe.ec.europa.eu/collection/egovernment/document/once-only-principle-towards-user-centric-and-agile-public-administration>
12. Kyiv Digital. (n.d.). *Kyiv Digital Portal*. URL: <https://portal.kyiv.digital/>
13. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (n.d.). *Diia: Derzhavni posluhy onlain* [Diia: State services online]. URL: <https://diia.gov.ua/>
14. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (n.d.). *Yedinij cifrovij rinok YES* [EU Single Digital Market]. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/yedinij-cifrovij-rinok-yes>
15. National Security and Defense Council of Ukraine. (n.d.). *Diialnist u sferi kiberbezpeky* [Activities in the sphere of cybersecurity]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6706.html>
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Rekomendatsiia Rady shchodo Pakta pro doslidzhennia ta innovatsii v Yevropi* [Council Recommendation on a pact for research and innovation in Europe]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_001-22#Text

**Соколюк К.Ю., к.е.н., доц., ст. наук. співробітник,
Соколюк І.Ю., провідний інженер
відділу ринкових механізмів та структур**

*ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України
м. Одеса, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РИНКУ ПЛОДООВОЧЕВИХ КУЛЬТУР ТА ПРОДУКТІВ ЇХ ПЕРЕРОБКИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ⁴

Плодоовочевий підкомплекс АПК України сьогодні знаходиться на етапі фундаментальної трансформації. За умов післявоєнного відновлення та в процесі підготовки до вступу в ЄС гостро постає потреба у зміні парадигми розвитку: переходячи від експорту первинної сировини до створення та експорту високотехнологічної високоякісної кінцевої продукції. Європейський досвід свідчить про те, що успіх галузі залежить не стільки від родючості ґрунтів, скільки від ефективності інструментів інвестиційного

⁴ Публікацію підготовлено за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488)

характеру та швидкості впровадження інновацій. В наш час сучасний ринок вимагає від виробника гнучкості, екологічності та абсолютної прозорості ланцюгів постачання.

Для повноцінного розуміння ситуації на ринку та знаходження шляхів її поліпшення потрібно постійно аналізувати інвестиційне середовище, визначити системні бар'єри, вивчити досвід Спільної аграрної політики ЄС (САП), аналізувати перспективи впровадження технологічних векторів розвитку в контексті програми AgroTech 4.0.

Вагомим елементом новітнього ринку плодоовочевої продукції є органічний сегмент. В процесі розвитку ринку важливу роль відіграють маркетингові інновації. Не зважаючи на те, що на міжнародному рівні Україна має статус «саду Європи», вітчизняний плодоовочевий сектор змушений вирішувати цілу низку системних проблем. Як зазначає О. В. Захарчук [6], для світового ринку овочів характерною є висока конкуренція, при якій Україна поки займає нішу постачальника сировини з низькою доданою вартістю. Основними перешкодами для залучення капіталу є наступні: структурна фрагментація, інфраструктурний розрив, енергетична вразливість (один із основних факторів впливу); кліматична нестабільність (рис.1).

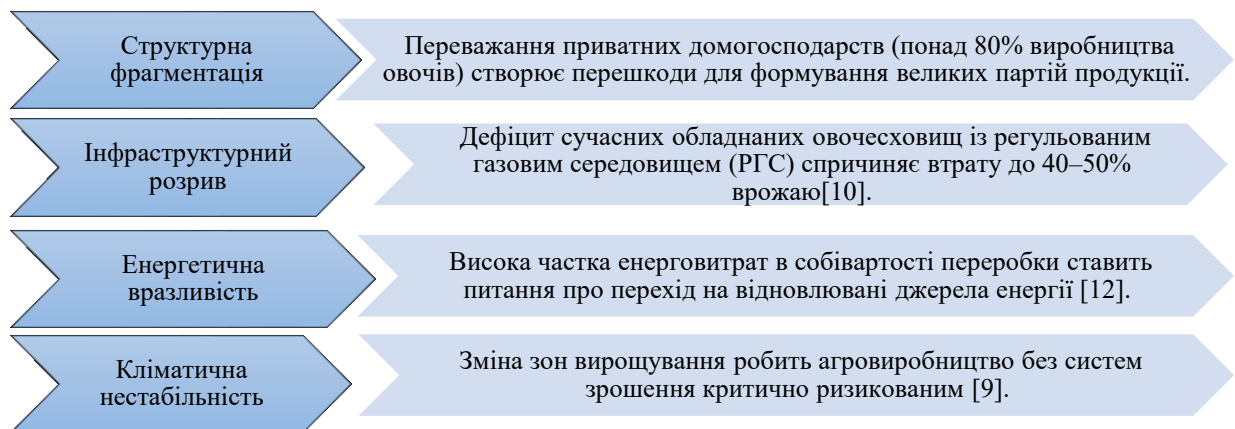

Рисунок 1 – Основні бар'єри залучення інвестиційних ресурсів у розвиток плодоовочевого сектору

З метою інтеграції до європейського ринку Україні слід адаптувати механізми Common Agricultural Policy (CAP) [7]. Сучасна САП (2023–2027) полягає у підтримці «зеленого» переходу та цифровізації. Значну увагу приділено «Організаціям виробників» (РО), на яких припадає до 50% реалізованої в ЄС продукції за допомогою кооперативної моделі [8]. Це дозволяє фермерам спільно інвестувати у логістику та маркетинг.

Досвід Польщі та Нідерландів свідчить про те, що лише шляхом об'єднання дрібних фермерів можна побудувати сучасні логістичні хаби. Україні потрібно на законодавчому рівні стимулювати створення таких організацій, надаючи їм пріоритет у грантовій підтримці [4].

Окремим напрямом у розвитку плодоовочевого сектору є технологічний, а саме інноваційна трансформація на базі AgroTech 4.0, яка згідно з концепцією WinWin [5], має охоплювати три ключові рівні (рис. 2).

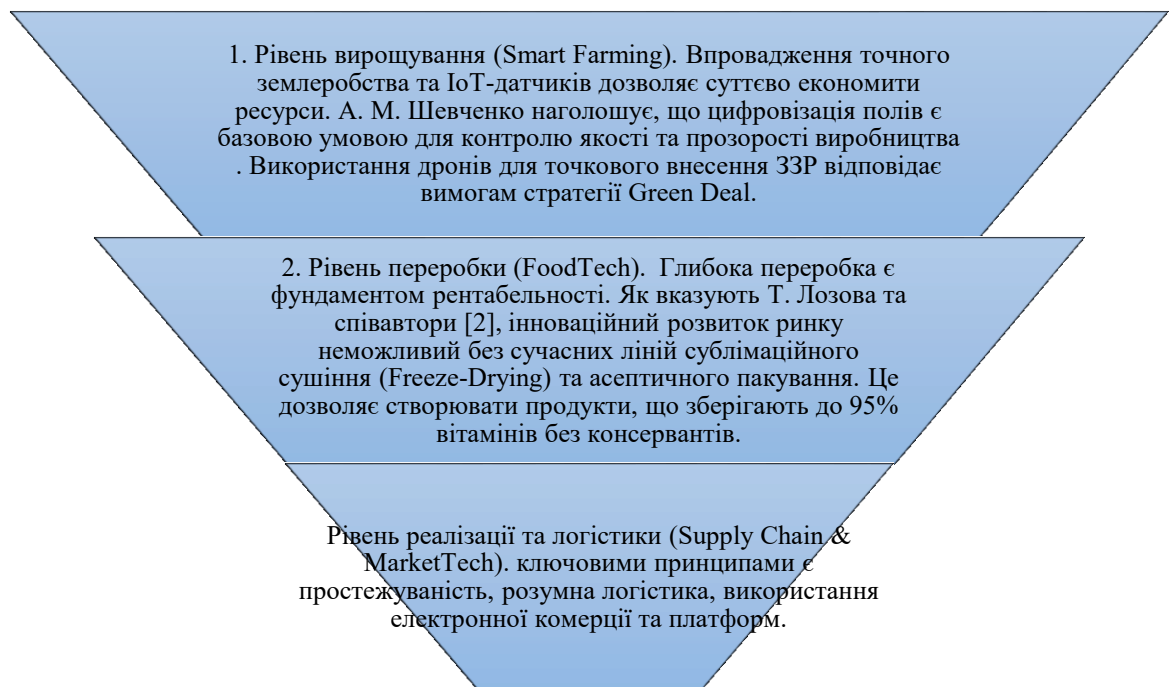

Рисунок 2 – Рівні інноваційної трансформації розвитку плодоовочевого сектору на базі AgroTech 4.0

Україна демонструє високі темпи розвитку органічного сектору. Л. Ф. Карпенко [1] підкреслює, що маркетингові дослідження кон'юнктури ринку органіки свідчать про готовність європейського споживача платити премію за екологічність. Впровадження стандартів GlobalG.A.P. та Organic Standard стає «вхідним квитком» на ці ринки [4]. За таких умов стратегічними напрямками інвестиційної політики до 2030 року у плодоовочевому секторі мають бути:

1. Формування агрокластерів - створення регіональних кластерів за моделлю «якорного інвестора» гарантує стабільну якість сировини [2].

2. Модернізація зрошувальних систем. Згідно зі звітами Мінагрополітики [9], відновлення меліорації на Півдні України є критичним для збереження врожайності ягід та овочів.

3. «Зелена» енергетика. Стратегії «зеленої» економіки передбачають масове встановлення сонячних панелей на дахах сховищ для забезпечення енергонезалежності холодильних ланцюгів.

Розвиток плодоовочевого сектору безпосередньо впливає на зайнятість у сільських територіях. І. А. Сало та співавтори [3] зауважують, що задоволення потреб населення у плодово-ягідній продукції власного виробництва зміцнює продовольчу безпеку та підтримує місцеві бюджети ОТГ.

Отже, інвестиційно-інноваційний розвиток плодоовочевого ринку є одним із основних складових економічної стійкості України. Синхронізація з нормами ЄС [7, 8], впровадження AgroTech-рішень та орієнтація на глибоку переробку

[2] дозволять галузі вийти на новий рівень рентабельності. Україна має потенціал стати світовим лідером у сегменті продуктів здорового харчування.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Л. Ф. Маркетингові дослідження кон'юнктури ринку органічної продукції. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 23. С. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.4>
2. Лозова Т., Седікова І., Бойко О. Формування ринку плодоовочевої продукції в умовах його інноваційного розвитку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4 (92). С. 167–176. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve4202016>
3. Сало І. А., Гринчук Ю. С., Свиноус Н. І., Гаврик О. С., Гринчук К. П. Перспективи задоволення потреб у найбільш поширених видах плодів в Україні. *Економіка АПК*. 2025. Т. 32, № 2. С. 39–49. DOI: <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/2.2025.39>
4. Агропереробний сектор України: інвестиційний гід : Ukraine Invest. 2025. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/agroprocessing-sector-of-ukraine.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).
5. Стратегія глобальних інновацій України до 2030 року: AgroTech фокус: WinWin. 2024. URL: https://winwin.gov.ua/assets/files/ENG_AgroTech.pdf (дата звернення: 02.03.2026).
6. Захарчук О. В. Світовий ринок овочів та Україна. *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 3–7. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2018/2.pdf (дата звернення: 02.03.2026).
7. The Common Agricultural Policy: 2023-27: European Commission. 2023. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en (дата звернення: 02.03.2026).
8. Sustainable Food Systems in Ukraine: Challenges and Opportunities: FAO. 2025. Rome: Food and Agriculture Organization. 112 p. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/26b70739-4533-4137-8111-bf58238e7a72>.

**Соломка А.В.,
Федотова Т.А., к.е.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий ріг, Україна**

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ПІД ВПЛИВОМ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Країни Європейського союзу багато років виступають одним із головних напрямів притоку мігрантів. За чисельністю мігрантів, за даними ООН, ЄС посідає третє місце у світі [1]. Цьому в значній мірі посприяла «політика відкритих дверей» та принцип вільного пересування осіб, що закріплений у Договорі про Європейський Союз. Це в підсумку призвело до розвитку кризових процесів у регіоні і виникнення міграційної кризи. Загострення

ситуації мало місце після збройних конфліктів в Афганістані, Ємені, Лівії, Сирії та під впливом демографічних вибухів у країнах Північної Африки та Близького Сходу. Найбільш значними є притоки нелегальних іммігрантів до таких країн як Італія, Іспанія, Португалія, Греція та Болгарія. В останні роки міграційний сплеск відбувся через військову агресію росії в Україні, коли саме країни Європейського союзу стали основними приймаючими країнами великого потоку українських біженців.

До міграційної політики ЄС входять такі напрямки: співпраця з країнами походження та транзиту; зміцнення зовнішніх кордонів ЄС; управління міграційними потоками та обмеження незаконної контрабанди; реформа спільної європейської системи прихистку; координація дій в сфері легальної міграції; заохочення інтеграції громадян третіх країн.

Міграція стала реальною проблемою для Європейського Союзу, як у фінансовому плані, так і в безпековому. Вона спричинила не тільки навантаження на соціальну сферу, інфраструктуру, призвела до зростання державних витрат. В державах-членах має місце зростання злочинності, небажання іммігрантів інтегруватися у суспільство, працювати, вивчати мову, зіткнення за національно-релігійними інтересами, зростання терористичних загроз. Загострилась і до цього актуальна проблема старіння населення та навантаження через це на соціальну систему, адже серед українських біженців основну масу складають люди пенсійного віку. Зростання навантаження на соціальну інфраструктуру і освітню систему відбулося через переважання в складі мігрантів з України дітей.

До основних причин міграційної кризи в ЄС можна віднести такі:

- збройні конфлікти у країнах Африки та Близького Сходу;
- економічна нестабільність у цих та прикордонних регіонах;
- масове безробіття в сусідніх країнах і менш низький рівень оплати праці;
- інформаційна революція – іммігранти вільно отримують інформацію про можливість возз'єднання сімей, про процедуру набуття статусу біженця в країнах ЄС;
- військова агресія росії в Україні;
- загострення військових дій в Ізраїлі та сусідніх державах;
- більш високий рівень оплати праці у порівнянні з країнами пострадянського простору, навіть на низькооплачуваних роботах;
- ліберальний підхід до мігрантів.

Аналіз статистичних даних дає можливість виокремити дві хвилі сплеску міграційного притоку. За даними Євростату це період 2015–2016 років - більше одного мільйона щорічно [2]. Саме з цього періоду почалося запровадження заходів врегулювання міграційної політики, які в певній мірі дали позитивний результат. Так у 2017 р. чисельність мігрантів знизилася – за перший квартал 2017 р. склавши 35 % від їх чисельності за перший квартал 2016 р.

Серед цих заходів можна зазначити наступні:

- рішення про посилення присутності ЄС у світі, зокрема План дій щодо боротьби з контрабандою мігрантів на 2015–2020 рр., що закріплював стимуляцію правоохоронної та судової діяльності, вдосконалення процесу

збору та обміну інформацією про мігрантів, зміцнення співпраці з країнами, що не входять до ЄС, у сфері боротьби з нелегальною міграцією;

- редакція Шенгенського кодексу про кордони 2006 р. відповідно до положення Європейської комісії від 15 березня 2017 р., зокрема введення обов'язкового регулярного контролю всіх осіб, що перетинають кордони Європейського союзу [3, с. 170];

- підписання угоди між ЄС та Туреччиною про вислання нелегальних мігрантів, що перетнули грецько-турецький кордон, назад до Туреччини, вжиття заходів щодо запобігання нових морських або наземних шляхів нелегальної міграції з Туреччини до ЄС [4].

- прийняття нормативно-правових актів - Система інформації та авторизації поїздок в ЄС (ETIAS – встановлення в кожному конкретному випадку безвізової поїздки, чи є іммігрант небезпечним для ЄС) і Система в'їзду-виїзду (EES - збір відомостей про в'їзд або виїзд іммігрантів, формування інформаційної бази для прикордонних служб ЄС).

В подальшому продовжилася спрямованість міграційної політики на її посилення. Зокрема, на саміті в Брюсселі 19 жовтня 2017 р. було зазначено, що підхід держав-членів та інститутів ЄС до забезпечення повного контролю над кордонами має бути консолідований. При цьому в Висновках Європейської ради вказується про готовність реагувати і припиняти будь-які спроби нелегально перетнути кордони держав-членів ЄС [5].

Друга хвиля сплеску міграційного притоку спровокована напливом біженців під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Європейський Союз оптимізує створення ефективної та безпечної європейської міграційної політики, головну роль в провадженні якої відіграє Рада ЄС. На базі встановлених стратегічних пріоритетів вона розробляє керівні принципи та мандати на переговорах із третіми країнами, приймає законодавчі акти та конкретні програми.

В якості заходів вдосконалення міграційної політики Європейського союзу нами вбачаються наступні:

- посилення законодавчих вимог щодо новоприбулих іммігрантів;
- введення обмежень для осіб, які вчинили злочини і правопорушення на території ЄС;
- посилення контролю за нелегальною міграцією;
- поліпшення системи інтеграції мігрантів;
- збереження гармонійних взаємин місцевого населення держав-членів ЄС та мігрантів;
- перегляд домовленостей між державами ЄС і третіми країнами, досягнення компромісів і рівності сторін;
- запровадження спеціальних програм сприяння доступності освіти, медичних послуг, робочих місць для біженців та іммігрантів.

Таким чином, міграційна криза в Європейському союзі є багаторівневою проблемою, вирішити яку можливо лише злагодженими зусиллями і комплексним підходом з врахуванням впливу історичних, політичних, культурних, багатонаціональних та етнічних факторів. Міграційна криза стала

викликом етнополітичної безпеки в ЄС, показавши неефективність діючої міграційної політики. Вирішення питання нової міграційної політики є основною майбутнього вектору розвитку Європейського Союзу як інтеграційного утворення.

Список використаних джерел:

1. World Population Prospects 2024. Available at: <https://population.un.org/wpp> (accessed 16.03.2026).
2. Europe's Migration and Asylum Policy, Eurostat. Official site of the European Commission. Available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report (accessed 16.03.2026).
3. Szymanska J. Strategia Unii Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego: priorytety, bariery, efekty. *Studia BAS*. 2017. No. 3. P. 159–186.
4. EU-Turkey Agreement: Questions and Answers, press release, 2016. Official site of the European Commission. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-963_en.htm (accessed 15.03.2026).
5. European Council Conclusions on Migration, Digital Europe, Security and Defense. Official Site of the Council of the European Union. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/19/euco-conclusions-migration-digital-defence> (accessed 16.03.2026).

*Черчик Л.М., д.е.н., професор,
Хумарова Н.І., член-кореспондент НАНУ, д.е.н., професор
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
м. Одеса, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У контексті сучасних євроінтеграційних процесів та необхідності імплементації принципів сталого розвитку в усі сфери діяльності, потребують узгодження економічні інтереси суб'єктів підприємництва з вимогами екологічної безпеки та збереження природних ресурсів. Це обумовлює потребу у розробці таких інструментів стимулювання підприємницької діяльності, які поєднували б економічну ефективність, соціальну орієнтованість та екологічну відповідальність.

Важливим аспектом теми є її тісний зв'язок із завданнями регіонального розвитку та відновлення економіки, оскільки більшість природних активів локалізовані у конкретних територіальних громадах і можуть стати основою формування точок економічного зростання, створення робочих місць, розвитку малого і середнього бізнесу та підвищення інвестиційної привабливості регіонів. За умов належного стимулювання підприємницької діяльності використання таких активів сприяє не лише економічному зростанню, а й

вирішенню соціальних завдань, зокрема покращенню якості життя населення та забезпеченню доступності оздоровчих послуг.

У загальнооекономічному розумінні інструменти стимулювання підприємницької діяльності трактуються як сукупність методів, механізмів і засобів впливу держави, регіональних органів влади та ринкових інституцій на поведінку суб'єктів господарювання з метою формування сприятливих умов для розвитку підприємництва.

З позицій економіки природокористування зазначені інструменти виконують подвійну функцію. З одного боку, вони спрямовані на зниження підприємницьких ризиків, підвищення інвестиційної привабливості та формування стабільних доходів суб'єктів господарювання, з іншого – виступають засобом регулювання інтенсивності та способів використання природних лікувальних активів, забезпечуючи баланс між економічною вигодою та екологічними обмеженнями.

Отже, особливістю інструментів стимулювання підприємницької діяльності у сфері використання природних лікувальних активів є їх інтеграційний характер, що поєднує ринкові механізми, державне регулювання та інституційні обмеження. Інституційні інструменти формують нормативно-правове середовище, рамкові умови, організаційне забезпечення для активізації підприємництва [1]. Інституційні інструменти визначають правила доступу до природних лікувальних ресурсів, умови ліцензування та стандарти діяльності, забезпечуючи прозорість і передбачуваність підприємницького середовища [2].

Загалом, сучасна система інституційних інструментів стимулювання підприємницької діяльності у сфері використання природних ресурсів в Україні має певні нормативні основи, але її реалізація є фрагментарною, непрозорою та неузгодженою, що значно знижує потенціал інституцій для створення сприятливого бізнес-середовища. Основні недоліки пов'язані з відсутністю чіткої координації між державними та місцевими політиками, недостатньою нормативною визначеністю процедур стимулювання, а також обмеженими механізмами взаємодії між владою та бізнес-структурами. Це вказує на необхідність інституційної реформи, яка б забезпечила синхронізацію законодавчих норм, процедурні гарантії доступу до стимулів, чіткі критерії їх надання та механізми моніторингу результативності. На відміну від європейської моделі, де директиви поєднують екологічні обмеження з економічними та інституційними стимулами, українська практика зосереджена переважно на адміністративно-контрольних механізмах.

Особливо проблемним залишається відсутність компенсаційних і мотиваційних інститутів для суб'єктів підприємництва, які здійснюють діяльність у межах екологічних обмежень, зокрема на природоохоронних і курортно-рекреаційних територіях. У ЄС такі обмеження супроводжуються фінансовими, інституційними та програмними інструментами підтримки [3], тоді як в Україні вони не трансформуються у стимули економічного розвитку.

У цьому контексті доцільним є формування науково-методичних положень розробки інструментів стимулювання підприємницької діяльності, які базуються на адаптації європейських інституційних моделей до специфіки

використання природних лікувальних активів і курортно-рекреаційної сфери України.

На нашу думку, найкращі практики ЄС, релевантні для України:

- **Just Transition Mechanism (JTM)** – комплексний інструмент ЄС для забезпечення «справедливого переходу» економіки та підтримки підприємств і регіонів, які переходять до низьковуглецевих і ресурсоефективних моделей розвитку. *JTM поєднує економічні стимули з екологічними та соціальними гарантіями* [4];

- **Координаційна мережа ЕРА Network** – Європейська мережа агентств із захисту довкілля, яка сприяє обміну кращими практиками між організаціями різних держав (моніторинг, дані, управління). *Такий формат можна використати для створення міжвідомчих або міжрегіональних форумів співпраці* [5];

- **Європейські фонди та структурні інструменти** (Cohesion Fund, Just Transition Fund та інші фонди ЄС), які підтримують проекти територіального розвитку з акцентом на екологічні цілі, інновації, інфраструктуру, що дозволяє підприємствам отримувати підтримку для переходу до сталих моделей;

- **Інтегровані програми ЄС (Green Deal, 8th Environment Action Programme)** – стратегічні політики з орієнтацією на довгострокові цілі кліматичної та екологічної нейтральності, які охоплюють не лише регулювання, але й стимулювання інновацій та ресурсоефективності [6].

На основі порівняння української і європейської практик актуальні, на нашу думку, такі пропозиції.

1. Створення національного механізму справедливого переходу. Запровадження національної версії Just Transition Mechanism, адаптованої до українських реалій, яка б поєднувала економічну, екологічну і соціальну підтримку для підприємств у природно-ресурсних секторах, особливо тих, що змушені адаптуватися до ресурсозберігаючих стандартів.

2. Формалізація координаційних інституційних платформ. Створення постійних національних і регіональних платформ для обміну практиками між державними органами, бізнесом, науковою спільнотою, за моделлю ЕРА Network, що сприятиме узгодженню політик і підвищенню ефективності реалізації інструментів.

3. Інституційна інтеграція довкілля та економіки. Перегляд національного законодавства з метою формального включення стимулюючих екологічних положень у ключові нормативні акти щодо підприємництва, природокористування та регіонального розвитку.

4. Посилення моніторингу та звітності. Розробка єдиної інтегрованої системи моніторингу підприємницьких ініціатив у сфері природних ресурсів, що поєднує екологічні, економічні та соціальні параметри, з регулярним звітуванням на національному рівні.

5. Використання структурних фінансових інструментів. Створення спеціальних фондів для підтримки підприємницьких проєктів, які впроваджують інновації у сфері сталого природокористування.

Таким чином, порівняння інституційних інструментів України та ЄС свідчить, що інституційні інструменти стимулювання підприємницької діяльності у сфері природокористування в Україні перебувають на етапі фрагментарної адаптації до вимог ЄС. Водночас, українська система має значний потенціал для вдосконалення шляхом запозичення та адаптації кращих практик ЄС, особливо в частині комплексних інституційних механізмів, які поєднують економічні стимули з екологічними та соціальними гарантіями, що є критично важливим для трансформації економіки природокористування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Bruton Garry D., Ahlstrom David, Li Han-Lin Institutional Theory and Entrepreneurship: Where Are We Now and Where Do We Need to Move in the Future? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2010. № 34(3). P. 421-440. DOI: 10.1111/j.1540-6520.2010.00390.x
2. Хвесик М., Голян В., Бардась В. Формування нової моделі фіскального регулювання природокористування: інституціональні передумови, методологічне забезпечення та практичні рекомендації. *Економіст*. 2013. № 9. С. 4–13.
3. Natura 2000. URL: Natura 2000 Viewer
4. Механізм справедливого переходу: переконатися, що ніхто не залишиться позаду. URL: Механізм справедливого переходу — Європейська комісія
5. EPA Network. URL: <https://epanet.eea.europa.eu/>
6. Політика та регуляції ЄС. URL: WECOOP

Шахно А.Ю., д.е.н, професор

Криворізький національний університет,

м. Кривий Ріг, Україна,

Паустовська Т.І., к.е.н., доцент

Криворізький фаховий коледж

державного некомерційного підприємства

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»,

м. Кривий Ріг, Україна,

Арістархова А.Р., здобувачка вищої освіти

Криворізький національний університет,

м. Кривий Ріг, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: РОЗВИТОК ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Концептуальні основи державної стратегії європейської інтеграції України являють собою узагальнену систему дій держави на тривалу перспективу (з урахуванням визначених етапів). Вони виступають моделлю реалізації стратегічної місії та досягнення довгострокових цілей, визначаючи напрями розвитку, ключові орієнтири та пріоритети діяльності у сфері євроінтеграції.

Зазначена узагальнена концепція відображається у відповідних державних документах, законах і підзаконних нормативно-правових актах. У межах цієї стратегії формуються та впроваджуються програми розвитку різних сфер, галузей економіки та суспільного життя з урахуванням чинних вимог, норм і положень, закріплених у рамкових документах європейської інтеграції [3].

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. передбачають необхідність забезпечення національних інтересів України щодо розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. В контексті досягнення зазначеної мети слід приділити особливу увагу забезпеченню збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України, що має передбачати необхідність забезпечення відповідного розвитку транспортної галузі [4].

Державна політика у сфері європейської інтеграції повинна ґрунтуватися на таких принципах: узгодженість і системність, передбачуваність та орієнтація на результат, економічна обґрунтованість, а також соціальна й екологічна відповідальність. Дотримання цих засад сприятиме підвищенню її ефективності та практичної результативності.

У сучасних умовах розвитку державна транспортна політика розглядається як важлива складова інфраструктурної основи економіки. Вона ґрунтується на усвідомленні того, що транспортна галузь є ключовим елементом інфраструктури та своєрідним каркасом економічної системи будь-якої держави, зокрема Європейського Союзу.

Згідно з численними дослідженнями, ефективне функціонування транспортного сектору в країнах ЄС виступає визначальним фактором результативності публічного управління на рівні європейської спільноти. Водночас це суттєво впливає на масштаби переваг від функціонування єдиного європейського ринку, що, у свою чергу, визначає конкурентоспроможність економіки ЄС у глобальному вимірі [1].

Питання удосконалення державної політики розвитку транспортної галузі України є надзвичайно актуальними, оскільки сталий розвиток країни та забезпечення необхідного рівня життя населення є базовими цінностями. Для нашої країни, яка зіштовхнулась із викликами військового характеру, вирішення безпекових завдань, пов'язаних із побудовою ефективної транспортної галузі є одним з першорядних та найбільш важливих кроків на шляху збереження її державності, суверенітету та територіальної цілісності.

Слід зазначити, що для подальшого розвитку транспортної галузі в сучасних умовах, за сучасних викликів та ризиків необхідна цілісна система прийняття і здійснення публічно управлінських рішень, тобто формування ефективної та результативної державної політики.

Загальновідомо, що транспортна галузь та дорожня інфраструктура значно впливають на рівень розвитку економіки та суспільства в цілому, про що яскраво свідчить досвід розвинутих країн, який, на нашу думку, необхідно розглянути з метою виокремлення певних напрямків, інструментів, засобів та

механізмів формування та реалізації державної транспортної політики за кордоном з метою імплементації в українських реаліях [1].

Адже в сучасних умовах існує нагальна потреба модернізації державної політики розвитку транспортної галузі України з урахуванням передового іноземного досвіду, а вирішення існуючих проблем розвитку транспортної галузі має враховувати національні інтереси нашої держави у зазначеній сфері. Саме тому, на наш погляд, державна політика подальшого розвитку транспортної галузі України має враховувати і національний, і передовий міжнародний досвід у цій сфері.

Слід зазначити, що ключовим моментом у питаннях формування та реалізації державної політики розвитку транспортної галузі провідних країн світу є створення та забезпечення належного функціонування відповідної національної транспортної моделі.

Зокрема, створення національних транспортних моделей у Європі почалося ще з середини 1980-х рр., однією з перших таких моделей можна вважати національну модель Голландії (1985, Dutch National Model System), розроблену Департаментом управління водними ресурсами. Потім розробкою подібних моделей почали займатися і в інших європейських державах, а також у Японії та США. Досконало працюючих національних моделей транспорту доки не існує, а найближче до цієї мети підійшли такі країни, як Німеччина, Великобританія, Швеція, Нова Зеландія, Японія та інші [2].

Проте, позитивні зміни у світовому транспорті на початку XXI ст. супроводжувалися і низкою негативних наслідків, масштаби та значущість яких дають підстави оцінювати їх як стратегічні виклики національного, регіонального і навіть континентального масштабу. До них належать: неприйнятний рівень людських втрат; зростання споживання невідновлюваних джерел енергії та негативного впливу на навколишнє середовище; постійно зростаючі затримки пасажирів та вантажів на усіх видах транспорту. Вони пов'язані як із об'єктивним недоліком потужностей транспортної інфраструктури, так і з низьким рівнем логістичного управління транспортними потоками.

Протягом останніх років світовою транспортною спільнотою знайдено рішення у створенні транспортних систем, в яких засоби зв'язку, управління та контролю спочатку вбудовані в транспортні засоби та об'єкти інфраструктури, а можливості керування (прийняття рішень) на основі інформації, що отримується в реальному часі, доступні не тільки транспортним операторам, а й всім користувачам транспорту. За останні роки словосполучення «інтелектуальні транспортні системи» та відповідна аббревіатура – «ІТС» стали невід'ємною частиною стратегічних та програмно-цільових документів розвинених країн.

Зазначимо, що у світі існують різні концепції вже апробованих ІТС. Залежно від низки політичних та соціальних особливостей тієї чи іншої країни, пріоритети в сервісах розставляються по-різному. Наприклад, у КНР і Сінгапурі держава забезпечує розвиток ІТС і заробляє на сервісах, а Європейський Союз йде шляхом розвитку комерційних ІТС з регулюванням в

основному соціальної сфери та систем безпеки. З урахуванням різних апробованих систем ІТС багато країн з розвиненою економікою мають свої національні концепції та пріоритетні програми розгортання ІТС, що знаходять відображення в їх програмних документах [2].

Аналіз існуючих у різних країнах ЄС національних інтелектуальних транспортних систем та вироблення узгоджених підходів щодо їх взаємодії дозволяє реалізувати комплекс заходів щодо обґрунтування оптимальної вартості, проєктування, експлуатації та розвитку ІТС-проектів. Узгоджені підходи визначають основні напрямки розвитку нормативно-технічної та правової діяльності держав-членів ЄС у розвитку технічного та технологічного інструментарію ІТС. Це дозволяє виключити практику необґрунтованих прийняття рішень щодо актуалізації архітектури та технічного оснащення ІТС, дає методичний інструментарій для формування об'єктного представлення та забезпечує вдосконалення взаємодії національних інтелектуальних транспортних систем держав-членів Європейського Союзу.

Використовуючи закордонний і позитивний, і негативний досвід, в Україні необхідно створити Державний аналітичний центр із питань розвитку транспортної галузі для розробки та обслуговування української національної транспортної моделі. Поряд з наявними позитивними зрушеннями та підвищенням ефективності та результативності державної політики існує цілий комплекс проблем та суперечностей, що стримують розвиток транспортної галузі України. Адже модернізація державної політики розвитку транспортної галузі України відбувається не системно, що потребує відповідного удосконалення механізмів її формування та реалізації шляхом вирішення існуючих проблем та суперечностей її функціонування, враховуючи той факт, що транспортна галузь України представлена різними видами транспорту: залізничним, автомобільним, морським, авіаційним, кожен з яких має стратегічне значення [1].

На жаль, в сучасних умовах в Україні спостерігається кризовий рівень розвитку транспортної галузі, а однією з головних причин зазначеного стану справ є воєнний стан в країні, системне недофінансування, недостатнє технічне обслуговування інфраструктури та транспорту, технічна відсталість галузі, що загрожує не тільки виконанню нею відповідних соціально- економічних функцій, але і національній безпеці України.

Проте, стратегія розвитку транспортної галузі України передбачає шляхи вирішення існуючих проблем і суперечностей через системну та всебічну адаптацію цього сектору економіки до нових умов і викликів та підвищення ефективності використання наявного її потенціалу галузі в умовах європейської інтеграції. Євроінтеграційні процеси є важливими для подальшого розвитку національної транспортної галузі, адже формуються нові можливості для її сталого розвитку за умов підвищення якості транспортних послуг, їх безпечності, покращення екологічних характеристик діяльності зазначеної сфери економіки.

При цьому досягнення певних Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. безпосередньо пов'язано з ефективністю та результативністю державної політики розвитку транспортної галузі, а саме:

- забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
- забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками [4].

Зазначені Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. мають стати цільовими орієнтирами для розроблення всіх проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України, в тому числі транспортної галузі. Адже серед загроз майбутнього розвитку України важливе місце займає питання належного забезпечення транспортного сполучення та надання якісних та доступних транспортних послуг. Більше того, ігнорування зазначених питань в сучасних умовах ставить під питання не лише економічне зростання та соціальний добробут, а й забезпечення національної безпеки країни. Слід зазначити, що транспортна галузь є вагомим чинником прогресивних змін в економіці України, і, в цілому, відображає ефективність та результативність державної політики розвитку транспортної галузі та національної економіки.

Тому, з метою подальшого реформування та підвищення конкурентоспроможності транспортної галузі України Міністерством інфраструктури розроблено Національну транспортну стратегію України на період до 2030 р. – це системний програмний документ, який визначає цілі і завдання для розвитку транспортної галузі та враховує інтеграцію з європейською транспортною системою. Реалізація транспортної стратегії сприятиме суттєвому підвищенню ефективності транспортної системи в цілому, сталому розвитку економіки та добробуту українців.

З моменту підписання Угоди про асоціацію, український бізнес дедалі більше переорієнтовується на ринки Євросоюзу і саме ЄС сьогодні є ключовим торговельним партнером України, що позитивно впливає на розвиток національної транспортної галузі. Суттєвого удосконалення вимагає адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики розвитку транспортної галузі України, особливо враховуючи існуючі загрози та виклики сьогодення та недосконалість існуючого політико-адміністративного управління транспортною галуззю в країні, недостатню ефективність діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації відповідної політики у транспортній галузі, низький рівень безпеки на транспорті в сучасних умовах. Слід зазначити, що вкрай актуальною на сьогодні є загальна модернізація транспорту України, яка має відповідати європейським стандартам, як за швидкістю та якістю перевезень

вантажів, так і за комфортністю обслуговування пасажирів. Для підвищення ефективності транспортної галузі країни необхідно на державному рівні реалізувати комплексну програму оновлення та модернізації всіх видів транспорту.

Таким чином, в сучасних умовах існуючих глобальних викликів та ризиків особливого значення набуває формування дієвої та результативної державної політики розвитку транспортної галузі України шляхом удосконалення існуючих механізмів її реалізації, їх адаптації до європейського законодавства в умовах європейської інтеграції України, активного міжнародного співробітництва у зазначеній сфері. Це сприятиме перетворенню транспортної галузі в одну з базових галузей економіки, стабільне та ефективне функціонування якої дозволить збільшити необхідний рівень надходжень до Державного бюджету України, підвищити рівень життя населення, а також сприятиме забезпеченню національної безпеки, обороноздатності та територіальної цілісності держави.

Список використаних джерел:

1. Жебелев І. І. Державна транспортна політика Європейського Союзу: моделі та досвід для України. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2024. №2. С. 103-106. URL : <https://aprus.khpi.edu.ua/article/view/320855>
2. Крихтіна Ю. О. Державна політика розвитку транспортної галузі України: теорія, методологія, практика : монографія. Харків: «Діса плюс», 2022. 336 с.
3. Резніков В.В. Державна політика у сфері європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика: монографія. Харків : «Діса плюс», 2020. 364 с.
4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

Шепеленко В.Д., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ЄС У ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ

Залучення інвестицій до національної економіки є ключовим чинником, що визначає траєкторію її подальшого економічного розвитку. В умовах складної соціально-економічної ситуації, спричиненої триваючою російсько-українською війною, Україна перебуває перед низкою викликів, що потребують оперативного та системного реагування з боку державної влади та суспільства. По завершенні воєнних дій очікується потреба у відновленні масштабного руйнування інфраструктури, а також суттєве послаблення

економічного потенціалу, що актуалізує потребу у відновленні країни на нових засадах. У цьому контексті інвестиції відіграють визначальну роль, оскільки забезпечують розширення економічних зв'язків, активізацію торгівлі, модернізацію виробництва та зміцнення економічної спроможності держави. Розбудова ефективної системи формування капіталу та інвестування визначає спроможність економіки до накопичення ресурсів, необхідних для підтримки реального сектору. Від доступності інвестиційних ресурсів залежать темпи економічного відновлення та відтворення виробничого потенціалу країни [1].

Повоєнна Україна відкріє численні інвестиційні можливості, особливо для приватного капіталу, однак їх реалізація буде залежати від створення надійного інституційного середовища, передусім – захисту прав власності, стабільності правових норм та прозорості регуляторної політики. Суттєвими бар'єрами для досягнення сталого економічного зростання в післявоєнний період залишаються слабкість верховенства права, недосконалість судової системи, неналежний рівень захисту прав інвесторів і нестабільність державного управління. Тривала відсутність комплексних інституційних реформ зумовлює низьку довіру до держави та унеможлиблює досягнення довгострокових результатів реконструкції. Тому подолання структурних інституційних дисфункцій є необхідною передумовою для ефективної реалізації стратегії післявоєнного відновлення [2].

В умовах цих викликів постає нагальна необхідність розроблення та реалізації комплексної стратегії відновлення економіки України після завершення воєнних дій, яка стане основою подальшого розвитку держави на шляху євроінтеграції. Вказана стратегія вимагає проведення глибоких реформ та адаптації до європейських стандартів, що передбачає не лише реставрацію пошкоджених систем, а й модернізацію економічних процесів з урахуванням вимог сучасного глобального ринку.

Процес післявоєнного відновлення має базуватися на комплексному підході, що включає залучення іноземних інвестицій, впровадження інноваційних технологій та інтеграцію до європейських економічних структур. Одним із пріоритетних завдань є формування сприятливого інвестиційного клімату, який забезпечить необхідні фінансові ресурси для стабілізації та подальшого розвитку країни. Притік міжнародного капіталу сприятиме не лише економічному відродженню, а й посиленню економічних зв'язків України з європейським ринком, що має ключове значення для її успішної інтеграції.

Особливу увагу слід приділити відновленню критичної інфраструктури, яка є базою для забезпечення стабільного функціонування державних інституцій та добробуту населення. Зокрема, питання енергетичної безпеки та збереження трудового потенціалу виступають ключовими факторами економічної стійкості. Відновлення та розвиток енергетичної системи з акцентом на використання відновлюваних джерел енергії, а також реалізація заходів, спрямованих на повернення трудових мігрантів та інтеграцію іммігрантів, створять основу для довгострокового економічного зростання України в умовах євроінтеграції. Такий комплексний підхід дозволить не лише

подолати наслідки руйнувань, а й сформувати міцний фундамент для майбутнього розвитку країни як повноправного члена європейської спільноти. Перелік стратегічних напрямів повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції наведено у табл.1.

Таблиця 1 – Стратегічні напрями повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції

Напрямок	Ключові стратегічні цілі	Ймовірні заходи
Промисловий сектор	Розширення виробничого потенціалу та оновлення технічної бази підприємств	Залучення європейського капіталу для модернізації наявних підприємств і створення нових виробничих майданчиків; підтримка розвитку інноваційних галузей, зокрема ІТ-сфери та фармацевтичної промисловості
Критична інфраструктура	Відновлення та технічне оновлення об'єктів інфраструктури	Реконструкція зруйнованих міст, населених пунктів, навчальних закладів і лікарень; впровадження екологічних та енергоефективних технологій у процеси відбудови
Міжнародні інвестиції	Розширення обсягів іноземного фінансування	Формування сприятливого інвестиційного середовища, зокрема через гарантії захисту капіталу; підтримка інвестицій у ключові галузі економіки, включаючи аграрний сектор
Інвестиційне середовище	Посилення гарантій захисту інвесторів і вдосконалення регуляторної політики	Забезпечення правового захисту інвесторів за участю правоохоронних органів та вдосконалення законодавчої бази; залучення фінансової допомоги та грантів від міжнародних партнерів
Енергетична сфера	Зміцнення енергетичної самостійності та розвиток альтернативної енергетики	Реалізація проєктів у галузі сонячної та вітрової енергетики; розвиток виробництва екологічних видів палива та впровадження рішень для підвищення стабільності енергетичної системи
Людський капітал	Підтримка трудового потенціалу та інтеграція мігрантів у ринок праці	Створення програм адаптації для іммігрантів, включно з мовною підготовкою та професійним навчанням; запровадження стимулів для працевлаштування через податкові пільги та соціальні гарантії

Джерело: складено автором на основі [3;4;5]

Удосконалення інвестиційного процесу між ЄС та Україною є ключовим чинником для прискорення відбудови країни, поєднання ресурсів та технологій, а також формування стійкої економічної бази. Стратегічні напрями вдосконалення інвестиційного процесу [6]:

1. Гармонізація законодавства та стандартизація. Необхідним є розроблення та послідовне впровадження комплексного імплементаційного плану адаптації національного законодавства України до аспис Європейського Союзу, зокрема у сфері екологічних, енергетичних та фінансових директив. Такий підхід забезпечить уніфікацію нормативно-правових норм, створить

єдині умови функціонування для інвесторів, а також зменшить часові та транзакційні витрати, пов'язані з реалізацією інвестиційних проектів.

2. Розвиток фінансових інструментів бленд-фінансування. Для активізації інвестиційної діяльності рекомендується збільшення обсягів грантової підтримки та контр-гарантій у межах Української інвестиційної рамки, а також залучення міжнародних фінансових інститутів (ЄІБ, ЄБРР, ІФС) і національних банків до створення спеціалізованих фондів ризикового капіталу та випуску «зелених» облігацій, що сприятиме диверсифікації джерел фінансування.

3. Управління ризиками та розвиток страхових механізмів. Запровадження механізмів страхування політичних і військових ризиків за підтримки Європейського Союзу, подібних до діяльності Міжнародного агентства зі страхування інвестицій (MIGA) при Світовому банку, враховуючи специфіку воєнного стану в Україні, дозволить знизити інвестиційні ризики та підвищити привабливість ринку для іноземних капіталів.

4. Цифровізація та створення діджитал-платформ. Необхідним є розроблення єдиної цифрової платформи «InvestUkraine», яка консолідуватиме інформацію щодо інвестиційних проектів, процедур ліцензування та доступних фінансових інструментів, що спростить комунікацію між інвесторами та державними органами та оптимізує адміністративні процеси.

5. Заохочення державно-приватного партнерства. Створення стимулів для участі приватного капіталу у реалізації масштабних інфраструктурних проектів шляхом впровадження концесійних механізмів та спеціальних економічних зон з податковими і митними преференціями сприятиме залученню додаткових інвестиційних ресурсів.

6. Орієнтація на «зелені» та стійкі інвестиції. Включення екологічних критеріїв у всі інвестиційні програми, реалізація принципів «build back better» та підвищення енергоефективності відповідно до рекомендацій ВРІЕ забезпечить сталий розвиток і відповідність європейським екологічним стандартам.

У контексті повоєнного відновлення економіки Україна повинна активно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на створення привабливого та безпечного інвестиційного середовища для інвесторів із країн Європейського Союзу. Зокрема, увага повинна приділятися підвищенню рівня правової захищеності інвестицій через посилення законодавчої бази та тісну співпрацю з правоохоронними органами, що гарантує надійний захист прав інвесторів. Для підтримки цього процесу державна агенція UkraineInvest повинна забезпечувати кваліфіковану консультаційну підтримку європейським інвесторам, сприяючи ефективній взаємодії з українськими державними структурами та зниженню адміністративних бар'єрів.

Важливим елементом є залучення представників прокуратури та інших правоохоронних органів до міжнародних форумів і конференцій, що посилить довіру іноземних партнерів та підтвердить прозорість і законність інвестиційних процесів. Крім того, Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними фінансовими інституціями та партнерами ЄС для отримання фінансової підтримки, яка сприяє стабілізації національної валюти та

зміцненню міжнародних резервів. Для інвесторів із ЄС особливо привабливими є можливості у модернізації промислового сектору та розвитку ІТ-інфраструктури, а також у створенні нових робочих місць у критично важливих для України галузях. Саме тому Україна повинна здійснювати оптимізацію податкової політики, щоб забезпечити конкурентоспроможні та прозорі умови для довгострокових інвестицій.

Ключовим фактором успішного залучення європейського капіталу є запровадження ефективного громадського контролю та гарантування незалежності засобів масової інформації. Прозорість у всіх сферах економічної діяльності та управління створює надійну основу для довіри інвесторів із ЄС, відкриваючи нові можливості для партнерства та сталого розвитку української економіки.

Список використаних джерел:

1. Зіник О. Б. Залучення прямих іноземних інвестицій як умова формування безпечового середовища під час війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 215-221.
2. Надвірнянський Ю. Міжнародна інвестиційна діяльність між Україною та Європейським Союзом. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Том 2. С. 136–141. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-25](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-25)
3. Новик Т. Повоєнна відбудова України у контексті довоєнних економічних проблем. *Grail of science*. 2023. № 30. С. 44–49. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-ofscience.04.08.2023.004> (дата звернення 14.03.2026).
4. Інвестиції під час війни: тенденції та перспективи. Будуй своє. URL: <https://buduysvoe.com/publications/investyciyi-pid-chas-viyny-tendenciyi-taperspektyvu> (дата звернення 14.03.2026).
5. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. 2022. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення 14.03.2026).
6. Укрінформ. Як переконати інвесторів навіть зараз вкладатися в Україну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3861262-ak-perekonati-investoriv-navi> (дата звернення 14.03.2026).

Щербак А.В., к.е.н.,

*ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України",
м.Одеса, Україна*

АГРОПРОМИСЛОВІ РИНКИ: РИНКОВА ВЛАДА ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ЄС І УКРАЇНІ

Родюча земля, сприятливі природно-кліматичні умови, кадровий, виробничий, науковий потенціал дозволили задовольнити потреби населення

України у продуктах харчування та налагодити широкомасштабний експорт. Водночас існуючий потенціал використовується недостатньо. Ефективність виробництва у АПК суттєво відстає від кращих світових показників. Подолання негативних наслідків воєнних дій, забезпечення стійкості агропромислових ринків обумовлюють необхідність удосконалення державної політики. В цих умовах важливе значення має аналіз світового досвіду, насамперед досвіду ЄС, що пов'язано з євроінтеграційним курсом України.

Структура системи агропромислових ринків представлена на рис.1.

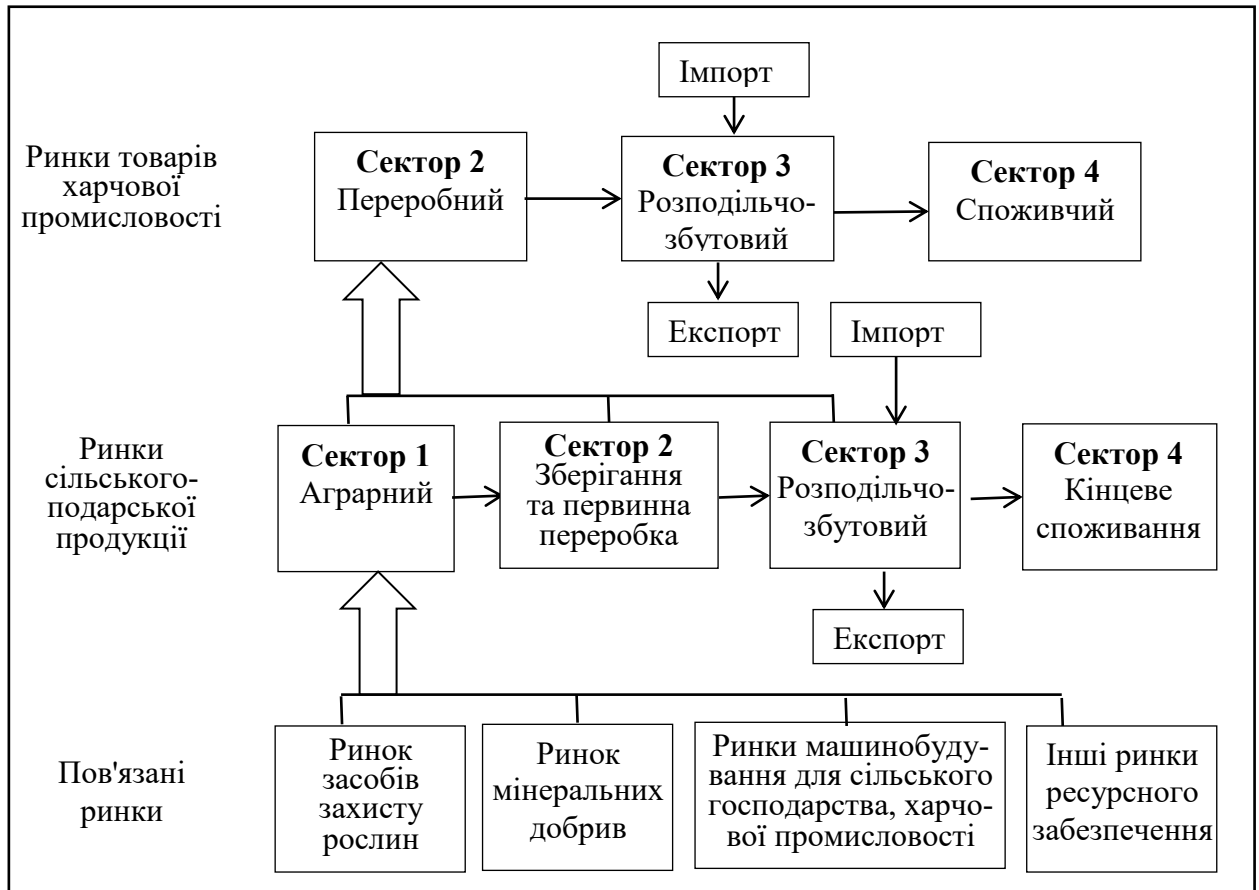

Рисунок 1 – Структура системи агропромислових ринків

Слід враховувати, що зростання цін на одному ринку тягне за собою збільшення витрат на верхньосуміжних ринках і в кінцевому підсумку призведе до підвищення цін для кінцевих споживачів. Водночас ступінь перенесення зростання цін залежить від низки факторів, насамперед від ринкової влади та переговорної сили суб'єктів господарювання, що діють у різних секторах.

Через специфіку сільськогосподарського виробництва аграрний сектор є високонкурентним, там діє багато суб'єктів господарювання. Однак у інших секторах ситуація відрізняється. Високий рівень концентрації спостерігається у виробництві добрив, сільськогосподарської техніки. Концентрованим є переробний сектор. У харчовій промисловості неодноразово виявляли картелі. В останні десятиліття суттєво зріс рівень концентрації у роздрібній

торгівлі, що пов'язано зі швидким зростанням роздрібних торговельних мереж.

Суттєва різниця рівнів концентрації у системі агропромислових ринків призводить до відмінностей у переговорній силі між фермерами та покупцями їхньої продукції, постачальниками техніки, добрив та, відповідно, порушення еквівалентності в обміні між ними.

Дослідження, в якому використовувалися дані 8000 фірм у 24 державах-членах ЄС, показало, що типова знижка (тобто зниження ціни, що виплачується фермерам підприємствами харчової промисловості, в порівнянні з конкурентним еталоном) при заборі худоби становить 16%, при закупівлі фруктів та овочів – 11%. У деяких країнах ситуація ще складніша. Так, дослідження взаємовідносин у ланцюжку постачання продуктів харчування в Греції на основі даних 3000 компаній з 1998 по 2007 рік показало, що підприємства харчової промисловості домагаються зниження закупівельних цін на 14%, оптові торговці – на 27%, роздрібні торговці – на 42% [1]. Здійснюється не лише перерозподіл доходів, відбуваються також чисті втрати суспільного добробуту, оскільки внаслідок цього обмежуються можливості розвитку сільського господарства.

Водночас позиція фермерів у агропродовольчих ланцюжках зміцнюється за рахунок кооперативів. У молочному секторі ЄС їхня частка становить близько 60%, у виноробстві, постачанні овочів та фруктів - 40%. При цьому існують значні відмінності між країнами: молочні кооперативи контролюють понад 90% ринку Швеції, Ірландії, Данії та Австрії, але менше 30% у Словаччині, Литві, Угорщині [1]. Активно використовуються інші організаційно-правові форми, які дозволяють об'єднувати фермерів: партнерства, кооперативи зі спільної обробки землі, об'єднання зі спільного ведення господарства тощо.

У ЄС із 1962 року проводиться Спільна аграрна політика (САП). Спочатку пріоритетом такої політики було збільшення виробництва продуктів харчування з метою стабілізації сільськогосподарських ринків та доходів фермерів. Для цього надавалися дотації, здійснювалася підтримка цін за рахунок купівлі частини продукції та високих імпортних мит. Широко використовувалися експортні субсидії, що дозволяли продавати продовольство на світовому ринку за нижчими цінами.

САП сприяла розвитку аграрного сектора, підвищенню доходів селян. Водночас вона призводила до великих витрат, накопичення зайвих запасів, підвищення цін на продукти харчування. Починаючи з 1990-х років було проведено низку реформ. Замість дотацій виробникам почали здійснювати прямі виплати фермерам. При цьому умовами їх отримання є дотримання екологічних норм, норм захисту тварин, забезпечення якості продуктів харчування. Цілями САП були проголошені також допомога у боротьбі зі зміною клімату, збереження сільських територій та ландшафтів, посилення біорізноманіття. Значна частина коштів почала використовуватися для розвитку сільських районів у межах національних і регіональних програм. Угоди, укладені в рамках СОТ, сприяли зниженню експортних субсидій.

Були скорочені витрати: якщо 1985 року витрати на САП становили 73% бюджету ЄС, то останніми роками – менше третини.

Слід мати на увазі, що перерозподіл доходів призводить до збільшення державних витрат, зростання цін на сільськогосподарську продукцію, зниження життєвого рівня більшості населення. Така допомога спотворює мотивацію сільськогосподарських товаровиробників, може зменшити їхню зацікавленість у підвищенні ефективності виробництва. Інший шлях – посилення позицій фермерів у ланцюжку створення вартості за допомогою вдосконалення інституційної структури. Це більш складний шлях, ніж перерозподіл доходів. Водночас це системний захід, що сприяє усуненню причин нееквівалентного обміну, а не їхніх наслідків. Удосконалення інституційної структури, сприяючи гармонізації відносин у агропродовольчих ланцюжках, забезпечує надійні стимули підвищення ефективності.

17 квітня 2019 року Європейський парламент і Рада ЄС прийняли Директиву 2019/633 «Про недобросовісні торгові практики у відносинах між підприємствами у ланцюгу постачання сільськогосподарських та харчових продуктів». Щоб поліпшити становище фермерів і малого та середнього бізнесу у ланцюгу постачання продовольчих товарів, ЄС заборонив 16 недобросовісних торгових практик: оплату пізніше 30 днів за поставлені сільськогосподарські та харчові продукти, які швидко псуються; оплату за поставку інших продовольчих товарів пізніше 60 днів; скасування замовлення та/або поставки швидкопсувних продуктів у короткий термін; стягнення з постачальника платежів, які не пов'язані з постачанням продуктів; покладення ризиків по втраті та псуванню продуктів на постачальника тощо.

До грудня 2022 року відповідні зміни було внесено до законодавства всіх 27 членів ЄС. При цьому більшість із них розширили список недобросовісних торгових практик або зробили заборони Директиви більш суворими. 2023 р. було виявлено 269 порушень, на порушників були накладені штрафи на загальну суму 22 мільйони євро. 41% порушень виявлено у ритейлерів, 36% - у підприємств харчової промисловості та 22% - у підприємств оптової торгівлі [2].

Європейська комісія проводить опитування щодо недобросовісних торгових практик. У вересні-грудні 2024 року було опитано 434 респонденти у 12 країнах ЄС, які працювали в різних ланках агропродовольчого ланцюжка. Більшість з них стикалася із затримками платежів, односторонніми змінами умов договорів, вимогами платежів, які не пов'язані з реалізацією продукції тощо. Водночас, частота таких порушень помітно скоротилася порівняно з 2019 роком.

Опитування також показало, що значна частина підприємців не звертається зі скаргами на недобросовісні практики. У якості причини такої поведінки 28,9% назвали страх відплати з боку покупців, 19,8% - що це звичайна практика в даному секторі, 19% вважали, що влада не зможе вирішити цю проблему [3].

Посадовці ЄС вважають, що позиція фермера у ланцюжку створення вартості має бути також посилена шляхом заохочення його до вступу до кооперативів, асоціацій, кластерів. Це може бути підтримане шляхом сприяння обміну передовим досвідом та навчання. Такі заходи полегшать доступ фермерів до нових технологій, інновацій, цифрових інструментів.

В Україні кооперативи не набули значного розвитку: їхня частка на аграрних ринках оцінюється в 1%. Державна підтримка малого та середнього бізнесу є переважно декларативною. Свого часу експерти Німецької консультативної групи при уряді України порівняли ланцюжок виробництва та маркетингу пшениці в Україні та Німеччині. З'ясувалося, що українські виробники під час експорту пшениці отримують 40% її ціни на світовому ринку, тоді як німецькі фермери – 70%. Частково це пояснюється великими втратами при збиранні та зберіганні в нашій країні, проте більш важливу роль відіграють інші чинники: великі витрати на зберігання, перевезення зерна, перевалку в портах, високі торгові надбавки [4].

Антимонопольний комітет України (АМКУ) з'ясував, що роздрібні торговельні мережі активно використовують недобросовісні торговельні практики. Договори з постачальниками передбачають перекладання на останніх комерційні ризики, тривалі терміни розрахунків, маркетингові послуги без обґрунтування їх вартості. У 2015 році АМКУ оштрафував 15 роздрібних мереж у Києві на загальну суму 203,6 млн. грн. Проте більшість відповідачів домоглися у судах скасування цього рішення. Адже в нашій країні відсутні законодавчі акти, які забороняють недобросовісні торговельні практики.

Щоправда, у Верховну Раду України внесена низка законопроектів, що пропонують імплементувати Директиву ЄС 2019/633 у вітчизняне законодавство (№№ 6068, 6068-1, 6068-2, 6068-3, 12440, 13312). Однак вони досі не розглядалися. Необхідно якнайскоріше впровадити відповідальність за недобросовісні торгові практики, імплементувавши у вітчизняне законодавство зазначену Директиву ЄС.

Формування правового поля, яке обмежить недобросовісні торгові практики в Україні, буде сприяти розвитку рівноправних відносин, збільшенню частки сільськогосподарських виробників у роздрібній та експортній ціні. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняного АПК, сприятиме переходу від сировинної експортоорієнтованої моделі агропромислових ринків до ринкової системи, що забезпечить переробку більшості сировини всередині країни, виробництво товарів з високою доданою вартістю.

Список використаних джерел:

1. Deconinck, K. Concentration and market power in the food chain, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, 2021, № 151, OECD Publishing, Paris, URL: <https://doi.org/10.1787/3151e4ca-en>
2. Report of the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

Implementing prohibition of unfair trading practices to strengthen the position of farmers and operators in agricultural and food supply chain. Brussels. 23.4.2024. COM (2024) final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52024DC0176&qid=1713939223734>

3. Results of the 5th round of the EU study on unfair trading practices (UTPs). URL: <https://datam.jrc.ec.europa.eu/datam/perm/news/9fc0420b-5cce-4685-b0e7-82a19223171c>

4. Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ. За ред. А.Зіденберга та Л.Хоффмана. К.: «Фенікс», 1998.

*Шурига І.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

НОВІ РЕАЛІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Європейський зелений курс, ухвалений у 2019 році, є комплексною стратегією для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Від початку Європейський зелений курс став амбітною ініціативою, що виходила далеко за межі звичайної програми діяльності ЄС. Це не просто питання про екологію, курс охоплює всі сектори економіки - від енергетики до зовнішньої торгівлі - та передбачає масштабні соціальні й технологічні зміни, поєднуючи внутрішній і зовнішній виміри політики. Ці зміни безпосередньо впливають на країни-партнери ЄС, зокрема Україну, відкриваючи як нові виклики, так і перспективи глибшої євроінтеграції [2, с. 8-10].

Євроінтеграція є ключовим стратегічним пріоритетом України, що надає вектор розвитку держави на міжнародній арені, тому головним завданням є дослідження викликів і можливостей для українського бізнесу в умовах реалізації Європейського зеленого курсу. Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації до його вимог, що є умовою для модернізації економіки, ефективного післявоєнного відновлення та поступової інтеграції в єдиний європейський ринок.

Європейський зелений курс чинить дедалі помітніший, хоч і неоднорідний вплив на політику, право та практики в Україні. Інвестори дедалі частіше вимагають дотримання принципів ESG (екологічної, соціальної, управлінської відповідальності). Війна, розв'язана росією, суттєво ускладнює реалізацію зеленої трансформації через руйнування критичної інфраструктури, втрату людського капіталу та обмежений доступ до фінансування. Проте саме принципи курсу— «відбудувати краще, ніж було» і «не завдавати значної шкоди» — є базою для повоєнної відбудови та розвитку України [2, с. 27].

Український бізнес все частіше налаштований на розвиток бренду за кордоном. Частка експорту до ЄС сягає більше 50% від загального товарного

експорту, тому врахування будь-яких змін в політиці є стратегічним бізнес-рішенням. Основні напрямки реалізації кліматичної стратегії є скорочення CO₂, чиста енергетика, циркулярна економіка, стале сільське господарство, екологічне фінансування та справедлива трансформація [3].

Імплементація *acquis* ЄС вимагає значних фінансових та кадрових ресурсів для українського бізнесу, оскільки передбачає трансформацію операційних, технологічних та управлінських процесів. Також необхідні витрати на екологічну сертифікацію, аудит, навчання персоналу та адаптацію юридичної бази. Для малого та середнього бізнесу це серйозний виклик без підтримки держави чи міжнародних програм. Однак своєчасна адаптація дозволяє отримати конкурентні переваги на ринку ЄС [3].

Україна вже зробила низку ключових кроків на шляху зеленої трансформації відповідно до вимог Європейського зеленого курсу: затверджено Кліматичну стратегію до 2030 року, оновлено Національний план з енергетики і клімату, ухвалено Закон «Про засади державної кліматичної політики» та план роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на 2024 – 2028 роки. Розвиваються механізми підтримки відновлюваної енергетики, зокрема аукціони, договори РРА та система гарантій походження. Важливою подією стала синхронізація української енергосистеми з мережею ENTSO-E, що відкриває шлях в енергетичний ринок ЄС. Розпочато створення національної системи торгівлі викидами (UA ETS) та впроваджується система моніторингу, звітності й верифікації викидів (MRV) [4, с. 8-9].

Одним із головних викликів для українського бізнесу в умовах Європейського зеленого курсу є необхідність адаптації до суворих екологічних стандартів, зокрема щодо викидів парникових газів, поводження з відходами та сертифікації продукції. Із 2026 року передбачається фінальне оподаткування імпорту з вуглецевим слідом, для зовнішніх постачальників CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism). Впровадження цього механізму коригування імпорту стає суттєвим бар'єром для українських експортерів, зокрема металургії, цементу та добрив, адже підвищення вартості вуглецевих викидів значно збільшить витрати на вихід на європейські ринки [3].

З 2025 року великі компанії ЄС впроваджують звітність та стандарти CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive). Бізнес зобов'язаний розкривати свій вплив на екологію та довкілля, суспільство та корпоративне управління. Враховуючи запровадження карбонового мита та нових вимог до походження товарів, Україні необхідно активно готуватися до нових зобов'язань, особливо у сфері лісового господарства, щоб зберегти конкурентоспроможність на європейському ринку [1].

Фінансовий сектор, інвестори, донори переорієнтовують свої заощадження та капітал у екологічні напрямки. Звичні індустрії, які не демонструють прогресу у декарбонізації, втрачають можливість доступу до грантів. Європейський споживач також відіграє важливу роль: все більше звертається уваги на походження сировини, умови виробництва,

екомаркування. Виробники змінюють не лише процеси, а й комунікацію зі споживачем [3].

Нестабільна інституційна підтримка на національному рівні, прогалини в законодавстві, відсутність чітких механізмів фінансування, зокрема "зелених" кредитів і податкових пільг, ускладнюють адаптацію бізнесу до нових стандартів. Посилення екологічних і соціальних стандартів ЄС, що стосуються сталого виробництва, управління ланцюгами постачання та відповідальності компаній за вплив на довкілля та права людини, вимагає від українських підприємств суттєвих змін у корпоративному управлінні та бізнес-стратегії для збереження конкурентоспроможності на європейських ринках [2, с. 18-23].

Участь України в програмах ЄС відкриває бізнесу доступ до грантів і нових фінансових інструментів, зокрема Фонду справедливого переходу, REPowerEU, а також Innovation Fund і Horizon Europe. Це дає можливість підприємствам брати участь у пілотних ініціативах зі співфінансуванням, отримувати підтримку для малого бізнесу (наприклад, через програму LIFE) та мати переваги при участі в публічних закупівлях ЄС. У 2024 році в межах Ukraine Facility Україні було виділено 50 млрд євро, частину з яких передбачено на екологічно орієнтовані проекти. [5, с. 22-25].

Повоєнна відбудова України за принципом «зеленої трансформації» може стати рушієм економічного зростання. Підхід «Build Back Better» передбачає відновлення інфраструктури з урахуванням енергоефективності, декарбонізації та кліматичної стійкості. Це створює попит на «зелене» будівництво, smart-технології, енергоефективні матеріали та сприяє інтеграції бізнесу в ланцюги постачання ЄС. Відповідно до Енергетичної стратегії України до 2050 року, передбачено повну відмову від вугілля і перехід на ВДЕ, що відкриває значні інвестиційні можливості [1].

Трансформація наразі стає не лише екологічним питанням для України, а й безпековим. Масовані ракетні атаки на енергосистему, довели що існуюча централізована модель не є стійкою. Це створює, зростаючий попит на інноваційні рішення як всередині країни, так і на ринку ЄС. Для українського бізнесу це означає появу нових ніш, зокрема у виробництві сонячних панелей, вітрових турбін, біоенергетики, біометану, теплових насосів, сучасних теплоізоляційних матеріалів та інших «зелених» продуктів. Тож «зелені» рішення перетворюються на додаткові елементи самозбереження та обороноздатності [4, с. 34–48].

Європейський зелений курс став важливим викликом і можливістю для України. Адаптація до нових стандартів дозволяє отримати доступ до європейських ринків та розвивати «зелений» бізнес, але потребує великих інвестицій, особливо для малого і середнього бізнесу. Правильна стратегія адаптації до Європейського зеленого курсу дозволить українському бізнесу не лише подолати бар'єри, але й скористатися новими можливостями для економічного зростання та інтеграції в ЄС. Бездіяльність сьогодні може коштувати багатьох втрат в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Білозерова Л., Оновлений Зелений курс: досягнення й потреби. Української енергетики. 2025. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/onovleniyi-zeleniyi-kurs-dosiahnennia-i-potreby>
2. Європейський зелений курс: вплив на політику та законодавство України у сферах енергетики, клімату та довкілля. Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”. ДІКСІ ГРУП. 2024. с. 8-27.
3. Іватченко О., Суть Європейського зеленого курсу EU Green Deal та його вплив на бізнес. Української енергетики. 2025. Liga zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/239683_sut-vropeyskogo-zelenogo-kursu-eu-green-deal-ta-yogo-vpliv-na-bznes
4. Україна та Європейський зелений курс: річний моніторинговий звіт 2024. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», ДІКСІ ГРУП. 2024. с. 8-35. URL: <https://rac.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/rasce-ukraine-and-european-green-deal-annual-monitoring-report-2024-ukr.pdf>
5. Ukraine's Energy and Climate Roadmap towards the EU. Green deal Ukraine. 2023. p. 3-48.

*Щурова Е.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Ніжсейко К.А., доктор філософії
з міжнародних економічних відносин
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ПОЛІТИКА КОНТРОЛЮ ЕКСПОРТУ ОЗБРОЄННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сучасна система контролю за експортом озброєнь у Європейському Союзі зараз переживає найсерйозніші зміни з часів закінчення Холодної війни. Протягом багатьох років європейська політика в цій сфері ґрунтувалася на етичних засадах, запобігання конфліктам та захисту прав людини. Але реалії 2026 року змусили Брюссель і національні столиці поєднати ці принципи з жорсткою логікою «оборонної готовності» та стратегічної автономії. Сьогодні контроль за експортом озброєнь — це вже не просто набір юридичних правил і заборон, а один із головних інструментів геополітичного впливу Європейського Союзу.

Основним нормативним актом, який регулює експорт військових технологій та озброєнь у ЄС, залишається Спільна позиція Ради 2008/944/CFSP, ухвалена ще у 2008 році. Вона встановлює вісім критеріїв для оцінки заявок на експорт:

- дотримання міжнародних зобов’язань (зокрема ембарго ООН та ЄС);
- повага до прав людини в країні призначення;
- внутрішня ситуація (ризик внутрішніх репресій чи збройних конфліктів);
- збереження регіонального миру, безпеки та стабільності;

- ризик використання озброєнь для агресії чи провокацій;
- поведінка покупця щодо міжнародного співтовариства;
- ризик перепродажу чи несанкціонованого реекспорту;
- сумісність з економічними інтересами та розвитком країни-імпортера

[1].

Така позиція є політично обов'язковою, але не юридично зобов'язуючою в національному праві кожної країни. Саме національні уряди видають (або ж відмовляють) ліцензії на експорт, а Європейська Комісія та Європейська служба зовнішніх дій у свою чергу координують обмін інформацією та щорічні звіти. Рішення держав-членів щодо відмови у видачі експортних ліцензій здебільшого підлягають врахуванню іншими країнами ЄС при розгляді подібних запитів. Такий механізм забезпечує узгодженість дій і унеможливорює обхід обмежень через інші держави. Передбачено також обмін інформацією між країнами, що сприяє координації рішень та підвищує ефективність контролю у сфері експорту озброєнь і чутливих товарів [4].

Водночас аналіз останніх років свідчить про зміну певних акцентів: у 2024–2026 роках особливу вагу здобув п'ятий критерій — національна безпека держав-членів та їхніх союзників, що фактично відкрило можливість для активнішого постачання озброєнь у зони конфліктів, де вирішується доля європейської безпеки.

14 квітня 2025 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про внесення змін до Спільної позиції Ради, яка визначає загальні правила контролю за експортом військових технологій та обладнання. У своїх висновках Рада підтвердила відданість ЄС принципам відповідальної та прозорої торгівлі озброєнням, а також необхідності запобігання потраплянню зброї до рук терористів, злочинців та інших несанкціонованих користувачів. Крім того, було підкреслено важливість подальшої гармонізації національних політик експорту озброєнь держав-членів у межах Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Варто додати, що Рада наголосила на намірі ЄС і надалі сприяти універсалізації та ефективній імплементації Договору про торгівлю зброєю від 2014 року, закликавши держави, які ще не приєдналися до нього, здійснити відповідну ратифікацію.

Висновки з цих змін також встановили порядок денний роботи в Раді в найближчі роки щодо елементів, що підтримують відповідальну торгівлю військовими технологіями та обладнанням, таких як відстеження обладнання сприяння його експорту, перевірка та моніторинг кінцевих користувачів, спільно розробленого в ЄС, а також контроль за передачею нематеріальних технологій та підтримка спільного нарощування потенціалу

Поставки зброї ЄС в Україну були одним з факторів, що стимулювали перегляд всієї політики, разом з необхідністю полегшити експорт військової техніки, яка була спільно розроблена державами-членами, а також потребою відображати весь прогрес у Договорі про торгівлю зброєю [2].

Не менш важливим документом регулювання експорту є Кодекс поведінки Європейського Союзу щодо експорту озброєнь, ухвалений у 2006 році. Він

встановлює спільні принципи та правила, яких мають дотримуватися держави-члени при здійсненні експортних операцій. Завдяки цьому документу забезпечується прозорість рішень, узгодженість політики між країнами та формуються єдині підходи до контролю за постачанням військової продукції. Кодекс є таким фундаментом, який визначає рамки дозволеної поведінки держав у сфері експорту озброєнь [3].

Контроль товарів подвійного використання в ЄС охоплює продукцію, яка може застосовуватися як у цивільній, так і у військовій сфері. Зазначається, що через технологічний розвиток перелік таких товарів розширюється, тому система контролю потребує постійного оновлення [4]. До таких товарів тепер додатково відносяться напівпровідники, електронні компоненти, програмне забезпечення, хімічні речовини, обладнання і деталі для виробництва озброєння або безпілотників. Обмеження поширюються навіть на низькотехнологічні товари, які можуть бути адаптовані для військового використання. Крім того, нові санкції тепер включають заборону на надання фінансової підтримки, інвестицій або експортного кредитування, пов'язаних із такими товарами, а також поширюються на компанії та організації, пов'язані з військово-промисловим комплексом [5]. Перед наданням дозволу на експорт здійснюється оцінка ризиків, зокрема перевірка кінцевого користувача та можливого використання товару у військових цілях. Здебільшого це спрямовано на запобігання поширенню чутливих технологій [4].

Варто додати, що не менш важливим елементом контролю експорту озброєння є Європейська оборонно-промислова стратегія (EDIS), що була запроваджена 5 березня 2024 року для розвитку та регулювання європейської оборонної промисловості, підвищення її конкурентоспроможності та створення інтегрованого ринку, зменшуючи дублювання та сприяючи зниженню витрат за рахунок масштабування. Стратегія передбачає підтримку малих та середніх підприємств, не забуваючи про компанії середньої капіталізації, а також спільні закупівлі й інвестиції між країнами-членами ЄС, щоб до 2030 року щонайменше 50% оборонних закупівель надходили з Європейської оборонно-технологічної та промислової бази. EDIS стимулює технологічні інновації, поширюючи синергію між цивільними та військовими виробництвами, спрощує регулювання та передачу продукції військового призначення в межах ЄС, підвищує прозорість закупівель і сприяє співпраці для уникнення протекціонізму. Роль Єврокомісії та Європейського оборонного агентства — моніторинг ринку, контроль конкурентного законодавства та протидія антиконкурентним практикам [3].

Отже, впевнено можна сказати, що система контролю за експортом озброєнь у ЄС поєднує в собі традиційні принципи етичності та прав людини з новими стратегічними пріоритетами, зокрема безпекою держав-членів та геополітичним впливом. Основними інструментами регулювання залишаються Спільна позиція Ради 2008/944/CFSP та Кодекс поведінки, які забезпечують узгодженість рішень, прозорість і контроль за ризиками. Водночас ЄС активно інтегрує технологічні та економічні аспекти: контроль тепер поширюється і на товари подвійного використання, а Європейська оборонно-промислова

стратегія спрямована на розвиток конкурентного ринку, підтримку МСП та взаємодію цивільних і військових технологій. У підсумку така система виступає великим механізмом, який одночасно і регулює політичні, безпекові та промислові фактори, і відображає баланс між відповідальністю та стратегічною автономією Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Рада Європейського Союзу. Common Position 2008/944/CFSP від 8 грудня 2008 року, що визначає спільні правила контролю за експортом військової технології та обладнання. Official Journal of the European Union. 2008. L 335. С. 99–103. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/compos/2008/944/oj/eng>.
2. Рада Європейського Союзу. Arms export control: Council reviews EU framework strengthening the control and accountability of international arms trade : прес-реліз від 14 квітня 2025 р. Офіційний сайт Ради ЄС. 2025. 14 квіт. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/04/14/arms-export-control-council-reviews-eu-framework-strengthening-the-control-and-accountability-of-international-arms-trade/>.
3. Дугінець Г., Ніжейко К. Competition rules in the european arms market on the regulation of competition in the european arms market. Social Development and Security. 2025. Vol. 15, No. 1. С. 190–201. DOI: 10.33445/sds.2025.15.1.18. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/801/967>.
4. Grytsyshen D., Abramova I., Vakun O. Transformation of the EU Policy in the Field of Export Control of Military and Dual-Use Goods. Public Policy and Accounting. 2025. No. 1(11). С. 44–49. DOI: 10.26642/ppa-2025-1(11)-44-49. URL: <https://ppa.ztu.edu.ua/article/view/338538>.
5. Європейська Комісія. Sanctions on dual-use goods : санкції ЄС щодо товарів подвійного використання. Офіційний сайт Європейської Комісії. 2025. Оновлено 23 жовт. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-dual-use-goods_uk.

Юсько М.Б., аспірант

*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ВПЛИВ СТРАТЕГІЙ ЄС НА ЦИФРОВУ ТРАНСФОРМАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО СЕКТОРУ

У ХХІ столітті цифрові технології радикально змінюють сутність державного управління. Впровадження цифрових рішень у публічному секторі забезпечує швидший доступ до послуг, зменшує корупційні ризики, підвищує ефективність бюджетних витрат та сприяє демократичній взаємодії між державою й громадянами. Європейський Союз послідовно формує політику цифрової трансформації та інтегрує її у свої стратегічні документи, такі як Цифрова стратегія ЄС до 2030 року та Єдиний цифровий ринок. Для України,

що перебуває на шляху гармонізації законодавства з європейськими стандартами, трансформація публічного сектору у цифровому вимірі є складовою частиною євроінтеграційних процесів.

Стратегічні документи ЄС в сфері цифровізації спрямовані на досягнення ключових цілей:

1. Цифрова стратегія ЄС до 2030 року – визначає чотири основні «компаси» для цифрового розвитку: інфраструктура, компетенції, цифровізація підприємств та цифрові послуги державного сектору.

2. Єдиний цифровий ринок – сприяє інтеграції цифрової економіки країн-членів та уніфікації стандартів.

3. Горизонтальні політики ЄС – включають Рамкові програми для досліджень та інновацій (зокрема Horizon Europe) та Стратегію кібербезпеки, що мають безпосередній вплив на побудову надійних цифрових екосистем.

Ці документи задають нормативно-правову основу, технологічні стандарти й принципи взаємодії між органами влади, бізнесом та громадянами у цифровому середовищі.

Сучасна цифрова трансформація публічного сектору України не може розглядатися окремо від впливу стратегій та ініціатив Європейського Союзу. Через підтримку ЄС, зокрема проєктів EU4DigitalUA та DT4UA, український публічний сектор суттєво розвинув свої цифрові сервіси, підвищив доступність послуг, зміцнив прозорість адміністративних процедур і наблизив свої цифрові системи до європейських стандартів [1].

Однією з найяскравіших змін у публічному секторі України стала поява та широке впровадження електронних державних послуг через цифрові платформи, головним серед яких є портал та мобільний додаток Дія. Ці сервіси дозволяють українським громадянам та бізнесу отримувати адміністративні послуги онлайн, без необхідності фізичного звернення до офісів державних установ, що суттєво зменшує часові та фінансові витрати отримувачів послуг [2]. Зокрема, портал Дія зараз надає доступ до понад 130 державних послуг та документів, включно з цифровими паспортами та реєстрацією бізнесу, які можна отримати в кілька кліків. Статистика показує, що електронні послуги в середньому дешевші в шість разів порівняно з офлайн-процедурами і значно економлять час громадян та державні ресурси [3]. Цю тенденцію підтримує і Європейський Союз через проєкти цифрової трансформації, такі як DT4UA та EU4DigitalUA, що сприяють розробці та інтеграції більш ніж 150 оновлених і нових сервісів, включно з комплексними послугами для громадян та бізнесу [1].

Цифровізація публічного сектору також зміцнила прозорість надання послуг та підзвітність органів влади. Завдяки оцифрованим адміністративним процесам і відмові від паперових процедур зменшився вплив людського фактору, що раніше був однією з причин корупційних практик [4]. Аналітичні дані свідчать про значний антикорупційний ефект цифровізації: щороку українська економіка економить приблизно 7,4 млрд грн через зменшення корупційних ризиків у наданні державних послуг, а загальний економічний та антикорупційний ефект цифрових сервісів перевищив 184 млрд грн з 2020 року

[3]. Це стало можливим не лише завдяки наявності цифрових сервісів, але й завдяки підвищеній відкритості даних та автоматизації, що уможливили обмін електронною інформацією між різними держреєстрами, зокрема через системи, модернізовані у співпраці з ЄС-проектами [5].

Ще одним важливим напрямом позитивного впливу є створення передумов для інтеграції українських цифрових платформ з європейською цифровою екосистемою. Зусилля щодо впровадження електронної ідентифікації та цифрових підписів у відповідності до стандартів ЄС високим чином сприяють цій інтеграції [5]. Проєкт EU4DigitalUA, що фінансується Європейським Союзом, серед іншого реалізував впровадження електронного підпису, який відповідає стандартам ЄС, сприяв модернізації ключових державних реєстрів та налагодженню інтероперабельності цифрових систем [6]. Це наближає українські цифрові сервіси до вимог Єдиного цифрового ринку ЄС та дозволяє майбутню спільну взаємодію систем, включно з можливістю визнання українських цифрових документів на території ЄС та участі в міждержавних цифрових ініціативах [7].

Незважаючи на значний прогрес у цифровій трансформації публічного сектору України та підтримку Європейського Союзу, реалізація цих ініціатив стикається з низкою серйозних проблем, які перешкоджають повноцінному впровадженню цифрових рішень. Аналіз літератури та практичних даних показує, що ці виклики є як технічного, так і соціально-організаційного характеру, і їх подолання потребує узгоджених політичних, фінансових і законодавчих заходів.

Один із ключових обмежувальних чинників – недостатність власних фінансових ресурсів для реалізації великих цифрових ініціатив. В Україні систематично відзначається низький рівень інвестицій у створення сучасної цифрової інфраструктури, зокрема у проєкти, що вимагають значних капітальних вкладень, інтеграції ІТ-систем та модернізації базових технологій. Незважаючи на залучення міжнародної технічної допомоги (у тому числі від ЄС), державного фінансування недостатньо для всебічної модернізації всіх секторів державного управління. Ця проблема повторно фіксується у сучасних дослідженнях як один із суттєвих бар'єрів ефективної цифрової трансформації публічного сектору України [8].

Другим важливим викликом є цифровий розрив – нерівномірний доступ до цифрових технологій та послуг серед різних соціальних груп і територій. Низка досліджень показує, що, попри широку доступність Інтернету у більшості міських районів, у віддалених регіонах та серед людей похилого віку рівень використання електронних послуг залишається значно нижчим. Наприклад, користування електронними послугами падає з 64 % у 2023 році до 55 % у 2024 році, при цьому лише 22 % людей віком понад 70 років користуються такими сервісами порівняно з 73 % молодих користувачів. Такі тенденції свідчать про існування суттєвої цифрової нерівності як серед населення загалом, так і між містом і селом, що обмежує рівний доступ до адміністративних послуг [9].

Розширення цифрових сервісів збільшує значущість кібербезпеки як критичного аспекту цифрової трансформації. З одного боку, державні ІТ-системи потребують надійного захисту від кіберзагроз, зокрема у контексті гібридних загроз і війни, що триває. З іншого боку, правове та технічне забезпечення кібербезпеки потребує постійного вдосконалення, адаптації до нових викликів і розвитку кадрового потенціалу. Дослідження вказують, що політика інформаційної безпеки в Україні має низку прогалин, і існує гостра потреба у зміцненні нормативно-правової бази, розробці механізмів захисту критичних цифрових інфраструктур та підготовці фахівців у цій сфері [10].

Цифрова трансформація – це не лише технологічна модернізація, але й зміна організаційної культури, що передбачає нові підходи до виконання державних функцій. Існує значний опір змінам зі сторони традиційних бюрократичних структур, де впровадження цифрових процесів інколи сприймається як виклик усталеним практикам та інтересам. Це має наслідком затримки у прийнятті нових процедур, недостатній рівень цифрових компетентностей серед службовців та формальний характер впровадження деяких ІТ-ініціатив. Такі інституційні обмеження описані в наукових працях як перешкода на шляху до системної цифрової трансформації публічного управління [11].

Загалом, наведені виклики – фінансові, соціально-інфраструктурні, безпекові та організаційні – вимагають комплексної та узгодженої політики зі сторони української держави за підтримки міжнародних партнерів, включно з Європейським Союзом. Тільки через інтегровані стратегії, інвестиції в людський потенціал і зміцнення кіберстійкості можна подолати ці обмеження й забезпечити сталий розвиток цифрового публічного сектору.

Україна має потенціал для подальшої цифровізації публічного сектору, використовуючи: 1) розширення партнерства з ЄС у галузі інновацій та навчання; 2) впровадження штучного інтелекту та аналітичних платформ для прогнозування управлінських рішень; 3) розвиток відкритих даних та взаємодії між державними реєстрами.

Акцент на цифровій освіті та інклюзивності дозволить забезпечити рівний доступ до цифрових послуг для всіх громадян.

Стратегії ЄС відіграють важливу роль у цифровій трансформації українського публічного сектору, сприяючи законодавчій гармонізації, технічній модернізації та підвищенню професійності державних службовців. Їхній вплив проявляється в підвищенні ефективності адміністрування та якості державних послуг. Водночас процес трансформації супроводжується значними викликами, які потребують комплексного вирішення. Подальше співробітництво з ЄС є ключовим чинником для успішної цифрової модернізації України.

Список використаних джерел:

1. European Union Supports Ukraine's Digital Path to the EU: DT4UA Project Results. URL: <https://eu4digitalua.eu/en/news/european-union-supports-ukraines-digital-path-to-the-eu-dt4ua-project-results>.

2. Розвиток електронних послуг. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug>.
3. Цифрові послуги заощадили українцям і державі 184 млрд грн – результати дослідження. URL: <https://diia.gov.ua/news/tsyfrovi-posluhy-zaoshchadyly-ukraintsiam-i-derzhavi-184-mlrd-hrn-rezultaty-doslidzhennia>.
4. Розвиток електронних послуг. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug>.
5. The European Union supports Ukraine's digital transformation: results of EU4DigitalUA's work. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-union-supports-ukraines-digital-transformation-results-eu4digitaluas-work_en.
6. Європейський Союз підтримує цифрову трансформацію України: результати роботи EU4DigitalUA. URL: <https://eu4digitalua.eu/uk/news/yevropejskyj-soyuz-pidtrymuje-czyfrovu-transformacziyu-ukrayiny-rezultaty-roboty-eu4digitalua>.
7. Ukraine. URL: <https://eufordigital.eu/countries/ukraine>.
8. Kostenko O., Yekhanurov Y. (Eds.). Digital transformation in Ukraine: AI, metaverse, and Society 5.0. SciFormat Publishing Inc., 2024. DOI: 10.69635/978-1-0690482-1-9.
9. State Digital Transformation in Ukraine: 2019-2024 Review. URL: <https://voxukraine.org/en/state-digital-transformation-in-ukraine-2019-2024-review>.
10. Сілаєв В., Горінов П. Політика інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації України: виклики та шляхи попередження. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. № 3(75). С. 81-87. DOI: 10.32689/2523-4625-2024-3(75)-12.
11. Солодовнік Д. Цифрові виклики та інституційні обмеження в системі публічного управління України. Публічно-управлінські та цифрові практики. 2025. Вип. 2(5). С. 108-116. DOI: 10.31673/2786-7412.2025.028587.

Язіна В.А., к.е.н.
*НТУ Дніпровська політехніка,
 м. Дніпро, Україна*

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Туристична політика Європейського Союзу є важливою складовою загальної економічної та соціальної стратегії розвитку, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності, забезпечення сталого розвитку та зміцнення культурної інтеграції. Хоча туризм не належить до виключних компетенцій ЄС, Союз активно координує діяльність держав-членів через комплекс ефективних механізмів реалізації політики, що мають значний потенціал для адаптації в Україні.

Одним із ключових механізмів є нормативно-правове регулювання, яке забезпечує формування єдиних стандартів якості туристичних послуг, захист прав споживачів та безпеку подорожей. ЄС розробляє рекомендації, директиви та стратегії, що сприяють гармонізації підходів у сфері туризму.

Інституційний механізм реалізації туристичної політики ЄС передбачає координацію між різними органами, зокрема Європейська Комісія, яка відіграє провідну роль у формуванні стратегій розвитку туризму, підтримці інновацій та сприянні співпраці між країнами. Значну роль також відіграють національні та регіональні органи влади, що реалізують політики з урахуванням місцевих особливостей. Такий підхід дозволяє ефективно поєднувати загальноєвропейські пріоритети з регіональними потребами.

Фінансові інструменти є ще одним важливим механізмом реалізації туристичної політики ЄС. Через різноманітні фонди та програми підтримується розвиток туристичної інфраструктури, збереження культурної спадщини та впровадження інноваційних проєктів. Зокрема, значну роль відіграють програми фінансування, такі як COSME, які спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу у сфері туризму. Для України використання подібних фінансових інструментів може стати основою для модернізації туристичної галузі та залучення інвестицій.

Особливу увагу в ЄС приділяють розвитку сталого туризму. Це передбачає впровадження екологічно безпечних практик, раціональне використання природних ресурсів та збереження культурної спадщини. У межах цього підходу активно підтримуються ініціативи «зеленого» туризму, цифровізації туристичних послуг та розвитку інклюзивного туризму. Для України це є надзвичайно актуальним, враховуючи значний природний та культурний потенціал, зокрема в Карпатському регіоні [1].

Ще одним важливим механізмом є маркетинг і просування туристичних дестинацій. ЄС реалізує спільні інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію Європи як єдиного туристичного простору. Використання сучасних цифрових технологій, онлайн-платформ та аналітики дозволяє ефективно залучати туристів з усього світу. Для України це відкриває можливості формування сильного туристичного бренду та просування на міжнародному ринку.

Важливим аспектом є також механізми співпраці та партнерства. ЄС активно підтримує транскордонне співробітництво, розвиток туристичних маршрутів та обмін досвідом між країнами. Такі ініціативи сприяють підвищенню якості послуг, розвитку інфраструктури та інтеграції туристичних продуктів. Для України участь у подібних проєктах дозволяє зміцнити позиції на міжнародному туристичному ринку та підвищити конкурентоспроможність. В таблиці 1 зображена узагальнююча інформація до теми механізмів реалізації туристичної політики ЄС та їх значення для України [2].

Значення механізмів реалізації туристичної політики ЄС для України є багатовимірним. Вони сприяють підвищенню якості туристичних послуг, розвитку інфраструктури, впровадженню інновацій та залученню інвестицій. Крім того, адаптація європейського досвіду дозволяє формувати ефективну

систему управління туризмом, що відповідає сучасним викликам та вимогам ринку [2].

Таблиця 1 - Механізми реалізації туристичної політики ЄС та їх значення для України

Механізм реалізації	Сутність у ЄС	Інструменти	Значення для України
Нормативно-правовий	Формування єдиних стандартів у сфері туризму, захист прав туристів	Директиви, рекомендації, стандарти якості, політики безпеки	Гармонізація законодавства, підвищення якості послуг, зростання довіри туристів
Інституційний	Координація між наднаціональними та національними органами	Європейська Комісія, національні туристичні органи, регіональні структури	Підвищення ефективності управління туризмом, впровадження європейських практик
Фінансовий	Підтримка розвитку туризму через фонди та програми	Гранти, інвестиційні фонди, програма COSME	Залучення інвестицій, розвиток інфраструктури, підтримка малого бізнесу
Інноваційно-цифровий	Впровадження цифрових технологій у туризмі	Онлайн-платформи, Big Data, цифровий маркетинг	Цифровізація туристичних послуг, покращення сервісу та доступності
Маркетинговий	Просування Європи як єдиного туристичного простору	Брендинг, рекламні кампанії, міжнародні виставки	Формування туристичного бренду України, збільшення туристичних потоків
Екологічний (сталий розвиток)	Розвиток екологічно відповідального туризму	«Зелені» сертифікати, еко-стандарти, sustainable tourism policies	Збереження природних ресурсів, розвиток екотуризму (особливо в Карпатах)
Партнерський (співпраця)	Розвиток транскордонного та міжрегіонального співробітництва	Спільні проєкти, туристичні маршрути, обмін досвідом	Інтеграція в європейський туристичний простір, розвиток прикордонних регіонів
Моніторинг і контроль	Оцінка ефективності політик та програм	Індикатори, аудити, звітність	Підвищення прозорості, ефективності управління та зниження корупції

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Водночас впровадження цих механізмів потребує врахування національних особливостей, удосконалення нормативно-правової бази, підвищення професійного рівня та створення сприятливого бізнес-середовища.

Отже, механізми реалізації туристичної політики ЄС є ефективним інструментом розвитку туристичної сфери, який може бути успішно адаптований в Україні. Їх впровадження сприятиме інтеграції України до європейського туристичного простору, підвищенню конкурентоспроможності

галузі та забезпеченню сталого розвитку туризму в довгостроковій перспективі.

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність адаптації національної політики у різних сферах, зокрема й у туризмі, до стандартів Європейського Союзу. Туристична політика ЄС базується на принципах сталого розвитку, конкурентоспроможності, інноваційності та міждержавної координації. Впровадження таких підходів в Україні є складним і тривалим процесом, який потребує системних реформ, значних ресурсів і часу.

Оцінюючи можливі терміни імплементації туристичної політики ЄС, доцільно розглядати цей процес як поетапний. На першому, короткостроковому етапі (1–3 роки), Україна може досягти значного прогресу у сфері нормативно-правової гармонізації. Середньострокова перспектива (3–7 років) передбачає більш глибокі трансформації. Йдеться про реформування інституційної системи управління туризмом, розвиток туристичної інфраструктури, впровадження європейських стандартів обслуговування та сертифікації. Довгостроковий етап (7–10 років і більше) пов'язаний із досягненням повної інтеграції у європейський туристичний простір. Це означає ефективне функціонування всіх механізмів туристичної політики, сталий розвиток галузі, високий рівень сервісу та значну частку України на міжнародному туристичному ринку. Процес впровадження туристичної політики ЄС в Україні є довготривалим і багатовимірним. Впровадження європейських підходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українського туризму, інтеграції у міжнародний простір та забезпеченню сталого розвитку галузі.

Список використаних джерел:

1. Шелеметьєва Т.В. Концепції формування механізмів управління розвитком туристичної галузі в Україні в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. Випуск № 16 / 2018. С. 220–225.
2. Лебедев, І. В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. праць (ISSN 2313-4569); за ред.: М.І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. No 3 (67). С.162–173.

*Korohodova O., PhD in Economics, Associate Professor,
Chernenko N., PhD in Economics, Associate Professor,
Hlushchenko Y., PhD in Economics, Associate Professor
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Kyiv, Ukraine*

ENHANCING THE CAPACITY OF LOCAL COMMUNITIES TO RESPOND TO CRISES THROUGH THE USE OF EU POLICIES

Acknowledgments. The research was performed within the framework of the NATO International Project SPS G6119 “Increasing the Capacity of local

communities to counteract crisis situations” under the Science for Peace and Security Programme.

In the context of contemporary global instability, characterized by armed conflicts, climate change, and the consequences of pandemics, the security of local communities becomes a fundamental component of national resilience. The project “Enhancing the Capacity of Local Communities to Respond to Crisis Situations” (NATO SPS G6119), implemented during 2024–2027, represents a response to these challenges [1]. Of particular importance is the presentation of mechanisms for implementing anti-crisis models in communities through the synergy of the NATO Science for Peace and Security Programme tools and key European Union policies.

The institutional structure of the project is represented by a consortium of Poznan University of Technology (PUT), the project leader, and Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. Practical implementation is carried out in the Bucha district of Ukraine and the Poznań county in Poland, enabling a comparative analysis of communities that have experienced direct military impact and those operating within established EU administrative practices.

The main milestones of the project, with a focus on the Ukrainian component, include:

1. Project initiation – a comprehensive analysis of regulatory frameworks, existing standards, and best practices in crisis management, as well as an assessment of the capacity of local communities for self-organization and social resilience as a basis for developing new crisis management models [2–4].

2. Development and implementation of training activities – the project provides for the design and delivery of specialized training for representatives of local authorities and communities based on the obtained data. The target group includes 300 participants, comprising students, public officials, and residents. The involvement of diverse stakeholder groups ensures a multiplicity of perspectives and enhances knowledge exchange [1].

3. Development of the MACC model (Model of Anti-Crisis Capacity of Communities) – a comprehensive tool enabling effective crisis planning and management based on an interdisciplinary approach and integration of knowledge from various domains [1].

Social impact and sustainable development policy. The project contributes to sustainable development, strengthening social cohesion, and building trust between citizens and institutions. It also incorporates elements promoting healthy lifestyles and environmental awareness in line with contemporary European policies [1], including the concept of resilience, the European Green Deal, the updated EU Civil Protection Mechanism (2026), and the Strategic Compass aimed at strengthening EU security and defense policy by 2030 [5–8].

Empirical research and results of the Ukrainian project component. During 2024–2025, several research stages were implemented. Expert diagnostics included six in-depth interviews with researchers, representatives of the State Emergency Service of Ukraine, and community practitioners, which made it possible to identify critical issues in coordination and resource provision within local management systems. A sociological survey conducted using the CAWI method covered over 500

residents from 12 communities in the Bucha district, enabling segmentation of community needs and assessment of trust in local institutions.

The educational implementation in 2025 included three training cycles for students, residents, and local authorities. The program covered issues of socio-economic cyclicity, strategies for sustainable community development in crisis conditions, business processes of crisis management, youth engagement as a driving force for change, and career development during crises. The training enabled community members to recognize their role as agents of positive change in challenging times. Participants acquired practical tools for community development, explored effective governance approaches under crisis conditions, and discussed real-life examples of civic initiatives.

The training activities confirmed a high level of interest in local-level crisis management.

The next stage of the research involves the development of a model for assessing the anti-crisis capacity of territorial communities to respond to crisis and emergency situations. The proposed model aims to enhance preparedness and improve response effectiveness. This stage includes the planned testing of the MACC model, which is based on assessing the readiness and capacity of Ukrainian communities and Polish gminas to respond to crisis challenges.

An important component of this stage is the application of focus group research, which will allow the identification of key challenges, assessment of preparedness levels of both the population and local authorities, and consideration of practical experience in responding to emergencies.

The MACC model integrates components of preparedness and response to crisis and emergency situations. During the testing phase, the results of focus group research will be used to adapt the model to the specific characteristics of local environments. It is expected that the implementation of the model will enhance the safety, resilience, and adaptability of territorial communities.

Conclusions. The implementation of the NATO SPS project demonstrates that effective local-level crisis management requires, among other factors, the integration of European values of sustainable development, security, and social trust. The development of the MACC model for assessing the anti-crisis capacity of territorial communities will serve as a practical tool for implementing EU policies within the Ukrainian legal and security framework. Furthermore, the model will contribute to improved interaction between authorities and communities during crises. The obtained results will facilitate the adaptation of Ukrainian municipalities to EU standards and strengthen national resilience. This will enhance trust in decision-making processes and promote shared responsibility. In the future, this approach may be scaled and applied to other regions of Ukraine.

References:

1. O projekcie / CECRS, Poznań University of Technology. URL: <https://cecrs.put.poznan.pl/index.php/ua/o-projekcie-ua> (дата звернення: 22.03.2026).

2. Chernenko Natalya, Hlushchenko Yaroslava, Olena Korohodova. Resilience And Inclusiveness Of Local Communities As A Factor Of National And Regional Security: The Ukrainian-Polish Dimension. Planning and Ensuring Sustainable Development of Socio-Economic Systems. Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference (18 December 2025, Poznan), compiled by O. Sylkin, Organized by Paulina Kolisnichenko. Poznan, WSHIU University of Applied Sciences, Part 1. 2025, 240 p. P. 90-91. https://cdn.wshiu.pl/wp-content/uploads/2026/01/ WSHiU.Conf_.18.12.Part1_.pdf
3. Chernenko, N., Korohodova , O., & Hlushchenko , Y. (2025). Crisis Management in the Local Communities Through the Development of Human Capital. Achievements of the Economy: Prospects and Innovations, (20). <https://doi.org/10.5281/zenodo.15846559>
4. Korohodova O., Hlushchenko Ya., Chernenko N. Features of crisis management under martial law. Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”. 2025. No. 33. P. 136-140. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.33.2025.335890> URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/335890>
5. Bol, E., Goran, P., Derpez, S. and van Gool Maldonado, C. Resilience - The future of Europe as seen by EU citizens, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2025. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/8495633 JRC143071> (дата звернення: 22.03.2026)
6. The European Green Deal. The official site of the European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_e (дата звернення: 22.03.2026).
7. A Strategic Compass for Security and Defence EEAS. European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення: 22.03.2026)
8. rescEU – European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/resceu_en (дата звернення: 22.03.2026)

Vinska O.Y., PhD in Economics, Associate Professor
Kyiv National Economic University named after V. Hetman,
Kyiv, Ukraine

EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE: ADVANTAGES FOR WOMEN

With the outbreak of a full-scale war, Ukraine is rapidly losing the female part of its human potential, as, fearing for their own lives and the lives of their children, millions of women are forced to leave the country. Most of these women choose the countries of the European Union, because democracy reigns there, human rights are protected, and there is a sense of cultural closeness. A significant factor influencing the decision to move to the European Union is also the high standard of living in its member states.

The European Union is an integration bloc with a large internal market, uniting 27 countries with a nominal GDP of 29,65 trillion USD and a population of over 450,4 million people in 2025. The member states of the European Union differ significantly in terms of their level of economic development: the poorest is Bulgaria with a GDP per capita of 20,4 thousand USD, and the richest is Luxembourg with a corresponding figure of 145,8 thousand USD [1]. Nevertheless, despite such a significant difference in the level of economic development, absolutely all EU member states are classified as high income countries according to the World Bank methodology. Thus, as of 2025, the World Bank identifies four groups of countries by the level of GNI per capita according to the Atlas method:

- low income (GNI per capita less than 1135 USD);
- lower-middle income (GNI per capita from 1135 to 4495 USD);
- upper-middle income (GNI per capita from 4496 to 13935 USD);
- high income (GNI per capita is over 13953 USD).

In contrast, Ukraine only in 2023 entered the group of upper-middle income countries with a GNI per capita indicator of about 5070 USD [2].

Another well-known method of classifying countries in the world was developed by the International Monetary Fund and includes such important parameters as: per capita income, export diversification, level of involvement in the global financial system, infrastructure development, etc. According to this approach, all EU member states are classified as advanced economies, and Ukraine is classified as an emerging market and developing economy [3].

According to the Human Development Index composed by the United Nations Development Program, all member states of the European Union are classified as countries with very high human development. Their results range from Denmark with a score of 0,962 and 4th place in the world to Bulgaria and Romania with the same score of 0,845 and 55th place in the world, while Ukraine is classified as a country with a high level of human development with a score of 0,779 and 87th place in the world [4, pp. 288-289]. The Human Development Index is the most comprehensive approach to assessing countries, as it takes into account indicators of life expectancy, education and standard of living, which is measured by GNI per capita by purchasing power parity (PPP) and divides the countries of the world into four main groups:

- very high human development;
- high human development;
- medium human development;
- low human development.

Thus, despite the fact that Bulgaria is the poorest country in the EU, it is currently included into the highest groups according to the leading international classifications of countries in the world. Largely, this success can be explained by the European integration of this country, because Bulgaria demonstrated one of the highest GDP growth rates among EU member states for 2004-2024 at the level of 500%, while on average for the EU-27 this figure was 88% [5]. This is the display of the catch-up effect, which allows countries with a lower economic base to grow faster than others do. Access to the single market, borrowing technologies and new

approaches in management through European investments and participation in production chains, strengthening state institutions, developing transport and socio-cultural infrastructure through grants and affordable loans guarantee the country the effect of catch-up development. This also leads to a gradual reduction in the gap in socio-economic development with other EU member states.

It is worth noting that the leaders of the European Union are keen to ensure that the benefits of membership and the effects of rapid economic growth extend to all members of society, as equality is one of the key values of this integration bloc. However, according to the Global Gender Gap Index 2025, which assesses 148 countries in the world by the level of gender equality in the areas of economic participation and opportunity, political empowerment, educational attainment, health and survival, the positions of EU member states still differ significantly (Fig. 1):

- the smallest gender gap in the EU and the world is demonstrated by Finland (1st place in the EU and 2nd place in the world), Sweden (2nd place in the EU and 6th place in the world), Germany (3rd place in the EU and 9th place in the world), Ireland (4th place in the EU and 10th place in the world) and Estonia (5th place in the EU and 11th place in the world);

- the largest gender gap in the EU and lower positions in the world are recorded in Hungary (105th place in the world and the last 27th place in the EU), the Czech Republic (102nd place in the world and 26th place in the EU), Romania (94th place in the world and 25th place in the EU), Italy (85th place in the world and 24th place in the EU) and Bulgaria (83rd place in the world and 23rd place in the EU) [6].

Ukraine, with an index of 0,73, ranks 62nd in the world, which indicates a significant lag behind the EU leading countries, but also an overtaking of outsiders, so the experience of the leading countries of the integration bloc in this area is useful for our state. It should also be noted that in recent years the EU has been actively implementing relevant legislation at the European level, which will soon lead to an improvement in the indicators of all member states in the above-mentioned international rating and will increase the gap with Ukraine.

The European Union assigns a special role to the economic empowerment of women, in particular to stimulating their employment, financial independence and economic influence. This is a completely rational decision, since the EU suffers from a shortage of labor due to the floridization (aging of the population) and depopulation. Attempts to close this problem with a migration flow from Asian and African countries have led to difficulties in their adaptation and dissatisfaction of a significant part of the local population, which turned out to be unprepared for such cultural changes. In contrast, instruments to support women lead to the full use of the internal potential of the EU, which benefits the entire society and does not undermine its internal unity.

Among the main instruments aimed at the economic advancement of women in the EU, the following should be highlighted:

- implementation of work-life balance approaches;
- implementation of gender quotas in company management;
- implementation of pay transparency measures.

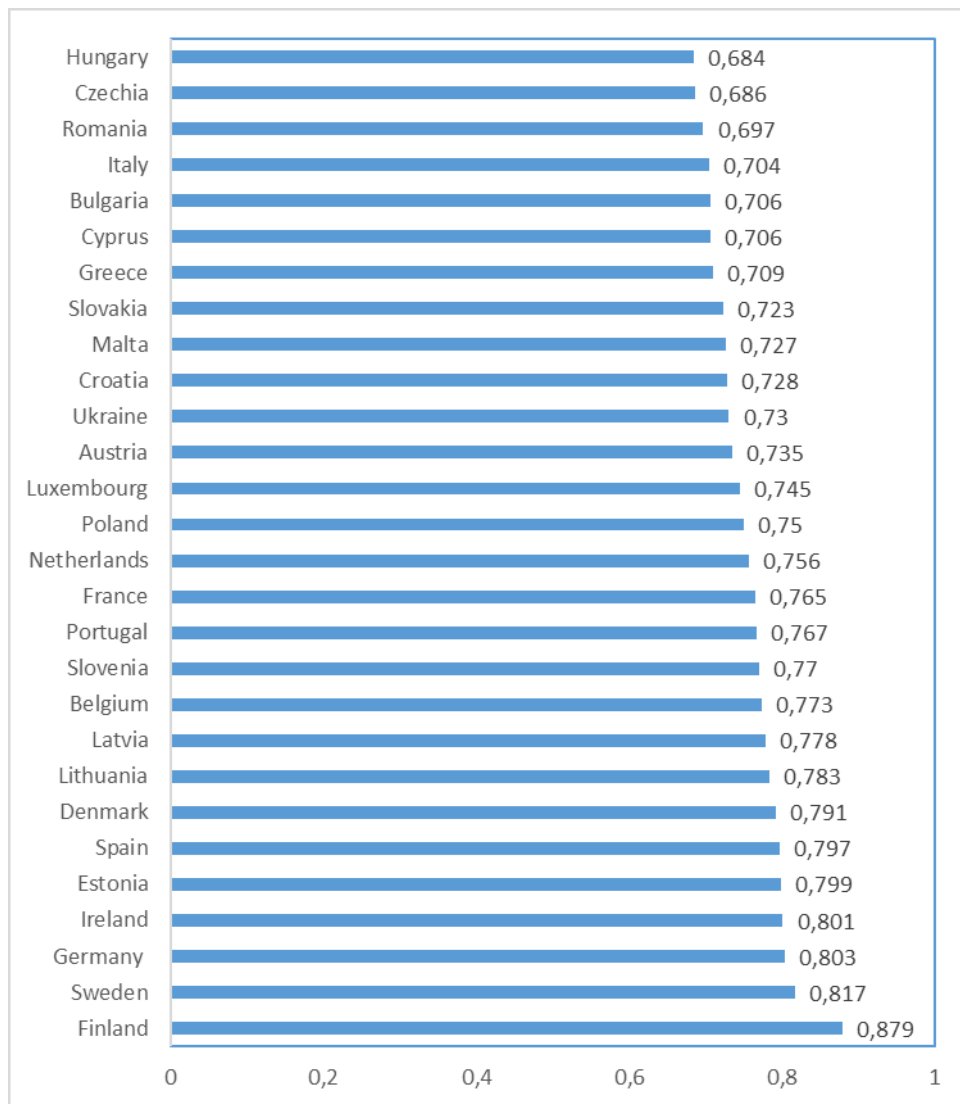

Figure 1 - Assessment of EU member states and Ukraine according to the Global Gender Gap Index, 2025

Source: compiled by the author based on [6].

The direction of work-life balance for parents and carers is regulated by EU Directive 2019/1158, which was transposed into national law by 2d of August 2024. This directive provides for the establishment of pan-European standards on parental leave, carer's leave, flexible working arrangements and paid leave not only for the mother, but also for the father. The main task of the EU is to create opportunities for flexible employment and encourage families to share household responsibilities more evenly, which should expand opportunities for women's career development [7].

The introduction of gender quotas in company management is carried out through EU Directive 2022/2381, which must be transposed into national legislation of the member states by 30th of June 2026. This Directive provides that at least 40% of persons of the same sex must be on the boards of directors of listed companies, and also requires transparent selection procedures for these candidates. The main objective is to significantly increase the representation of women on company boards, which will contribute to more effective corporate governance [8].

Strengthening pay transparency is implemented through EU Directive 2023/970, which must be transposed into national law by 7th of June 2026. This Directive aims to promote equal pay for men and women by increasing transparency in this area, in particular by requiring companies to report on the gender pay gap and develop the necessary measures to reduce it if it exceeds 5%. Another important innovation is the right of employees to receive information in this area and the mandatory indication of the amount of salary in job advertisements [9].

Thus, the European Union is a bloc of advanced, high-income countries with very high human development that share common values. One of the key values of this integration bloc is gender equality, which has not yet been achieved in any of the European Union countries, but its progress in this direction will significantly strengthen women's economic opportunities in the coming years. Ukraine should adapt its legislation to the three key EU directives in the field of gender equality as soon as possible to prevent a significant gap in this area in the future. This will also strengthen the economic empowerment of women in Ukraine and facilitate their return home after the war.

Prospects for future scientific exploration include the study of gender pay gaps and the representation of women in the management of EU companies with the appropriate allocation of clusters to develop more effective policies in member states.

References:

1. EU Key Indicators on EUROSTAT. Electronic resource. Mode of access: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>
2. The world by income. Electronic resource. Mode of access: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/the-world-by-income-and-region.html>
3. World Economic Outlook Database. Groups and Aggregates Information. Electronic resource. Mode of access: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April/groups-and-aggregates>
4. Human Development Report 2025. Electronic resource. Mode of access: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2025reporten.pdf>
5. Twenty years on: Did joining the EU make new members richer? Euronews. Electronic resource. Mode of access: <https://www.euronews.com/business/2025/11/03/twenty-years-on-did-joining-the-eu-make-new-members-richer>
6. World Economic Forum. Global Gender Gap Report, 2025. Electronic resource. Mode of access: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf
7. Directive (EU) 2019/1158 On work-life balance for parents and carers. Electronic resource. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1158/oj/eng>
8. Directive (EU) 2022/2381 On improving the gender balance among directors of listed companies and related measures. Electronic resource. Mode of access: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2381/oj/eng>
9. Directive (EU) 2023/970 To strengthen the application of the principle of equal pay for equal work or work of equal value between men and women through

pay transparency and enforcement mechanisms. Electronic resource. Mode of access:
<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj>.

СЕКЦІЯ 2. СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄС: ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Бессонова А.В., Ph.D.,
Чабан В.В., здобувач вищої освіти
НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ МІСТА

В контексті реалізації стратегічних імперативів сталого розвитку туризму в країнах ЄС особливого значення набуває ефективне використання культурно-історичної спадщини міських територій. Історичні центри міст виступають осередками культурної ідентичності, туристичної привабливості та економічної активності. Їхнє раціональне управління відповідає положенням Стратегії сталого розвитку ЄС [1], спрямованої на збереження культурного різноманіття, підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій та забезпечення збалансованого розвитку територій. Для України питання підвищення туристичного потенціалу історичних центрів є особливо актуальним у контексті євроінтеграційних процесів, післявоєнного відновлення та необхідності формування стійких моделей розвитку міського туризму.

Сучасні трансформаційні процеси в економіці та суспільстві зумовлюють зростання ролі туризму як одного з пріоритетних секторів розвитку територій. В умовах реалізації стратегічних імперативів сталого розвитку в країнах Європейського Союзу особливого значення набуває ефективне використання культурно-історичного ресурсу міських просторів. Історичний центр міста виступає ядром формування туристичної привабливості, носієм культурної ідентичності та осередком концентрації матеріальної й нематеріальної спадщини. У контексті євроінтеграційних процесів та післявоєнного відновлення України проблема підвищення туристичного потенціалу історичних центрів набуває стратегічного характеру [2].

Туристичний потенціал історичного центру міста доцільно розглядати як інтегровану сукупність ресурсних, інфраструктурних, соціокультурних та управлінських компонентів, здатних забезпечувати сталий розвиток туристичної діяльності. Його реалізація залежить не лише від наявності об'єктів культурної спадщини, а й від рівня їх збереження, доступності, функціональної адаптації та інтеграції в сучасний міський простір. Одним із ключових напрямів підвищення туристичного потенціалу є забезпечення збереження та ревіталізації історико-культурної спадщини [3]. Європейська практика демонструє ефективність інтегрованого підходу, що передбачає поєднання реставраційних заходів із наданням об'єктам нових функцій, сумісних із їх історичною цінністю (рис. 1). Такий підхід сприяє активізації економічної діяльності в межах історичного центру, формуванню креативних

просторів, розвитку малого та середнього бізнесу у сфері туризму та гостинності.

Рисунок 1 – Ревіталізація історико-культурної спадщини на прикладі колишньої фабрики повідла у м. Львів, нині Jam Factory Art Center
Джерело: [4; 5]

Не менш важливим є розвиток сучасної туристичної та транспортної інфраструктури. Підвищення доступності історичного центру, впровадження принципів безбар'єрності, удосконалення систем навігації та інформаційного забезпечення туристів відповідають європейським стандартам якості туристичних послуг. Формування доступного простору передбачає усунення фізичних, інформаційних та комунікаційних бар'єрів для осіб з інвалідністю, людей похилого віку, сімей із дітьми, а також інших маломобільних груп населення. Йдеться про адаптацію вуличної інфраструктури, облаштування пандусів і тактильних елементів, впровадження аудіогідів і мультимовних інформаційних матеріалів, створення інклюзивних туристичних маршрутів та доступних об'єктів розміщення (рис. 2) і харчування. У контексті європейських стандартів сталого розвитку безбар'єрність розглядається не лише як соціальна вимога, а як чинник підвищення конкурентоспроможності дестинації, розширення цільових аудиторій і зміцнення позитивного іміджу міста. Для України впровадження інклюзивних практик у межах історичних центрів має також стратегічне значення з огляду на зростання кількості осіб із тимчасовими чи постійними обмеженнями мобільності, що зумовлює необхідність формування гуманістично орієнтованої моделі туристичного розвитку. У цьому контексті також особливої актуальності набуває цифровізація туристичних сервісів, інтеграція електронних платформ бронювання,

віртуальних екскурсій та мобільних застосунків, що підвищують конкурентоспроможність міської дестинації. Підвищення туристичного потенціалу історичного центру передбачає також диверсифікацію туристичного продукту [6].

Рисунок 2 – Рекомендації для оформлення інклюзивних номерів в готелях, розроблені у відповідності до ДБН В.2.2.-40:2018 агенцією «Хмарочос»

Джерело: [8]

Формування комплексних пропозицій, що поєднують культурний, подієвий, гастрономічний, освітній та креативний туризм, сприяє зростанню тривалості перебування туристів і збільшенню їх витрат. Організація фестивалів, виставок, тематичних маршрутів та інтерактивних програм дозволяє активізувати використання міського простору протягом усього року, зменшуючи сезонні коливання попиту. Важливим аспектом є впровадження принципів сталого управління туристичними потоками. Надмірна концентрація туристів у межах історичного центру може призводити до деградації культурної спадщини, зростання соціальної напруги та погіршення якості життя місцевого населення. Тому доцільним є застосування механізмів регулювання відвідуваності, зонування територій, стимулювання екологічно відповідальної поведінки туристів та розвитку альтернативних маршрутів. У цьому контексті стратегічне планування має поєднувати економічні інтереси з екологічними та соціальними пріоритетами.

Необхідною умовою реалізації зазначених напрямів є формування ефективної системи управління туристичним розвитком історичного центру [7]. Важливу роль відіграє партнерська взаємодія органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій та місцевої громади. Впровадження моделей управління дестинацією, заснованих на принципах державно-приватного партнерства та стратегічного планування, дозволяє забезпечити узгодженість дій усіх зацікавлених сторін і підвищити результативність управлінських рішень. Підвищення туристичного потенціалу історичного центру міста має здійснюватися на засадах комплексності, інтегрованості та сталості. Адаптація кращих практик країн Європейського Союзу до українських реалій передбачає поєднання збереження культурної спадщини, модернізації інфраструктури, цифровізації туристичних послуг та активної участі громади у процесах планування й управління. Реалізація таких підходів сприятиме формуванню конкурентоспроможних міських дестинацій, підвищенню їх інвестиційної привабливості та інтеграції України в європейський туристичний простір.

Список використаних джерел:

1. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. – К.: НУХТ, 2022. – 337 с.
2. Гапоненко Г.І., Гончаренко М.А., Євтушенко О.В., Шамара І.М. Стратегічні пріоритети розвитку туристичної діяльності в Сумській області в повоєнний період. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2023. № 17. С. 141-151. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-12>
3. Безугла Л.С. Закордонний досвід становлення та розвитку екологічного туризму та можливості його використання в Україні. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. 2020. №2(22). С.118-127. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2\(22\)-118-127](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2(22)-118-127)
4. Шутка І. Другий шанс. Як і навіщо міста ревіталізують занедбані об'єкти. *Куфер*: веб-сайт. URL: <https://kufer.media/misto/drugyj-shans-yak-i-navishho-mista-revitalizovuyut-zanedbani-ob-yekty/>
5. AVR Development. Jam Factory. URL: <https://avr-development.com/projects/jam-factory-art-center-ua/>
6. Белобородова М.В., Бессонова А.В., Турик А.К. Інтеграція принципів інклюзії та доступності у розвиток сфери гостинності. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-14>
7. Юхновська Ю.О. Сучасні тенденції розвитку потенціалу туристичної галузі України та Запорізького регіону. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 261-268. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-39>
8. Куликов В. Для людей з інвалідністю в Україні немає умов. Проте готелі створюють інклюзивні номери – кейси. *Хмарочос*: веб-сайт. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2024/03/20/lyudy-z-invalidnistyu-vymagayut-bilshe-inklyuzyvnyh-nomeriv-v-gotelyah-chomu-yih-dosi-nedostatno/>

*Босовська М.В., д.е.н., професор,
Новак В.В., асистент кафедри
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

МОДЕЛІ КЛАСТЕРНИХ ЕКОСИСТЕМ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Внаслідок повномасштабної війни туристичний сектор України зазнає безпрецедентних втрат, що проявляються у системному руйнуванні інфраструктури, трансформації структури та суттєвому скороченні туристичних потоків, а також у втраті доходів суб'єктами господарювання. За оцінками Світового банку, станом на кінець 2024 року прямі збитки туристичної інфраструктури сягнули понад 2 млрд дол. США і демонструють тенденцію до зростання [1]. Втім, більш масштабними та критичними є непрямі втрати, зумовлені фактичним припиненням міжнародного туризму, втратою та ревокацією бізнесу та скороченням робочих місць, еміграцією робочої сили. У довоєнний період (2021 р.) туризм та суміжні галузі забезпечували до 5% ВВП України (понад 8 млрд дол. США). Починаючи з 2022 р., надходження від міжнародного туризму скоротилися більш ніж на 95%. Внутрішній туризм, хоча й частково компенсує втрати міжнародного, також демонструє спад через безпекові загрози, дію комендантської години та обмеження на пересування. Сектор, який у доковідний період прямо чи опосередковано забезпечував зайнятість до 1,5 млн осіб, втратив від 50% до 70% свого економічного потенціалу. З огляду на мультиплікативний ефект, втрата 1 дол. США в туризмі призводить до втрати 1,5–2 дол. США в національній економіці загалом. Таким чином, щорічна втрата 8–9 млрд дол. США прямих надходжень (без урахування мультиплікатора) еквівалентна загальним щорічним втратам економіки на рівні 12–18 млрд дол. США. Отже, сукупні (прямі та непрямі) втрати туристичного сектору внаслідок війни оцінюються у понад 20–25 млрд дол. США. Загальна вартість відбудови та відновлення України, визначена Групою Світового банку станом на 31 грудня 2024 року, сягає 524 млрд дол. США, що у 2,8 раза перевищує прогнозований номінальний ВВП за 2024 рік [1].

Глобальною місією туризму в повоєнному відновленні економіки України має стати його роль каталізатора економічного та соціального зростання, консолідація діяльності суб'єктів суміжних галузей для створення мультиплікативного ефекту, а також розвиток туристичного потенціалу, модернізація інфраструктури та вдосконалення управління туристичними системами різних рівнів [2]. Це актуалізує проблему не просто відбудови, а формування якісно нового, інноваційного та конкурентоспроможного підходу до повоєнного відновлення через консолідацію зусиль, ресурсів та компетенцій, зокрема у форматі туристичних кластерних екосистем. Останні можуть стати стратегічним інструментом трансформації викликів воєнного часу у можливість для проривного розвитку бізнесу та регіонів, будучи

моделлю, орієнтованою на синергію, інновації та сталий розвиток. Кластерна екосистема є специфічним форматом організації діяльності, що базується на принципах локального просторового (територіального) партнерства та соціо-економічної агломерації суб'єктів бізнесу, сервісних та забезпечувальних підприємств, науково-дослідних й освітніх установ, органів місцевого самоврядування, а також інвестиційних та міжнародних фондів. Методологічною основою кластерної концепції слугують дослідження М. Портера, який визначає кластер через три базові ознаки: географічну близькість, технологічну пов'язаність та наявність ділових зв'язків [3]. Сучасний фокус наукових досліджень у сфері кластерного розвитку зміщується в бік створення екосистем. Відповідно до цього підходу, акцент кластерної співпраці переноситься з отримання трансакційних вигід, економії на масштабі на формування колективних можливостей та генерування консолідованих компетентностей. При цьому увагу дослідників зосереджено на двох ключових аспектах: по-перше, на виборі форматів відносин із різними партнерами в межах кластера; по-друге, критеріях формування портфеля взаємовідносин. Отже, основною методологічною проблемою розвитку кластерних екосистем є побудова збалансованої системи відносин із партнерами шляхом селекції наявних моделей, які найбільше відповідають стратегічним орієнтирам та визначеним критеріям співпраці.

Таблиця 1 – Дизайн бізнес-моделей і параметрів кластерних екосистем в туристичних дестинаціях

Моделі кластерних екосистем	Параметри моделі	Алгоритм реалізації
1	2	3
Модель Майкла Портера («Алмазна модель»)	Економічні умови: природньо-рекреаційні ресурси, людський капітал, фінанси, інфраструктура; ринкові фактори та умови (туристичний продукт та споживачі сегменти); інфраструктура (постачальники, суміжні та сервісні організації); інституційні умови та законодавство, характер конкуренції; форс-мажорні обставини та події	Формування та реалізація туристичного продукту для оптимізації вигід та витрат; оптимізація діяльності на основі синергетичного ефекту. Застосовується для стратегічного управління конкурентними перевагами.
Модель «Потрійна спіраль» (Triple Helix)	Держава: формує інституційну політику, регулювання, та інституційне середовище, сприяє інвестуванню проєктів та надходженню зовнішніх інвестицій; бізнес: генерує інновації, створює робочі місця, виробляє конкурентоспроможні продукти; університети: забезпечують наукові дослідження, підготовку кадрів, імплементацію знань у технології та проєкти	Інновації виникають на «перетині» спіралей: співпраця держави, бізнесу та освітньо-наукових інституцій. Забезпечує розуміння ролі об'єднання бізнесу, освіти та науки для розвитку з фокусом на інновації та підвищення конкурентоспроможності

1	2	3
Модель управління життєвим циклом	Розглядає кластерну екосистему як систему, що проходить етапи розвитку та трансформації: зародження (ініціатива створення проєкту, формування ядра кластера з учасників); зростання (кластер набуває критичної маси, масштабує діяльність, проєкти, учасників, інвестиції; активізує мережеві зв'язки; зрілість (екосистема стійка, результативна, активна, творча); трансформація/занепад (кластер адаптується до нових технологічних викликів (трансформується), або втрачає конкурентоспроможність і занепадає)	Забезпечення циклічності функціонування та результатів співпраці . Модель оптимальна для розробки стратегії розвитку на засадах проактивного управління з розумінням динаміки змін.
Модель «Представлення екосистеми» (Ecosystem Mapping)	Партнерство ключових гравців екосистеми на основі моделювання структури та в'язків: (ядро: ключові учасники; підтримка: постачальники, логістика, фінансові установи, юридичні фірми; знання & інновації: університети, НДІ, центр знань; регулятори: державні органи, публічні інституції, місцеві громади; ринки: споживачі	Співпраця, що створює ефекти кластерної взаємодії у розрізі соціальних, економічних та екологічних параметрів. Модель дозволяє ефективно будувати стратегії для створення інноваційних та конкурентоспроможних кластерних екосистем в регіонах
Модель «Етапів зрілості» (Maturity Model)	Реалізується через нетворкінг (Networking): створення середовища для знайомств та обміну інформацією, в т.ч. «зеленої кооперації»; метчмейкінг (Matchmaking): цілеспрямоване поєднання потреб і пропозицій (координатор кластеру допомагає знайти партнерів для вирішення конкретних завдань); реалізація довгострокових спільних проєктів бізнесу; створення спільної інфраструктури; реалізація спільних програм; петчворкінг (Patchworking): "Зшивання" різних груп (великий бізнес, малі підприємства, влада, громадськість) навколо спільних довгострокових цілей сталого розвитку, які базуються на спільних цінностях	Описує еволюцію співпраці всередині кластеру: від простого спілкування до реалізації складних спільних проєктів, зокрема й екологічних
Цифрові екосистеми	Віртуальні чи гібридні простори, об'єднані цифровою платформою. фокусується на інструментах, які допомагають вибудувати ефективну взаємодію в екосистемі кластеру. Дослідники пропонують використовувати поетапний підхід, адаптований до європейських стандартів досконалості (EFQM), для створення «наскрізного комунікаційного ланцюга» . Вона підкреслює ключову роль кластерних менеджерів (координаторів)	Реалізуються як платформи для стартапів (наприклад, об'єднують підприємців, інвесторів, менторів та замовників по всьому світу) або сервісні платформи (об'єднують виробників продуктів (послуг), розробників ПО та клієнтів для створення IoT-рішень). Модель забезпечує поєднання цифрового та

1	2	3
		ресурсного потенціалів учасників.
Галузеві моделі. Туристична екосистема 5.0	Використання штучного інтелекту (AI), Інтернету речей (IoT), великих даних (Big Data) для створення персоналізованого досвіду та ефективного управління ресурсами. Спрямованість на збереження довкілля, підтримку місцевих громад. Орієнтація на добробут не лише туриста, але й місцевого населення, створення інклюзивного середовища та спів-створення цінності (value co-creation	Моделі, що генерують інновації, цінності, впроваджують цифрові технології. Виміри «технологічність-сталість-соціальна відповідальність». Інструмент досягнення балансу між економічною вигодою, екологічною стійкістю та соціальним добробутом

Джерело: побудовано на основі [2;4; 5]

Отже, застосування кластерного підходу є необхідною умовою для повоєнного відновлення туристичного сектору, підвищення ефективності інноваційного розвитку, досягнення високого рівня економічного розвитку регіонів та конкурентоспроможності національної економіки. Розвиток туристичних кластерних екосистем створить нові можливості та перспективи діяльності на ринку з точки зору впровадження інновацій, формування мультиплікативного і синергетичного ефектів, посилення конкурентних переваг, забезпечення динамічного і сталого зростання. Важливо, що ці системи інтегровані із глобальною політикою інклюзивності та сталості.

Список використаних джерел:

1. Прес-реліз Світового банку №: 2025/ECA/079. Оновлена статистика потреб України на відбудову URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення 28.10.2025).
2. Босовська, М. (2025). Стратегування інноваційних кластерних екосистем в умовах глобальних зрушень для повоєнного відновлення туризму. Сталий розвиток економіки, (6 (57), 113-119. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-15>
3. Портер М. Стратегія конкуренції. Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер // Пер. з англ. - К.: Основи, 2000 - 390 с
4. European Commission. (2025). Multidimensional model of tourism verticals driving the sustainable balanced growth among rural & remote grids and urban clusters of rural regions, fostering macro-regional cooperation (TOURAL). CORDIS EU Research Results. URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/101158507>
5. Papadopoulos, P., & Pitoska, E. (2025). Fostering Local Development through Regenerative Tourism: A Collaborative Case Study of Platres, Cyprus. In IntechOpen Book Series. IntechOpen. DOI: 10.5772/intechopen.1011443

Герасименко Т.В., к.геол.н., доцент
Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”,
м. Дніпро, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

У сучасних умовах трансформації національної економіки України, що відбувається під впливом воєнних викликів, структурних диспропорцій та процесів європейської інтеграції, особливого значення набуває формування інноваційної моделі розвитку туристичної інфраструктури як системоутворюючого елементу регіонального розвитку. Туризм у глобальній економіці виступає одним із найбільш мультиплікативних секторів, здатних забезпечувати стійке економічне зростання, диверсифікацію зайнятості та активізацію суміжних галузей.

За даними інституцій Європейського Союзу, у 2023–2024 рр. туристична індустрія забезпечувала близько 10 % валового внутрішнього продукту ЄС та формувала понад 12 % загальної зайнятості населення, що становить понад 12 млн робочих місць [1]. При цьому у 2024 р. країни Європи прийняли понад 747 млн міжнародних туристів, що свідчить про відновлення галузі після пандемічної кризи та її високий адаптивний потенціал [2].

В Україні туристична сфера поки що не досягає подібних макроекономічних параметрів, однак у контексті післявоєнного відновлення вона розглядається як перспективний напрям структурної модернізації економіки. Відповідно, виникає об’єктивна необхідність переосмислення підходів до розвитку туристичної інфраструктури з позицій інноваційності та сталості.

У науково-економічному дискурсі туристична інфраструктура трактується як складна багаторівнева система, що поєднує матеріально-технічні об’єкти, інституційні механізми та інформаційно-комунікаційні середовища, забезпечуючи функціонування туристичного ринку. У межах концепції сталого розвитку її трансформація повинна забезпечувати узгодженість економічних, соціальних та екологічних інтересів, що визначає необхідність переходу від екстенсивних до інноваційних моделей розвитку.

Інноваційність у цьому контексті набуває системного характеру, проявляючись через цифровізацію сервісів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, формування мережових форм організації туристичного бізнесу та розвиток інтегрованих туристичних екосистем. Саме екосистемний підхід, який активно впроваджується у країнах ЄС, забезпечує синергію між державними інституціями, бізнесом та локальними громадами, що підвищує ефективність використання туристичного потенціалу територій [3].

Таким чином, інноваційний розвиток туристичної інфраструктури доцільно розглядати як процес якісної трансформації її функціональних

елементів, спрямований на підвищення конкурентоспроможності регіональних туристичних систем в умовах глобальної конкуренції.

Практика країн Європейського Союзу демонструє високий рівень диверсифікації моделей розвитку туристичної інфраструктури, що формуються під впливом історичних, економічних та просторових чинників. Зокрема, у країнах Південної Європи сформувалася модель, орієнтована на масштабні інвестиції у туристичну інфраструктуру, що забезпечує її високу капіталізацію. Так, в Іспанії у 2025 р. туристична галузь забезпечила 12,6 % ВВП, а обсяг доходів перевищив 134 млрд євро при загальній кількості туристів близько 96,8 млн осіб [4]. Франція, яка у 2025 р. прийняла понад 100 млн туристів, формує близько 9–10 % ВВП за рахунок туризму, що свідчить про ефективність державної політики у сфері розвитку туристичної інфраструктури та брендингу територій [5].

Водночас у країнах Центральної Європи пріоритет надається кластерним та мережевим формам організації туристичної діяльності, які забезпечують інтеграцію різних компонентів інфраструктури та підвищення ефективності використання ресурсів. Такий підхід дозволяє створювати комплексні туристичні продукти та забезпечувати їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Суттєву роль у формуванні сучасної туристичної інфраструктури ЄС відіграє політика сталого розвитку, реалізована через Європейський зелений курс. У цьому контексті особлива увага приділяється екологізації туристичної діяльності, розвитку сталих дестинацій та впровадженню інноваційних технологій управління туристичними потоками. Фінансовою основою цих процесів є політика згуртованості ЄС, бюджет якої на 2021–2027 рр. становить близько 392 млрд євро, що дозволяє здійснювати масштабні інвестиції у розвиток регіональної інфраструктури [1].

На відміну від країн ЄС, туристична інфраструктура України характеризується фрагментарністю розвитку та недостатнім рівнем інноваційної інтеграції. Частка туризму у структурі ВВП України залишається відносно низькою, що свідчить про обмежене використання наявного туристичного потенціалу [6].

Ситуація ускладнюється значними втратами інфраструктурних об'єктів унаслідок воєнних дій. За оцінками міжнародних організацій, загальні потреби у відновленні України станом на 2025 р. перевищують 486 млрд дол. США, що зумовлює необхідність не лише відновлення, а й модернізації інфраструктури на інноваційних засадах [7].

Разом з тим, сучасний етап розвитку створює передумови для формування нової моделі туристичної інфраструктури, орієнтованої на цифровізацію, екологізацію та інтеграцію у європейський економічний простір. У цьому контексті ключову роль відіграє Програма підтримки економіки України 2024–2027, яка визначає модернізацію інфраструктури як один із пріоритетів державної політики [6].

Інноваційна трансформація туристичної інфраструктури регіонів України має здійснюватися через формування інтегрованих цифрових

середовищ, що забезпечують ефективне управління туристичними потоками та підвищення якості послуг. У цьому контексті концепція smart-дестинацій виступає ключовим інструментом модернізації, забезпечуючи інтеграцію інформаційних технологій у туристичне обслуговування. Водночас відбувається екологізація туристичної діяльності шляхом впровадження енергоефективних технологій, розвитку екологічного транспорту та екотуристичних продуктів, що відповідає стандартам сталого розвитку та підвищує інвестиційну привабливість регіонів. Важливою складовою є розвиток кластерних форм організації туристичного бізнесу, які забезпечують інтеграцію підприємств, влади та громад, формуючи синергетичний ефект і підвищуючи конкурентоспроможність регіонів [8]. Значного поширення набуває подієвий туризм як інноваційний сегмент, що забезпечує економічні ефекти та формує бренд територій.

Інноваційний розвиток туристичної інфраструктури є ключовою умовою сталого розвитку в умовах трансформації економіки та післявоєнного відновлення, а досвід ЄС підтверджує ефективність інтеграції інновацій, інвестицій і принципів сталості. Адаптація європейських практик дозволить забезпечити підвищення конкурентоспроможності регіонів, активізацію економічної діяльності та інтеграцію України у європейський туристичний простір. У цьому контексті стратегічним пріоритетом має стати формування інноваційної туристичної інфраструктури, здатної забезпечити довгострокову стійкість та ефективність регіональних економічних систем.

Список використаних джерел:

1. UN Tourism (UNWTO). World Tourism Barometer. 2025. URL: <https://www.unwto.org>
2. Eurostat. Tourism statistics in the European Union. 2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
3. European Travel Commission. European Tourism Trends and Prospects 2024. URL: <https://etc-corporate.org>
4. OECD. Tourism Trends and Policies 2024. URL: <https://www.oecd.org>
5. World Bank; European Commission; United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). 2025. URL: <https://www.worldbank.org>
6. Програма підтримки економіки України 2024–2027. Official document. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua>
7. Корольчук Л.В. Розвиток сталого туризму в Україні в умовах війни. 2023. №7. С. 18-26. <https://doi.org/10.23939/semi2023.02.018>
8. Почекерніна Н.А. Туризм як фактор міжнародного співробітництва та сталого розвитку регіону. 2021. URL: <https://elar.tsatu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2e65c80-c77a-4c6f-a02c-8f1b98efaa02/content>

*Горіна Г.О., д.е.н., професор,
Чернега О.Б., д.е.н., професор
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ЄС: КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ТА НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Проект «Сталий туризм ЄС – формування туризму майбутнього» (“Sustainable EU Tourism – Shaping the Tourism of Tomorrow”) [1] надає підтримку туристичним дестинаціям ЄС у їхньому прагненні до більшої сталості та стійкості відповідно до Перехідного шляху для туризму (Transition Pathway for Tourism) [2].

Проект має на меті: по-перше, визначити, зібрати та оцінити ключові виклики, з якими стикаються міські, сільські, гірські, прибережні та островні туристичні дестинації; по-друге, визначити зразкові дестинації, які вже впровадили успішні стратегії та заходи для пом'якшення або запобігання ризикам і негативним наслідкам туризму, а також описати й оцінити ці заходи та визначити можливості їх застосування в подібних дестинаціях.

Методологія проекту характеризувалася такими етапами роботи та ключовими віхами [3]:

1. Проведення кабінетних досліджень та систематичний огляд літератури з метою ідентифікації ключових викликів у сфері туризму та рішень, запроваджених для їх подолання.
2. Відбір 50 найкращих практик із урахуванням їхньої відтворюваності, потенціалу та ефективності застосованих рішень.
3. Додатковий збір даних шляхом проведення цільових інтерв'ю для поглиблення та зміцнення визначених найкращих практик.
4. Підготовка 50 інформаційних карток з метою поширення аналітичних висновків щодо найкращих практик, ключових викликів та застосованих рішень серед зацікавлених сторін туристичного сектору ЄС.

На підставі застосованої методології було ідентифіковано 31 ключових викликів та можливостей, які згруповано відповідно до чотирьох вимірів сталого розвитку: економічного, екологічного, соціокультурного та інституційного. Кожен із них розглядається у взаємозв'язку з відповідними чинниками, що формують або посилюють проблему (рушійні сили, тиски, ризики, наслідки), а також із групами акторів, яких вони безпосередньо або опосередковано стосуються. Крім того, усі виклики супроводжуються посиланнями на релевантні джерела літератури. Окремо для кожного виклику узагальнено відповідні рішення, ідентифіковані на основі аналізу 50 найкращих практик.

Виклики, пов'язані з економічним виміром туризму: створення локальної доданої вартості через туристичну діяльність; переважання орієнтованого на зростання підходу серед зацікавлених сторін дестинації; залежність місцевої економіки від туризму; сезонність розвитку туризму;

зміна споживчих уподобань на користь більш сталих форм туризму; недостатнє використання нових та передових технологій у туристичному секторі; просторова та часова концентрація туристичних потоків; зростання вартості життя внаслідок туристичної активності; погіршення стану та перевантаженість місцевої інфраструктури, включно з комерційною джентрифікацією; погіршення іміджу дестинації.

Виклики, пов'язані з екологічним виміром туризму: захист клімату та пом'якшення наслідків зміни клімату; адаптація туристичних дестинацій до змін клімату; дефіцит водних ресурсів та забруднення води утворення відходів і пов'язане з цим забруднення довкілля; деградація та втрата біорізноманіття; розвиток сталих і розумних рішень у сфері мобільності.

Виклики, пов'язані із соціокультурним виміром туризму: брак кваліфікованих і висококваліфікованих працівників; незадовільні умови праці в туристичній індустрії; недостатній рівень прийняття туризму місцевими громадами та його поступове зниження; витіснення та маргіналізація місцевого населення; обмежена доступність та інклюзивність послуг і об'єктів туристичної інфраструктури; підтримання та збереження об'єктів культурної спадщини.

Виклики, пов'язані з управлінським виміром туризму: розроблення відповідних локальних стратегій і політик у сфері туризму для прискорення переходу до сталого розвитку туризму; низький рівень участі місцевих громад у туристичній діяльності; недостатній рівень управління зацікавленими сторонами (на міжрівневому та міжсекторальному рівнях); недостатня залученість відвідувачів у розвиток та підтримку туристичних дестинацій; формування стійкості та управління кризовими ситуаціями; низький рівень обізнаності серед зацікавлених сторін туристичного сектору щодо питань сталості та стійкості; брак знань і компетенцій у зацікавлених сторін щодо сталості та стійкого розвитку; обмежені фінансові ресурси для підтримки діяльності, спрямованої на забезпечення сталого розвитку туризму; вимірювання і моніторинг показників сталого розвитку туризму.

Дослідження та аналіз кейсів також дозволили ідентифікувати фактори успіху, які, з погляду дестинацій, суттєво підтримували успішне впровадження стратегій і заходів. Серед дестинацій, що демонструють найкращі практики, найчастіше виокремлювалися такі фактори [3]:

1. Залучення зацікавлених сторін. Раннє включення стейкхолдерів у процес сприяє співпраці, знижує рівень опору новим ініціативам і забезпечує ширшу підтримку трансформаційних рішень.

2. Фінансові можливості та доступ до джерел фінансування. Різноманітні та стабільні джерела фінансування є ключовими для реалізації проєктів у сфері сталого туризму, виходячи за межі повсякденної операційної діяльності.

3. Підтримка з боку стейкхолдерів і персоналу. Міцна підтримка зацікавлених сторін та наявність компетентних кадрів забезпечують результативне впровадження трансформаційних проєктів.

4. Чітке бачення та стратегія. Спільно сформоване та чітко визначене бачення надає стратегічний напрям розвитку сталого туризму та зберігає гнучкість до його поступової еволюції.

5. Знання, відкритість мислення та залученість акторів туристичної екосистеми. Поінформованість і прогресивний світогляд стейкхолдерів сприяють інноваціям, ефективному розв'язанню проблем та прискоренню переходу до сталих моделей управління.

6. Комунікація зі стейкхолдерами. Постійна та прозора комунікація формує довіру, полегшує сприйняття нових політик і сприяє їх успішному імплементаційному процесу.

7. Наполегливість і послідовність. Довгостроковий підхід та сталість зусиль є критично важливими для забезпечення прогресу, незважаючи на виклики та зміну політичних або економічних пріоритетів.

8. Політична воля та публічне зобов'язання. Потужна політична воля до стратегічної трансформації дестинації на засадах сталості розглядається як фундаментальний чинник переходу до стійкого та резилієнтного туризму. Це особливо важливо для упровадження необхідних, але потенційно непопулярних рішень. Політична підтримка також є визначальною для забезпечення фінансування планів і проєктів.

У контексті аналізу факторів успіху дестинації також окреслили низку бар'єрів, з якими вони стикаються під час реалізації відповідних стратегій та рішень. Очікувано, значна частина цих бар'єрів є дзеркальним відображенням факторів успіху, проявляючись у негативній формі. Серед 50 дестинацій із найкращими практиками найбільш поширеними були такі бар'єри [3]:

1. Скептицизм і опір. Значний опір з боку місцевих зацікавлених сторін часто зумовлений нерозумінням економічних вигід, пов'язаних зі сталим розвитком.

2. Нестача ресурсів. Обмежені фінансові, людські та технологічні ресурси істотно ускладнюють можливість ефективного впровадження проєктів зі сталого розвитку туризму.

3. Брак підтримки. Частина проблеми пов'язана з публічним сектором - наприклад, відсутністю підтримки проєктів з боку органів державного управління або недостатнім розумінням динаміки туризму на рівні місцевої влади. Інша частина – із приватним сектором, де нерідко спостерігається низький рівень зацікавленості або обмежена готовність до співпраці.

4. Недостатня або несистемна співпраця між стейкхолдерами. Низький рівень координації між зацікавленими сторонами, особливо на кількох адміністративних рівнях, створює неефективність і уповільнює реалізацію стратегічних ініціатив.

5. Труднощі та тривалість зміни мислення стейкхолдерів. Перехід від усталених поглядів до орієнтації на сталість є тривалим і складним процесом, який потребує значних зусиль та часу.

6. Конфлікти цілей і інтересів. Розбіжності між короткостроковими економічними інтересами та довгостроковими цілями сталого розвитку часто спричиняють конфлікти та ускладнюють прийняття рішень.

7. Чинні правові та регуляторні обмеження. Правові та нормативні бар'єри, як на місцевому, так і на національному рівнях, нерідко перешкоджають або істотно уповільнюють реалізацію інноваційних проєктів.

Проект «Сталий туризм ЄС – формування туризму майбутнього» може стати концептуальною та практичною основою для формування української політики сталого туризму в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції. потенційна користь від його адоптації для України полягає у модернізації туристичної галузі відповідно до європейських підходів; зміцненні інституцій та підвищенні їхньої управлінської спроможності; підтримці відбудови регіонів через стійкі моделі розвитку; формуванні конкурентоспроможного, екологічно відповідального туристичного продукту; інтеграції України у майбутні європейські туристичні програми.

Список використаних джерел:

1. Sustainable EU tourism – shaping the tourism of tomorrow. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism/sustainable-eu-tourism-shaping-tourism-tomorrow_en

2. Transition pathway for tourism (2022). URL: <http://surl.li/rqkqh>

3. European Commission et al. (2024). Sustainable EU tourism – shaping the tourism of tomorrow. Report on the identification of key challenges & best practices.

Козлова А. О., к.е.н., доцент

*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГОСТЬОВОГО ЦИКЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Сучасний розвиток індустрії гостинності характеризується глибокими трансформаційними процесами, пов'язаними з цифровізацією економіки, глобалізацією туристичних потоків та впровадженням принципів сталого розвитку. У країнах Європейського Союзу (ЄС) індустрія гостинності розглядається як важливий елемент економічного розвитку, що забезпечує значну частку зайнятості населення, формує туристичні потоки та сприяє розвитку суміжних галузей економіки. За даними Європейської комісії, туристична галузь забезпечує близько 10 % валового внутрішнього продукту ЄС та понад 24 мільйони робочих місць, що свідчить про її значну соціально-економічну роль у розвитку регіону [1].

У сучасних умовах одним із ключових напрямів модернізації туристичної галузі та готельного господарства в країнах ЄС є впровадження

принципів сталого розвитку, що передбачає раціональне використання ресурсів, підвищення ефективності управління підприємствами гостинності та впровадження інноваційних технологій у процеси обслуговування гостей. Важливу роль в цьому процесі відіграє цифровізація технології готельного обслуговування, яка сприяє оптимізації сервісних процесів, підвищенню ефективності управління підприємствами та формуванню нового рівня клієнтського досвіду.

У науковій літературі гостьовий цикл розглядається як комплекс взаємопов'язаних процесів взаємодії між гостем і готельним підприємством, що охоплює всі етапи надання послуги – від формування потреби у подорожі до завершення перебування гостя та подальшої комунікації з гостем [2]. З технологічної точки зору гостьовий цикл включає такі основні етапи, як пошук інформації про готель, бронювання номера, прибуття гостя, реєстрація, проживання, отримання додаткових послуг, виїзд та післясервісна комунікація з гостем. Ефективне управління цими процесами визначає якість готельного сервісу та рівень задоволеності гостей. Порушення будь-якого з цих етапів може негативно вплинути на загальне враження гостя від перебування у готелі.

У країнах ЄС управління гостьовим циклом дедалі більше базується на використанні сучасних інформаційних технологій. Одним із ключових інструментів цифровізації готельного господарства є системи управління готелем (Property Management System – PMS), які дозволяють автоматизувати процеси бронювання, реєстрації гостя, управління номерним фондом та контролю завантаженості готелю. Використання таких систем значно підвищує ефективність роботи персоналу та сприяє оптимізації внутрішніх технологічних процесів [3].

Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), понад 70% готельних підприємств у країнах ЄС використовують інтегровані інформаційні системи управління, що дозволяють координувати роботу різних служб готелю та забезпечувати ефективну взаємодію з гостями [4]. Крім того, поширення цифрових технологій у готельному господарстві сприяє зменшенню операційних витрат, підвищенню продуктивності праці персоналу та покращенню якості обслуговування гостей.

Важливим напрямком цифрової трансформації готельного сервісу є використання технологій self check-in, мобільних ключів та автоматизованих систем комунікації з гостями. У багатьох європейських готелях впровадження таких технологій дозволяє скоротити час реєстрації гостей, зменшити навантаження на рецепцію та забезпечити більш гнучке управління сервісними процесами. Наприклад, у готельних мережах Marriott, Accor та Hilton активно використовуються мобільні додатки, які дозволяють гостям самостійно здійснювати реєстрацію, отримувати цифрові ключі від номерів та взаємодіяти з персоналом готелю через онлайн-платформи.

Крім підвищення ефективності сервісних процесів, цифровізація гостьового циклу сприяє реалізації принципів сталого розвитку в індустрії гостинності. Використання електронних систем бронювання, цифрових

ключів та безпаперових технологій дозволяє значно скоротити використання паперових документів, а впровадження автоматизованих систем управління ресурсами сприяє більш ефективному використанню енергії та води. У межах реалізації Європейського зеленого курсу багато готельних підприємств впроваджують інтелектуальні системи управління енергоспоживанням, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище [1].

Водночас цифрові технології сприяють підвищенню рівня персоналізації готельного сервісу. Використання систем управління взаємовідносинами з гостями (Customer Relationship Management – CRM) дозволяє накопичувати інформацію про уподобання гостей, аналізувати її поведінку та формувати індивідуальні сервісні пропозиції. Такий підхід сприяє підвищенню лояльності гостей та формуванню довгострокових відносин між готелем та гостем.

Для України впровадження європейського досвіду цифровізація гостювального циклу має особливе значення в умовах інтеграції до європейського економічного простору та відновлення туристичної галузі. Використання сучасних технологій управління готельним обслуговуванням дозволить підвищити конкурентоспроможність українських готелів, оптимізувати технологічні процеси та покращити якість сервісу. Крім того, цифровізація готельного господарства сприятиме впровадженню принципів сталого розвитку, що є одним із ключових напрямів модернізації туристичної галузі України.

Отже, цифровізація гостювального циклу виступає важливим стратегічним інструментом розвитку індустрії гостинності у країнах ЄС та України. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє оптимізувати технологічні процеси готельного обслуговування, підвищити ефективність управління підприємствами та забезпечити формування якісного сервісного середовища. Впровадження європейського досвіду цифрової трансформації готельного господарства може стати важливим фактором підвищення конкурентоспроможності української індустрії гостинності та її інтеграції у європейський туристичний простір.

Список використаних джерел:

1. European Commission. *Transition pathway for tourism*. Brussels : European Commission, 2022. 56 p. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/49498> (дата звернення: 19.03.2026).
2. Мальська М. П., Пандяк І. Г. *Організація готельного обслуговування : підручник*. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 472 с.
3. Walker J. R. *Introduction to Hospitality*. 8th ed. Harlow : Pearson Education, 2020. 720 p. URL: <https://www.pearson.com> (дата звернення: 19.03.2026).
4. UNWTO. *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. Madrid : World Tourism Organization, 2019. URL: <https://www.untourism.int/publication/international-tourism-highlights-2019-edition> (дата звернення: 19.03.2026).

*Козлова А. О., к.е.н., доцент
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄС, ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток туристичної галузі та індустрії гостинності відбувається в умовах глобальних трансформацій, пов'язаних із цифровізацією економіки, змінами клімату та зростанням вимог до сталого розвитку. Туризм є одним із важливих секторів світової економіки, що забезпечує значний внесок у формування валового внутрішнього продукту, створення робочих місць та розвиток регіональної інфраструктури. Особливо вагому роль цей сектор відіграє у країнах Європейського Союзу, де туризм розглядається як один з ключових напрямів економічного розвитку та регіональної політики.

За оцінками міжнародних організацій туристична галузь формує близько десяти відсотків валового внутрішнього продукту Європейського союзу, а загальний економічний внесок сектора оцінюється приблизно у 1,8 трлн. євро [1]. Туризм забезпечує понад 24 млн. робочих місць в Європі що становить приблизно кожне дев'яте робоче місце в економіці регіону. Високий рівень економічної значущості туристичної індустрії обумовлює необхідність формування ефективної інвестиційної політики, спрямованої на модернізацію туристичної інфраструктури, розвиток інноваційних туристичних продуктів та підвищення конкурентоспроможності підприємства індустрії гостинності.

У сучасних умовах особливого значення набуває концепція сталого розвитку туризму, що передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів функціонування туристичної індустрії. Європейський Союз активно впроваджує політику сталого розвитку, що базується на принципах раціонального використання природних ресурсів, скорочення негативного впливу на довкілля та підвищення ефективності управління туристичними потоками.

Важливим стратегічним документом у цьому напрямі є Європейський зелений курс (European Green Deal), який передбачає трансформацію економіки Європейського Союзу у більш екологічно відповідальну систему. У рамках цієї ініціативи значна увага приділяється модернізації туристичної інфраструктури, підвищенню енергоефективності готельних комплексів, розвитку екологічного туризму та впровадженню цифрових технологій у сфері управління туристичними потоками.

Дослідження свідчить, що туристична галузь генерує близько п'яти відсотків світових викидів вуглекислого газу, що зумовлює необхідність впровадження енергоефективних технологій у підприємствах індустрії гостинності [2]. Саме тому значна частина інвестицій у туристичний сектор

Європейського Союзу спрямовується на реалізацію екологічно орієнтованих проєктів.

У країнах Європейського Союзу активно впроваджується інвестиційні програми спрямовані на розвиток «зелених готелів», що передбачають використання відновлювальних джерел енергії, енергоефективних систем освітлення, технологій повторного використання води і систем управління відходами. Такі практики активно використовуються у Німеччині, Австрії, Швеції та Данії де готельні комплекси впроваджують сучасні системи управління енергоспоживанням та екологічної сертифікації.

Одним із важливих інструментів реалізації принципів сталого розвитку є екологічна сертифікація підприємств індустрії гостинності. У країнах Європейського Союзу активно використовується система EU Ecolabel, яка передбачає впровадження стандартів енергоефективності, раціонального використання ресурсів та екологічної відповідальності. Наявність такої сертифікації підвищує інвестиційну привабливість туристичних підприємств і сприяє формуванню позитивного іміджу на міжнародному туристичному ринку.

Значну роль у стимулювання інвестиційної активності в туристичній галузі відіграють фінансові інструменти Європейського Союзу, зокрема Європейських фонд регіонального розвитку, програми підтримки малого бізнесу, середнього бізнесу та інші фінансові механізми. Вони спрямовані на фінансування інноваційних проєктів, розвиток туристичної інфраструктури, модернізацію готельно-ресторанного господарства та підтримку технологій у сфері туризму.

Згідно з даними Євростату у 2023 році жителі Європейського Союзу здійснили понад 1,14 млрд. туристичних поїздок з ночівлею, що на 5,7 % більше ніж у попередньому році. Загальні витрати туристів перевищили 553 млрд. євро [3]. Зростання туристичних потоків сприяє активізації інвестиційної діяльності у сфері розвитку туристичних дестинацій, модернізації транспортної інфраструктури та підвищення якості туристичних послуг.

Одним із прикладів ефективної інвестиційної політики у сфері туризму є Іспанія, де туристична галузь формує понад дванадцять відсотків валового внутрішнього продукту країни. Державна політика спрямована на розвиток екологічного туризму, модернізацію туристичних дестинацій, впровадження цифрових технологій та підвищення якості туристичних послуг. Значні інвестиції спрямовується на реконструкцію історичних туристичних об'єктів, розвиток культурного туризму та модернізацію готельної інфраструктури.

Водночас у країнах Європейського Союзу активно розвиваються інноваційні підходи до управління туристичними дестинаціями, що базується на використанні цифрових технологій аналіз туристичних потоків та оптимізації управлінськими ресурсами.

Для України досвід країн Європейського Союзу є особливо важливим у контексті післявоєнного відновлення економіки та модернізації туристичної галузі. Використання європейських підходів до управління інвестиціями у

сфері туризму може сприяти формуванню сучасної туристичної інфраструктури, підвищенню інвестиційної привабливості регіонів та розвитку конкурентоспроможного туристичного продукту.

З огляду на європейський досвід, для України перспективними напрямками розвитку туристичних галузі є:

- залучення інвестицій у модернізацію туристичної інфраструктури;
- розвиток екологічного та сільського туризму;
- впровадження енергоефективних технологій у готельному господарстві;
- цифровізація туристичних послуг;
- розвиток туристичних кластерів та регіональних дестинацій.

Таким чином, стратегічні імперативи сталого розвитку туризму в країнах Європейського Союзу базується на активному залученні інвестицій, впровадженні інноваційних технологій та ефективному управлінні туристичними ресурсами. Адаптація європейського досвіду може стати важливим чинником модернізації туристичної галузі України, підвищення її конкурентоспроможності та формування сталих моделей розвитку індустрії гостинності.

Список використаних джерел:

1. World Travel & Tourism Council. *Travel & Tourism Economic Impact Report 2024*. URL: <https://wttc.org> (дата звернення: 18.03.2026).
2. UNWTO. *Tourism and Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. Madrid, 2024. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 18.03.2026).
3. Eurostat. *Tourism statistics in the European Union*. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 18.03.2026).

*Корнілова Д.О., здобувачка вищої освіти,
Герасименко Т.В., к.геол.н., доцент
Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”,
м. Дніпро, Україна*

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ТА УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі подієвого туризму як одного з найбільш динамічних сегментів туристичної індустрії. За оцінками Всесвітньої туристичної організації, у 2019 р. туризм формував близько 10,3 % світового ВВП, а у 2023 р. глобальний туристичний потік відновився до понад 88 % допандемічного рівня 2019 р. у світі, що свідчить про високу адаптивність галузі до кризових умов [3]. Подієві подорожі формують значний попит на послуги розміщення, харчування, транспорту та культурної індустрії, забезпечуючи мультиплікативний ефект для економіки територій.

У країнах Європейського Союзу подієвий туризм інтегрований у систему стратегічного управління територіальним розвитком і розглядається як інструмент реалізації політики сталості, що передбачає баланс економічних, соціальних та екологічних ефектів [1]. В Україні відсутня цілісна система оцінювання ефективності подієвого туризму на рівні територіальних громад, що обмежує можливості його використання як інструменту сталого розвитку.

В умовах воєнного стану подієвий туризм набуває додаткового значення як механізм економічної підтримки громад, соціальної стабілізації та збереження культурної ідентичності. За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2023 р. надходження від туристичного збору перевищили 2,5 млрд грн, що на 20 % більше, ніж у 2022 р. [4], що свідчить про адаптацію галузі до кризових умов та зростання ролі внутрішнього туризму.

Європейська модель розвитку подієвого туризму базується на інтеграції принципів сталого розвитку у всі етапи організації подій. Відповідно до документів Європейської Комісії, ключовими напрямками є зелений і цифровий перехід, підвищення стійкості та розвиток людського капіталу [1].

Практика країн ЄС демонструє значний економічний і соціальний ефект подієвого туризму. Зокрема, Oktoberfest у Мюнхені у 2024 р. відвідали близько 6,7 млн осіб, а економічний ефект перевищив 1 млрд євро. Roskilde Festival щорічно залучає понад 130 тис. відвідувачів і близько 30 тис. волонтерів, а Fête des Lumières у Ліоні – понад 2 млн осіб [1; 2].

Додатково варто відзначити Edinburgh Festival Fringe (Велика Британія), який щороку приймає понад 3 млн відвідувачів і генерує значний дохід для міської економіки, а також Tomorrowland (Бельгія), що залучає понад 400 тис. учасників з усього світу та виступає прикладом інтеграції цифрових технологій і сталих практик. Важливим прикладом екологічно орієнтованих заходів є фестиваль We Love Green (Франція), який функціонує на засадах zero-waste та використання відновлюваних джерел енергії.

Таким чином, європейська модель подієвого туризму є інтегрованою системою управління, що поєднує економічні, соціальні та екологічні компоненти, а також активно використовує інноваційні та цифрові рішення.

В українських умовах розвиток подієвого туризму відбувається в умовах високої невизначеності та ризиків, пов'язаних із воєнним станом. Вітчизняні дослідники наголошують на необхідності інтеграції інституційних, економічних і соціальних механізмів управління туризмом [5; 6].

Практика українських подій демонструє адаптивність галузі до нових викликів. «Книжковий Арсенал» у Києві у довоєнний період відвідували близько 57 тис. осіб, а у воєнний – 30–35 тис., при цьому забезпечено функціонування укриттів і впроваджено безпекові протоколи. Respublica FEST залучає до 20 тис. відвідувачів і впроваджує екологічні та цифрові рішення.

Суттєвим прикладом трансформації подієвого туризму є Atlas United (Київ), який у 2023–2024 рр. поєднав культурну програму з благодійною функцією, спрямованою на підтримку Збройних Сил України, а також адаптував формат до умов воєнного часу через обмеження кількості відвідувачів і часові рамки.

У західних регіонах України спостерігається активізація локальних подій, зокрема гастрономічних фестивалів у Закарпатській і Львівській областях (фестивалі вина, сиру, локальних продуктів), які сприяють розвитку малого бізнесу та внутрішнього туризму.

Важливим прикладом є також Lviv BookForum, який у 2022–2023 рр. трансформувався у гібридний формат (офлайн та онлайн), що дозволило забезпечити безпеку учасників і водночас розширити географію аудиторії.

Окремо слід відзначити розвиток благодійних і соціально орієнтованих заходів, таких як етнофестиваль «Країна Мрій», який у воєнний період виконує функцію підтримки національної культури та громадської згуртованості.

Подієвий туризм в Україні трансформується відповідно до воєнних умов, зберігаючи економічну значущість і водночас посилюючи соціальну та безпекову складові, що наближає його до європейських принципів сталого розвитку.

Важливим елементом розвитку подієвого туризму є оцінювання його економічного ефекту, узагальнена модель має вигляд:

$$E = N * S * L \quad (1)$$

де E – економічний ефект; N – кількість відвідувачів; S – середні витрати; L – коефіцієнт мультиплікації.

Прямий ефект визначається як:

$$E_1 = N * S \quad (2)$$

Повний ефект:

$$E_2 = N * S * L \quad (3)$$

Наприклад, за умови проведення фестивалю з 10000 відвідувачів і середніми витратами 500 грн: $E_1 = 10000 * 500 = 5$ млн грн

за коефіцієнта мультиплікації 1,6: $E_2 = 5 \text{ млн} * 1,6 = 8$ млн грн

Це підтверджує значний вплив подієвого туризму на розвиток місцевої економіки. Імплементацию європейського досвіду доцільно розглядати як багаторівневу систему:

- стратегічний рівень – інтеграція в політики розвитку громади;
- організаційний рівень – партнерства та кластери;
- операційний рівень – екологія, цифровізація та безпека.

Таблиця 1 – Система КРІ оцінювання ефективності подієвого туризму

Група показників	Показник	Одиниця виміру	Значення
Економічні	Кількість відвідувачів	осіб	Масштаб події
	Середні витрати	грн	Доходи громади
	Загальний ефект	грн	Економічний вплив
Соціальні	Рівень участі громади	%	Соціальна інтеграція
	Кількість волонтерів	осіб	Соціальний капітал
Екологічні	Обсяг відходів	кг	Вплив на довкілля
	Частка переробки	%	Екологічність
Безпекові	Наявність укриттів	так/ні	Стійкість
	Кількість інцидентів	од.	Рівень безпеки

Система КРІ дозволяє здійснювати комплексне оцінювання ефективності подієвого туризму та може бути використана як інструмент управління розвитком територіальних громад. В умовах воєнного стану подієвий туризм виконує не лише економічну, а й соціальну функцію, сприяючи згуртованості населення та підтримці локальної економіки. Інтеграція безпекових заходів стає ключовою умовою організації подій. Таким чином, подієвий туризм виступає ефективним інструментом сталого розвитку територій, що потребує подальшого вдосконалення механізмів оцінювання та управління.

Список використаних джерел:

1. European Commission. Transition pathway for tourism. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/transition-pathway-tourism_en
2. International Organization for Standardization. ISO 20121:2012 Event sustainability management systems. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>
3. UNWTO. Tourism Data Dashboard. 2024. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data>
4. Державне агентство розвитку туризму України. Статистика туристичного збору. 2024. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
5. Поліщук Л. Культурно-мистецька цінність івентів в Україні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Серія “Сценічне мистецтво”*. 2025. № 8(1). С. 70-81. DOI:10.31866/2616-759X.8.1.2025.336185
6. Ясюк Т.Л. Фестивальний рух в Україні: генеза та сучасність. *Культурологічний альманах*. № 2. 2023. С. 326-331. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.44>

Мартинова Н.С., к.пед.н., доцент,

Мартинов Д.О., аспірант

*Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ З УРАХУВАННЯМ КСВ ТА ESG-ПРИНЦИПІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю трансформації підходів до управління розвитком підприємств ресторанного господарства України в умовах сучасних кризових викликів, воєнної нестабільності та євроінтеграційних процесів. У контексті реалізації стратегій і політик Європейського Союзу, орієнтованих на сталий розвиток, економічну безпеку та соціальну відповідальність бізнесу, особливого значення набуває впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та ESG-принципів у стратегічне управління підприємствами індустрії гостинності.

Сучасні підприємства ресторанного бізнесу функціонують у середовищі підвищеної невизначеності, що зумовлює необхідність поєднання економічної ефективності з соціальною та екологічною відповідальністю. Відповідно, стратегічне управління розвитком таких підприємств має базуватися на довгострокових орієнтирах, інноваційності та гнучкості, що відповідає європейським підходам до забезпечення сталого розвитку.

Незважаючи на активізацію процесів впровадження КСВ в Україні, більшість підприємств ресторанного господарства, особливо малого та середнього бізнесу, не інтегрують принципи соціальної відповідальності у стратегічне управління, обмежуючись окремими ініціативами. Це знижує їхню здатність до довгострокового розвитку та адаптації до змін зовнішнього середовища. Водночас у країнах ЄС КСВ та ESG-принципи вже виступають ключовими елементами бізнес-стратегій, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності, довіри споживачів та інвестиційної привабливості підприємств. Таким чином, актуалізується проблема адаптації європейського досвіду до українських реалій з урахуванням специфіки функціонування підприємств ресторанного бізнесу.

Сучасні наукові дослідження зосереджені у двох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, це проблематика стратегічного управління та розвитку підприємств індустрії гостинності, зокрема з урахуванням міжнародного досвіду та практик країн ЄС (Ф. Котлер, Дж. Уокер, Г. Кувіка, Л. Черчик, М. Мальська, Г. Чміль та ін.). У цих дослідженнях акцентується роль стратегічних підходів, інновацій та адаптивності підприємств у забезпеченні їх конкурентоспроможності в умовах глобальних трансформацій. По-друге, значна увага приділяється питанням сталого розвитку підприємств індустрії туризму та гостинності, зокрема впровадженню КСВ та ESG-принципів як складових стратегічного управління (С. Галасюк, Н. Павліха, І. Цимбалюк, А. Савчук, Н. П'ятницька, Т. Ткаченко та ін.). Дослідження доводять, що стратегічна інтеграція КСВ та ESG-концепції сприяє формуванню стійких конкурентних переваг, підвищенню ефективності діяльності та зміцненню репутаційного капіталу підприємств. Водночас у вітчизняній науці питання комплексної інтеграції КСВ та ESG-принципів у стратегічний розвиток підприємств ресторанного бізнесу, особливо з урахуванням європейського досвіду, залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Результати теоретичного аналізу розвитку підприємств ресторанного бізнесу з урахуванням КСВ та ESG-принципів дозволили зробити такі висновки. У сучасних європейських дослідженнях акцент робиться на інтеграції ESG-принципів у систему стратегічного управління підприємствами індустрії гостинності [1, с.3186], що підтверджує необхідність переходу до комплексних моделей управління розвитком. Так, у дослідженні використано модель SERB для оцінки інтеграції принципів КСВ у стратегію розвитку підприємств ресторанного бізнесу [2, с.364-366]. Доведено, що стратегічне управління розвитком підприємств ресторанного господарства є ключовим інструментом забезпечення їх стійкості та

конкурентоспроможності й в Україні. Воно передбачає формування довгострокових цілей, орієнтацію на інноваційний розвиток, а також здатність швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища, що є критично важливим в умовах невизначеності [3, с.119].

У ході дослідження встановлено, що важливим елементом сучасного стратегічного управління в сфері ресторанного бізнесу є інтеграція принципів КСВ, що забезпечує врахування соціальних, екологічних та етичних аспектів діяльності підприємств (див. табл. 1). Комплексне впровадження КСВ сприяє підвищенню рівня довіри клієнтів, формуванню позитивного іміджу та зміцненню адаптивності бізнесу, що відповідає концепції сталого розвитку.

Таблиця 1 – Характеристика типів корпоративної соціальної відповідальності у сфері ресторанного бізнесу

Тип КСВ	Характеристика	Приклади заходів у сфері ресторанного бізнесу
Екологічна	Базується на збереженні природи через оптимальні операції та підтримку відповідних ініціатив	Скорочення відходів харчових продуктів, компостування органічних відходів, використання екологічно чистої упаковки, енергозбереження, підтримка локальних виробників з екологічними практиками
Етична	Орієнтована на чесну поведінку, дотримання стандартів та повагу до клієнтів і персоналу	Справедливе ставлення до співробітників, дотримання норм праці, прозоре інформування клієнтів про склад страв, боротьба з дискримінацією
Філантропічна	Включає благодійну діяльність та соціальні ініціативи	Підтримка благодійних проєктів, організація соціальних акцій для місцевих громад, допомога соціально вразливим групам
Фінансова	Забезпечує фінансування КСВ-ініціатив та прозорість управління	Інвестиції у сталий розвиток, прозора фінансова звітність, розвиток персоналу через навчальні програми

Для оцінювання рівня розвитку вітчизняних підприємств ресторанного господарства з урахуванням КСВ доцільно використовувати систему кількісних та якісних показників, а також сучасні управлінські інструменти, зокрема Balanced Scorecard, SWOT-аналіз соціальних аспектів діяльності та інші моделі стратегічного аналізу. Це дозволяє оцінити ступінь інтеграції КСВ у діяльність підприємства та її вплив на фінансові результати, репутацію та лояльність споживачів.

Практична частина дослідження виконана на прикладі ПП «МакДональдз Юкрейн Лтд», яке є одним із провідних підприємств ресторанного бізнесу України. Аналіз фінансово-економічних показників [4] засвідчив високий рівень ефективності діяльності підприємства та його здатність до швидкого відновлення після кризових явищ. Зокрема, попри значне зниження доходів у 2022 році, вже у 2023 році підприємству вдалося відновити прибутковість та забезпечити зростання ключових фінансових

показників, що свідчить про ефективність стратегічного управління. Оцінка фінансової стійкості підприємства підтвердила високий рівень його автономії, зниження залежності від позикового капіталу та ефективне управління ресурсами. Також встановлено ефективність управління запасами та дебіторсько-кредиторськими відносинами, що сприяє зміцненню ліквідності та фінансової гнучкості.

Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства (з використанням SWOT- та PESTEL-аналізу) показав, що «МакДональдз Юкрейн Лтд» характеризується високою адаптивністю до умов турбулентного середовища, зумовленого як економічними, так і геополітичними чинниками. Серед сильних сторін підприємства – розвинена інфраструктура, ефективна система управління, стабільна постачальницька база та високий кадровий потенціал. Водночас до слабких сторін належать логістичні виклики та необхідність адаптації до змін у поведінці споживачів.

Зовнішнє середовище формує як загрози (геополітична нестабільність, економічна рецесія, посилення регуляторного тиску), так і можливості (державна підтримка бізнесу, технологічна модернізація, розвиток екологічних ініціатив). Посилення конкуренції з боку глобальних мереж зумовлює необхідність активного впровадження цифрових технологій, розширення асортименту та підвищення гнучкості маркетингової політики.

Особливу увагу приділено аналізу впровадження КСВ у діяльність підприємств ресторанного бізнесу. Встановлено, що у малому та середньому бізнесі КСВ здебільшого має неформалізований характер і залежить від особистих цінностей власників. Натомість великі компанії демонструють високий рівень інституціоналізації КСВ, інтегруючи її у стратегічне управління.

ПІІ «МакДональдз Юкрейн Лтд» виступає прикладом ефективного впровадження ESG-принципів, адаптованих до українських реалій. Компанія реалізує екологічні, соціальні та управлінські ініціативи, включаючи підтримку персоналу, участь у гуманітарних проєктах, співпрацю з громадами та впровадження програм психологічної підтримки [5-7].

На основі проведеного аналізу обґрунтовано напрями подальшого розвитку підприємств ресторанного бізнесу в Україні з урахуванням європейського досвіду. Серед них: впровадження ESG-принципів у стратегічне управління, розвиток «зеленої логістики», локалізація ланцюгів постачання, цифровізація бізнес-процесів, підвищення прозорості діяльності та розвиток людського капіталу. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення стійкості підприємств до зовнішніх ризиків та забезпечення їх довгострокового розвитку.

Отже, у результаті дослідження встановлено, що ефективний розвиток підприємств ресторанного бізнесу в сучасних умовах неможливий без інтеграції принципів КСВ та ESG у систему стратегічного управління. Досвід країн ЄС свідчить про доцільність комплексного підходу до забезпечення сталого розвитку, який поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності.

Для українських підприємств важливим є перехід від фрагментарних соціальних ініціатив до системного впровадження КСВ як складової стратегічного розвитку. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, зміцненню економічної безпеки та успішній інтеграції у європейський економічний простір.

Список використаних джерел:

1. Khodaviren M., Dhar-Bhattacharjee S. CSR perceptions and practices in small hotels in urban cities // *Journal of Hospitality and Tourism Insights*. 2024. Vol. 7, No. 5. P. 3185-3203. DOI: <https://doi.org/10.1108/jhti-10-2023-0692> (дата звернення: 20.03.2026).
2. Силкіна Ю. О. Розробка комплексної моделі оцінювання соціальної та екологічної відповідальності бізнесу // *Молодий вчений*. 2020. № 4 (80). С. 361-368. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-75>. (дата звернення: 21.03.2026).
3. Біла С. О. Управління розвитком підприємств ресторанного господарства в умовах невизначеності // *Економіка і суспільство*. 2023. № 47. С. 118-123. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-18> (дата звернення: 20.03.2026).
4. ПП «МакДональдз Юкрейн Лтд». Сторінка компанії на платформі Clarity. URL: https://clarity-project.info/edr/23744453/finances?current_year=2023 (дата звернення: 21.03.2026).
5. McDonald's Ukraine. Соціальна відповідальність. URL: <https://mcdonalds.ua/ukr/social-responsibility/> (дата звернення: 22.03.2026).
6. McDonald's Ukraine. Звітність про сталий розвиток в Україні: 2022 рік. URL: <https://mcdonalds.ua/ukr/sustainability-report-2022/> (дата звернення: 22.03.2026).
7. Як McDonald's в Україні допомагає під час війни // *Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/company/yak-mcdonalds-v-ukraini-dopomagaє-pid-chas-viyni-22042023-13103> (дата звернення: 22.03.2026).

Мацько А.В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Язіна В.А., к.е.н.
 НТУ Дніпровська політехніка,
 м. Дніпро, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток туристичної індустрії все більше ґрунтується на принципах сталості, що передбачають гармонійне поєднання економічного зростання, соціальної відповідальності та екологічної безпеки. У країнах Європейського Союзу сталий туризм став одним із ключових напрямів політики розвитку, оскільки він сприяє збереженню природних ресурсів, культурної спадщини та забезпечує довгострокову конкурентоспроможність

галузі. Для України, яка прагне інтеграції до європейського простору, імплементація таких підходів є важливим стратегічним завданням.

Європейські підходи до сталого розвитку туризму базуються на комплексному управлінні туристичними DESTINATION. У центрі уваги перебуває збалансоване використання природних і культурних ресурсів, що дозволяє уникнути їх виснаження та деградації. Значна увага приділяється розвитку екологічного туризму, впровадженню «зелених» стандартів у готельному бізнесі, скороченню викидів вуглецю та ефективному використанню енергії. У багатьох країнах ЄС активно застосовуються сертифікаційні системи, які стимулюють підприємства індустрії гостинності до екологічно відповідальної діяльності [3].

Важливим елементом європейської моделі є також активне залучення місцевих громад до розвитку туризму. Такий підхід сприяє створенню робочих місць, підтримці локального бізнесу та збереженню автентичності туристичних територій. Туризм у цьому контексті розглядається не лише як джерело доходів, але й як інструмент соціального розвитку. Крім того, у країнах ЄС широко використовуються механізми партнерства між державою, бізнесом та громадянськістю, що забезпечує ефективне управління туристичними процесами.

Не менш важливим є впровадження інновацій та цифрових технологій. Європейські країни активно використовують цифрові платформи для управління туристичними потоками, просування DESTINATION та покращення якості обслуговування. Концепції «розумного туризму» (smart tourism) дозволяють оптимізувати використання ресурсів, підвищити комфорт туристів та зменшити негативний вплив на довкілля. Країни Європейського Союзу активно впроваджують ефективні моделі управління туризмом, орієнтовані на збереження природних ресурсів, підтримку місцевих громад та економічну стабільність. Для України, яка перебуває на шляху європейської інтеграції, важливим є вивчення та адаптація цього досвіду з метою підвищення конкурентоспроможності національного туристичного сектору. Ключові європейські підходи до сталого розвитку туризму представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Ключові європейські підходи до сталого розвитку туризму

Напрямок	Зміст підходу	Приклад реалізації в ЄС
Екологічна сталість	Зменшення впливу на довкілля, використання відновлюваних ресурсів	«Зелені» готелі, енергоефективні технології
Соціальна відповідальність	Залучення місцевих громад, підтримка локальної культури	Розвиток сільського та етнотуризму
Економічна ефективність	Забезпечення стабільного доходу та зайнятості	Підтримка малого та середнього бізнесу
Інновації та цифровізація	Використання IT-рішень у туризмі	Smart tourism, цифрові сервіси
Управління DESTINATION	Комплексне планування та контроль туристичних потоків	Стратегії розвитку регіонів

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Для України імплементація європейських підходів до сталого розвитку туризму відкриває широкі можливості. Насамперед, це стосується удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази відповідно до європейських стандартів. Важливо розробити національну стратегію сталого розвитку туризму, яка б враховувала регіональні особливості та потенціал країни. Україна має значні природні та культурні ресурси, які можуть стати основою для розвитку екологічного, культурного, сільського та оздоровчого туризму [2].

Не менш значущим є екологічний ефект від впровадження європейських практик. Рациональне використання природних ресурсів, впровадження енергоефективних технологій та зменшення негативного впливу на довкілля сприяють збереженню природної спадщини України. Це має довгострокове значення не лише для туризму, але й для загального сталого розвитку країни в цілому.

Крім того, імплементація європейського досвіду стимулює розвиток інновацій та цифровізації в туризмі, що позитивно відображується на соціально-економічному благополуччі країни.

Особливої уваги потребує впровадження «зелених» практик у діяльність туристичних підприємств. Це включає енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії, зменшення відходів та раціональне використання водних ресурсів. Водночас необхідно стимулювати бізнес до впровадження міжнародних стандартів якості та екологічної сертифікації [3].

Важливим напрямом є також розвиток інфраструктури та підвищення якості туристичних послуг. Інвестиції у транспорт, готельну інфраструктуру та цифрові технології сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку. Не менш значущим є формування позитивного туристичного іміджу країни та просування її бренду на світовій арені. Ключові європейські підходи до сталого розвитку туризму представлені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Напрями імплементації європейського досвіду сталого туризму в Україні

Напрямок впровадження	Конкретні заходи	Очікуваний результат
Нормативно-правова база	Гармонізація законодавства з нормами ЄС	Підвищення якості регулювання галузі
Екологізація туризму	Впровадження «зелених» стандартів, сертифікація	Зменшення негативного впливу на довкілля
Розвиток інфраструктури	Модернізація транспорту, готелів, сервісів	Зростання туристичної привабливості
Цифровізація	Створення онлайн-платформ, цифрових маршрутів	Покращення досвіду туристів
Освіта і підготовка кадрів	Підвищення кваліфікації персоналу	Підвищення якості обслуговування

Джерело: складено автором на основі [2]

Водночас імплементація європейського досвіду в Україні стикається з певними викликами, серед яких недостатній рівень фінансування, недосконалість інституційного середовища та потреба у підвищенні рівня екологічної свідомості населення і бізнесу. Проте подолання цих перешкод можливе за умови ефективної державної політики, міжнародної співпраці та активної участі всіх зацікавлених сторін.

Отже, європейські підходи до сталого розвитку туристичної індустрії є важливим орієнтиром для України. Їх впровадження сприятиме не лише економічному зростанню, але й збереженню природної та культурної спадщини, підвищенню якості життя населення та інтеграції України до європейського простору. Сталий туризм має стати основою довгострокового розвитку національної туристичної галузі та важливим чинником її конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Белобородова М., Юрчишина Л., Козинець А. Потенціал розвитку екотуризму в регіонах України. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 3. С. 5–11. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1052>
2. Безугла Л., Ігнат'єва С., Нікітін Ю. Внесок ЮНЕСКО у розвиток туризму в Україні та країнах Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. № 58. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3334/3260>
3. Язіна В., Бойко З. Гнучкість та адаптивність в індустрії гостинності. *Ефективна економіка*, (12). 2025. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/8515/8654>

Ніколайчук О.А., к.е.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

ЗЕЛЕНА ІНФРАСТРУКТУРА ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЄС: РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Готельна індустрія Європейського Союзу є одним із найбільших секторів споживання енергії та генерації вуглецевих викидів у сфері послуг. За оцінками Deloitte та World Sustainable Hospitality Alliance, галузь створює приблизно 3% глобальних викидів CO₂, а питомий показник вуглецевого сліду в операційній діяльності становить у середньому 0,16–0,20 т CO₂-екв. на м² на рік [1, 9]. У контексті Європейської зеленої угоди (European Green Deal) та цілей досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року трансформація готельного сектору набуває стратегічного значення.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану зеленої інфраструктури готельної галузі ЄС.

Сучасні умови господарювання в готельній галузі ЄС характеризуються посиленням регуляторного тиску за кількома ключовими напрямками. Директива про корпоративну звітність про сталий розвиток (CSRD), що набула чинності у 2025 році, зобов'язує великі компанії звітувати про викиди Scope 3, що включають проживання персоналу в готелях [2]. Паралельно Директива про зелені заяви (Green Claims Directive) фактично забороняє самодекларацію екологічних переваг без сертифікованого підтвердження [3].

Для операційної діяльності готелів особливого значення набувають також спеціальні нормативні акти. Директива про енергетичну ефективність будівель (EPBD) вимагає контролювати та зменшувати споживання енергії. Рамкова директива про відходи (WFD) зобов'язує скорочувати утворення відходів та заохочує переробку. Схема сертифікації EU Ecolabel встановлює суворі екологічні стандарти для готелів, які прагнуть отримати відповідний знак якості [6].

Центральним стимулом інвестицій залишається Директива ЄС про енергоефективність, яка зобов'язує держави-члени підвищити енергоефективність на 32,5% до 2030 року. За оцінками Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), щорічний обсяг необхідних інвестицій у готельну індустрію ЄС для досягнення цілей сталого розвитку може сягати 6 млрд євро [6].

Попри жорсткий регуляторний тиск, рівень екосертифікації в готельній галузі залишається вкрай низьким. Станом на 2024 рік лише 9,3% європейських готелів мали офіційну екосертифікацію, причому показник суттєво вищий серед великих мережевих готелів порівняно з незалежними підприємствами малого та середнього бізнесу [3].

Географічний розподіл зацікавленості у сталих практиках також нерівномірний. В Австрії понад 75% готелів виявляли зацікавленість у сталих продуктах та послугах, у Німеччині — понад 63%, тоді як середній показник по ЄС не перевищував 50% [4]. Ця різниця відображає не лише рівень обізнаності, а й відмінності в доступі до фінансових інструментів підтримки та інституційної спроможності.

Дрібні незалежні готелі стикаються з непропорційно вищими витратами на сертифікацію відносно свого обороту, що створює структурну нерівність на ринку [3].

Готельна галузь має ЄС чітко визначені орієнтири декарбонізації. Готелям необхідно скоротити вуглецеві викиди на 66% у розрахунку на номер до 2030 року та на 90% — до 2050 року, що вимагає кардинальної перебудови інфраструктури [5]. У провідних країнах ЄС активно впроваджуються такі рішення: теплові насоси (повітряні, ґрунтові, водяні), системи рекуперації тепла, дахові сонячні фотовольтаїчні та термальні установки, системи «розумного» управління будівлею (BMS), LED-освітлення з датчиками присутності, а також накопичувачі енергії [7].

Актуальним трендом при будівництві нових об'єктів стала концепція «three-zero»: нульовий кілометраж будівельних матеріалів, нульові викиди CO₂ та нульові відходи протягом усього життєвого циклу об'єкта [8]. Це

системний підхід, що інтегрує екологічні вимоги ще на стадії проектування, а не обмежується точковими заходами в процесі експлуатації.

Аналіз галузевих джерел дозволяє виокремити шість ключових стратегічних напрямів, що визначають операційну модель готелів у 2026 році [8]:

- гіперлокальність та автентичність: перехід від глобальних ланцюгів постачання до співпраці з місцевими громадами. Передбачає використання локальних продуктів харчування та залучення місцевих майстрів для оформлення інтер'єрів, що мінімізує транспортні викиди;

- розумні технології управління енергією: впровадження систем на основі штучного інтелекту та IoT, які автоматично регулюють освітлення, опалення та кондиціонування залежно від присутності гостя в номері;

- регенеративний туризм: перехід від концепції «не зашкодь» до концепції «зроби краще». Готелі інвестують у відновлення місцевих екосистем, лісовідновлення та проекти, що приносять активну користь навколишньому середовищу;

- економіка замкненого циклу: повна відмова від одноразового пластику та впровадження систем 100% переробки відходів. Особлива увага приділяється мінімізації харчових відходів через аналітику та компостування;

- сертифікація та прозорість: зростання важливості перевірених еко-сертифікатів (Green Key, LEED). Гості вимагають реальних даних про екологічний слід свого перебування, що змушує готелі публікувати детальні звіти;

- зелене будівництво та біофільний дизайн: використання екологічних матеріалів (перероблена деревина, низьковуглецевий бетон) та інтеграція живих рослин у фасад і інтер'єр будівель.

Ці тренди демонструють, що сталість перетворюється з маркетингового інструменту на основу операційної моделі сучасного готелю.

Для підтримки готелів у реалізації зеленої трансформації в ЄС функціонує низка фінансових програм. Основними інструментами підтримки виступають Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Фонд згуртування, програми «Горизонт 2021–2027» та LIFE [6]. Проте доступ до цих інструментів залишається нерівномірним: малі незалежні готелі часто не мають ні адміністративних ресурсів, ні потрібної кваліфікації для участі у конкурсних відборах.

Позитивним прикладом системного подолання цієї проблеми є програма Мальтійської туристичної адміністрації, яка поєднала підтримку міжнародних стандартів сертифікації (Green Key, EU Ecolabel, GSTC) з фінансовими грантами, що покривають до 50% витрат на сертифікацію. Цей досвід розглядається експертами ЄС як модель для інших регіонів із низькою часткою сертифікованих підприємств [9].

Водночас ринковий запит на екологічно відповідальний туризм продовжує зростати: за даними Booking.com, 83% мандрівників надають перевагу сталим варіантам подорожей, а сертифікації Green Key та EU

Ecolabel підвищують ринкову вартість готелів [9]. Це формує додатковий комерційний стимул для інвестицій у зелену інфраструктуру готелів.

Таким чином, зелена інфраструктура готельних підприємств ЄС перебуває на етапі активної трансформації під одночасним впливом посиленого регуляторного тиску, зростаючих споживчих вимог та фінансових стимулів до декарбонізації. Директиви CSRD, EPBD, Green Claims та схема EU Ecolabel сформували комплексну нормативну основу, яка фактично робить екологічну відповідальність обов'язковою умовою ринкової присутності для великих гравців.

Разом з тим виявлено суттєві структурні диспропорції: низький загальний рівень сертифікації, значний розрив між великими мережами та малим готельним бізнесом, нерівномірність географічного охоплення. Без цілеспрямованого державного втручання ці диспропорції ризикують поглибитись, перетворивши регуляторне навантаження на фактор витіснення малих підприємств з ринку.

Перспективними напрямками подолання існуючих бар'єрів є: використання наявних позитивних практик щодо субсидування витрат на сертифікацію, спрощення адміністративного доступу малого бізнесу до фондів ЄС, а також широке впровадження розумних енергетичних систем і концепції «three-zero» при новому будівництві.

Список використаних джерел:

1. Deloitte. Sustainable Carbon Credits Strategy for the Hospitality Industry. Deloitte UK, 2024. URL: <https://www.deloitte.com> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Business Travel News Europe. A new environment: sustainability in corporate accommodation. *Business Travel News Europe*, 2024. URL: <https://www.businesstravelnewseurope.com> (дата звернення: 12.03.2026).
3. EU Tourism Platform. New report highlights unequal access to sustainability certification in European hospitality. *Transition Pathways*, 2024. URL: <https://transition-pathways.europa.eu> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Euronews. Want to stay at a sustainable hotel? These European countries have the most. *Euronews Travel*, 2023. URL: <https://www.euronews.com> (дата звернення: 12.03.2026).
5. World Sustainable Hospitality Alliance. Climate action – reducing emissions across the hospitality industry. *Sustainable Hospitality Alliance*, 2024. URL: <https://sustainablehospitalityalliance.org> (дата звернення: 12.03.2026).
6. Skål Europe. The impact of EU rules for energy efficiency in hotels. *Skål Europe*, 2024. URL: <https://www.skaleurope.org> (дата звернення: 12.03.2026).
7. Winssolutions. Greening the Hospitality Sector: How Europe's Hotels Are Raising the Sustainability Bar. Winssolutions.org, 2025. URL: <https://www.winssolutions.org> (дата звернення: 12.03.2026).
8. Verdant. Hotel Sustainability Trends for 2026: What Every Property Manager Needs to Know. URL: <https://verdant.copeland.com> (дата звернення: 12.03.2026).

9. Interreg Europe. Eco-certification: Promoting sustainable tourism through eco-friendly practices in hotels. *Interreg Europe Good Practices*, 2024. URL: <https://www.interregeurope.eu> (дата звернення: 12.03.2026).

*Снігур К.В., ст. викладач,
Кальний Є.І., здобувач вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В ТУРИЗМІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МІНІМІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Індустрія туризму та гостинності відіграє важливу роль в економічній розвитку, водночас здійснюючи значний вплив на екосистему внаслідок надмірного використання природних ресурсів та створення відходів. З огляду на євроінтеграцію України та відновлення економіки після війни, вітчизняні підприємства туризму та гостинності зіткнулися з викликом зміни економічного розвитку від лінійної до циркулярної економіки.

Згідно з інформацією Європейського агентства з довкілля, галузь туризму створює великий обсяг твердих побутових відходів (ТПВ), яких характеризує чітка сезонність. Дослідження підтверджують, що туристи створюють вдвічі більше відходів на добу, порівняно з місцевими жителями. Наприклад, обсяг ТПВ на одного гостя у готелях Австрії та Німеччини з категорією 2-4 зірки становить приблизно 1,98 кг на ніч [1].

Харчові відходи є великою проблемою для сектору гостинності (HoReCa). За даними Євростату, станом на 2023 рік, загальний обсяг харчових відходів у ЄС становить приблизно 130 кг на рік, при цьому харчові заклади відповідають за 11% або 14 кг на особу [2].

Таблиця 1 – Порівняльні показники генерації відходів у сфері туризму (на основі європейського досвіду).

Показник	Значення
Середня генерація ТПВ місцевим жителем у ЄС	~0,68 – 1,48 кг/добу
Середня генерація ТПВ туристом	~1,25 – 1,98 кг/добу
Частка сектору послуг харчування (HoReCa) у загальних харчових відходах	11%
Частка переробки ТПВ туристичними компаніями (без впровадження спецпрограм)	Низька (переважає захоронення)

Джерело: побудовано автором за даними [2,3]

Вказані дані чітко демонструють, що управління відходами зіткнулося із непропорційно високим навантаженням через діяльність туристів. Вони споживають більше упаковок товарів та генерують більше харчових відходів, ніж ті, хто проводить час вдома. Оскільки звичні комунальні служби можуть

бути неефективними щодо піків туристичних потоків, готелі та ресторани господарства повинні впроваджувати проактивні стратегії циркулярної економіки.

Система екологічного маркування Європейського Союзу (EU Ecolabel) для закладів розміщення повинна стати основним орієнтиром для українських туристичних компаній. Ця система пропонує чіткі стандарти мінімізації відходів, які можуть бути адаптовані в Україні [4]:

1. Запобігання відходам (Waste Prevention): відмови від використання пластику, використання диспенсерів при індивідуальному пакуванні косметичних товарів і використання зворотньої тари при покупках.

2. Обов'язкове сортування: використання контейнерних відділень для роздільного збору відходів у номерах і громадських місцях готелю щонайменше за три види відходів (органічні відходи, папір/картон, пластик/метал/скло відповідно до інфраструктури переробки регіону) [4].

3. Управління харчовими відходами: відповідно до критеріїв Європейського союзу Ecolabel необхідно забезпечити «план зменшення харчових відходів», який передбачає моніторинг залишків і формування оптимальних розмірів порцій на шведських столах [4].

4. Зменшення витрат води та хімікатів: гості можуть отримати нові рушники та постільні білизни за запитом, що значно знижує використання мийних засобів і стічних вод [4].

Для того, щоб українські туристичні компанії могли успішно інтегрувати європейський досвід, вони повинні спочатку провести аудит відходів, щоб визначити морфологічний склад сміття, яке виробляють заклади, використовувати «зелені закупівлі», віддавати перевагу локальним постачальникам, щоб зменшити транспортний слід і обсяг пакування, і інвестувати в навчання персоналу та спілкування з гостями, щоб зробити сортування сміття та раціональне спожив

Впровадження принципів циркулярної економіки та мінімізації відходів у туристичній галузі України є стратегічним кроком, який дозволить компаніям не лише зменшити екологічний вплив, але й оптимізувати операційні витрати. Впровадження критеріїв EU Ecolabel сприятиме інтеграції українського туризму до європейського простору сталого розвитку, а також підвищить привабливість українських DESTINAЦІЙ для екологічно свідомих туристів.

Список використаних джерел:

1. Best Environmental Management Practice in the Tourism Sector. 6 Waste and Waste Water Management in Tourist Accommodation. European Commission: Green Forum. URL: https://green-forum.ec.europa.eu/document/download/65297957-54c3-4974-ab14-6d84e1699224_en?filename=2_PDFsam_BEMP-6-FINAL.pdf

2. Food waste and food waste prevention – estimates. Eurostat: Statistics Explained. 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Food_waste_and_food_waste_prevention_-_estimates

3. Tourism and the environment. Towards a reporting mechanism in Europe. European Environment Agency (EEA) / ETC/ULS Report 01/2018. URL: https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-uls/products/etc-uls-reports/etc-uls-report-01-2018-tourism-and-the-environment-towards-a-reporting-mechanism-in-europe/@@download/file/etc_touerm_report_2018-01.pdf

4. The EU Ecolabel for Tourist Accommodation Services. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/documents/tourist_accommodation_factsheet.pdf

*Шентуха О.М., к.е.н., доцент
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

СТАЛИЙ МАРКЕТИНГ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Туризм є однією з найбільш динамічних галузей світової економіки, що формує значну частку зайнятості, інвестицій та міжнародних економічних зв'язків. Разом з тим інтенсивний розвиток туризму створює низку екологічних та соціальних викликів, що обумовлює необхідність переходу до концепції сталого розвитку галузі.

Сталий туризм передбачає баланс між економічною ефективністю, збереженням природного середовища та соціальним розвитком територій. Він орієнтований на задоволення потреб туристів і місцевих громад без шкоди для майбутніх поколінь [1].

Особливу роль у реалізації цієї концепції відіграє сталий маркетинг, який формує попит на відповідальні туристичні продукти та сприяє впровадженню екологічних стандартів у готельному господарстві.

Сталий маркетинг у туристичній індустрії - це система управління маркетинговою діяльністю підприємств туризму та гостинності, спрямована на створення конкурентоспроможних туристичних продуктів із мінімальним негативним впливом на довкілля та суспільство.

Основними принципами сталого маркетингу в туризмі є:

- екологічна відповідальність туристичних підприємств;
- ефективне використання природних ресурсів;
- підтримка місцевих громад та економік;
- збереження культурної спадщини;
- формування відповідальної поведінки туристів.

Сучасні підходи до сталого туризму базуються на інтеграції економічних, соціальних і природоохоронних компонентів розвитку [1].

Для готельного господарства це означає впровадження енергоефективних технологій, систем управління відходами, використання

локальних продуктів і формування екологічно відповідальної корпоративної культури.

Європейський Союз (ЄС) є одним із світових лідерів у впровадженні концепції сталого туризму. Політика ЄС спрямована на формування конкурентоспроможної, інноваційної та екологічно відповідальної туристичної індустрії.

Однією з ключових ініціатив є програма “Sustainable EU tourism - shaping the tourism of tomorrow”, яка спрямована на підтримку туристичних операторів у переході до сталого та стійкого розвитку [2].

У межах європейської політики сталого туризму використовуються такі інструменти:

1. Екологічні сертифікації. У готельному секторі активно застосовуються міжнародні екологічні стандарти EU Ecolabel, Green Key, Blue Flag. Вони стимулюють готелі впроваджувати екологічні технології, скорочувати використання енергії та води, а також мінімізувати відходи [3].

2. Європейський зелений курс - визначає стратегічний напрям переходу до кліматично нейтральної економіки. Туризм розглядається як важливий сектор для впровадження екологічних інновацій та сталих бізнес-моделей [4].

3. Цифровий та сталий маркетинг. Європейські туристичні оператори активно використовують цифрові маркетингові інструменти для просування сталого туризму: екологічних туристичних маршрутів; популяризації локальних культурних продуктів; розвитку slow-туризму; маркетингу зелених готелів.

Таким чином, сталий маркетинг у ЄС спрямований не лише на просування туристичного продукту, але й на формування відповідального споживання туристичних послуг.

В Україні концепція сталого туризму перебуває на стадії активного формування. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС розвиток туристичної галузі дедалі більше орієнтується на європейські стандарти.

Основними напрямками розвитку сталого маркетингу туризму в Україні є:

1. Екотуризм і зелені садиби. Популярності набувають: сільський туризм; екологічні туристичні маршрути; природоохоронні території. Це сприяє розвитку локальної економіки та збереженню природних ресурсів.

2. Транскордонний туризм. Транскордонна співпраця з країнами ЄС створює можливості для розвитку спільних туристичних маршрутів та сталих туристичних продуктів [5].

3. Відновлення туризму після війни. У сучасних умовах важливим напрямом є формування стратегії сталого відновлення туристичної індустрії України. Вона передбачає розвиток безпечних туристичних територій; відновлення туристичної інфраструктури; впровадження екологічних стандартів у готельному бізнесі.

Дослідники відзначають, що сталий розвиток туризму може стати важливим чинником економічного відновлення країни у повоєнний період [6].

Готельний сектор є ключовим елементом туристичної індустрії, тому саме він відіграє важливу роль у реалізації принципів сталого розвитку.

Основні напрями сталого маркетингу в готельному бізнесі: впровадження енергоефективних технологій; використання відновлюваних джерел енергії; мінімізація харчових відходів; використання локальних продуктів харчування; цифровізація сервісів для зменшення використання ресурсів.

У маркетингових комунікаціях готелі активно використовують концепцію привабливості для екологічно свідомих туристів.

Попри активний розвиток концепції сталого туризму, існує низка проблем:

1. Недостатній рівень екологічної свідомості туристів;
2. Високі витрати на впровадження зелених технологій;
3. Недостатня державна підтримка;
4. Обмежені інвестиційні ресурси туристичних підприємств.

Для України додатковими викликами є наслідки війни, руйнування туристичної інфраструктури та зниження туристичних потоків.

Сталий маркетинг туризму та готельного господарства є важливим інструментом формування конкурентоспроможної туристичної індустрії в умовах глобальних екологічних викликів. Досвід Європейського Союзу демонструє ефективність комплексного підходу до розвитку сталого туризму, який включає екологічні стандарти, інноваційні маркетингові стратегії та державну підтримку.

Для України впровадження принципів сталого маркетингу є важливим фактором інтеграції до європейського туристичного простору та відновлення туристичної галузі у повоєнний період. Подальший розвиток сталого туризму потребує активної співпраці держави, бізнесу та місцевих громад, а також використання сучасних цифрових маркетингових інструментів.

Список використаних джерел:

1. Лебедев І. Сталий розвиток туризму : досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. №3(67). С. 162-173. URL: https://journals.urau.ua/vsed_oneu/article/view/170301/170195 (дата звернення 15.03.2026 р.)
2. Sustainable EU tourism – shaping the tourism of tomorrow. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/transition-eu-tourism/sustainable-eu-tourism-shaping-tourism-tomorrow_en (дата звернення 15.03.2026 р.)
3. Буряк В.Г., Сорокіна А.М. Європейські ініціативи та стандарти сталого туризму. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. №1(11). С.837-848. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/cc62bfb7-8123-47f5-aef5-6220ed7a973a/content> (дата звернення 15.03.2026 р.)
4. Атаманчук З.А. Туризм в Європейському Союзі задля сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2024. №2(54). С. 191-202. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/16145/16040> (дата звернення 15.03.2026 р.)

5. Корольчук Л. Розвиток сталого туризму в Україні в умовах війни. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. Випуск 7. Номер 2. С.18-26. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2023.02.018> (дата звернення 15.03.2026 р.)

6. Слатвінська Л. Сучасний стан та перспективи розвитку суб'єктів туристичної діяльності в Україні. *Економічні горизонти*. 2023. №4(26). URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291960](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291960) (дата звернення 15.03.2026 р.).

*Vorobiova O.A., PhD (Economics), senior research fellow,
State Organization «Institute of Market and
Economic&Ecological Researches of NAS of Ukraine»,
Odesa, Ukraine*

REHABILITATION TOURISM: CONCEPTUAL PROVISIONS AND ITS STRUCTURAL PLACE IN THE OVERALL TOURISM SYSTEM

Rehabilitation tourism (hereinafter referred to as RT) has emerged as a distinct field of both academic inquiry and practical application at the intersection of the concepts of rehabilitation and tourism. Within the Ukrainian legal framework, rehabilitation is defined by the Law of Ukraine “*On Rehabilitation in the Field of Health Care*” [4], while its specific types are further elaborated in the Law “*On Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine*” [5], highlighting the inherently multidisciplinary nature of rehabilitation activities. The concept of tourism is established in the Law of Ukraine “*On Tourism*” [6]. Taken together, these definitions provide a legal and conceptual foundation for the interpretation of RT.

In recent years, the term has increasingly appeared in Ukrainian academic discourse [2; 7; 8; 9]. However, despite the growing body of research, there is still no consistent terminological framework or clearly defined position of RT within the overall structure of tourism. In Ukrainian scholarly literature, it is often addressed in a fragmented manner or equated with medical or wellness tourism, which creates conceptual ambiguity and hinders the development of coherent policy and market structures.

In countries with well-developed healthcare systems, rehabilitation and prevention are widely recognized as integral components of modern medicine. Countries such as Germany, Turkey, Thailand, India, and the United Arab Emirates, supported by both public and private investment, offer advanced rehabilitation services based on established standards and accumulated expertise [7]. In these contexts, rehabilitation is treated as both an integral and relatively autonomous component of medical tourism, characterized by its own specific features, risks, and opportunities. It encompasses a broad range of services aimed at functional recovery, adaptation, and the improvement of quality of life for individuals traveling for rehabilitation purposes.

At the same time, the term “rehabilitation tourism” is largely absent from international academic discourse. Foreign scholars typically conceptualize rehabilitation as part of medical tourism, with a stronger emphasis on wellness-oriented approaches. From this perspective, RT can be situated within the broader category of health tourism, which includes two major subcategories - wellness tourism and medical tourism - according to the classification framework of the UN Tourism [10]. This organization also provides widely accepted definitions of health, wellness, and medical tourism [11], which can serve as a reference point for conceptualizing RT.

Although the term RT is not explicitly used in international regulatory frameworks, the underlying practices are effectively implemented within medical and health tourism, as well as within broader health recovery and well-being programmes. This suggests not the absence of the phenomenon itself, but rather a different logic of its conceptualization. In this regard, the identification of RT as a distinct category may be interpreted as an adaptation of international experience to the specific conditions of Ukraine, particularly in the context of post-war recovery.

In light of the above, RT can be defined as an independent segment of tourism activity that emerges at the intersection of medical and health tourism, yet is not reducible to either. It is oriented toward restoring an individual’s physical, psychological, and social functioning through an integrated combination of clinical, psychosocial, and recreational practices implemented in destinations with favorable natural conditions.

This approach encompasses both medical interventions (e.g., physical rehabilitation, recovery from diseases and injuries) and non-medical support programmes (e.g., stress management, trauma recovery, psychological stabilization, and resocialization), regardless of the presence of disability, formal diagnosis, or chronic conditions. Unlike medical tourism, which primarily focuses on diagnosis and treatment, and wellness tourism, which is predominantly preventive and recreational, RT integrates clinically oriented recovery interventions with long-term psychosocial and adaptive practices. Its defining feature is a focus not on treatment or prevention per se, but on achieving sustainable recovery and functional reintegration.

Accordingly, RT is characterized by several specific operational features, including: cross-sectoral coordination between healthcare providers and tourism and recreational services; a clinically informed programme design; the need for specialized infrastructure; the involvement of multidisciplinary professionals (e.g., rehabilitation specialists, psychologists, occupational therapists, adaptive sports instructors); and longer durations of stay compared to conventional tourism products. RT also relies on destinations offering favorable natural, climatic, cultural, or social environments for recovery, which necessitates a strategic approach to service development at the regional policy level.

Given its multifaceted nature, the objectives and motivations underlying RT are diverse. These include access to medical services unavailable or unaffordable in the place of residence; undergoing advanced or specialized procedures; recovery from illnesses or injuries; disease prevention; improvement of overall physical and

mental well-being; and psychological restoration. In many cases, participation in rehabilitation programmes reflects a combination of medical necessity and a broader aspiration to enhance quality of life, which in turn shapes the organization and marketing of services within this segment.

The development of the RT services market is critically dependent on the institutional and regulatory framework. In Ukraine, however, legal regulation remains fragmented: key legislative acts - such as the Laws “*On Health Care*”, “*On Resorts*”, and “*On Tourism*” - address only particular aspects of this field and do not provide a comprehensive definition or standardized framework for RT.

The Law of Ukraine “*On Tourism*” distinguishes such a unifying term as “medical and health-improving tourism” [9] (however, this undifferentiated category contrasts with the conceptual separation of medical tourism and wellness tourism adopted in international frameworks). More broadly, the classification of tourism types within the Law appears conceptually inconsistent and misaligned with international approaches. Specifically, it combines heterogeneous classification criteria - such as target groups, motivations, geographic characteristics, and modes of organization or travel - within a single undifferentiated list, without a clear hierarchical structure or internal logic.

In line with established international approaches [1; 3; 10; 11], a more consistent classification of tourism can be structured across three analytical levels.

First, by primary motivation (as the core classification criterion), including recreational, cultural, medical (as distinct from the broader “health tourism”), rehabilitation (as a separate subcategory), religious, sports, adventure, environmental, educational, business, gastronomic, agritourism, and related forms.

Second, by the spatial and natural characteristics of destinations, such as coastal, mountain, rural, urban, steppe, or forest environments.

Third, by organizational and market-related parameters - such as the mode of organization (organized or independent travel), modes of transport (car, water, walking, cycling, etc.), and target groups (children, families, older adults, persons with disabilities). Importantly, these dimensions should be treated as market segments rather than primary classification categories.

This approach avoids the conflation of heterogeneous criteria - motivational, spatial, and organizational - that is characteristic of the current legislative framework in Ukraine, and instead provides a clear and logically structured hierarchy. It also creates a methodological basis for identifying and integrating new segments, including RT, without undermining the internal coherence of the overall classification system.

With regard to rehabilitation tourism specifically, its classification may be developed along several complementary dimensions. These include: the primary rehabilitation objective (medical, psychological, or social); the mechanism of intervention (nature-based, physically active, or integrated biopsychosocial approaches); target groups (e.g., military personnel, veterans, children, older adults, persons with disabilities); duration and intensity (short- and long-term programmes); spatial organization (facility-based centres, route-based programmes, or cluster models); and the types of environments involved (forest,

aquatic, climatic, steppe, or coastal areas). Such a multidimensional framework highlights that RT should not be understood as a single type of tourism activity, but rather as a system of diverse forms requiring differentiated infrastructure, standards, and management approaches.

The inclusion of RT among the priority areas of state tourism policy, as defined in Article 6 of the Law of Ukraine “*On Tourism*” [6], appears both justified and necessary. At present, the Law identifies priorities such as the development of inbound and domestic tourism, as well as rural and ecological (green) tourism. However, this formulation requires revision in light of current socio-economic challenges. The integration of RT into the list of policy priorities would not only address the needs of post-war recovery, but also support the emergence of a new service cluster, stimulate the development of local communities, resorts, and nature-based destinations, and align national policy with international trends. Furthermore, the Law should explicitly incorporate requirements related to accessibility, particularly in the context of inclusive and adaptive tourism, which is likely to become increasingly important in the post-war period.

As noted above, the term RT is not formally recognized in international regulatory frameworks. Nevertheless, global practice demonstrates that institutional support - at national, regional, and supranational levels, including within EU programmes - significantly enhances the development of rehabilitation-oriented models. Within the European Union, numerous initiatives, research projects, and policy instruments closely correspond in substance to the concept of RT. In particular, EU policy increasingly emphasizes the integration of tourism with ecosystem-based approaches and broader well-being frameworks, rather than limiting rehabilitation to a strictly clinical interpretation. Ongoing investment in institutions with rehabilitation functions reflects a broader institutional trend toward the convergence of medical rehabilitation and sustainable tourism development.

In the context of the growing demand for population rehabilitation in Ukraine driven by the consequences of military conflict, the emergence of RT as a distinct segment acquires not only economic relevance but also broader socio-strategic importance. Its development can be viewed both as a mechanism for restoring human capital and as a potential driver of regional economic growth, particularly in areas endowed with significant natural and recreational resources.

Overall, RT can be conceptualized as an interdisciplinary segment of tourism that operates at the intersection of medical, social, and recreational practices and is oriented toward the restoration of human potential. Its recognition as an independent category within a motivation-based classification framework helps to address existing inconsistencies in tourism typologies and brings national approaches closer to international standards. At the same time, the absence of a comprehensive regulatory framework and unified terminology continues to constrain the development of this segment in Ukraine, a challenge that is especially acute in the context of post-war recovery. In this regard, the establishment of a dedicated institutional framework and the integration of RT into state policy

priorities appear to be key prerequisites for its development as an instrument of socio-economic and humanitarian stabilization.

References

1. Batista e Silva F. et al. A new European regional tourism typology // *Annals of Tourism Research*. 2020. Art. 103077. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160738320302218>
2. Dvorska I. V. Medical and rehabilitation tourism post-war restoration Ukraine // *Scientific innovations and advanced Technologies*. 2024. No. 12(40). P. 240–247. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/17484> (in Ukrainian)
3. Eurostat. *Tourism methodology*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/methodology>
4. Law of Ukraine “On rehabilitation in the field security health” dated 03.12.2020 No. 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20> (in Ukrainian)
5. Law of Ukraine “On rehabilitation persons with disabilities in Ukraine” dated 06.10.2005 No. 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (in Ukrainian)
6. Law of Ukraine “On tourism” dated 15.09.1995 No. 324/95-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-Bp> (in Ukrainian)
7. Pashkov V., Harkusha A., Gnedyk Y. Rehabilitation tourism as a part of medical tourism // *Acta Balneologica*. 2018. No. 1. P. 48–53. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16203>
8. Prochan A. O. Socio-economic influence medical and rehabilitation tourism on regional development in conditions wars // *Industry tourism and hospitality in Central and Eastern Europe*. 2024. No. 10. DOI: 10.32782/tourismhospcee-10-4. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1550> (in Ukrainian)
9. Senichkina E. R. The State of the Tourism Potential of Medical Rehabilitation and Health Tourism in Ukraine // *Geography and tourism: materials All - Ukrainian Scientific - Practical Conference*. Kharkiv: KhNPU named after G. S. Skovoroda, 2023. pp. 681–683. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/senichkina.htm (in Ukrainian)
10. UN Tourism. *Glossary of tourism terms*. URL: <https://www.untourism.int/glossary-tourism-terms>
11. World Tourism Organization. *UNWTO tourism definitions*. Madrid: UNWTO, 2019. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420858>

СЕКЦІЯ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*Бельська Т. В., д. держ. упр., професор,
Радіонов В. С., аспірант
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна*

РЕМІНЕРАЛІЗАЦІЯ ҐРУНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ БАЗАЛЬТОВОГО БОРОШНА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Стан ґрунтів є одним із ключових факторів стабільності аграрних систем та продовольчої безпеки. Однак у багатьох країнах світу, включаючи Україну, спостерігається поступове виснаження ґрунтів, зниження вмісту мікроелементів та погіршення їх фізико-хімічних властивостей.

Ситуація ускладнюється глобальними кліматичними змінами, інтенсивним землекористуванням і техногенним навантаженням. Додатковим фактором екологічного тиску стали воєнні дії, які призводять до масштабних руйнувань природних ландшафтів, деградації ґрунтів та збільшення викидів парникових газів. Окрім безмежних страждань і жаху, Україна також зазнала руйнувань природного ландшафту. Незважаючи на те, що Україна займає менше 6 % території континенту, вона є домом для третини європейського біорізноманіття. Але війна посилила тиск на понад тисячу видів тварин, рослин і грибів, що перебувають під загрозою зникнення. За оцінками міжнародних досліджень, сумарні викиди парникових газів, пов'язані з війною в Україні, вже перевищили 311 млн тонн CO₂-еквіваленту [1]. У цих умовах особливо актуальним стає пошук екологічно безпечних технологій відновлення ґрунтів.

Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує методи ґрунтознавства, агроекології та аналізу сталого розвитку аграрних систем.

Основною метою дослідження було оцінити потенціал використання базальтового борошна як природного мінерального поліпшувача ґрунтів у контексті сучасних європейських екологічних стратегій та практик сталого землеробства.

У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, аналіз наукової літератури та міжнародних досліджень, присвячених ремінералізації ґрунтів, технології enhanced rock weathering та використанню кам'яного борошна в аграрному виробництві. Ще в ХІХ столітті Юліус Хенсель у книзі «Хліб з каміння» доводив, що «Кам'яне борошно» – ключ до здорової родючості без хімії [2]. Також проведено порівняльний аналіз практик використання базальтових мінералів у різних країнах, включаючи Польщу, Канаду та Бразилію.

Окрему увагу приділено аналізу нормативно-правових документів та стратегічних програм Європейського Союзу, зокрема політики European Green Deal, стратегії EU Soil Strategy for 2030 та продовольчої ініціативи Farm to Fork Strategy. Це дозволило оцінити відповідність технологій ремінералізації ґрунтів сучасним європейським підходам до сталого управління земельними ресурсами.

Крім того, у роботі застосовано аналітичний метод оцінки мінерального складу базальтового борошна, а також узагальнення даних щодо його впливу на фізико-хімічні властивості ґрунтів, доступність мікроелементів для рослин та можливості стабілізації важких металів у ґрунтовому середовищі. Важливим елементом дослідження стало також узагальнення наукових результатів щодо здатності подрібнених силікатних порід зв'язувати атмосферний CO₂ у процесі прискореного вивітрювання.

Одним із перспективних напрямів є використання природних мінеральних матеріалів, зокрема базальтового борошна, яке містить широкий спектр макро- та мікроелементів. В умовах сучасних кліматичних викликів особливого значення набуває реалізація екологічних стратегій Європейського Союзу, зокрема European Green Deal, яка передбачає трансформацію економіки Європи у напрямі кліматичної нейтральності до 2050 року. Одним із ключових напрямів цієї політики є відновлення природних ресурсів, у тому числі ґрунтів, що розглядаються як стратегічний елемент продовольчої безпеки та стабільності агроecosистем. У межах цієї стратегії особлива увага приділяється впровадженню природоорієнтованих технологій (nature-based solutions), здатних одночасно покращувати стан ґрунтів і зменшувати викиди парникових газів.

Важливим документом Європейського Союзу у сфері охорони земельних ресурсів є EU Soil Strategy for 2030, яка ставить за мету досягнення здорового стану всіх ґрунтів Європи до 2050 року. Стратегія передбачає зменшення деградації ґрунтів, відновлення родючості, підвищення вмісту органічної речовини та розвиток систем моніторингу здоров'я ґрунтів. У цьому контексті застосування природних мінеральних матеріалів, зокрема подрібнених базальтових порід, розглядається як перспективний інструмент відновлення мінерального балансу ґрунтів та підтримки їх біологічної активності.

Питання сталого землеробства розкривається у рамках Farm to Fork Strategy, що спрямована на формування більш екологічно збалансованих продовольчих систем. Стратегія передбачає зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, підвищення частки органічного виробництва та покращення харчової якості аграрної продукції. У цьому контексті технології ремінералізації ґрунтів із використанням природних мінеральних матеріалів можуть відігравати важливу роль у підтримці природних біогеохімічних циклів та зменшенні залежності від синтетичних агрохімікатів.

Сучасні дослідження також підкреслюють потенціал технології enhanced rock weathering як одного з інструментів кліматичної політики Європейського Союзу, що відповідає цілям EU Climate Law. Завдяки прискореному вивітрюванню силікатних порід відбувається довготривале зв'язування

атмосферного CO_2 у формі стабільних мінеральних сполук. Таким чином, технологія поєднує агрономічні та кліматичні ефекти, сприяючи одночасно підвищенню родючості ґрунтів і зменшенню концентрації парникових газів в атмосфері.

Одним із прикладів практичної реалізації таких підходів в Україні є використання базальтового борошна, зокрема продукту компанії ГЕОДАР, який є природним мінеральним матеріалом вулканічного походження. Базальтове борошно містить широкий спектр макро- та мікроелементів і функціонує як природний мінеральний кондиціонер ґрунту, що активує біологічні процеси, покращує структуру ґрунтів та підвищує стійкість рослин до стресових факторів [2].

Подрібнення базальтової породи значно збільшує площу реакційної поверхні мінералів, що сприяє прискоренню природних геохімічних процесів вивітрювання та поступовому вивільненню поживних елементів у ґрунт. Завдяки цьому базальтове борошно може розглядатися як перспективний інструмент регенеративного та кліматично стійкого землеробства, що відповідає сучасним європейським підходам до управління ґрунтовими ресурсами [2].

Основною особливістю базальтового борошна є високий вміст мікроелементів, необхідних для розвитку рослин. До його складу входять: залізо, магній, кальцій, кремній, калій, мікроелементи (Mn, Zn, Cu тощо). Завдяки повільному вивільненню мінералів у ґрунті базальтове борошно забезпечує тривалу ремінералізацію та сприяє формуванню стабільної ґрунтової структури.

У багатьох країнах, зокрема в Польщі, Канаді та Бразилії, цей матеріал активно використовується в органічному землеробстві для покращення якості ґрунтів і підвищення врожайності культур.

Одним із нових напрямів використання подрібнених гірських порід у сільському господарстві є технологія Enhanced Rock Weathering (ERW). Суть цієї технології полягає у внесенні подрібнених силікатних порід у ґрунт для прискорення природних процесів хімічного вивітрювання. У результаті відбуваються два ключові процеси: збагачення ґрунту мінеральними елементами та довгострокове зв'язування атмосферного CO_2 . Дослідження показують, що застосування цієї технології може збільшити врожайність культур у середньому на 15 % уже в перший рік використання [3].

Таким чином, ERW поєднує аграрні та кліматичні ефекти, що робить її перспективним інструментом сталого розвитку сільського господарства.

Мінеральний склад ґрунтів безпосередньо впливає на харчову цінність сільськогосподарської продукції. Одним із найбільш важливих мікроелементів є залізо. Залізо виконує ключову функцію в організмі людини, входячи до складу гемоглобіну та забезпечуючи транспорт кисню до клітин. Дефіцит цього елемента є однією з найпоширеніших форм мікронутрієнтної недостатності.

За даними досліджень, в Україні дефіцит заліза спостерігається у значної частини населення, особливо серед дітей і вагітних жінок. Однією з

причин цієї проблеми є зниження вмісту біодоступних мікроелементів у ґрунтах. Якщо ґрунт бідний на мінерали, рослини також накопичують меншу їх кількість, що впливає на харчову якість продуктів. Базальтове борошно може виступати джерелом природних мікроелементів, включаючи залізо, яке поступово переходить у доступні для рослин форми.

Окремим напрямом досліджень є використання кам'яного борошна для стабілізації важких металів у ґрунтах. Забруднення ґрунтів такими елементами, як свинець, кадмій, нікель і хром, є серйозною екологічною проблемою. Ці метали можуть накопичуватися в рослинах і потрапляти до харчових ланцюгів.

Наукові дослідження показують, що кам'яне борошно може адсорбувати іони важких металів, підвищувати рН ґрунту, зменшувати рухливість токсичних елементів, сприяти формуванню стабільних мінеральних комплексів [4].

Таким чином, базальтове борошно може використовуватися як екологічно безпечний інструмент ремедіації забруднених ґрунтів. Базальт має широке застосування не лише у сільському господарстві, але й у високотехнологічних галузях. Зокрема, з базальтової породи виробляють базальтове волокно, яке використовується в будівництві, автомобільній промисловості та аерокосмічній техніці. Сучасні технології дозволяють отримувати надтонкі волокна діаметром близько 5 мікрон, які характеризуються високою міцністю, термостійкістю та екологічністю. Очікується, що до 2030 року попит на базальтове волокно лише в автомобільній галузі може перевищити 320 тис. тонн на рік [5].

Україна має значні запаси базальтових порід, що створює сприятливі умови для розвитку технологій ремінералізації ґрунтів. Використання базальтового борошна може сприяти: підвищенню родючості ґрунтів, зменшенню залежності від хімічних добрив, покращенню якості аграрної продукції, підвищенню екологічної стійкості агроecosистем.

Крім того, нові регуляторні ініціативи Європейського Союзу [6] щодо моніторингу стану ґрунтів та обмеження деградації земель підсилюють актуальність впровадження таких технологій.

Погіршення стану ґрунтів та зниження їх мінеральної забезпеченості є серйозною проблемою сучасного сільського господарства. Використання базальтового борошна як природного мінерального поліпшувача може стати ефективним інструментом ремінералізації ґрунтів і підвищення їх родючості. Технологія enhanced rock weathering поєднує агрономічні та кліматичні ефекти, забезпечуючи як покращення продуктивності культур, так і довгострокове вилучення CO₂ з атмосфери.

Застосування базальтових мінералів також має потенціал для стабілізації важких металів у ґрунтах та підвищення харчової цінності аграрної продукції. У перспективі розвиток таких технологій може стати важливим елементом сталого розвитку аграрного сектору та відновлення деградованих земель.

Список використаних джерел:

1. From fossil fuelled tanks to wildfires: How Russia's war on Ukraine is destroying the planet. URL: https://www.euronews.com/2026/02/24/from-fossil-fuelled-tanks-to-wildfires-how-russias-war-on-ukraine-is-destroying-the-planet?fbclid=IwY2xjawQjzNBleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFXUXlhMWtmYmNyNHZqUHA3c3J0YwZhcHBfaWQQMjlyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHmeAji1yYyI590EXrhoRTpqBKzFIniFKRb6r7YI93xEXpODXMLXmCCZxeSDz_aem_migSc_2u0Az42vvBYBbSdw
2. ГЕОДАР. Вперше в Україні справжнє базальтове мука від вітчизневого виробника. URL: <https://geodar.info/>
3. Hamkalo Z. Ecological soil quality: theoretical and methodological approaches to its estimation // Proceedings of the International Scientific and Practical Conference “Innovative Aspects of Soil Fertility Preservation and Improvement in War and Post-War Periods”, dedicated to the 60th anniversary of the long-term stationary experiment of the Institute of Agriculture of Carpathian Region of NAAS (Obroshyne, September 18, 2025). Obroshyne–Lviv, 2025. 272 p. (P.47-52). DOI: 10.32636/9786178433109/1
4. Upgrading mineral by-products through soil remineralization improves sustainable agriculture and circular economy outcomes 2025. Vol. 6. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s43621-025-01804-7>
5. Базальт – золото України під ногами 2025. URL: <https://nadra.info/2025/04/volodymyr-khaustov-basalt-is-the-gold-of-ukraine-underfoot-epravda/>
6. Європейський Зелений Курс URL: https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwhtWvBhD9ARIsAOP0Goh7fuggOlKNfGEcB7a9jV4u2Sf_NFpGtr8MBXqeviFYfbxpPojo5wsaAgYbEALw_wcB

*Бондар-Підгурська О.В., д.е.н., професор,
Заріцький Н.І., здобувач вищої освіти,
Дударик А.С., здобувачка вищої освіти,
Чубар Н.С., здобувачка вищої освіти
Полтавський університет економіки і торгівлі,
м. Полтава, Україна*

ІМІДЖ І РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНДИКАТОРИ УПРАВЛІННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобалізації, нестабільності економічних процесів, технологічних змін, воєнних конфліктів та інших кризових явищ підприємства змушені адаптуватися до постійних викликів і загроз, а також вирішувати питання забезпечення їх конкурентоспроможності.

Ефективне управління конкурентоспроможністю підприємства в таких умовах передбачає не лише необхідність оптимізації внутрішніх процесів,

але й формування стійких стратегічних переваг. Серед важливих індикаторів, що відображають здатність підприємства успішно функціонувати та розвиватися у складному середовищі особливе місце займають імідж підприємства та його резильєнтність. Європейський досвід свідчить, що інтеграція принципів сталого розвитку сприяє підвищенню ефективності управління підприємствами [1].

Імідж є складним багатовимірним поняттям, яке охоплює сукупність уявлень, оцінок та асоціацій, що формуються у свідомості споживачів, партнерів, інвесторів та інших зацікавлених сторін щодо діяльності підприємства. Позитивний імідж створює сприятливі умови для розвитку підприємства, оскільки підвищує рівень довіри до бренду, сприяє розширенню клієнтської бази та полегшує вихід на нові ринки.

Формування та підтримка іміджу підприємства залежить від низки чинників, серед яких важливу роль відіграють якість продукції або послуг, ефективність маркетингової політики, корпоративна культура, соціальна відповідальність бізнесу, а також рівень професіоналізму персоналу.

Нині інформаційне середовище чинить значний вплив на імідж підприємства, що потребує врахування таких факторів, як цифрові комунікації, соціальні мережі та онлайн-репутація. Крім того, під час формування та підтримки іміджу фахівці підприємств мають освоювати такі напрями, принципи та фактори як комунікація з клієнтами, репутація, корпоративна культура, а умовах військових загроз – адаптація, довіра, прозорість [2].

В умовах високої конкуренції позитивний імідж стає стратегічним ресурсом підприємства, а потужний бренд сприяє активізації процесів залучення інвестицій, утриманню клієнтів і довгостроковим партнерським відносинам. Крім того, позитивна репутація допомагає підприємству зменшувати негативний вплив кризових ситуацій, оскільки довіра з боку суспільства та споживачів підвищує лояльність до бренду навіть у складні періоди. Тобто, імідж підприємства можна розглядати як одночасно як важливий індикатор і чинник ефективності управління конкурентоспроможністю, що відображає рівень його адаптації до ринкового середовища та здатність формувати стійкі конкурентні переваги. Зауважимо, що воєнний стан суттєво змінює вимоги до іміджу підприємств, перетворюючи його на чинник виживання та довіри, коли особливо важливими стають надійність, соціальна відповідальність, «динамічна стабільність» [3].

Проте, імідж багато в чому залежить від резильєнтності (resilience), яка характеризує здатність підприємств протистояти кризам, адаптуватися до змін і швидко відновлювати свою діяльність після негативних впливів. Резильєнтність підприємства включає не лише здатність протистояти зовнішнім викликам, але й уміння прогнозувати можливі ризики та запобігати їх негативним наслідкам.

В нинішніх умовах імідж підприємства виступає важливим нематеріальним активом, який формує довіру клієнтів, партнерів, інвесторів,

тоді як резильєнтність характеризує його здатність ефективно протидіяти кризовим ситуаціям, адаптуватися до змін і швидко відновлюватися після негативних впливів. Саме поєднання позитивного іміджу та високого рівня організаційної стійкості забезпечує підприємству конкурентні переваги у довгостроковій перспективі.

Основними складовими резильєнтності підприємства є організаційна гнучкість, інноваційний потенціал, ефективне управління ризиками, наявність стратегічного планування та здатність до швидкого прийняття управлінських рішень. Важливим фактором формування резильєнтності також є розвиток людського капіталу, адже кваліфікований персонал здатний ефективно реагувати на нестандартні ситуації та знаходити нові можливості для розвитку підприємства. Особливого значення резильєнтність набуває в умовах глобальних криз, економічної нестабільності та геополітичних загроз. Підприємства, які володіють високим рівнем резильєнтності, мають більшу здатність адаптуватися до змін ринкового середовища, швидше відновлювати виробничі процеси та зберігати стабільність діяльності, навіть, у кризових ситуаціях. Водночас, резильєнтність підприємства пов'язана з ефективною системою управління, яка включає механізми стратегічного аналізу, прогнозування ризиків, диверсифікації ресурсів і впровадження нововведень. Саме такі підходи дозволяють забезпечувати підприємствам довгострокову «динамічну стабільність» і конкурентоспроможність [4-5].

Очевидним стає той факт, що імідж і резильєнтність підприємства є взаємопов'язаними характеристиками, які взаємно підсилюють одна одну. З одного боку, позитивний імідж підприємства сприяє підвищенню його стійкості до кризових ситуацій, оскільки довіра клієнтів, партнерів та інвесторів створює додаткові ресурси для подолання складних періодів. З іншого боку, висока резильєнтність підприємства дозволяє підтримувати його «динамічну стабільність», що позитивно впливає на його репутацію та імідж. Наприклад, підприємства, які демонструють ефективне управління кризами, швидко адаптацію до змін і відповідальне ставлення до соціальних і економічних викликів, формують позитивний імідж у суспільстві. Вони сприймаються як надійні партнери та гідні роботодавці, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності. Важливу роль відіграють нині прозорість діяльності підприємства, комунікація з громадськістю та відповідальне ставлення до соціальних проблем, що створює довіру до підприємства та підсилює його репутацію на ринку.

Отже, імідж і резильєнтність є взаємопов'язаними категоріями, які формують основу конкурентоспроможності підприємства. Стійкий імідж сприяє збереженню довіри, навіть, у кризових ситуаціях, а резильєнтність забезпечує «динамічну стабільність» функціонування підприємства. Інтеграція ж принципів сталого розвитку дозволяє досягти синергії між економічними, соціальними та екологічними результатами діяльності та забезпечити конкурентоспроможність у довготерміновій перспективі попри нові виклики та загрози (рис. 1).

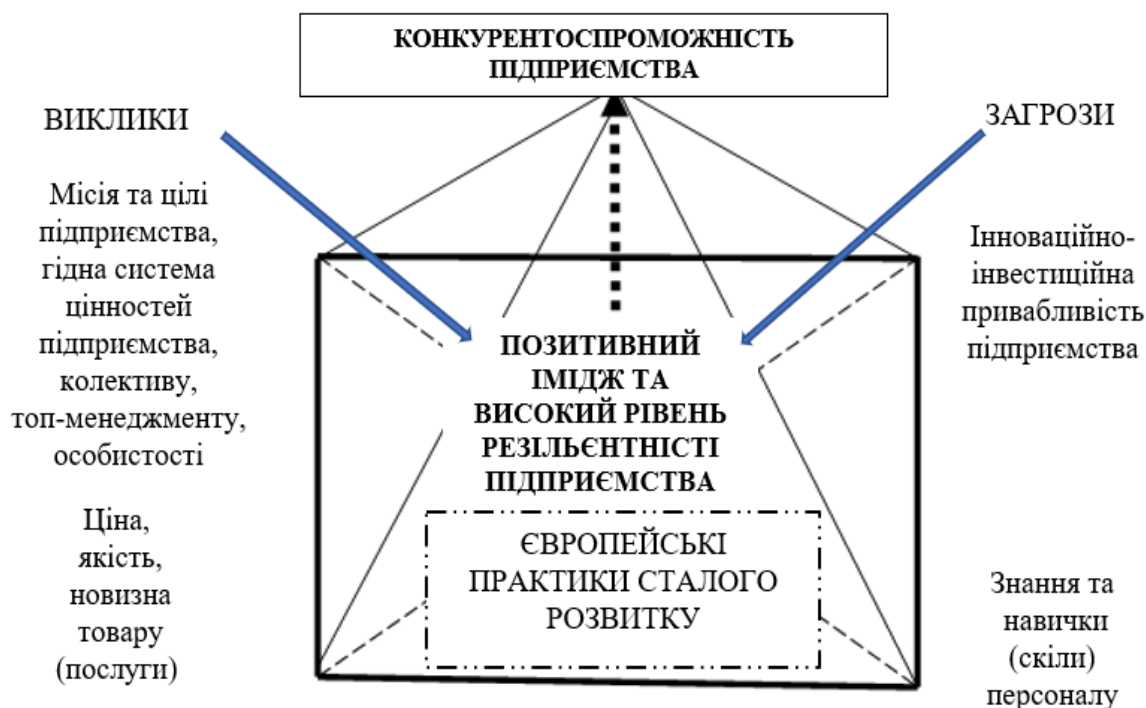

Рисунок 1 – Схема формування та підтримка позитивного іміджу та високого рівня резильєнтності підприємства як індикаторів його конкурентоспроможності на засадах використання Європейських практик сталого розвитку

Джерело: удосконалено авторами на основі опрацювання інформаційних ресурсів [5-6].

Так, в нинішніх умовах активного впливу викликів і загроз для підтримки високого рівня іміджу та резильєнтності вітчизняним підприємствам варто застосовувати Європейські практики сталого розвитку:

- 1) ESG-підходи (Environmental, Social, Governance), а саме: екологічну відповідальність (зменшення викидів CO₂, енергоефективність); соціальну відповідальність (умови праці, інклюзія, рівність); корпоративне управління (прозорість, етика, антикорупція);
- 2) корпоративну соціальну відповідальність (CSR), зокрема підтримку громад і соціальних ініціатив; розвиток працівників; етичний бізнес та партнерство;
- 3) циркулярну економіку (Circular Economy): повторне використання ресурсів; переробку відходів; мінімізацію виробничих втрат; екодизайн продукції;
- 4) Зелену економіку (Green Economy): використання відновлюваних джерел енергії; зниження екологічного навантаження; розвиток екологічних технологій;
- 5) цифрову трансформацію – автоматизацію бізнес-процесів; використання Big Data та AI; цифрові платформи управління; розвиток smart-виробництва;
- 6) управління ризиками та резильєнтність, а саме антикризові стратегії; диверсифікація діяльності; адаптивне управління; забезпечення безперервності бізнесу (business continuity planning);
- 7) інноваційний розвиток – впровадження нових технологій; підтримка R&D; стартап-екосистеми; співпраця з університетами;
- 8) енергоефективність і декарбонізацію – зменшення споживання енергії; перехід на чисту енергію;

кліматичну нейтральність (carbon neutrality); 9) прозору звітність і стандарти: нефінансову звітність; ESG-звіти; міжнародні стандарти (GRI, SASB, EU Taxonomy); 10) бенчмаркінг і рейтинги сталості: Dow Jones Sustainability Index; FTSE4Good; ESG-рейтинги; 11) партнерства та інтеграцію в глобальні ініціативи: участь у програмах ЄС; державно-приватне партнерство; міжнародні екологічні проекти; 12) орієнтацію на сталий ланцюг постачання: відповідальні постачальники; екологічну логістику; контроль якості та етичності виробництва [7].

Отже, формування позитивного іміджу та розвиток резильєнтності повинні стати важливими складовими стратегічного управління підприємством, спрямованого на забезпечення його конкурентоспроможності та стійкого розвитку. При цьому, Європейські практики сталого розвитку доводять необхідність комплексного підходу до управління підприємствами, що поєднує економічні, соціальні та екологічні його аспекти, і дозволяє підтримувати високий рівень його іміджу та резильєнтності. Ефективне формування та підтримка іміджу, і розвиток резильєнтності підприємства є сенс розглядати як взаємодоповнюючі індикатори його стратегії конкурентоспроможності на засадах сталого розвитку. Вищевикладене передбачає використання ESG-підходів і корпоративну соціальну відповідальність, що забезпечить прозорість бізнесу та підвищить довіру до компаній; цифрову трансформацію – сприятиме підвищенню ефективності та соціальної стійкості підприємств; Зелену економіку та інновації – впровадження екологічних технологій і ресурсозбереження, а також ефективну систему оцінювання сталості, котра дозволить порівнювати підприємства та визначати їх конкурентні позиції.

Список використаних джерел:

1. Калініченко Л.Л. Європейські практики сталого розвитку підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2025. № 89. С. 26-36. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330584> (дата звернення: 18.03.2026).
2. Рожко В. І. Теоретичні та практичні аспекти формування іміджу підприємства. *Проблеми економіки*. 2023. № 2 (56). С. 168–175. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-2-168-175> (дата звернення: 18.03.2026).
3. Кудінова М. М., Карачевцева О. А., Міщенко А. С. Імідж як інструмент менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Вип. 87. С. 145–146. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.87-22> (дата звернення: 18.03.2026).
4. Маковоз О., Ус Ю. Резильєнтність підприємств як чинник забезпечення стратегічної стійкості бізнесу. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 2. С. 643-652. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.643> (дата звернення: 18.03.2026).
5. Бондар-Підгурська О. В. Науково-методологічні засади сталого інноваційного соціально орієнтованого розвитку економіки: монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2016. 531 с.

6. Shymanovska-Dianych L. M., Bondar-Pidhurska O.V., Hliebova A.O. Assessment of the image of the innovative enterprise as a factor of its competitiveness in the conditions of new challenges and threats. *Економіка і регіон*. №1(84). 2022.С.66-74. URL: <http://journals.nupp.edu.ua/eir> (дата звернення: 18.03.2026).

7. Бізнес-моделі для сталого розвитку: виклики та цифрова трансформація: міжнародна науково-практична конференція, 15–16 лют. 2024 р., Харків : тези доповідей. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2024. 393 с. URL: <https://ekhnur.karazin.ua/handle/123456789/18300> (дата звернення: 18.03.2026).

*Горайнова Ю.А., к.т.н., доцент,
Волкова В.О., здобувачка вищої освіти,
Погорілецький К.К., здобувач вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ПЕСТИЦИДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ: НОРМАТИВНА БАЗА, ВИРОБНИЦТВО, ВИКОРИСТАННЯ, РИЗИКИ

Сучасний агропромисловий комплекс неможливо уявити без інтенсивного використання різноманітних засобів захисту рослин, в тому числі і за допомогою пестицидів.

Багатьом відомо, що пестициди — це хімічні або біологічні речовини, які застосовуються для знищення, відлякування або контролю шкідників, таких як комахи, гриби та бур'яни. Пестициди можуть використовуватися для різних видів культур, включаючи овочі, фрукти, зернові, а також садові дерева. Їх застосовують і у квітникарстві, і в ландшафтному дизайні [1]. Пестициди впливають на пригнічення розвитку певної групи рослин або інших шкідливих організмів, не завдаючи особливої шкоди корисним культурам. Але хімічні засоби надають лише тимчасову допомогу, оскільки з часом сприяють виробленню стійкості до постійно застосовуваних засобів. Це викликає необхідність використання нових, ще сильніших речовин, які паралельно посилюють негативний вплив на ґрунт, воду, повітря, якість продукції, на корисну флору і фауну, тим самим прискорюючи процес порушення біологічної рівноваги в природному середовищі. Очевидними є негативні наслідки застосування пестицидів для здоров'я людини, причому спостерігається тенденція до їх зростання, водночас у об'єктів, які пригнічуються пестицидами, спостерігається певна пристосованість до них. В той же час застосування пестицидів є невід'ємною складовою технологій вирощування, забезпечує високі показники врожайності.

В Україні діє закон «Про пестициди і агрохімікати» № 86/95-ВР, редакція: 10.10.2024 [2], в якому зазначено, що пестициди класифікуються як токсичні речовини, їх сполуки або суміші хімічного чи біологічного походження, які призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку

шкідливих організмів. Цей Закон регулює правові відносини, пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів, визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, а також повноваження органів виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері.

В нашій країні існує Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, що дозволені до використання в Україні, ведення якого інтегровано з Єдиною екологічною платформою «ЕкоСистема» [3]. Це національна онлайн-платформа, яка містить актуальну інформацію про стан довкілля, а також багато електронних сервісів, серед яких е-Пестициди [4]. Крім того, законодавчо встановлено жорсткі обмеження на імпорту: зокрема, фізичним особам категорично забороняється ввезення або пересилання будь-яких пестицидів на митну територію України.

В ст.24. «Міжнародне співробітництво у сфері виробництва, транспортування, торгівлі, зберігання, застосування, вилучення, утилізації, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів» Закону «Про пестициди і агрохімікати» написано, що Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері реєстрації, виробництва, транспортування, торгівлі, зберігання, застосування, вилучення, утилізації, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів на основі міжнародних договорів. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про пестициди та агрохімікати, то застосовуються правила міжнародного договору.

За даними Держстату [5] споживання пестицидів в Україні в період з 2021 по 2024 роки зменшилося з 27 до 19,6 тис. т, що є найнижчим показником за останні чотири роки.

Цікаво порівняти основні аспекти щодо пестицидів в Україні із Європейськими нормами.

В ЄС активно працює Генеральний директорат з питань охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів (SANTE). Треба підкреслити, що в ЄС суттєво суворіші екологічні норми (план Green Deal) – вони обмежують використання небезпечних речовин. Наприклад, напрямок цього плану «Від ферми до виделки» передбачає значне зменшення використання хімічних пестицидів, а також зменшення використання добрив і антибіотиків, що регулюється Регламентом 1107/2009 «Про дозвіл та маркетинг пестицидів (PPPR)» [6]. Використання пестицидів у середньому в Європі не зменшилося за останні роки, незважаючи на численні дебати щодо сталого розвитку сільського господарства. Насправді негативний вплив зростає, оскільки багато нещодавно введених синтетичних пестицидів можна використовувати в низьких дозах, але вони є більш токсичними. Між 2011 і 2020 роками продажі пестицидів в ЄС були майже стабільними, близько 350 000 тонн на рік. У 2022 році спостерігалось незначне зниження, але це ще не тенденція.

Переважна більшість пестицидів використовується в сільськогосподарському секторі.

З 2011 року ЄС публікує дані щодо продажу пестицидів, їх використання в сільському господарстві, продажу пестицидів за категоріями активних речовин та гармонізований показник ризику 1 для пестицидів за категоризацією активних речовин [7]. Так, за даними Євростату в 2024 році лідерами з продажу пестицидів є Франція, Іспанія, Туреччина, Німеччина, Італія, Польща. За показником «Використання та ризику хімічних пестицидів» в 2023 році список очолює Данія серед 16 країн ЄС, яка має індекс 102. Інші 11 країн ЄС цю інформацію вважають конфіденційною. Цей індекс відстежує тенденції використання та ризику хімічних пестицидів у ЄС та його державах-членах. Використання пестицидів тягне за собою ризики та вплив на здоров'я людини та навколишнє середовище. Показник базується на кількості хімічних активних речовин, що містяться в пестицидах, які розміщуються на ринку (продаються) і, отже, використовуються в кожній державі-члені, а також на небезпечних властивостях цих активних речовин. Статистика представлена у вигляді індексу відносно середніх результатів за період з 2015 по 2017 рік [8].

Будь-який користувач може знайти інформацію про активні речовини, що використовуються в засобах захисту рослин, максимально допустимі рівні залишків (МДР) у харчових продуктах та екстрені дозволи на використання засобів захисту рослин у державах-членах ЄС. Або користувачі можуть шукати певний харчовий продукт (наприклад, апельсини) та отримувати МДР для всіх залишків пестицидів, що застосовуються до цього продукту.

Вважаємо, що усім треба розуміти наслідки використання пестицидів. Хімізація землеробства супроводжується значними ризиками для здоров'я людини та довкілля. Прямий токсикологічний вплив найчастіше вражає працівників аграрного сектору під час обробок, тоді як опосередкований вплив поширюється на населення через накопичення залишкових кількостей (метаболітів) пестицидів у харчових продуктах та питній воді. Екологічна шкода проявляється у пригніченні біорізноманіття. Пестициди, що залишаються на продуктах харчування після обробки, можуть потрапляти в організм людини, викликаючи різноманітні хвороби. Токсичний вплив пестицидів на людину може проявлятися як у вигляді гострих отруєнь, так і у вигляді хронічних захворювань, таких як рак, порушення нервової та гормональної системи, а також проблеми з дихальною системою.

На сучасному етапі Україна гармонізує своє законодавство з принципами ЄС в сфері використання пестицидів, наша країна вже пройшла оцінку законодавства в агросекторі на відповідність європейським нормам. В той же час є ще багато питань, які треба вирішувати.

Отже, баланс між користю, екологічною безпекою та ефективним поводженням з пестицидами є ключовим викликом для сучасного аграрного виробництва і людства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Що таке пестициди: види, застосування у сільському господарстві. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/shho-take-pesticidi-vydy-zastosuvannya-u-silському-gospodarstvi/>
2. Закон України «Про пестициди і агрохімікати». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Екосистема. URL: <https://eco.gov.ua/>
4. Е-пестициди. URL: <https://eco.gov.ua/categories/e-pesticidi>
5. Використання добрив і пестицидів під урожай сільськогосподарських культур. URL: <https://stat.gov.ua/uk/search?query=%D0%BF%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B8>
6. Регламент (ЄС) № 1107/2009 Європейського Парламенту та Ради. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009R1107>
7. База даних Eurostat. Пестициди. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/agric?sort=category&lang=en&subtheme=agr.aei&display=list>
8. Використання та ризики хімічних пестицидів. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_53/default/table?lang=en

*Гоцуля І.О., здобувач вищої освіти,
Науковий керівник: Голобородько Т. В., к.е.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСТВА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тема енергозабезпечення людства в умовах сталого розвитку набуває особливої актуальності в сучасному світі. Стрімке технологічне зростання, розвиток систем штучного інтелекту, активна автоматизація виробничих процесів та їх модернізація зумовлюють постійне збільшення попиту на електроенергію. Водночас, у межах реалізації 17 Цілей сталого розвитку, визначених Організацією Об'єднаних Націй, ключовим завданням є не лише нарощування обсягів генерації електроенергії, але й забезпечення її екологічності, зокрема шляхом мінімізації або повної відмови від вуглецевих викидів.

Згідно зі звітом ООН [1], рівень доступу населення світу до електроенергії зріс із 75% у 2000 році до 90% у 2020 році, що свідчить про значний прогрес у цій сфері. Проте, незважаючи на досягнуті результати, проблема забезпечення зростаючого населення стабільними та доступними джерелами енергії залишається актуальною. Це обумовлює необхідність подальшого розвитку енергетичних технологій та інфраструктури.

Відповідно до аналітичних матеріалів Міжнародного енергетичного агентства (ІЕА) [2], спостерігається чітка тенденція до поступової відмови від вугілля та нафти на користь природного газу, ядерної енергетики та

відновлюваних джерел енергії. При цьому сонячна енергетика демонструє найвищі темпи зростання та займає провідні позиції у структурі нових генеруючих потужностей, що свідчить про її стратегічну важливість у майбутній енергосистемі.

З огляду на пріоритети сталого розвитку, можна стверджувати, що ключову роль у трансформації енергетичного сектору відіграють атомна енергетика та відновлювані джерела енергії. Їх поєднання дозволяє досягти балансу між стабільністю енергопостачання та екологічною безпечністю.

Погоджуємося з позицією позицію авторів наукового дослідження [3], які наголошують на необхідності стимулювання інновацій через розвиток «зелених» патентів. Зокрема, формування ефективної політики у сфері інтелектуальної власності може сприяти створенню інноваційних екосистем, що забезпечуватимуть розробку та впровадження передових технологій у галузях відновлюваної та ядерної енергетики.

Крім того, згідно зі звітами Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) та Агентства з ядерної енергії [4], різні джерела енергії мають суттєво відмінний потенціал щодо зниження викидів CO₂. Аналіз відповідних даних демонструє, що використання низьковуглецевих технологій, зокрема атомної енергетики та відновлюваних джерел, дозволяє значно скоротити обсяги парникових газів у порівнянні з традиційною тепловою генерацією.

Подальший розвиток енергетики повинен також враховувати впровадження інноваційних рішень, таких як малі модульні ядерні реактори та плавучі сонячні електростанції. Ці технології відкривають нові можливості для підвищення гнучкості, децентралізації та ефективності енергосистем, особливо в умовах обмежених ресурсів або високої щільності населення.

Таким чином, комплексний підхід, що поєднує розвиток традиційно надійних низьковуглецевих джерел енергії з активним впровадженням інноваційних технологій, є необхідною умовою забезпечення сталого енергетичного майбутнього людства.

Також важливий розвиток і нових технологій. Одним із перспективних напрямів є використання малих модульних ядерних реакторів, які пропонуються, зокрема, в статті Ефстафіуса Е. Міхаелідіса та Димитріуса Н. Міхаелідіса [5]. Дані установки характеризуються компактністю, завдяки низьким капітальним витратам та високому рівню безпеки порівняно з традиційними атомними електростанціями. Вже сьогодні подібні реактори успішно експлуатуються у військово-морському флоті, зокрема на ядерних підводних човнах, авіаносцях і криголамах, що підтверджує їхню технологічну надійність та адаптивність до складних умов експлуатації.

Впровадження малих модульних реакторів у цивільну політику відкриває можливості для формування децентралізованих мікроенергетичних систем, зокрема мереж (мікромереж), які здатні автономно забезпечити електроенергію окремих регіонів або об'єктів. Такий підхід є особливо актуальним для території з обмеженим потенціалом відновлюваних джерел енергії. У цьому контексті показано приклад штату Техас, де доступ до гідроенергетичних і геотермальних ресурсів є обмеженим, а основний

потенціал відновлюваної енергетики зосереджений у сонячній та вітровій генерації. У подібних умовах інтеграція малих модульних реакторів у структуру децентралізованих енергомереж може суттєво підвищити стабільність енергопостачання та зменшити залежність від кліматичних факторів.

Ще одним інноваційним напрямком є розвиток плавучих сонячних електростанцій (плаваючих фотоелектричних систем) [6]. Дана технологія передбачає розміщення фотоелектричних панелей на поверхні водних об'єктів, таких як водосховища, озера, чи річки. Його впровадження супроводжує низьку перевагу, серед яких - раціональне використання земельних ресурсів, що є критичним для густонаселених регіонів, а також підвищення ефективності роботи панелей за рахунок природного охолодження води.

Крім того, плавучі сонячні станції можуть інтегруватися з гідроелектростанціями, формуючи гібридні енергетичні комплекси. Така синергія дозволяє оптимізувати виробництво електроенергії, використовуючи наявну інфраструктуру та зменшуючи втрати при передачі енергії. У із країною високою щільністю населення та обмеженими земельними ресурсами ця технологія забезпечує ефективне покриття зростання попиту на електроенергію без необхідності залучення додаткової території.

Отже, забезпечення стабільного та екологічно безпечного енергопостачання є одним з ключових умов сталого розвитку в сучасних умовах. Зростання потреб в електроенергії, стрімкий розвиток цифрових технологій, промислового виробництва та системи штучного інтелекту зумовлюють потребу пошуку більш ефективних і довгострокових рішень у сфері енергетики.

Потреба у впровадженні нових екологічно чистих джерел енергії обновлює поступову відмову від традиційних викопних ресурсів, таких як вугілля та нафта, і перехід до більш сталих технологій генерації електроенергії. У цьому контексті провідну роль відіграють атомна енергетика та відновлювані джерела енергії, які здатні суттєво скоротити викиди парникових газів і сприяти досягненню кліматичної нейтральності.

Синергетичне об'єднання атомної енергетики, зокрема малих модульних реакторів, із відновлюваними джерелами енергії, включаючи інноваційні рішення на кшталт плавучих сонячних електростанцій, формує основу для створення гнучких, надійних та екологічно орієнтованих енергетичних систем. Такий підхід забезпечує не лише зниження вуглецевого сліду, але й підвищення енергетичної безпеки та стійкості енергосистем до зовнішніх викликів.

Список використаних джерел:

1. Beyond access: 1.18 billion in energy poverty... | Data Futures Exchange. UNDP. URL: <https://data.undp.org/blog/1-18-billion-around-the-world-in-energy-poverty> (дата звернення: 15.03.2026).

2. Electricity – Global Energy Review 2025 – Analysis - IEA. *IEA*. URL: <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/electricity> (дата звернення: 15.03.2026).
3. Pioneering sustainable energy: a dynamic analysis of AI and green patents in renewable and nuclear power / Radulescu Magdalena et al. *Taylor&Francis Online*. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15140326.2025.2519068> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Nuclear energy in the circular carbon economy (CCE). A report to the G20. 2021. 46 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/09/nuclear-energy-in-the-circular-carbon-economy-cce_26a4562d/be85cb3d-en.pdf (дата звернення: 17.03.2026).
5. Michaelides Efstathios E., Michaelides. Dimitrios N. Small modular reactors and the transition to renewable energy. *ScienceDirect*. 2025. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S002954932500384X> (дата звернення: 17.03.2026).
6. A comprehensive review of floating photovoltaic systems: tech advances, marine environmental influences on offshore PV systems, and economic feasibility analysis / Aicha Djalab et al. *ScienceDirect*. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0038092X24004067> (дата звернення: 17.03.2026).

Кисельов В.А., аспірант
Науковий керівник: Соболева Г.Г., к.е.н., доцент
*Харківський національний університет міського
 господарства імені О. М. Бекетова,
 м. Харків, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ У ЗЕЛЕНИЙ ЕКОНОМІЦІ

Поглиблення євроінтеграційних процесів, імплементація екологічних стандартів та структурна перебудова економіки України в умовах воєнних і післявоєнних викликів зумовлюють необхідність переосмислення засад забезпечення конкурентоспроможності підприємств. У сучасному економічному середовищі конкурентні переваги дедалі більше формуються не лише на основі цінових або технологічних чинників, а й через здатність бізнесу інтегрувати екологічні, соціальні та управлінські параметри у власну стратегію розвитку. Європейський зелений курс визначає нову нормативно-інституційну рамку функціонування підприємств, що орієнтує економіку на кліматичну нейтральність, ресурсоефективність і циркулярність виробництва. У цьому контексті постає проблема формування конкурентних стратегій підприємств, які б відповідали вимогам зеленої трансформації та водночас забезпечували довгострокову економічну результативність. Відтак актуальним є наукове обґрунтування концептуальної моделі, що поєднує імперативи Європейського

зеленого курсу із механізмами формування конкурентних стратегій у межах зеленої економіки.

Нормативно-політична рамка зеленої трансформації визначається положеннями Європейського зеленого курсу, який встановлює стратегічну мету досягнення кліматичної нейтральності, трансформації енергетики, розвитку циркулярної економіки та екологізації виробничих процесів [1]. Документ формує систему інструментів, що включає регуляторні вимоги, фінансові стимули, механізми вуглецевого регулювання та підтримку інновацій. Таким чином, підприємства, інтегровані до європейського економічного простору або орієнтовані на ринки ЄС, опиняються в умовах необхідності адаптації своїх бізнес-моделей до нових стандартів екологічної відповідальності. Європейський зелений курс виступає не лише екологічною програмою, а й фактором трансформації конкурентного середовища, оскільки змінює правила доступу до ринків, структуру витрат і вимоги до продукції.

Теоретичне осмислення зеленої економіки як системної категорії представлено у дослідженні Зінчук Т. О., Паламарчук Т. М., Усюк Т. В. [2], де зелена економіка розглядається як результат діалектичного розвитку економічної системи в умовах глобалізації. Автори підкреслюють, що зелена трансформація передбачає інтеграцію екологічних пріоритетів у макро- та мікроекономічні процеси, формування нової системи цінностей і зміни у механізмах розподілу ресурсів. У межах такої парадигми конкурентоспроможність підприємств визначається здатністю ефективно використовувати природні ресурси, зменшувати негативний екологічний вплив та впроваджувати інновації, що відповідають принципам сталого розвитку. Таким чином, зелена економіка формує новий контекст для стратегічного управління підприємствами, у якому екологічна відповідальність стає інтегральною складовою конкурентної переваги.

Концептуалізація категорії «зелена конкурентоспроможність» здійснена у роботі Чигрин О. Ю., Олефіренко О. М., Івахненко О. М., Хааг В. Х. [3], які простежують еволюцію цього поняття та обґрунтовують його змістовні характеристики. Дослідники наголошують, що зелена конкурентоспроможність поєднує економічну ефективність із екологічною результативністю та соціальною відповідальністю. Вона передбачає здатність підприємства створювати додану вартість з урахуванням екологічних стандартів, знижувати витрати через ресурсоефективність і формувати позитивну репутацію на ринку. Такий підхід розширює традиційне розуміння конкурентоспроможності, інтегруючи до нього критерії екологічної сталості та інноваційності.

В українському контексті імплементація положень Європейського зеленого курсу створює як можливості, так і ризики для бізнесу. Кицюк І. В., Науменко Н. С., Присяжнюк В. В. [4] підкреслюють, що адаптація до європейських екологічних стандартів потребує модернізації виробничих потужностей, інвестицій у чисті технології та перегляду логістичних ланцюгів. Водночас інтеграція до зелених ринків ЄС відкриває нові перспективи для експорту, доступу до фінансових інструментів підтримки та формування

довгострокових партнерств. Отже, зелена трансформація є не лише регуляторним викликом, а й стратегічною можливістю для підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Трансформація конкурентної парадигми в умовах розвитку зеленої економіки розкрита у дослідженні Майстренко О. [5], де обґрунтовано необхідність переорієнтації стратегічного управління на інтеграцію екологічних індикаторів у систему оцінювання ефективності. Автор доводить, що традиційні конкурентні стратегії, засновані виключно на мінімізації витрат або диференціації продукції, поступово поступаються місцем комплексним стратегіям, що враховують екологічні ризики, інноваційний потенціал та соціальну відповідальність. Такий підхід передбачає системне впровадження принципів сталого розвитку у всі рівні управління підприємством.

Узагальнення наведених наукових підходів дозволяє сформулювати розгорнуту концептуальну модель формування та реалізації конкурентних стратегій підприємств у зеленій економіці, яка враховує як регуляторні імперативи Європейського зеленого курсу, так і внутрішній потенціал підприємства до трансформації. Запропонована модель базується на системній інтеграції стратегічного аналізу, екологічного аудиту, інноваційного управління, фінансово-економічного обґрунтування та механізмів адаптації до змін нормативного середовища ЄС. Її ключовою особливістю є поєднання принципів сталого розвитку з інструментарієм конкурентної стратегії, що забезпечує синергію економічної результативності та екологічної відповідальності. Структурно модель складається з аналітичного, стратегічного, організаційно-економічного та адаптивного блоків, які функціонують у взаємозв'язку та утворюють замкнений цикл стратегічного управління.

Аналітичний блок є вихідною точкою моделі та передбачає комплексну діагностику зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства з урахуванням екологічних, економічних та інституційних чинників. Зовнішній аналіз включає оцінювання вимог регуляторної політики ЄС, зокрема стандартів декарбонізації, енергоефективності, циркулярної економіки та екологічної сертифікації продукції. Окрему увагу приділено ідентифікації ризиків, пов'язаних із механізмами вуглецевого регулювання, змінами митної політики, трансформацією ланцюгів постачання та посиленням вимог до прозорості звітності. Паралельно здійснюється аналіз конкурентного середовища, що дозволяє визначити позиціонування підприємства на ринку зелених товарів і послуг. Внутрішній аналіз охоплює екологічний аудит виробничих процесів, оцінювання ресурсної та енергетичної ефективності, аналіз структури витрат, визначення рівня інноваційної активності та кадрового потенціалу у сфері сталого розвитку. Важливим елементом є оцінювання екологічної зрілості підприємства, що дозволяє встановити стартові умови для стратегічної трансформації. Результатом аналітичного блоку виступає формування системи стратегічних орієнтирів і визначення пріоритетних напрямів розвитку, які узгоджуються з цілями зеленої економіки.

Стратегічний блок моделі спрямований на розроблення інтегрованої конкурентної стратегії, що поєднує економічні та екологічні цілі. На цьому етапі відбувається трансформація загальних орієнтирів у конкретні стратегічні рішення, які можуть реалізовуватися через диференціацію продукції, впровадження екологічних інновацій, оптимізацію ресурсоспоживання або формування нових бізнес-моделей. Стратегія передбачає визначення ключових конкурентних переваг, пов'язаних із низьким вуглецевим слідом, високою енергоефективністю, використанням відновлюваних ресурсів та відповідністю міжнародним стандартам сталості. У межах цього блоку формується портфель стратегічних ініціатив, що охоплює інвестиційні проекти з модернізації виробництва, впровадження систем екологічного менеджменту, розвиток партнерств у сфері зелених технологій та інтеграцію принципів циркулярної економіки. Особлива увага приділяється стратегічному балансуванню між короткостроковою економічною вигодою та довгостроковими екологічними цілями, що забезпечує стійкість конкурентної позиції підприємства.

Організаційно-економічний блок забезпечує інституційне та фінансове підґрунтя реалізації обраної стратегії. Його функціонування передбачає формування системи управління змінами, яка охоплює адаптацію організаційної структури, підвищення кваліфікації персоналу та впровадження цифрових інструментів контролю екологічних показників. Фінансовий аспект реалізації стратегії включає розроблення механізмів залучення інвестицій, використання грантових програм ЄС, кредитних інструментів для зелених проектів та оптимізацію внутрішніх джерел фінансування. Важливою складовою є інтеграція екологічних індикаторів у систему управлінського обліку та стратегічного контролінгу, що дозволяє здійснювати оцінювання ефективності реалізації конкурентної стратегії за комплексом економічних і екологічних критеріїв. Організаційно-економічний блок також передбачає формування корпоративної культури сталого розвитку, що сприяє підвищенню мотивації персоналу та зміцненню репутаційних позицій підприємства.

Адаптивний блок моделі виконує функцію забезпечення гнучкості та стійкості конкурентної стратегії в умовах динамічного регуляторного та ринкового середовища. Він передбачає постійний моніторинг змін у нормативній базі ЄС, аналіз тенденцій розвитку зеленої економіки та оцінювання результатів реалізації стратегічних ініціатив. На цьому етапі здійснюється порівняння фактичних показників із запланованими, виявлення відхилень і розроблення коригувальних заходів. Адаптивний блок має циклічний характер, оскільки результати моніторингу повертаються до аналітичного блоку, ініціюючи новий етап стратегічного аналізу та уточнення цілей. Такий механізм забезпечує безперервність удосконалення конкурентної стратегії та її відповідність принципам сталого розвитку.

Таким чином, запропонована модель формування та реалізації конкурентних стратегій підприємств у зеленій економіці є багаторівневою системою, що інтегрує екологічні імперативи Європейського зеленого курсу у стратегічне управління підприємством. Її практична цінність полягає у забезпеченні узгодженості між зовнішніми регуляторними вимогами та

внутрішніми ресурсними можливостями підприємства, що створює умови для досягнення довгострокової конкурентної переваги. Реалізація моделі сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємств, зміцненню їх позицій на європейських ринках та формуванню стійких бізнес-моделей, здатних функціонувати в умовах переходу до кліматично нейтральної економіки.

Список використаних джерел:

1. Європейський зелений курс. *Центр екологічних ініціатив «Екодія»*. URL: <https://surl.li/uusvex>
2. Зінчук Т. О., Паламарчук Т. М., Усюк Т. В. Діалектика розвитку «зеленої економіки» в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-86>
3. Чигрин О. Ю., Олефіренко О. М., Івахненко О. М., Хааг В. Х. Зелена конкурентоспроможність підприємств: ретроспективний аналіз розвитку концепції. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 3. С. 170 – 182. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2021/19.pdf
4. Кицюк І. В., Наumenко Н. С., Присяжнюк В. В. Європейський зелений курс: можливості та наслідки для українського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-87>
5. Майстренко О. Трансформація конкурентної парадигми в умовах розвитку зеленої економіки. *Development service industry management*. 2025. № 11 (44). С. 302 – 307. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11\(44\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11(44))

**Лещенко М.М., к.е.н., доцент,
Кисельова А.О., здобувач вищої освіти
Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна**

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Перехід до зеленої економіки розглядається як ключовий чинник забезпечення сталого розвитку, що охоплює економічні, соціальні та екологічні виміри сучасного прогресу. Розширення фінансових можливостей та інвестицій у даній галузі відкриває нові перспективи для бізнесу, а фінансові ринки здатні виступати каталізаторами трансформаційних процесів. У цьому контексті особливо важливим є дослідження специфіки розвитку інструментів зеленого фінансування та визначення факторів, що посилюють роль фінансових інституцій у реалізації політик Європейського Союзу (ЄС) щодо сталого розвитку. Глибинні зміни у світовій фінансовій системі, зростання екологічної свідомості суспільства та посилення регуляторних вимог у межах Європейського зеленого переходу формують нову архітектуру інвестиційних процесів, де ключову роль відіграють фондові ринки та інноваційні фінансові інструменти.

Нові фінансові продукти стають важливим інструментом реалізації європейських стратегій сталого розвитку. Зокрема, активне поширення облігацій сталого розвитку (sustainability-linked bonds), страхових продуктів, орієнтованих на мінімізацію кліматичних ризиків, відображає сучасні тенденції інтеграції екологічних критеріїв у фінансову систему ЄС. Фондові біржі не лише забезпечують доступ до капіталу, але й формують інституційні механізми прозорості та відповідальності бізнесу, сприяючи залученню інституційних і приватних інвесторів до фінансування екологічно стійких проектів. Єврозона у 2024 р. продемонструвала рекордне зростання ринку сталих боргових інструментів: обсяг випуску ESG-облігацій та кредитів досяг 689 млрд. євро, що на 12,6% більше, ніж у 2023 р. [1]. Це підтверджує інтеграцію кліматичних цілей у фінансову політику ЄС та посилення ролі фондових ринків у підтримці зеленого переходу.

Прозорість і стандартизація даних про сталість компаній стають визначальним чинником трансформації фінансових ринків ЄС. Директива CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) зобов'язує компанії в ЄС подавати звіти про сталість у стандартизованому та машинозчитуваному форматі. Це означає, що близько 50 тисяч підприємств повинні регулярно надавати структуровану інформацію про екологічні, соціальні та управлінські показники своєї діяльності. Такий масштаб охоплення у чотири рази перевищує попередню директиву NFRD (Non-Financial Reporting Directive), що свідчить про суттєве розширення вимог до корпоративної прозорості та посилення ролі фінансових ринків у підтримці політики сталого розвитку ЄС. За даними досліджень, понад 70% підприємств уже інтегрують екологічні та соціальні показники у процеси прийняття управлінських рішень, що свідчить про поступове формування нової парадигми корпоративної відповідальності [2]. Використання стандартизованих даних забезпечує зниження операційних витрат на ESG-оцінки, сприяє автоматизації аналізу інвестиційних портфелів та підвищує довіру інституційних інвесторів. У результаті, фінансові ринки ЄС отримують якісно нову основу для стратегічного розподілу капіталу, що посилює їхню роль у глобальній системі сталого розвитку.

Технології стають одним із ключових чинників трансформації фінансових ринків у контексті реалізації зелених політик ЄС. Використання інструментів штучного інтелекту (AI) забезпечує автоматизацію процесів аналізу та перевірки даних про сталість, що значно зменшує адміністративне навантаження при звітності та підвищує точність оцінок ESG-показників. Крім того, супутникові дані дозволяють здійснювати моніторинг екологічних ризиків у режимі реального часу, що створює нові можливості для інтеграції кліматичних факторів у фінансові рішення. За оцінками Європейської комісії, використання цифрових технологій у сфері сталого фінансування може скоротити витрати на звітність до 30% та підвищити ефективність інвестиційних процесів, формуючи якісно новий рівень прозорості та довіри на фінансових ринках [3]. Тобто, поєднання штучного інтелекту та супутникових технологій стає стратегічним інструментом у забезпеченні

кліматичної нейтральності та зміцненні конкурентних позицій ЄС у глобальній фінансовій системі.

Фундаментальним принципом нової системи корпоративної звітності в Європейському Союзі стає подвійна матеріальність. Вона передбачає як аналіз впливу бізнесу на довкілля та суспільство, так і вплив зовнішніх екологічних та соціальних факторів на підприємство. Такий підхід формує більш глибоке розуміння ризиків і можливостей, що виникають у процесі реалізації зелених політик ЄС, та забезпечує стратегічну інтеграцію сталості у фінансові рішення. Основні аспекти подвійної матеріальності полягають в наступному:

- оцінка екологічних наслідків діяльності, соціальної відповідальності та корпоративного управління;
- аналіз впливу кліматичних змін, соціальних викликів та регуляторних вимог на фінансову стійкість і конкурентоспроможність підприємства;
- формування прозорих інвестиційних стратегій, що враховують як екологічні, так і економічні ризики;
- узгодженість корпоративної звітності з політиками кліматичної нейтральності для підвищення довіри інвесторів.

Інституційні інвестори дедалі більше визначають траєкторію розвитку фінансових ринків ЄС у сфері сталого фінансування. Їхня роль полягає не лише у мобілізації значних обсягів капіталу, але й у формуванні нових стандартів корпоративної поведінки. Пенсійні фонди, страхові компанії та інвестиційні фонди інтегрують екологічні та соціальні критерії у власні стратегії, що стимулює бізнес до підвищення прозорості та відповідальності. Вимоги інституційних інвесторів щодо звітності та управління ризиками стають потужним механізмом впливу на корпоративну політику, а їхня активна позиція забезпечує узгодженість фінансових потоків із цілями кліматичної нейтральності ЄС. За даними дослідження ALFI (Association of the Luxembourg Fund Industry), на кінець 2023 р. частка європейських інституцій становила 85% глобального ринку сталих інвестиційних фондів, що підтверджує її провідну роль у формуванні нової парадигми фінансової системи [4]. Це означає, що саме європейські інституційні інвестори задають тон глобальним процесам у сфері сталого фінансування.

Таким чином, трансформація фінансових ринків ЄС на основі зеленого курсу має багатоплановий характер і охоплює як інституційні, так і технологічні зміни. Впровадження нових стандартів прозорості та звітності, зокрема CSRD, поєднується з активною роллю інституційних інвесторів та фондових бірж, що забезпечує узгодженість фінансових потоків із цілями кліматичної нейтральності. Використання сучасних технологій знижує адміністративне навантаження та підвищує ефективність управління ризиками, а принцип подвійної матеріальності формує нову парадигму корпоративної відповідальності. Як результат, фінансові ринки ЄС поступово перетворюються на інструмент реалізації політики сталого розвитку, де економічна ефективність поєднується з екологічною та соціальною стійкістю.

Список використаних джерел:

1. AFME Q4 2024 ESG Finance Report. 03 March 2025. Julio Suarez. URL: <https://www.afme.eu/publications/data-research/afme-q4-2024-esg-finance-report> (дата звернення: 19.03.2026 р.)
2. Deloitte. EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) Readiness Survey 2024. Deloitte Insights, 2024. 38 p.
3. Finance and the Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en (дата звернення: 19.03.2026 р.)
4. Sustainable Investing Fuelling Resilient Growth For The Future. URL: <https://www.alfi.lu/getmedia/d7bc3fd9-fa05-4acd-b04c-b0c8d7cd130b/european-sustainable-investment-fund-study-2024-research.pdf> (дата звернення: 19.03.2026 р.)

Носова Н. І., пров. інженер

*ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України»,
м. Одеса, Україна*

РИНОК ОРГАНІЧНОГО ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Сьогодні загострення екологічних проблем дається взнаки в усьому світі. Багато країн вибрали подальший шлях свого розвитку у напрямку дотримання сталого розвитку та Європейського екологічного зеленого курсу задля збереження навколишнього середовища для нинішнього та майбутніх поколінь. Це питання підіймалося давно і сьогодні стає все актуальнішим.

На Всесвітній Конференції з навколишнього середовища у Стокгольмі (1972 р.) було запропоновано термін "сталий розвиток", який набув поширення після публікації доповіді Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку "Наше спільне майбутнє" (1987 р.) і був використаний на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), де було затверджено Програму дій "Порядок денний на ХХІ століття". Там сталим називався розвиток, що задовільняв потреби сьогодення і не створював перешкод майбутнім поколінням у задоволенні їх потреб.

Ощадливе використання природних ресурсів, зменшення забруднення навколишнього середовища має значний вплив на виробництво і споживання екологічно безпечних продуктів харчування. ЄС в рамках кліматичної повістки і дотримання сталого розвитку активно працює в напрямку зеленого курсу, розробляючи різноманітні директиви, регламенти, рішення, рекомендації, що регулюють цей процес. Так, Єврокомісією в травні 2020 р. було презентовано Європейську зелену стратегію «Від ферми до виделки» (або «Від лану до столу»), спрямовану на справедливий, здоровий та екологічно чисту систему харчування [1]. Ця стратегія засновується на тому, що ведення

господарства також шкодить довкіллю, забруднює землю та воду, знищує ліси, вбиває пестицидами та гербіцидами живих істот. Все зводиться до того, що у людей має бути вільний доступ до здорової їжі, а виробництво не має шкодити навколишньому середовищу [2]. При цьому Стратегія заохочує запровадження сучасних екологічнобезпечних форм господарювання, зокрема, розповсюдження органічного фермерства. Стратегія «Від ферми до виделки» має на меті прискорити перехід до сталої системи харчування, яка повинна:

- мати позитивний або нейтральний вплив на навколишнє середовище;
- сприяти пом'якшенню змін клімату та адаптації до їх наслідків;
- уникати втрат біорізноманіття;
- забезпечити продовольчу безпеку;
- забезпечувати здорове харчування населення та гарантувати кожному доступ до безпечної, поживної, стійкої їжі;
- забезпечувати збереження доступності продуктів харчування [3, с. 47].

З 1 січня 2022 р. в ЄС почало діяти нове законодавство щодо органічного виробництва і маркування органічних продуктів [4]. Євросоюз поступово впроваджує Стратегії зеленого курсу, підтримуючи політику сталого здорового харчування та збереження навколишнього середовища. У зв'язку з цим було висунуто пропозицію щодо розробки законодавчої бази для стабільних харчових систем. Європейська зелена угода забезпечує можливість узгодження системи харчування ЄС з потребами планети та позитивного реагування на прагнення європейців до здорової, справедливої та екологічно чистої їжі. Мета цієї стратегії – зробити продовольчу систему ЄС глобальним стандартом сталого розвитку [3] для всієї світової спільноти. У зв'язку із цим виникає необхідність для вирішення цього завдання залучати органи державної влади на всіх рівнях управління, суб'єкти приватного сектору в усьому ланцюжку створення вартості продовольства, а також неурядові організації, соціальних партнерів, науковців і громадян. Єврокомісія має забезпечити реалізацію стратегії у тісній узгодженості з іншими елементами Зеленої угоди, зокрема зі Стратегією біорізноманіття на 2030 р. та прагненням до нульового забруднення [3] водних, земельних на повітряних ресурсів планети.

Слід відзначити, що у Євросоюзі здійснюється моніторинг переходу до сталої системи харчування з метою зменшення екологічного та кліматичного сліду. Такий регулярний збір даних та їх аналіз надає змогу здійснювати комплексну оцінку впливу всіх чинників на навколишнє середовище та здоров'я людей. Така стратегія дозволяє виявити зв'язок між здоровими людьми, здоровим суспільством, здоровою планетою.

Україна готова дотримуватися Європейського зеленого курсу, незважаючи на російську агресію. Життя за стандартами європейської родини – частина майбутньої перемоги нашої країни [5]. Україна має намір рухатися шляхом кліматичної нейтральності та енергоефективності. Задля цього у червні 2021 р. Україна та ЄС уклали Меморандум про стратегічне партнерство у сировинній галузі [6]. Уряд України, навіть у складний

воєнний період, дбаючи про дотримання європейського курсу, прикладає значних зусиль для імплементації законодавства ЄС у вітчизняний законодавчий простір.

Тому органічне виробництво в Україні набуває особливо важливого значення. Розвиток органічного виробництва в Україні регулюється Законом «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [7], а також відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Вимоги щодо виробництва та обігу органічної продукції регулюються статтею 4 цього Закону, де «...визначено основні права та обов'язки операторів, що займаються виробництвом та обігом органічної продукції» [7]; стаття 13 визначає галузі органічного виробництва, до яких зокрема належить органічне рослинництво, вимоги до якого прописані у статті 18; сертифікація органічного виробництва визначається статтею 27, а вимоги до маркування органічної продукції передбачені статтею 34.

В сучасних умовах загострення екологічних проблем та вирішення завдань продовольчої безпеки особливої актуальності набуває збільшення обсягів вирощування овочів, зокрема сприяння розвитку ринку органічної продукції. До того ж, останнім часом органічне сільське господарство набуває все більшої популярності у розвинених країнах. Вітчизняна органічна продукція знаходить попит за кордоном. Вона користується великим попитом у всьому світі, у першу чергу – у країнах Євросоюзу та США.

Україна, маючи великий природний потенціал (кліматичні умови, родючі землі, наявність трудових ресурсів), має нагоду активніше розвивати органічне овочівництво. У 2019 році в Україні нараховувалося 617 виробників органічних продуктів, з них 470 – сільськогосподарські виробники, у той час як у 2013 році їх налічувалося 175 господарств [8], тобто зріст склав понад 2,5 рази.

Експорт української органічної продукції у 2020 р. становив приблизно 204 млн. дол., 73 % якого припадало на європейські країни, 24 % – на Північну Америку. По країнах експорт склав: до США – 48,5 млн. дол., до Нідерландів – 29,5 млн. дол., до Німеччини – 27 млн. дол., до Канади – 25,3 млн. дол., до Польщі – 19,6 млн. дол. [9].

За даними ТОВ «Органік Стандарт», протягом 2022 року, попри повномасштабне військове вторгнення росії на територію України, Україна експортувала 245600 тонн органічної продукції на суму 219 млн. дол. до 36 країн світу, що майже дорівнює експорту органічної продукції у 2021 році (261000 тонн, 222 млн. дол.). Переважна більшість органічної продукції з України була експортована в країни Європи (95 %) [10].

Всього на внутрішньому ринку України у 2021 році реалізовано 9,8 тис. т органічної продукції власного виробництва на суму близько 900 млн. грн. [11].

Через повномасштабну війну внутрішні продажі української органічної продукції скоротилися на 36 % за обсягом (6280 тонн) та на 48 % за вартістю

(близько 17 млн. дол. США) у 2022 році порівняно з 2021 роком (відповідно до результатів дослідження органічного ринку України, проведеного ТОВ «Органік Стандарт» у партнерстві з Organicinfo.ua за підтримки Швейцарії в рамках швейцарсько-українських програм «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTP) та «Органічна торгівля заради розвитку» (OT4D) [10].

Найбільшими країнами-імпортерами української органічної продукції у 2022 році були Нідерланди, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Польща, Литва, США, Італія, Велика Британія та Чеська Республіка. Українські органічні виробники також експортували в деякі країни Азії та Північної Америки.

Відповідно до звіту Європейської Комісії, у 2022 році Україна піднялася на дві сходинки, порівняно з 2021 роком, і посіла 3-є місце зі 125 країн за обсягами імпортованої органічної продукції до ЄС [10].

На сьогоднішній день органічна сільгосппродукція також користується підвищеним попитом у країнах Європейського Союзу та США. При цьому у складних умовах війни, коли багато сільгоспугідь постраждали від зараження хімічними речовинами після прильотів та деякі з них залишаються замінованими, порушено логістичні ланцюги. Вирощувати органічну продукцію стає все складніше, та й собівартість її виробництва щоразу зростає.

До ТОП-3 експортованих органічних продуктів з України, які постачалися на міжнародні ринки, увійшли кукурудза, соя та пшениця. Також експортувалися олія соняшникова, макуха соняшника, соняшник, чорниця заморожена, ячмінь, ріпак, пшоно та інша продукція. Слід відзначити, що неабияким попитом на європейському ринку користується органічна овочева продукція українського виробництва, причому попит на неї щорічно зростає.

Органічна продукція має суттєві переваги у порівнянні з сільськогосподарською продукцією, вирощеною за інтенсивним зрошенням. Вона не містить пестицидів, що позитивно впливає на здоров'я споживачів. Органічна продукція вирощується із застосуванням мінімальної обробки ґрунту і без застосування отрутохімікатів і мінеральних добрив. До того ж матеріали для упакування органічної продукції мають бути вироблені із органічної сировини.

Слід відзначити, що розвиток ринку органічної продукції стримує висока вартість кінцевого продукту. Так, у європейських країнах ціна на органічну продукцію становить на 20-30 % більше ніж на неорганічні аналоги, у той час як в Україні вона може бути вищою на 50-300 % [11].

Україна має великий потенціал для вирощування органічної продукції. У набутку України є земельні площі, на яких можливо вирощувати сільськогосподарську продукцію, у тому числі й органічну. Але лише вирощування не гарантує отримання високого і стабільного прибутку, особливо під впливом перепадів погоди та кліматичних факторів.

Тут також виникає необхідність вкладати фінансові ресурси у модернізацію виробництва, використання якісного посівного матеріалу,

застосування сучасних технологій. Великого значення набуває модернізація виробничих потужностей, використання парка сучасної сільськогосподарської техніки а також устаткування для подальшого зберігання сільгосппродукції та забезпечення споживачів. При цьому варто враховувати досвід іноземних країн в плані фінансової підтримки і субсидій з боку держави.

Особливої уваги заслуговує використання у сільськогосподарському виробництві сучасних технологій, що дозволяє збільшувати врожайність та якість сільськогоспкультур, а такі методи, як селекція, гібридизація рослин, генна інженерія сприяють створенню найбільш продуктивних видів агрокультур. З кожним роком на поля виїжджають все більш високотехнологічні агрегати, обладнані GPS-навігацією. А впровадження сучасного інструментарію діагностики надає можливість контролювати стан сільгоспугідь, здійснювати моніторинг різних процесів: рівня водозабезпечення, коригування заходів обробки рослин, що дає можливість визначати оптимальні умови для виробництва. Також у системі ринкового відтворювального циклу використання сучасних технологій забезпечує відстеження у реальному часі надходження сільгосппродукції до торгових мереж та її реалізацію, що створює сприятливі умови для усунення логістичних розривів в ланках товароруку продукції.

Слід відзначити, що останнім часом агрологістика широкого використовується у сфері закупівлі посівних матеріалів і сировини, добрив, кормів та ін.; у сфері переробки, складування і зберігання готової продукції, розподілу ресурсів, транспортування, доведення сільгосппродукції до вимог міжнародних стандартів якості тощо, тобто на всіх етапах логістичного ланцюга «закупівля сировини – виробництво продукції – насичення споживчого ринку». Функціонування переважної більшості ланок на всіх етапах виробничого процесу потребує матеріальних, інвестиційних, інформаційних та інших ресурсів, потоковий рух та використання яких можна відстежити у реальному часі за допомогою інформаційного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Farm to Fork strategy. URL: https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/08/EU_Farm-to-Fork-Strategy_UA_fin.pdf
2. Що таке Європейський зелений курс URL: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>
3. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ: НІСД 2022. 95 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12> URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopov-greendeal-1-red-pogod-do-verstki_12_07_2022_gotove.pdf
4. Вимоги ЄС до органічної продукції URL: <https://export.gov.ua/good/review/290>

5. Україна готова дотримуватися Європейського «зеленого» курсу, незважаючи на російську агресію – глава Мінприроди. Interfax-Україна. 02.02.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/greendeal/888682.html>

6. Прем'єр-міністр України та Віце-президент Єврокомісії підписали Меморандум про стратегічне партнерство у сировинній галузі. Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premyer-ministr-ukrayini-ta-vice-prezident-yevrokomisiyi-pidpisali-memorandum-pro-strategichne-partnerstvo-u-sirovinnij-galuzi>

7. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Законом України № 2496-VIII від 10.07.2018 р. редакція від 26.10.2023, підстава – 3221-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

8. Кузьменко О. Б. Розвиток органічного землеробства в умовах ринку землі в Україні / О. Б. Кузьменко // Економіст. 2013. № 3. С. 38–39.

9. Експорт органічної продукції з України в 2020 р. – понад 200 мільйонів доларів США URL: <https://organicinfo.ua/news/ukrainian-organic-export-2020>

10. Органічне виробництво в Україні Міністерство аграрної політики та продовольства України 09.02.2024. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

11. Аналіз українського органічного сектору (8 місяців від початку повномасштабної війни в Україні) Жовтень 2022 р. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf

*Омельченко О.В., к. техн. н., доцент,
Гончаренко В.А., к. тех. н.,
Перекрест В.В., викладач,
Мазур Д.М., здобувач вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ СУШІННЯ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Сушіння є важливою операцією в харчовій промисловості, яка використовується для видалення води із сировини. Для харчової промисловості сушіння є одним з найбільш енергоємних процесів, що споживає майже 50% енергії. Сушіння – це складний, енергоємний та дуже нелінійний процес тепло- та масопередачі, який відбувається завдяки дії нагрітого повітря на сировину в сушильній камері [1]. Більшість промислових сушарок – це повітряно-конвекційні сушарки, що використовують електроенергію як основне джерело енергії, де втрати тепла відбуваються через вологе відпрацьоване повітря та недостатню теплоізоляцію сушильних камер.

Економія енергії, що споживається під час сушіння не менш важлива, ніж якість кінцевого продукту. Тому одним із першочергових завдань харчової промисловості є вирішення проблеми значного енергоспоживання. Зменшення питомого енергоспоживання має відповідати концепції «Європейський зелений курс» та сприяти тому, щоб виробництво стало більш ресурсоефективним та чистим в енергоємних операціях, таких як сушіння харчової сировини [2]. Пріоритетом має бути перехід до зеленого курсу в харчовій промисловості, а саме скорочення або рекуперація відхідного тепла як частини скорочення енергоспоживання та контролю викидів парникових газів.

Використання теплового насоса успішно застосовується для сушіння рослинних матеріалів. Сушіння за допомогою теплового насоса має коротший час сушіння, ніж інші методи сушіння, і може поєднуватися в конструкціях інших пристроїв. Наприклад, тривалий час сушіння є основними недоліками сушіння гарячим повітрям, що пов'язано з поганою теплопровідністю до внутрішніх областей сировини [1, 3, 4]. Теплові насоси в поєднанні з конвективними сушарками мають потенціал для економії частини первинної енергії. Тому одним із перспективних способів підвищення теплової ефективності сушіння гарячим повітрям є використання енергозберігаючого обладнання, такого як теплові насоси.

Використання відновлюваних джерел енергії є одним із найважливіших напрямків енергетичної політики України, спрямованого на економію традиційних паливно-енергетичних ресурсів та покращення стану навколишнього середовища [5]. Останнім часом велика увага приділяється інноваційним технологіям зеленої енергетики у харчовій промисловості:

- сонячна енергетика, а саме сонячні панелі – пристрій, який поглинає сонячне світло та перетворює його на електроенергію, яка накопичується в сонячних елементах, прикріплених до панелей;
- вітроенергетика, а саме використання вітру на промислових об'єктах, стає популярною, оскільки така енергія є однією з найдоступніших та найчистіших.

Енергетична незалежність досягається завдяки поєднанню сонячних панелей, інверторів та систем накопичення енергії. Системи використовують сонячне світло та перетворюють його на електроенергію пропонуючи надійне та екологічно чисте джерело живлення. Така комплексна система дозволяє зменшити залежність від централізованої мережі на 60-80% та забезпечити стабільну роботу критично важливого обладнання [6]. Використання відновлюваних джерел енергії сприяє зменшенню використання традиційної енергії в умовах енергетичної кризи та зростаючого попиту на викопне паливо.

На основі вище зазначеного можна вважати, що для харчової промисловості сушіння є однією з найбільш енергоємних операцій, оскільки споживає майже 50% енергії. Економія енергії, що споживається під час сушіння не менш важлива, ніж якість кінцевого продукту. Пріоритетом має бути перехід до зеленого курсу в харчовій промисловості, а саме скорочення

або рекуперація відпрацьованого тепла як частини скорочення споживання енергії та контролю викидів парникових газів, що має відповідати концепції «Європейський зелений курс». Актуальним є впровадження енергоефективних технологій та відновлюваних джерел енергії за допомогою яких сировину можна сушити, використовуючи менше енергії, ніж за допомогою традиційних методів сушіння. Використання відновлюваних джерел енергії допоможе зменшити використання традиційної енергії в умовах енергетичної кризи та зростання попиту на викопне паливо.

Список використаних джерел:

1. Overview of heat pump-assisted drying systems. Part I: Integration, control complexity and applicability of new innovative concepts. URL: <https://www.researchgate.net/publication/272001495>.
2. Renewable energy for agri-food systems. URL: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/Renewables_Agrifood_2021.pdf.
- 3 Heat pump drying of fruits and vegetables. URL: <https://www.researchgate.net/publication/289586372>.
- 4 Uthpala T.G. G. Review on low-temperature heat pump drying applications in food industry: cooling with dehumidification drying method / T.G. G. Uthpala, S. B. Navaratne, Amila Thibbotuwawa // Food Process. 2020. P. 1–13.
5. Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text>.
6. Сонячна енергія та електростанції для харчової промисловості. Режим доступу: <https://www.ecotech.ua/sonyachna-energiya-ta-elektrostantsiyi-dlya-harchovoyi-promyslovosti/>.

*Погорілецький К.К., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Герасименко О. Ю., PhD, доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ ВІДБУДОВИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку спрямованої європейської політики на покращення довкілля нерозривно пов'язаний із виконанням Європейського зеленого курсу (ЄЗК), яка представляє собою масштабну стратегію переходу до кліматично ресурсної ефективної та конкурентоспроможної економіки країнами ЄС до 2030 року. Цей курс для Європейського Союзу став прогресивним екологічним кроком та новою моделлю зростання [1].

В свою чергу, для України, яка зазнала величезних руйнувань промислового, енергетичного, житлового та інфраструктурного потенціалу внаслідок повномасштабної збройної агресії Росії, імплементація принципів ЄЗК є стратегічним орієнтиром для відбудови в умовах воєнного стану та є

обов'язковою умовою набуття повноправного членства в ЄС.

Теоретична цінність дослідження європейських практик сталого розвитку для України полягає в осмисленні механізмів декаплінгу і розірванні прямого зв'язку між економічним зростанням та нарощуванням використання природних ресурсів. Практична площина вимагає негайного впровадження механізмів декаплінгу у національні та регіональні програми відновлення України за принципом відбудувати краще, ніж було [1].

Традиційна індустріальна модель відновлення в умовах війни є безперспективною. Її застосування неминуче призведе до маргіналізації української економіки на європейському ринку. Особливо гостро це питання постає через дію механізму транскордонного вуглецевого коригування, який запроваджує плату за викиди вуглецю для імпортованих товарів і створює прямі ризики для українського експорту металургійної та хімічної продукції.

Досвід Європейського Союзу у сфері сталого розвитку Європейського зеленого курсу необхідно впроваджувати в Україні за чотирма ключовими напрямками масштабної відбудови:

По-перше, енергетична трансформація, децентралізація та інтеграція в європейський простір потребує нових підходів до отримання альтернативних джерел енергії. Системне руйнування централізованої енергосистеми України диктує необхідність будови нової, децентралізованої моделі. Базою для неї мають стати відновлювані джерела енергії.

Європейський досвід розвитку «розумних мереж» та масове впровадження систем накопичення енергії стає основою моделлю забезпечення енергетичної безпеки українських громад в умовах постійного руйнування ворогом української енергетичної інфраструктури. Крім того, подальша інтеграція та реалізація потенціалу України у виробництві зеленого водню здатні перетворити нашу державу на ключового партнера ЄС [2].

По-друге, слід впроваджувати принципи циркулярної економіки та ініціативи «Новий європейський Баугауз» в інфраструктурне та житлове відновлення. Масштаби руйнувань українських міст генерують десятки мільйонів тон будівельних відходів. Замість традиційного захоронення на полігонах, європейські практики пропонують технології глибокої переробки та повторного використання матеріалів у новому будівництві. Застосування філософії «Нового європейського Баугаузу» дозволить не лише вирішити проблему утилізації відходів, але й створювати енергоефективні, інклюзивні та естетично привабливі простори для життя.

По-третє, необхідно розробити нові програми для сталого розвитку агропромислового комплексу та рекультивация земель. Так, стратегія ЄС «Від лану до столу» встановлює жорсткі вимоги щодо зменшення використання пестицидів, мінеральних добрив, антибіотиків, а також стимулює розвиток органічного землеробства.

Для збереження лідерських позицій на європейському продовольчому ринку український агросектор має невідкладно адаптувати ці стандарти. Розмінування пошкоджених війною сільськогосподарських угідь повинно супроводжуватися переходом до технологій точного землеробства та

кліматично орієнтованих аграрних практик.

По-четверте, значну увагу варто приділити розвитку екологічного транспорту в Україні. Так, відновлення транспортної інфраструктури України має відбуватися з орієнтацією на розширення залізничних сполучень, включаючи розбудову євроколії, розвитку інфраструктури для електротранспорту та мікромобільності в українських містах. Дана концепція розвитку електротранспорту відповідає цілям ЄЗК щодо скорочення викидів парникових газів у транспортному секторі [3].

Основною перепорою на шляху імплементації європейського досвіду залишається інституційна спроможність та дефіцит цільового фінансування в Україні. Тому здатність українських державних органів, бізнесу та територіальних громад генерувати прозорі, якісні та відповідні стандартам ЄЗК проєктні заявки стає критичним фактором залучення стороннього капіталу з інших країн.

Отже, Європейський зелений курс не повинен сприйматися Україною виключно як набір жорстких екологічних директив та обмежень. Це, насамперед, унікальне вікно можливостей для глибокої модернізації економіки України та підвищення якості життя українських громадян. Синхронізація планів воєнної відбудови з пріоритетами ЄЗК дозволить Україні успішно інтегруватися в європейську економіку і ринок та стати повноцінним партнером у розбудові кліматичної екологічності в цей вкрай складний для нашої країни час.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 07.12.2016 № 932-р : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2026).
2. Green Deal : веб-сайт. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/greendeal-en> (дата звернення: 17.03.2026).
3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations : веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 17.03.2026).

***Пономарьов Д.О., здобувач вищої освіти**
Науковий керівник: Смісова В.Л., д.е.н., професор
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна*

СТРАТЕГІЇ ТНК НА СВІТОВОМУ РИНКУ НАФТИ

Сучасний світовий ринок енергоресурсів характеризується високим рівнем нестабільності. Різкі коливання цін на нафту та газ, спричинені геополітичними дисбалансами, зокрема, війною в Україні, конфліктами у

Венесуелі та Ірані, зміною логістичних ланцюгів, зниженням попиту у зв'язку з глобальним переходом країн світу на «зелену» енергію тощо створюють значні фінансові ризики для нафтогазових ТНК. Непередбачуваність доходів унеможливорює довгострокове планування цін за старими моделями. Саме тому ТНК змінюють фінансові стратегії, переходячи від політики агресивного нарощування видобутку до оптимізації витрат та диверсифікації активів.

Результати аналізу світових цін на нафту марки «Brent» у 2019-2025 рр. (рис. 1) свідчать, що у досліджуваному періоді виділяються три критичні фази:

1) глибоке падіння цін у I кв. 2020 р. до 26,35 дол. США за барель, спричинене карантинними обмеженнями та скороченням міжнародної торгівлі на тлі закриття кордонів між країнами;

2) стрімке зростання цін у 2022 р. з їх піковим значенням понад 115 дол. США за барель у зв'язку з посиленням геополітичної нестабільності та початком повномасштабної війни росії в Україну;

3) період помірною зниження цін з їх постійними коливаннями у 2023-2025 рр. унаслідок торгівельних війн та зміни торгівельної політики у глобальному середовищі.

Рисунок 1 – Світові ціни на нафту марки «Brent» у 2019–2025 рр., дол. США / барель [1]

Зростання цін майже в 4 рази за два роки змушують ТНК будувати стратегії не на основі прогнозу зміни ціни, а на формуванні основи для фінансової гнучкості. Так, першим напрямом зміни фінансової стратегії ТНК є *оптимізація витрат для зниження «ціни беззбитковості»*. Це досягається через впровадження технологічних інновацій, зокрема, використання AI для розвідки родовищ, автоматизації буріння, створення цифрової копії нафтових вишок для кращого моніторингу їх стану тощо.

Наприклад, у проєкті «Vito», компанія «Shell» за рахунок використання спрощеної конструкції напівзанурювальної платформи та субморської інфраструктури змогла скоротити витрати більш ніж на 70% порівняно з планом. Компанія «BP» у проєкті «Mad Dog Phase 2» відмовилася від дорогої конструкції на користь дешевшої напівзанурювальної платформи та стандартизації систем буріння, що забезпечило скорочення капітальних

витрат на 60%. Такі методи дозволили галузі знизити середні витрати на нафтодобувні проекти у Мексиканській затоці з 70 дол. США/барель у 2014 р. до 30-40 дол. США/барель у 2017 р., забезпечуючи ТНК стійкість за низької ринкової ціни [2].

Друга стратегія полягає у *зміцненні фінансової стабільності*. Наприклад, корпорація «Chevron» у періоди низьких цін змушена була нарощувати запозичення для підтримки своєї ліквідності (рис. 2). У 2020 р., коли середня ціна бареля впала до 42,28 дол. США, рівень боргу компанії сягнув 44,3 млрд дол. США. Проте, під час стрімкого росту ціни у 2022 р. (середня ціна 97,82 дол. США) стратегія змінилася – замість агресивного інвестування в нове буріння, компанія використала надприбутки для скорочення боргу до 23,3 млрд дол. США. Тенденція до зниження заборгованості до 20,8 млрд дол. США тривала і у 2023 р. Отже, сучасні ТНК використовують періоди високих цін для створення «фінансової подушки», яка дозволяє виплачувати дивіденди та зберігати інвестиційну привабливість навіть за умов майбутньої нестабільності ринку.

Третім стратегічним напрямом є *диверсифікація портфелю активів через інвестиції у відновлювану енергетику*. Згідно з даними Міжнародного енергетичного агентства у 2023 р. в енергетику було інвестовано 2,8 трлн дол. США, з яких на чисту енергію виділено рекордних 1,7 трлн дол. США, а витрати на викопне паливо становили 1 трлн дол. США відповідно. Тобто, якщо у 2021 р. співвідношення інвестицій у чисту енергію та викопне паливо було 1:1, то у 2023 р. воно становило 1,7:1. Для нафтогазових ТНК така ситуація створює інструменти для мінімізації фінансових ризиків [5].

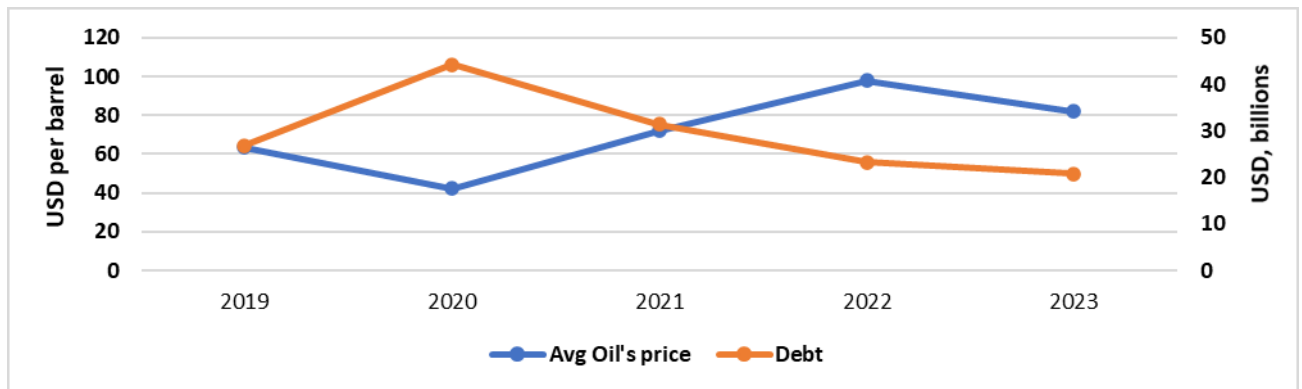

Рисунок 2 – Кореляція світових цін на нафту та рівня боргу корпорації «Chevron» у 2019-2023 рр. [1; 3–4]

Найбільш активними у цьому напрямі є європейські гіганти («Shell», «BP», «TotalEnergies»), які спрямовують у «зелені» проекти суттєво більшу частку свого капіталу порівняно з середніми показниками по галузі. Зокрема, «TotalEnergies» навіть змінила стратегію, орієнтуючись на досягнення нульових викидів до 2050 р. [6, с. 16–17]. Така диверсифікація дозволяє ТНК створювати стабільні джерела доходу, які менше залежать від мінливих цін на нафту та забезпечують фінансову безпеку в умовах глобальних змін в енергетиці [7].

Таким чином, висока мінливість світових цін на енергоресурси у 2019-2025 рр. стала одним із факторів трансформації фінансових стратегій нафтогазових ТНК. Сучасні ринкові умови змушують корпорації відмовлятися від агресивного розширення на користь технологічної оптимізації витрат, що дозволяє знижувати беззбитковість проєктів на 60-70%. Приклад «Chevron» доводить, що спрямування надприбутків на скорочення боргового навантаження є ефективною моделлю захисту від цінових шоків порівняно з нарощуванням видобутку.

Нафтогазовим компаніям рекомендується впроваджувати динамічні моделі фінансового планування та посилювати стратегічну диверсифікацію інвестиційного портфелю у бік відновлюваної енергетики, що дозволить створити стабільні джерела доходу, забезпечити фінансову безпеку та конкурентоспроможність в умовах глобального енергопереходу.

Список використаних джерел:

1. Brent Oil Futures Chart. (2026). *Investing.com*. URL: <https://surl.li/rxbkat>
2. Richard D'Souza, Shiladitya Basu and Sandeep Khurana. (2018). Universal Development Approach Reduces Costs For Gulf Projects. *American Oil & Gas Reporter*. URL: <https://surl.li/tkpblq>
3. Chevron. (2023). Purpose. Powers. Progress. 2023 annual report. San Ramon : Chevron Corporation. 114 p. URL: <https://surl.lu/xswsoa>
4. Chevron. (2020). 2020 annual report. San Ramon : Chevron Corporation. 104 p. URL: <https://surl.lt/zvheky>
5. IEA. (2023). Overview and key findings – World Energy Investment 2023 – Analysis - IEA. *IEA*. URL: <https://surl.li/iaxdse>
6. Pouyanné P. Universal Registration Document 2024. Courbevoie : French Financial Markets Authority, 2025. 680 p. URL: <https://surl.li/rmenso>
7. UFUTURE. (2021). Чому найбільші корпорації світу інвестують в green energy - UFUTURE. UFUTURE. URL: <https://surl.li/xouksw>

**Савустьян М. С., здобувач вищої освіти,
Гончаренко В. А. к. техн. н.,
Перекрест В. В., асистент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна**

СИНТЕЗ МЕТАЛЕВИХ НАНОЧАСТИНОК ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПРИНЦИПІВ «ЗЕЛЕНОЇ ХІМІЇ»

Наночастинки (НЧ) – це об'єкти з розмірами в межах 1–100 нм, які характеризуються унікальними фізико-хімічними властивостями. Традиційні методи хімічного синтезу металевих наночастинок (НЧМ) часто супроводжуються негативним впливом на довкілля та живі організми. Фізичні й фізико-хімічні підходи до їх отримання є енерговитратними, потребують використання токсичних реагентів і складного обладнання. У зв'язку з цим,

починаючи приблизно з 2012 року, активно розвиваються альтернативні екологічно безпечні методи синтезу. Застосування рослинних екстрактів, а також мікроорганізмів (бактерій, грибів) відповідає принципам «зеленої хімії» і забезпечує більш безпечний та економічно доцільний підхід до отримання НЧМ. Такі технології сприяють зменшенню потенційних ризиків для здоров'я людини та екосистем.

Наноматеріали належать до найбільш перспективних класів сучасних функціональних матеріалів. Металеві наночастинки можуть бути отримані різноманітними фізичними та фізико-хімічними методами, зокрема механічним подрібненням, лазерною абляцією, методом електричного розряду в рідкому середовищі, а також випаровуванням із подальшою конденсацією. Проте ці підходи мають обмеження, пов'язані з високими енерговитратами, складністю масштабування та необхідністю використання токсичних розчинників і стабілізаторів.

Альтернативою є біологічні методи синтезу, які передбачають формування наночастинок у клітинах мікроорганізмів або за участю біомолекул. Методи «зеленої хімії» дозволяють отримувати наноматеріали з характеристиками, співставними з традиційними аналогами, водночас зменшуючи екологічне навантаження. Основна ідея цього підходу полягає у мінімізації використання небезпечних речовин і зниженні впливу на довкілля.

До ключових переваг зеленого синтезу належать:

- екологічна безпечність;
- біосумісність отриманих матеріалів;
- низьке енергоспоживання;
- простота та швидкість проведення процесів;
- економічна ефективність.

Серед основних методів, що відповідають принципам зеленої хімії, виділяють:

- біологічний синтез, який базується на використанні рослинних екстрактів, бактерій, грибів і водоростей;
- механохімічний підхід, що передбачає ініціювання реакцій під дією механічної енергії;
- сонохімічний метод, заснований на використанні ультразвуку;
- гідротермальний синтез, що здійснюється у водному середовищі при підвищених температурі та тиску;
- мікрохвильовий метод, який забезпечує швидке та рівномірне нагрівання реагентів;
- ферментативний синтез, у якому ферменти (наприклад, лаккази та редуктази) виконують функцію відновників іонів металів.

Рослинні екстракти містять різноманітні біоактивні сполуки, що беруть участь у відновленні та стабілізації наночастинок, зокрема фенольні кислоти (галова, хлорогенова, ферулова), флавоноїди (кверцетин, рутин, апігенін), органічні кислоти (аскорбінова, лимонна, яблучна, щавлева) та алкалоїди.

Металеві наночастинки знаходять широке застосування в різних галузях науки та техніки:

- у біомедицині – для діагностики, візуалізації та створення біосенсорів;
- в електроніці – для розробки сенсорів і детекторів токсичних газів;
- в оптиці та фотоніці – для підсилення сигналів у спектроскопічних методах;
- у каталізі – як ефективні гетерогенні каталізатори;
- в енергетиці – для підвищення ефективності сонячних елементів;
- в екології – для очищення та знезараження води;
- у косметології – як активні компоненти косметичних засобів;
- у харчовій промисловості – як складові пакувальних матеріалів із антимікробними властивостями.

Металеві наночастинки завдяки своїм унікальним властивостям є перспективними для широкого спектра застосувань. Використання принципів зеленої хімії у їх синтезі відкриває нові можливості для створення екологічно безпечних і технологічно ефективних матеріалів. Біологічні та природні системи дозволяють зменшити використання токсичних реагентів і забезпечують контроль над розміром, формою та властивостями наночастинок. Це робить зелений синтез одним із найбільш перспективних напрямів сучасної нанотехнології, орієнтованим на сталий розвиток і практичне впровадження.

Список використаних джерел:

1. Kisimba K., Anand K., Faya M., Kahumba B., Kasumbwe K., Vijayakumar K., Prasad R. // J. Renewable Mat. 2023. 11. 1-17 (10.32604/jrm.2023.026159).
2. Banjara R., Kumar A., Aneshwari R., Satnami M., Sinha S.K. // Environ. Nanotechnol. Monit. Manag. 2024. 22. 100988 (10.1016/j.enmm.2024.100988).
3. Kapoor D., Maheshwari N., Soni N., Jain Singhai N., Sharma Dr M., Prajapati B., Yele S., Maheshwari R. // J. Drug Deliv. Sci. Techn. 2023. 92. 105307 (10.1016/j.jddst.2023.105307).
4. Chaudhary J., Tailor G., Yadav M., Mehta C. // Biocatal. Agric. Biotechnol. 2023. 50. 102692 (10.1016/j.bcab.2023.102692).
5. Lee S.H., Jun B.-H. // Int. J. Mol. Sci. 2019. 20. 865 (10.3390/ijms20040865).

Суранов О.О., аспірант

*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів та втрата біорізноманіття. У відповідь на ці виклики Європейська комісія розробила стратегічну ініціативу – Європейський зелений курс, який спрямований на досягнення кліматичної нейтральності та забезпечення сталого розвитку. Для країн, які прагнуть

інтеграції до Європейського Союзу, зокрема Україна, реалізація принципів Зеленого курсу є важливим напрямом державної політики [1]. У цьому процесі ключову роль відіграють державні службовці, від професійних компетентностей яких залежить ефективність впровадження екологічних реформ.

Європейський зелений курс є комплексною стратегією розвитку, що передбачає[2; 3]:

- зменшення викидів парникових газів;
- перехід до відновлюваних джерел енергії;
- розвиток циркулярної економіки;
- підвищення енергоефективності;
- збереження природних екосистем;
- формування екологічно відповідальної економіки.

Реалізація цих завдань потребує не лише політичної волі, але й високого рівня професійної підготовки державних службовців, здатних розробляти та впроваджувати ефективну екологічну політику.

Державні службовці виконують функції формування, реалізації та контролю державної політики. Зокрема, такі органи, як Верховна Рада України та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, відповідають за створення законодавчої та інституційної бази екологічної політики.

Їх діяльність включає[4]:

- розроблення нормативно-правових актів;
- впровадження екологічних стандартів;
- моніторинг стану довкілля;
- координацію між державними органами;
- взаємодію з міжнародними організаціями;
- інформування громадськості.

Ефективне виконання цих функцій можливе лише за наявності відповідних професійних компетентностей.

За результатами аналізу наукових джерел [5-8] виокремлено такі основні професійні компетентності державних службовців:

1. Екологічна компетентність – передбачає знання основ екології, принципів сталого розвитку, кліматичної політики та екологічного законодавства. Державні службовці повинні розуміти:

- причини та наслідки зміни клімату;
- механізми скорочення викидів;
- принципи раціонального використання ресурсів;
- міжнародні екологічні стандарти.

Ці знання дозволяють приймати обґрунтовані управлінські рішення.

2. Нормативно-правова компетентність – державні службовці повинні володіти знаннями національного та європейського законодавства у сфері екології. Це включає:

- розуміння директив та регламентів ЄС;
- вміння адаптувати національне законодавство;
- здатність розробляти нормативні акти.

Ця компетентність є важливою для гармонізації законодавства України з європейськими стандартами.

3. Управлінська компетентність включає:

- стратегічне планування;
- прийняття управлінських рішень;
- організацію роботи;
- контроль за виконанням завдань.

Державні службовці повинні вміти реалізовувати довгострокові екологічні програми та координувати діяльність різних установ.

4. Аналітична компетентність передбачає:

- оцінювання екологічних ризиків;
- аналізування статистичних даних;
- прогнозування наслідків управлінських рішень;
- розроблення ефективних стратегій.

Це сприяє прийняттю науково обґрунтованих рішень.

5. Комунікативна компетентність передбачає, що державні службовці повинні ефективно взаємодіяти з:

- громадянами;
- громадськими організаціями;
- бізнесом;
- міжнародними партнерами.

Комунікація сприяє підвищенню довіри до державної політики та залученню суспільства до екологічних реформ.

6. Цифрова компетентність – сучасна екологічна політика базується на використанні цифрових технологій. Це включає:

- роботу з базами даних;
- використання інформаційних систем моніторингу;
- аналіз цифрової інформації;
- використання електронного урядування.

Цифрові навички підвищують ефективність державного управління.

Професійні компетентності державних службовців є ключовим чинником забезпечення ефективного впровадження екологічної політики, зокрема у контексті реалізації стратегічних цілей сталого розвитку та інтеграції до Європейського Союзу. Належний рівень сформованості компетентностей дозволяє державним службовцям здійснювати якісну підготовку, прийняття та реалізацію управлінських рішень, спрямованих на охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Високий рівень професійної підготовки сприяє ефективній адаптації національного законодавства до європейських екологічних стандартів, що є важливою умовою виконання міжнародних зобов'язань та гармонізації правової системи України із правом ЄС. Крім того, професійно компетентні державні службовці здатні забезпечити підвищення ефективності державного управління шляхом впровадження сучасних управлінських підходів, стратегічного планування та використання інноваційних інструментів екологічної політики.

Незважаючи на важливість професійних компетентностей, процес їх формування супроводжується низкою системних проблем. Однією з основних проблем є недостатній рівень професійної підготовки державних службовців у сфері екологічної політики, що зумовлено як недосконалістю освітніх програм, так і недостатньою увагою до екологічної складової у системі підготовки кадрів. Обмежений доступ до сучасних знань, наукових досліджень та міжнародного досвіду також ускладнює формування необхідних компетентностей. Додатковою проблемою є недостатня кількість спеціалізованих навчальних програм, орієнтованих на формування практичних навичок реалізації екологічної політики, а також низький рівень практичної підготовки, що обмежує здатність державних службовців ефективно застосовувати теоретичні знання у професійній діяльності. Важливим стримуючим фактором є також недостатнє фінансування системи професійного розвитку, що обмежує можливості організації навчання, підвищення кваліфікації та участі у міжнародних освітніх програмах. Зазначені проблеми мають системний характер і потребують комплексного та цілеспрямованого вирішення на державному рівні.

Підвищення рівня професійних компетентностей державних службовців потребує впровадження комплексу організаційних, освітніх та інституційних заходів. Насамперед важливим є розвиток системи професійного навчання, яка повинна бути орієнтована на формування сучасних знань, аналітичних навичок та практичних умінь у сфері екологічного управління. Впровадження спеціалізованих освітніх програм, спрямованих на підготовку фахівців з питань реалізації екологічної політики та європейської інтеграції, сприятиме формуванню необхідного рівня професійної компетентності. Важливу роль відіграє організація тренінгів, семінарів та програм підвищення кваліфікації, які дозволяють державним службовцям ознайомлюватися з новітніми підходами, методами та інструментами управління. Особливе значення має розвиток міжнародного співробітництва, яке забезпечує можливість обміну досвідом, ознайомлення з кращими європейськими практиками та впровадження ефективних механізмів реалізації екологічної політики.

Крім того, важливим напрямом є впровадження сучасних освітніх технологій, включаючи дистанційне навчання, електронні освітні платформи та інтерактивні методи навчання, що дозволяють забезпечити безперервний професійний розвиток державних службовців. Не менш важливим є стимулювання саморозвитку, підвищення мотивації до професійного зростання та формування відповідального ставлення до виконання службових обов'язків. Обмін досвідом з європейськими країнами, участь у міжнародних проєктах та програмах технічної допомоги сприяють формуванню сучасного професійного мислення та підвищенню ефективності діяльності державних службовців.

Реалізація Європейського зеленого курсу є складним і багатогранним процесом, який потребує високого рівня професійної підготовки державних службовців. Їх професійні компетентності є ключовим фактором ефективності екологічної політики та успішної інтеграції України до європейського простору. Формування та розвиток цих компетентностей повинні стати

пріоритетом державної кадрової політики, оскільки саме професійні державні службовці є рушійною силою сталого розвитку та екологічної трансформації держави.

Список використаних джерел:

1. Кушніренко О., Гахович Н. Імплементація європейських принципів в стратегічному плануванні повоєнного відновлення України. Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології. 2023. Вип. 2. № 2. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-2-2>.
2. Паламарчук Д.М. Стратегічний контекст Green Deal для України. Економічний простір. 2021. № 171. С. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-3>.
3. Івасечко О.Я., Мельник Б.П. Стратегія кліматичної політики “Green Deal”: особливості імплементації у ЄС та в Україні. Регіональні студії. 2021. Вип. 26. С. 43-48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.26.9>.
4. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
5. Stefanis C., Stavropoulos A., Stavropoulou E., Tsigalou C., Constantinidis T.C., Bezirtoglou E. A Spotlight on Environmental Sustainability in View of the European Green Deal. Sustainability. 2024. Vol. 16(11), 4654. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16114654>.
6. Новікова Н., Науменко Р., Ільїна А. Маркери професійної компетентності державних службовців. Економіка України. 2024. Вип. 61(9), № 682. С. 85-98. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.09.085>.
7. Співак М.В., Дубіна О.М. Цифрові компетентності державних службовців в умовах розвитку цифрового суспільства і виникнення кіберзагроз. Київський часопис права. 2024. № 3. С. 184-191. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.3.27>.
8. Ярмистий М. Професійна ідентифікація державних службовців в умовах адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. Економіка, управління та адміністрування. 2024. № 1(107). С. 193-198. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-1\(107\)-193-198](https://doi.org/10.26642/ema-2024-1(107)-193-198).

Ткаленко С. І., д.е.н., професор
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

РОЛЬ ЄС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобалізаційних і деглобалізаційних процесів, які впливають на економічний розвиток держав та глобальних екологічних, економічних і соціальних викликів питання сталого розвитку набуває особливої актуальності. Зміни клімату, швидкі темпи індустріалізації, що призводять до виснаження природних ресурсів, а також зростання соціальної

нерівності змушують держави шукати нові моделі розвитку, які поєднують економічне зростання із збереженням довкілля та забезпеченням соціального добробуту населення. Багато країн є вразливими з точки зору достатності ресурсів, надійності інфраструктури, стабільних цін, захисту від зовнішніх загроз і стійкості до збоїв [1]. Саме тому роль держави у формуванні та реалізації політики сталого розвитку стає ключовим чинником забезпечення довгострокової стабільності суспільства.

На сьогоднішній день концепція сталого розвитку стала ключовою парадигмою міжнародної політики після прийняття Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року, яка передбачає досягнення 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР). Цілі спрямовані на подолання бідності та інших глобальних викликів, і повинні вирішуватися разом зі стратегіями, що покращують охорону здоров'я та освіти, зменшують нерівність та стимулюють економічне зростання; усе це має реалізовуватися одночасно з боротьбою негативних наслідків зміни клімату та сприяти збереженню навколишнього середовища [2]. У цьому контексті ЄС виступає одним з ключових міжнародних акторів, що формує та впроваджує політики сталого розвитку як на внутрішньому, так і на глобальному рівнях.

Співпраця з країнами-партнерами, державами-членами та органами державної влади на різних рівнях, громадянським суспільством та приватним сектором, а також активна участь у міжнародних форумах високого рівня, включаючи Політичний форум високого рівня Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку має вирішальне значення для просування зобов'язань ЄС щодо сталого розвитку та лідерства в цій галузі. Це є ключовим, оскільки сталий розвиток є основним принципом Договору про ЄС та пріоритетною метою його внутрішньої та зовнішньої політики.

Отже, зазначимо, що держави виступають основним суб'єктом, які створюють нормативно-правову базу, розробляють стратегії розвитку та координують діяльність різних секторів економіки задля досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами. Через систему державного управління, економічного регулювання та екологічної політики уряди можуть стимулювати впровадження інноваційних екологічно безпечних технологій, сприяють підтриманню раціонального використання природних ресурсів та забезпечують соціальний захист населення. Крім того, держави змушені адаптувати свої політики до міжнародних стандартів сталого розвитку. І, ефективна роль держави полягає не лише у регулюванні, але й у формуванні партнерства між бізнесом, громадянським суспільством та міжнародними організаціями. Таким чином, саме роль держави у забезпеченні сталого розвитку є важливим для пошуку ефективних механізмів гармонійного розвитку економіки, суспільства та довкілля.

Як зазначають іноземні вчені у своїх дослідженнях, забезпечення сталого розвитку, розвиток зеленої економіки повинен розпочинатися на місцевому рівні, адже, зокрема прослідковуються динамічні зв'язки між невідновлюваними та відновлюваними джерелами енергії та економічним зростанням [3, 4]. Зроблений такий акцент на місцевий рівень є актуальним і в

умовах війни необхідним та забезпечуючим для сталого економічного зростання держави. Водночас для забезпечення сталого розвитку держави повинні відігравати провідну роль, а макроекономічна стабільність залишається основою для економічного сталого зростання. Загострення екологічних проблем спонукає до пошуку відповідного механізму та ресурсів для їх вирішення без зниження економічного зростання. Це вимагає переходу від ресурсоорієнтованого до зеленого економічного розвитку [5].

Держави формують і реалізують різні стратегічні програми для забезпечення сталого розвитку. ЄС розглядає сталий розвиток як фундаментальний принцип своєї політики та стратегічну мету інтеграційного розвитку. Відповідно до установчих документів ЄС, Союз прагне забезпечити сталий розвиток Європи на основі збалансованого економічного зростання, соціального прогресу та високого рівня захисту довкілля. Реалізація цієї мети здійснюється через комплекс інституційних механізмів, включаючи екологічну політику, кліматичні ініціативи, регіональну політику згуртованості та інвестиційні програми. Значна частина бюджету ЄС та його програм спрямована на досягнення цілей сталого розвитку, що свідчить про системний характер цієї політики.

Основною стратегічною програмою у сфері сталого розвитку в ЄС є Європейський зелений курс (European Green Deal), представлений ЄК у 2019 році. Ця ініціатива є комплексною стратегією економічного розвитку, яка спрямована на трансформацію економіки ЄС у кліматично нейтральну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну. Головною метою програми є досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року [6]. Відзначимо, що Європейський зелений курс включає низку секторальних ініціатив, зокрема:

- пакет законодавчих заходів для скорочення викидів;
- стратегію відновлення біорізноманіття;
- стратегію сталого розвитку агропродовольчої системи;
- план переходу до циркулярної економіки.

Ця програма також передбачає масштабні інвестиції у зелену енергетику, енергоефективність, сталий транспорт і розвиток чистих технологій, що сприяє економічному зростанню та створенню нових робочих місць.

Ще одним важливим інструментом реалізації політики сталого розвитку ЄС є програма Горизонт – рамкова програма з фінансування наукових досліджень та інновацій на період 2021-2027 років з бюджетом у 93,5 млрд євро [7]. Програма спрямована на підтримку наукових досліджень і технологічних інновацій у сферах клімату, енергетики, цифровізації, транспорту та сталого розвитку. Одним із ключових завдань програми Горизонт є розробка інноваційних рішень для подолання глобальних викликів, включаючи зміну клімату та енергетичний перехід. Такий підхід пов'язаний з вирішенням складних суспільних викликів через відкритість та співпрацю, тому є актуальним для широкого кола зацікавлених сторін та громадян. Програма Горизонт складається з кількох програм фінансування за трьома

напрямами: (1) «Відмінна наука» (рівень 1), (2) «Глобальні виклики» (рівень 2) та (3) «Інноваційна Європа» (рівень 3). Дослідницькі проєкти, що фінансуються програмою, сприяють розвитку чистих технологій, відновлюваної енергетики та цифрових інструментів для досягнення цілей сталого розвитку.

Ще одним інструментом реалізації політики сталого розвитку є випуск «зелених» облігацій за добровільним стандартом EU Green Bond Standard, «зелені» тарифи та аукціонні процедури. Наприклад, «зелені» облігації інвестування не менше 85 % залучених коштів у проєкти [8]. У межах цієї програми держави-члени ЄС реалізують національні плани відновлення, значна частина фінансування яких спрямована на екологічні та кліматичні проєкти, що відповідають цілям сталого розвитку. Крім того, система моніторингу інтегрується з показниками ЦСР для оцінки ефективності політики ЄС.

Важливою ініціативою ЄС є стратегія Global Gateway, спрямована на підтримку сталого розвитку у світі через інвестиції в інфраструктуру, енергетику, транспорт, цифрові технології, а також на зміцнення систем охорони здоров'я, освіти та досліджень у всьому світі. У межах цієї програми планується мобілізувати до 300 млрд євро інвестицій у період 2021-2027 років для реалізації проєктів, що сприяють зеленому переходу, економічному розвитку та соціальній стабільності [9]. Стратегія Global Gateway реалізується у співпраці з державами-членами ЄС, міжнародними фінансовими установами та приватним сектором. Вона передбачає розвиток сталої енергетики, транспортної інфраструктури, цифрових мереж, а також підтримку освітніх і дослідницьких програм у країнах-партнерах.

Таким чином, сучасна політика ЄС у сфері забезпечення сталого розвитку реалізується через комплекс стратегічних програм, серед яких ключову роль відіграють Європейський зелений курс та ряд стратегічних ініціатив, інструментів, які спрямовані на досягнення кліматичної нейтральності, стимулювання інновацій, підтримку економічної стійкості та зміцнення міжнародного партнерства у сфері сталого розвитку. Отже, для більш ефективного досягнення ЦСР необхідно державам, а також і Україні, сприяти формуванню розумного підходу до виробництва ВДЕ, розвитку «зеленої» економіки та розробці політики сталого розвитку для регіонів, які повинні мати суттєві відмінності з урахуванням специфіки регіону [10]. Геополітична ситуація на сьогоднішній день, війна в Україні показала наслідки та виклики, з якими зіштовхнулися європейські держави і Україна, що переконливо свідчить на користь сталого розвитку держав.

Список використаних джерел:

1. Cherp A. et al. Global Energy Assessment. Chapter 5. *Energy and Security*. 2012. Pp. 325-383. DOI:10.1017/CBO9780511793677.011
2. European Commission. Sustainable Development Goals. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals_en

3. Afroz R, Muhibbullah M. Dynamic linkages between non-renewable energy, renewable energy and economic growth through nonlinear ARDL approach: evidence from Malaysia. *Environ Sci Pollut Res*. 2022. №29(32). Pp. 48795–48811. URL <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19346-0>
4. Dmuchowski P. et al. Green economy-growth and maintenance of the conditions of green growth at the level of Polish local authorities. *Journal of Cleaner Production*. 2021. №301(3). Pp. 126975. DOI:10.1016/j.jclepro.2021.126975
5. Chen Y. et al. Green development of the country: Role of macroeconomic stability. *Energy Environ*. 2023. DOI:10.1177/0958305X231151679
6. The European Green Deal. A growth strategy that protects the climate. <https://ec.europa.eu/stories/european-green-deal>
7. Funding Programmes. Horizon Europe. <https://innovayt.eu/funding/horizon-europe/>
8. Alolo M., Azevedo A., El Kalak I. The effect of the feed-in-system policy on renewable energy investments: Evidence from the EU countries. *Energy Economics*. 2020. Vol. 92. P. 104998. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104998>
9. European Commission. Global Gateway. Information on the roll out of the Global Gateway strategy, partnerships, projects and funding opportunities. https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway_en
10. Derii Z. et al. Modelling and forecasting the production potential of renewable energy sources in the context of sustainable development. 2024. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 1415 012116. DOI:10.1088/1755-1315/1415/1/012116

Федотова Т.А., к.е.н., доцент
 Криворізький національний університет,
 м. Кривий ріг, Україна,
Більська О.В., д.е.н., професор,
 Класичний приватний університет,
 м. Запоріжжя, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОЇ І ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

Цілі сталого розвитку сприяють сталому економічному зростанню, підвищенню рівня продуктивності і використанню технологічних інновацій. Важливою передумовою є стимулювання підприємництва і створення робочих місць, а також ефективні заходи задля викорінення примусової праці, рабства і торгівлі людьми. Відповідно до цих завдань, мета полягає у забезпеченні повної і продуктивної зайнятості та гідної праці для всіх жінок і чоловіків до 2030 року.

Відповідно до Лісабонського договору про функціонування Європейського Союзу, який набрав чинності у грудні 2009 р., соціальна політика та координація питань зайнятості належить до сфери спільної

компетенції ЄС та держав-членів [1]. Для досягнення основних цілей соціальної політики – підвищення зайнятості, покращення умов життя та праці, розвитку людських ресурсів, зниження бідності, нерівності та соціальної виключеності, здійснюються заходи, що враховують різноманітність національних практик та необхідність підтримки конкурентоспроможності економіки Євросоюзу.

Лісабонська стратегія та Європейська стратегія зайнятості визначили розширення географічної мобільності та перехід з однієї роботи на іншу як важливі передумови для створення робочих місць та розвитку можливості зайнятості, здатності до адаптації європейських трудових ресурсів у контексті швидких змін на ринку праці

Соціальний вимір ЄС ґрунтується на спільних зобов'язаннях та встановлених компетенціях та спрямований на зближення держав-членів у цій сфері. Соціальну політику ЄС відрізняє широкий спектр інструментів, за допомогою яких інститути здійснюють гармонізацію соціальної сфери, сприяють розширенню зайнятості та гарантій соціального захисту громадян.

В ході раунду регіональних нарад МОП, що відбулися в Північній і Південній Америці, Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і з часом в Африці, були розроблені програми дій за допомогою країнових програм гідної праці на період до 2015 року, мета яких полягає в тому, щоб зробити істотний внесок у міжнародну програму розвитку, Декларації тисячоліття (ЦРТ).

На базі доповіді Генерального секретаря МОП Зміна моделей та структур у сфері праці на сесії Міжнародної конференції праці було визначено чотири основні теми, які стали основною при розробці політики та формуванні інституційного потенціалу в наступні роки, в тому числі і в країнах ЄС: глобалізація та перетворення структури інвестицій та зайнятості; праця та суспільство – боротьба з бідністю, дискримінацією та соціальною ізоляцією; вдосконалення методів управління у сфері праці; гідна праця та міжнародна програма в галузі розвитку. Всі ці проблеми мають життєво важливе значення для всього світу [2].

В рамках реалізації практики сталого розвитку для ефективного просування Програми гідної праці визначено такі категорії:

- збалансований підхід до сталого розвитку;
- більш узгоджена політика у сфері торгівлі, фінансів, інвестицій та зайнятості;
- сприяння справедливому із соціального погляду переходу до «зелених» робочих місць;
- обмеження, що накладаються на заробітну плату, та поглиблення нерівності як загроза стабільності;
- необхідність розширення інформаційної бази про ринок праці з метою вимірювання дефіциту гідних робочих місць для більш ефективної розробки політики;
- глобальний підхід до соціального захисту: будь-яке суспільство потребує мінімальних соціальних основ;
- вдосконалення методів управління у сфері праці.

На своїй 320-й сесії у березні 2014 року Адміністративна рада МБТ ухвалила включити до порядку денного 105-ї сесії (червень 2016 р.) Міжнародної конференції праці питання про розроблення норми про гідну працю з метою забезпечення миру, безпеки та потенціалу протидії⁹ у період 4 (71), у рамках дворазового обговорення для розробки рекомендації [3]. Відповідно до пункту 1 статті 39 Регламенту Конференції МБТ підготувало попередню доповідь, в якій висвітлюються питання щодо законодавства та практики в різних країнах, що включає запитання, яке було направлено державам-членам у квітні 2015 року.

26 квітня 2017 р. Європейська комісія оприлюднила нову ініціативу – «Європейська опора соціальних прав» (European Pillar of Social Rights), націлену на побудову більш справедливої Європи та зміцнення її соціального виміру [4]. Декларацію про Соціальну опору було підписано 17 листопада 2017 р. у Гетеборзі (Швеція) на саміті ЄС із соціальних питань. До цього в 2016 році проводилися масштабні публічні онлайн-консультації за участю соціальних партнерів, держав-членів, громадянського суспільства та наукових кіл. «Опора» включає 20 ключових принципів та прав для сприяння оптимальному функціонуванню європейських ринків праці та систем соціального забезпечення, підтримання балансу між трудовим та особистим життям європейців, призначених насамперед для учасників єврозони (можуть бути застосовані до всіх країн ЄС). Норми та правила, зафіксовані в «Опорі», відображають нові реалії у трудовій сфері та європейському суспільстві в цілому (глобалізація, цифрова революція, поширення нових типів зайнятості, демографічні зміни) та структуровані за трьома напрямками: рівні можливості та доступ до ринку праці; справедливі умови праці; соціальний захист та включеність.

В якості тенденції останніх років слід зазначити зростання на ринку праці ЄС, як і на ринках праці інших країн, питомої ваги нестандартних форм зайнятості та самозайнятості, особливо серед молоді. Дана категорія робочої сили знаходиться у найбільш уразливому становищі щодо прозорості та передбачуваності різних аспектів зайнятості, тоді як забезпечення максимально справедливих та передбачуваних трудових договорів є основою для гідної зайнятості в ЄС.

Це викликало необхідність розширення сфери дії Директиви про трудові договори (Директива про письмову заяву), її поширення на нові нетипові форми зайнятості. 21 грудня 2017 р. Європейська Комісія ухвалила рішення щодо розробки нової Директиви щодо підвищення прозорості та передбачуваності умов праці в ЄС, яка суттєво доповнює зобов'язання щодо інформування кожного працівника про умови роботи. Прозорі правила та умови праці важливі для підвищення мотивації та продуктивності праці, а отже, нова Директива корисна як працівникам, так і підприємцям.

13 березня 2018 р. Комісія оголосила про створення Європейського Агентства з питань праці (European Labour Authority), яке повинно забезпечувати справедливе, просте та ефективне застосування правил ЄС щодо мобільності робочої сили. Основні функції даної інституції наступні:

- зміцнення співпраці та довіри до трудової мобільності, у тому числі шляхом вирішення можливих суперечок між різними національними органами;
- об'єднання існуючих інструментів у галузі транскордонної мобільності для забезпечення єдиного контакту з громадянами, підприємствами та державними органами;
- боротьба з порушеннями, що стосуються трудового та соціального законодавства;
- організація спільних дій прикордонного контролю;
- використання існуючих структур для більш ефективного управління транскордонною та спільною діяльністю, наприклад, у сферах охорони та гігієни праці на робочому місці, управління реструктуризацією та боротьби з нелегальною працею.

Таким чином, процес забезпечення повної і продуктивної зайнятості в межах реалізації цілей сталого розвитку постійно присутній на порядку денному організацій та країн ЄС, вже триває довгостроково, поступово реалізується та вдосконалюється, але ще не може вважатися завершеним.

Список використаних джерел:

1. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, Art. 151. Official Journal of the European Union. C 83. 30.03.2010.
2. Вступне слово Генерального директора на Міжнародній конференції праці Достойна праця як засіб забезпечення сталого розвитку МОП 96-2007/Доповідь I(A). 20 с.
3. Міжнародна конференція праці, 105-а сесія, 2016 р. Доповідь V(2) Зайнятість та гідна праця з метою забезпечення миру та потенціалу протидії: перегляд Рекомендації 1944 року про зайнятість у період переходу від війни до миру (71) П'ятий пункт порядку денного. Міжнародне бюро праці, Женева, 2016. 173 с.
4. SOCIAL: Commission presents points of reflection to relaunch social Europe. Bulletin Quotidien Europe (BQE). 2017. №11775. 26.04

*Golikova O., PhD in Economics,
Karpenko O., PhD in Economics,
State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological
Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine",
Odesa, Ukraine*

INTEGRATING THE EUROPEAN GREEN DEAL PROVISIONS INTO TRANSBOUNDARY RIVER BASIN MANAGEMENT: MULTIDISCIPLINARY ASSESSMENT OF THE DANUBE AND DNIPRO ECOSYSTEMS WITHIN THE STURNET PROJECT

The implementation of the European Green Deal requires transformative approaches to water resource management, biodiversity conservation, and climate adaptation across Europe. Transboundary river systems such as the Danube River

and the Dnieper River play a critical role in achieving sustainable development goals, particularly in the Black Sea region.

This paper presents the results of a multidisciplinary assessment of historical atmospheric, hydrological, and biological datasets (air and water temperature, salinity, currents, plankton dynamics) in two strategically important regions of Ukraine: the Lower Danube (near Vylkove) and the Dnipro River below Khortytsia Island (Zaporizhzhia). The research is conducted within the framework of the “Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem” (SturNet, BSB00172) project, funded by the Interreg NEXT Black Sea Basin Program. The goal of the project is to protect and preserve sturgeon in the Black Sea basin.

Project Partnership: OBB (Bulgaria), GeoEcoMar (Romania), ECCC (Moldova), AUTH (Greece), GTU (Turkey). From Ukraine, the official project partner is the State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine" (IMEER). The study identifies long-term climatic and hydromorphological changes over the past 50 years and evaluates their impact on aquatic biodiversity, particularly sturgeon species. The results contribute to the integration of European environmental policy principles into regional ecosystem restoration strategies [1].

Relevance within the European Green Deal Framework. The European Green Deal sets ambitious objectives for climate neutrality, biodiversity protection, pollution reduction, and sustainable water management. Within this context, river basin ecosystems represent key natural infrastructures that support ecological resilience, economic stability, and social well-being [2].

Ukraine aligns its environmental governance with European sustainability standards, including the EU Strategy for the Danube Region and Black Sea environmental cooperation mechanisms. The ecological condition of the Danube and Dnipro basins is crucial for regional environmental security [3].

Lower Danube (Vylkove Region). The Lower Danube delta represents one of Europe’s most valuable wetland ecosystems and is protected under the Ramsar Convention framework. The region functions as a biodiversity hotspot and spawning ground for sturgeon species.

Hydrological characteristics include seasonal discharge variations (3,000–10,000 m³/s) and moderate salinity gradients. Climate-driven increases in water temperature affect reproductive cycles of sensitive fish species [4].

Dnipro River (Zaporizhzhia Region). The Dnipro basin is heavily regulated by a cascade of reservoirs, including the Kakhovka Hydroelectric Power Plant. The destruction of this dam in 2023 dramatically altered hydrological balance, causing rapid water level decline, increased salinization, sediment redistribution, and disruption of spawning habitats.

The research applied a multidisciplinary analytical framework including 50-year meteorological data trend analysis, hydrological regime assessment, salinity and thermal modeling, phytoplankton evaluation, and correlation/regression statistical analysis (Table 1).

Special attention was given to invasive cyanobacteria (*Microcystis aeruginosa*) associated with eutrophication processes.

Table 1 – Comparative Environmental Characteristics of the Study Areas

Parameter	Lower Danube (Vylkove)	Dnipro (Zaporizhzhia, below Khortytsia)
Hydrological Regime	Seasonal discharge 3,000–10,000 m ³ /s; natural delta dynamics	Highly regulated flow; reservoir cascade influence
Water Temperature (summer max)	24–26°C	25–27°C
Salinity Trends	Freshwater with slight marine intrusion in delta zone	Freshwater; increased mineralization after Kakhovka dam destruction
Flow Velocity	0.5–1 m/s	0.2–0.3 m/s (regulated)
Main Ecological Pressure	Climate warming, eutrophication, marine intrusion	Dam destruction, sediment redistribution, eutrophication

Source: Own elaboration

The study confirms steady increases in air and water temperatures, altered seasonal flow dynamics, hydromorphological transformations due to reservoir regulation, and salinity changes in both river systems.

Sturgeon species such as *Huso huso*, *Acipenser gueldenstaedtii*, *Acipenser stellatus*, and *Acipenser ruthenus* are highly sensitive to temperature shifts, migration barriers, oxygen depletion, and habitat fragmentation [5].

The research enhances ecological risk assessment, supports integration into the SturNet Digital Mapping Tool, and provides scientific evidence for policy briefs aligned with EU biodiversity and water protection standards [1].

Key recommendations include restoration of hydrological connectivity, expansion of sturgeon restocking programs, long-term environmental monitoring, eDNA application for population tracking, and strengthening Danube-Black Sea cooperation.

Conclusions. The Lower Danube and Lower Dnipro regions are critical ecological nodes within the Black Sea basin. Historical data analysis confirms significant climate-driven and anthropogenic transformations over recent decades. Implementation of European Green Deal principles requires science-based policy integration, digital governance tools, transboundary cooperation, and ecosystem restoration strategies.

References

1. Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem. *Interreg NEXT Black Sea Basin Programme*. URL: <https://www.blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027/projects/bsb00172>

2. The European Green Deal. *European Commission*, 2019. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
3. EU Biodiversity Strategy for 2030. *European Commission*, 2021. https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
4. Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River. *EUR-Lex*, 1997. <https://eur-lex.europa.eu/eli/convention/1997/825/oj/eng>
5. Poaching of sturgeon: still a continuing threat to the survival of wild sturgeon in the Lower Danube region. *WWF*, 2024. 38 p. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/poaching-of-sturgeon_en_low-res_final.pdf.

*Ivanova N., Doctor of Economic Sciences, Professor
Kherson State Agrarian and Economic University,
Kropyvnytskyi, Ukraine*

UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE TWIN TRANSITION: DIGITALISATION AND GREEN ECONOMIC RECOVERY

The Twin Transition is a comprehensive paradigm that involves the synergy of digital innovation and environmental sustainability. Digitalisation is viewed as the instrumental basis, whereas climate neutrality serves as the strategic objective for development [1-4]. The core premise is that digitalisation acts as the primary enabler (means), whereas the “green” transition represents the goal for creating a sustainable and competitive future [5, 6]:

1. The primary objective is not merely technological advancement but its application to address global environmental challenges [6-11].
2. Achieving climate neutrality
3. Building a circular economy
4. Increasing the energy efficiency.
5. Achieving economic growth without environmental degradation (decoupling)
6. Ensuring social justice and inclusivity

Technologies are critical factors in climate change mitigation [6, 11]:

- Data analytics: enables the measurement and comprehension of the actual environmental impact of enterprises or urban areas.
- Digital Twins: virtual replicas of physical objects that enable process modelling (e.g., transport flow or manufacturing operations) to reduce emissions and waste without physical prototyping.
- Blockchain: ensures supply chain transparency, enabling the tracking of material provenance and their suitability for secondary recycling.

Despite these advantages, the implementation of the Twin Transition is characterised by a high degree of ambivalence, as technological progress generates its own environmental and social challenges [2, 3, 6, 8, 11]:

- Energy Intensity of Technology: digitalisation consumes vast amounts of electricity (data centres, blockchain) and exacerbates the problem of e-waste.
- The Rebound Effect: increased efficiency may paradoxically lead to higher overall resource consumption as it becomes cheaper or more accessible.
- Digital and Social Divide: the high cost of “green” technologies (e.g., solar panels or electric vehicles) may render them inaccessible to vulnerable populations, thereby deepening inequality.
- Green Extractivism: the production of “clean” technologies requires the extraction of rare minerals (lithium, cobalt), often accompanied by environmental damage and human rights violations in developing nations.
- Organisational Silos: in many corporations and governments, IT teams and environmental departments operate in isolation, hindering the creation of a unified strategy.
- Skills Gap: there is an acute need for professionals possessing dual expertise in both digital technologies and sustainability principles.

For a successful Twin Transition, it is essential that state regulations, scientific investments, and corporate efforts are aligned to ensure that technological progress consistently accounts for the interests of society and the planet.

For Ukraine, the concept of the Twin Transition is of paramount importance, serving as the foundation for post-war reconstruction and integration into the European economy. Rather than simple restoration, the country is oriented toward the ‘Build Back Better’ principle, establishing new industrial facilities that immediately comply with the EU’s ‘smart’ and ‘green’ standards [12].

Key directions and initiatives for the Twin Transition in Ukraine include the following:

1. Energy Independence and Municipal Projects

Digitalisation is regarded as a pivotal tool for enhancing the energy resilience of local communities [8, 9, 12]:

- Digital Monitoring Systems: implementing tools to track gas and electricity consumption within communities to facilitate savings
- Urban Energy Resilience: notable examples include projects in Nizhyn (decentralised energy generation) and Kovel (establishment of a sustainable energy practice hub).
- Agile Management: utilising data and digital tools allows communities to adapt more rapidly to energy crises and transition to renewable sources.

2. Transformation of the Textile Industry

The textile sector became a pilot industry for testing Twin Transition strategies; a Twin Transition Roadmap (2025-2027) was developed for this sector in 2024 with UNDP support [13]:

- Technological Upgrading: Replacing legacy equipment with automated systems and transitioning from Industry 3.0 to Industry 4.0 (Internet of Things, AI, and cloud computing) is a priority.

- Elimination of Russian Software: a large-scale transition from the Russian accounting software 1C to Ukrainian ERP systems
- Digital Hubs: plans include launching European Digital Innovation Hubs (EDIH) in Khmelnytskyi (Clotex) and Kyiv (KyivHitech) to support SMEs in adopting circular models.

3. Export Requirements and Digital Passports

To maintain access to EU markets, Ukrainian manufacturers must prepare for new regulatory frameworks [12, 13]:

- Digital Product Passports (DPPs): a forthcoming EU requirement in which every product must have a digital footprint verifying its sustainability (material composition, origin, and carbon footprint).
- Supply Chain Transparency: the implementation of DPPs is seen as a standard for exporting to the EU, necessitating the modernisation of the technological base of SMEs for automated data collection via IoT and sensors.

The implementation of the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) is of particular significance. The digitalisation of carbon footprint reporting is becoming a prerequisite for maintaining the competitiveness of Ukrainian exports in the EU market. Furthermore, within the “Build Back Better” framework, the use of BIM technologies and digital natural resource registries ensures transparency in green recovery and attracts international investment.

Conclusion

A vital catalyst for accelerating the Twin Transition in Ukraine is the need to adapt to the regulatory requirements of the European Green Deal [14], specifically the implementation of CBAM. In the context of integration into the EU Single Market, Ukrainian exporters face requirements for verified carbon footprint reporting. This necessitates a shift from manual data collection to automated digital environmental monitoring systems and the adoption of DPPs. Thus, digitalisation is an indispensable tool for ensuring supply chain transparency and verifying the compliance of Ukrainian goods with high EU environmental standards, which is critical for securing investment within green recovery programmes.

The successful implementation of the Twin Transition strategy in Ukraine requires an active role for the state in creating a conducive regulatory framework to stimulate digital “green” innovations through tax incentives, the development of innovation infrastructure (EDIHs, technology parks), and the harmonisation of national technical standards with European Green Deal requirements. This will not only restore destroyed capacity but also ensure long-term technological resilience and the competitiveness of the national economy in the global market.

Ultimately, for Ukraine, the Twin Transition is not merely an environmental agenda but a strategic pathway toward creating a competitive economy capable of withstanding modern challenges.

References:

1. EU’s twin transition in crisis: green extractivism, militarisation and civil society’s role. *European Digital Rights (EDRI)*. 2024. URL: <https://edri.org/our->

work/eus-twin-transition-in-crisis-green-extractivism-militarisation-and-civil-societys-role/ (дата звернення: 14.03.2026).

2. Schreiber L. The twin transition, its inequalities and the aims of the ST4TE project. ST4TE. 2025. 20 January. URL: <https://st4te.eu/news/twin-transition-its-inequalities-and-aims-st4te-project> (дата звернення: 18.03.2026)

3. Müller M., Lang S., Stöber L.-F. Twin Transition – Hidden Links between the Green and Digital Transition. *Journal of Innovation Economics & Management*. 2024. № 45 (3). P. 57–94. URL: <https://shs.cairn.info/journal-of-innovation-economics-2024-3-page-57?lang=en> (дата звернення: 14.03.2026)

4. What is the 'twin transition' – and why is it key to sustainable growth? *World Economic Forum*. 2022. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/twin-transition-sustainable-growth/> (дата звернення: 14.03.2026).

5. Tabares S., Parida V., Chirumalla K. Twin transition in industrial organizations: Conceptualization, implementation framework, and research agenda. *Technological Forecasting & Social Change*. 2025. Vol. 213. Art. 123995. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2025.123995> (дата звернення: 17.03.2026)

6. Ben Youssef A. Twin Transition: Digital Transformation Pathways for Sustainable Innovation. *Sustainability*. 2025. № 17 (21). Art. 9491. URL: <https://doi.org/10.3390/su17219491> (дата звернення: 14.03.2026).

7. Digitalisation and innovation for climate and environmental protection – Twin Transition Hub. *GIZ*. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/131584.html> (дата звернення: 15.03.2026)

8. Dæhlen M. The Twin Transition Century: The role of digital research for a successful green transition of society? *The Guild Insight Paper*. 2023. № 5. URL: <https://boris.unibe.ch/184458/> (дата звернення: 15.03.2026).

9. Twin Transition Stencil. *UNDP Istanbul Regional Hub*. 2025. URL: <https://www.undp.org/eurasia/publications/twin-transition-stencil-supporting-cities-green-and-digital-transformation> (дата звернення: 15.03.2026)

10. Stevens R. Twin transition: How technology drives sustainability goals. *comundo*. 2025. 13 June. URL: <https://www.comundo.io/blog-posts/twin-transition> (дата звернення: 15.03.2026)

11. The twin green & digital transition: How sustainable digital technologies could enable a carbon-neutral EU by 2050. *Joint Research Centre (JRC)*. 2022. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/twin-green-digital-transition-how-sustainable-digital-technologies-could-enable-carbon-neutral-eu-2050-2022-06-29_en (дата звернення: 15.03.2026)

12. Ivanova N. An Overview of EU Digital Strategies: Key Documents, Projects, and Achievements: Module 1 Fundamentals of the Network Economy and Digital Transformation: The European Context (Project 101239480–ESDI-NEU–ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSC) / Kherson State Agrarian and Economic University. Zenodo. 2026. 2 March. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18834033> (дата звернення: 15.03.2026).

13. Roadmap of Twin Transition in Textile industry – draft version. *Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ)**. 2024. URL:

<https://appau.org.ua/en/roadmap-of-twin-transition-in-textile-industry-draft-version/>
(дата звернення: 15.03.2026).

14. The European Green Deal : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM/2019/640 final. Brussels, 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (дата звернення: 19.03.2026)

*Karpenko O., PhD in Economics,
Golikova O., PhD in Economics,
State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Researches of
the National Academy of Sciences of Ukraine",
Odesa, Ukraine*

LONG-TERM DATA AS A BASIS FOR ECOSYSTEM MANAGEMENT STRATEGIES OF THE DNIPRO AND DANUBE UNDER CLIMATE CHANGE

The EU biodiversity preservation strategies identify sturgeon as a “flagship species” critical to the health of Europe’s river ecosystems. The focus on restoring populations in the Danube and Dnipro basins through cross-border cooperation and long-term monitoring [1, 2, 3].

Long-term environmental datasets provide a critical foundation for understanding ecosystem transformations and developing sustainable management strategies in transboundary river basins. The Dnipro and Danube river systems are among the most important freshwater systems in Europe, supporting biodiversity, economic development, and water security. Over recent decades, these basins have experienced significant transformations driven by climate change and anthropogenic pressures.

Climate change has become a dominant factor influencing hydrological and ecological processes. Rising temperatures, altered precipitation patterns, and increased frequency of extreme events significantly affect river ecosystems. Long-term monitoring allows identification of trends and supports evidence-based management decisions.

The research was conducted within the framework of the “Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem” (SturNet, BSB00172) project, funded by the Interreg NEXT Black Sea Basin Program. The goal of the project is to protect and preserve sturgeon in the Black Sea basin.

Project Partnership: OBB (Bulgaria), GeoEcoMar (Romania), ECCC (Moldova), AUTH (Greece), GTU (Turkey). From Ukraine, the official project partner is the State Organization "Institute of Market and Economic & Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine" (IMEER) [4].

The study integrates long-term datasets including climatic, hydrological, hydrochemical, and biological indicators. According to comprehend statistical, comparative, and system analysis were obtained certain results that indicate:

- *steady increase in air and water temperatures* – this driver emphasizes the loss of thermal stability in ecosystems – if the temperature increase in Ukraine's specific basins exceeds the global average, it underscores the urgency for regional adaptation;
- *altered flow regimes* – hydrological stress connects environmental health directly to human interests like agriculture and drinking water security;
- *increased eutrophication* – eutrophication is often a symptom of high nutrient loading (nitrogen/phosphorus) that the ecosystem can no longer “filter” due to the loss of wetlands or riparian buffers (biodiversity security alert: once a system becomes eutrophic, it is significantly harder and more expensive to restore than to protect);
- *biodiversity decline* – ecosystems lose their unique local character, decreasing of species number, lack of ecosystem resilience (means a system that is more likely to collapse when the next climate shock hits).

Table 1 – Key long-term environmental trends

Indicator	Trend	Impact	Management Response
Air Temperature	Increase	Water warming	Adaptation strategies
Water Flow	Altered	Habitat changes	Flow regulation
Salinity	Fluctuating	Species stress	Monitoring
Phytoplankton	Increase	Eutrophication	Nutrient control

Climate change impacts on thermal regimes, hydrological cycles, and ecological processes. Increased water temperatures reduce oxygen levels and affect aquatic species. Changes in precipitation patterns lead to droughts and floods, disrupting ecosystem stability [5].

Table 2 – Comparative characteristics of the Dnipro and Danube river basins

Parameter	Dnipro Basin	Danube Basin	Key Difference
Length	2201 km	2850 km	Danube is longer
Countries	Mainly Ukraine	10+ countries	Danube is more transboundary
Regulation	Highly regulated	Moderately regulate	Dnipro has more dams
Biodiversity	Lower	Higher	Danube ecosystems are richer

Long-term datasets enable detection of gradual changes and provide a scientific basis for policy development. They allow modeling of future scenarios and risk assessment [6].

The Dnipro and Danube basins require coordinated international management. Data sharing and joint monitoring systems are essential for sustainable governance. Supporting european integration track in field of biodiversity and EU directives implementation, were formulated four strategic recommendations for Ukraine:

- *strengthening monitoring systems* through implementation of international projects and initiatives;

- *implementing adaptive management*: creating a feedback loop where monitoring data directly triggers a change in local conservation laws or funding – establishing "Living Labs" in national parks, setting "Emerald Network" Management Plans, etc.;

- *enhancing international cooperation*, e.g., formalizing bilateral agreements for shared management of the Carpathian Mountains and the Danube Delta, aligning Ukrainian Red Lists and habitat classifications with the European Nature Information System habitat types, intensifying EU-Ukraine Biodiversity Knowledge Exchange;

- *developing climate-resilient policies*: focuses on nature-based solutions, "green reconstruction" framework (as post-war infrastructure rebuilding).

Thus, long-term environmental data play a crucial role in understanding ecosystem dynamics and ensuring sustainable development. Their integration into management strategies enhances resilience under climate change.

References:

1. Draft assessment of coastal waters, marine ecosystems and seas, and biodiversity and ecosystems in the Pan-European region. *UNECE*. URL: <https://unece.org/environment/documents/2021/09/working-documents/draft-assessment-coastal-waters-marine-ecosystems>
2. Pan-European Action Plan for Sturgeons. *Council of Europe*. URL: https://wwfint.awsassets.panda.org/downloads/european_action_plan_for_sturgeon.pdf
3. Biodiversity Strategy for 2030. *European Commission*. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
4. Network for the Preservation of Sturgeon and for the Sustainability of the Black Sea Basin Ecosystem. *Interreg NEXT Black Sea Basin Programme*. URL: <https://www.blacksea-cbc.net/interreg-next-bsb-2021-2027/projects/bsb00172>
5. Climate Change 2023 Synthesis Report. *IPCC*. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf
6. Water resources across Europe – confronting water stress: an updated assessment. *European Environment Agency (EEA)*. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/water-resources-across-europe-confronting>.

*Nesterenko I.V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Biotechnology University,
Kharkiv, Ukraine*

INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN GREEN DEAL

In the current paradigm of the European Union's economic development, innovation has emerged as a key factor in ensuring long-term competitiveness, structural modernization, and the achievement of climate neutrality. The adoption of the European Green Deal has cemented the strategic direction of the EU's economic transformation toward low-carbon, resource-efficient, and inclusive growth, which

entails the systematic implementation of technological, organizational, and managerial innovations. In this context, innovative development is viewed not only as a tool for increasing productivity but as a fundamental mechanism for achieving environmental goals, particularly decarbonization, the development of renewable energy, the circular economy, and digital transformation. At the same time, as contemporary scientific approaches demonstrate, the effectiveness of innovation is largely determined by the quality of the institutional environment, which shapes the incentives, constraints, and rules governing the economic behavior of economic agents.

From a theoretical perspective, the relationship between institutional structure and innovation dynamics is substantiated in the works of Daron Acemoglu, Simon Johnson, and James Robinson, who argue that inclusive institutions focused on protecting property rights, fostering competition, and supporting entrepreneurship create the conditions for the generation and diffusion of innovation [1]. Within the European Union, the institutional architecture of innovation development is shaped by a combination of supranational policies, national strategies, and regional initiatives that ensure coordinated action and the concentration of resources in priority areas of the green transition.

Institutional determinants of innovation development in the context of the European Green Deal should be viewed as a set of formal and informal rules, regulatory mechanisms, and support instruments that stimulate innovation activity toward sustainable development. Key components of such an institutional environment include: regulatory frameworks, financial mechanisms for supporting innovation, development institutions, capital markets, knowledge infrastructure, and technology transfer mechanisms. An important characteristic of the EU's current institutional model is its comprehensiveness and multi-level nature, which allows for the integration of environmental, economic, and social goals into a single system of strategic management [2].

Financial instruments designed to support green technologies and projects that promote sustainable economic development and reduce environmental impact play a key role in stimulating innovation. In this context, the introduction of sustainable financing mechanisms is significant, particularly the EU taxonomy, which defines clear criteria for classifying economic activities as environmentally sustainable, ensuring transparency and predictability of investments. Additionally, the development of the green bond market, specialized innovation funds, and funding programs for research and development creates a comprehensive system for resourcing innovative projects, reducing investment risks and encouraging businesses to actively adopt technologies that meet modern environmental standards. Thanks to such mechanisms, businesses receive not only financial support but also economic incentives to develop long-term strategies for green modernization and digital transformation.

The institutional framework for innovation development in the EU is also based on the operation of robust organizations and programs that facilitate the integration of scientific, educational, and entrepreneurial potential. In particular, the European Institute of Innovation and Technology acts as a catalyst for the formation of

innovation ecosystems, bringing together universities, research centers, and business entities to jointly generate knowledge and technologies [3, p. 155]. EU framework programs for funding research and innovation play a significant role, concentrating resources on priority development areas, particularly in the fields of green energy, climate technologies, digital solutions, and the circular economy. Such programs create conditions for cross-sectoral cooperation, the integration of scientific results into commercial projects, and provide access to international knowledge and technology networks, thereby enhancing the competitiveness of enterprises and economies as a whole.

In addition, the integration of EU financial instruments and institutional mechanisms fosters the development of comprehensive innovation management models that take into account not only economic efficiency but also environmental and social impacts. This approach enables the establishment of priority systems for innovative projects, the assessment of their risks and potential returns, and ensures coordination among public, private, and academic actors in the implementation of green technologies. Overall, the combination of financial incentives, structured institutional mechanisms, and EU framework programs creates a synergistic effect that significantly enhances the effectiveness of innovation development and contributes to achieving the strategic goals of the European Green Deal.

A synthesis of institutional determinants allows us to clearly trace how regulatory, financial, educational, and market elements interact to ensure comprehensive innovation development (Table 1).

Table 1 – Institutional Determinants of Innovative Development under the European Green Deal

Group of Institutional Determinants	Characteristics	Impact on Innovative Development
Regulatory and Legal Mechanisms	Regulation of environmental standards, climate goals, and sustainable development requirements	Establish mandatory conditions for implementing eco-innovations and stimulate technological modernization
Financial Institutions and Instruments	Green bonds, innovation funds, and state support mechanisms	Provide access to resources for financing innovative projects and reduce investment risks
Innovation Infrastructure	Technology parks, clusters, and research and development (R&D) centers	Facilitate knowledge generation, technology transfer, and the development of partnership networks
Educational and Scientific Institutions	Universities, research organizations, and vocational training programs	Develop human capital and provide the intellectual foundation for innovative development
Market Mechanisms	Competitive environment, demand for green products, and carbon pricing	Encourage enterprises to innovate through economic incentives
Data Management Institutions	Systems for data collection, processing, and analysis, as well as digital platforms	Enhance decision-making efficiency and foster the growth of data-driven innovations

Source: compiled based on [4-6]

This approach underscores the need to combine effective institutions, financial mechanisms, infrastructure, and data into a unified strategic management system, which creates the conditions for the successful implementation of the European Green Deal and the integration of national enterprises into the European innovation space.

Systematizing institutional determinants makes it possible to clearly identify the key elements that shape innovative development within the context of the European Green Deal, as well as their interrelationships with mechanisms for promoting sustainable innovation. Regulatory mechanisms serve as the foundation for establishing mandatory conditions for environmental and technological modernization, providing a legal framework for implementing green innovations and setting standards for sustainable development. Financial institutions and instruments, such as green bonds, innovation funds, and government support programs, play a critical role in mobilizing resources, reducing investment risks, and creating incentives for the implementation of innovative projects with high potential for economic and environmental returns.

Innovation infrastructure, represented by technology parks, clusters, and research centers, facilitates knowledge generation, effective technology transfer, and the development of partnership networks, creating the conditions for synergy between scientific potential and entrepreneurial activity. Educational and scientific institutions, including universities and training programs, develop highly qualified human capital and provide the intellectual foundation for the implementation of cutting-edge technologies and research initiatives.

Market mechanisms, such as competition, demand for environmentally friendly products, and emissions pricing, create economic incentives for businesses to adopt innovations that align with the principles of the green economy. Data management institutions, which include data collection, processing, and analytics systems as well as digital platforms, enhance the effectiveness of managerial decision-making and foster the development of data-driven innovations, ensuring the integration of digital and environmental transformations.

Practices in European Union countries demonstrate a variety of models for implementing institutional mechanisms to stimulate innovation within the framework of the green transition. In particular, Germany focuses on the development of industrial innovation and energy transformation, implemented through a range of programs supporting renewable energy and energy efficiency. The country's institutional model is characterized by a high level of coordination between the state, business, and scientific institutions, ensuring the effective commercialization of innovations. In Sweden, innovation in the context of sustainable development is based on the active implementation of environmental taxes and the promotion of the circular economy. A high level of trust in institutions and the effectiveness of public administration create favorable conditions for the development of environmental innovations and the introduction of new business models.

In the Netherlands, a cluster-based approach to organizing innovation plays a key role, involving the creation of integrated ecosystems that bring together the government, businesses, and research institutions. Particular emphasis is placed on

developing agricultural and logistics innovations in line with the principles of sustainable development. France's experience demonstrates the effectiveness of utilizing government investment programs and incentivizing the private sector to participate in financing innovations. The introduction of tax incentives for innovative enterprises and the development of government funds contribute to the revitalization of innovation in the fields of green energy and environmental technologies.

In the context of implementing European experience in Ukraine, the creation of an effective institutional environment capable of ensuring comprehensive stimulation of innovative development in line with the principles of sustainable development and environmental safety takes on particular importance. Such a strategic initiative primarily involves harmonizing the regulatory framework with European standards, which includes improving legislation on the protection of intellectual property rights, environmental and climate standards, as well as regulating investment activities in the green economy sector.

At the same time, it is advisable to develop financial mechanisms to support innovation, including the creation of specialized innovation development funds, incentive tax breaks, grant programs, and public-private partnership mechanisms to finance projects in the fields of digitalization and environmental technologies.

An equally important component of shaping the institutional environment is creating conditions for the functioning of innovation ecosystems that bring together universities, research institutions, startups, and enterprises, thereby ensuring the effective transfer of knowledge and technology. In this context, the integration of Ukrainian enterprises into the European innovation space plays a key role, opening access to cutting-edge technologies, international financial resources, intellectual capital, and partner networks. Such integration also creates the conditions for enhancing the competitiveness of domestic enterprises and facilitates adaptation to modern standards of innovation management.

A critically important area is the introduction of systematic mechanisms for evaluating the effectiveness of innovative development, which involves integrating economic, social, and environmental assessment criteria. In particular, it is advisable to use balanced scorecards adapted to the specifics of the green transition, which allows for the assessment not only of the financial results of innovative projects but also of their impact on sustainable development, environmental performance, and social value. The implementation of such comprehensive approaches enables the identification of cause-and-effect relationships between investments in digital and green technologies and the results achieved, increases the transparency of resource management, and contributes to the formation of a long-term strategy for innovative development.

Thus, the implementation of European practices within Ukraine's national context requires a comprehensive approach that involves harmonizing regulatory frameworks, developing financial incentives, building innovative infrastructure, and applying effective strategic management methods. Institutional determinants are a key factor in ensuring innovative development, creating conditions for the functioning of sustainable economic systems and the implementation of the principles of the European Green Deal. The EU's experience demonstrates that a

combination of effective institutions, financial mechanisms, and an innovative ecosystem contributes to the achievement of strategic sustainable development goals. For Ukraine, the adoption of such approaches is a necessary prerequisite for integration into the European economic area and the development of a long-term, innovation-oriented model of economic growth.

References:

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A. Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity. New York: PublicAffairs. ISBN: 978-1-5417-5277-6. 2023. 560 p.
2. Szélpál S., Varga J. The European Green Deal: From Inception to Innovation. Journal of Business and Management Sciences. 2024. Vol. 12, No. 3. DOI: 10.12691/jbms-12-3-2
3. Kashchena N., Kovalevska N., Nesterenko I. Organizational and methodological aspects of audit of integrated reporting of enterprise. Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w Katowicach. 2022. No 14. P. 153–164. DOI: <https://doi.org/10.54264/0040>
4. Palma G., Scotti F. Synergies in Sustainability: Assessing the Innovation Effects of Digital and Green Investments in EU Cohesion Policy. Sustainability. 2025. Vol. 17(23), 10446. DOI: 10.3390/su172310446
5. Kashchena N., Kovalevska N., Nesterenko I. Monitoring of natural capital indicators as tool for achieving sustainable development goals. Improving living standards in a globalized world: opportunities and challenges. Monograph. Editors: Tetyana Nestorenko, Tadeusz Pokusa. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2021; pp. 156-166. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/514>
6. Wilde M. J., Franssen T., Smith R.D.J. The European Commission's Green Deal is an opportunity to rethink harmful practices of research and innovation policy. Ambio. 2023. Vol. 52, pp. 508-517. DOI: 10.1007/s13280-022-01802-3

Olesko.N.A., Doctoral student
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine

PUBLIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGION'S INNOVATION ECOSYSTEM IN THE CONTEXT OF EUROPEAN SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRACTICES

The European Union is on course for the European Green Deal, which involves reducing greenhouse gas emissions, developing a circular economy, renewing buildings, protecting biodiversity, supporting agriculture, and fostering innovation. This set of policy initiatives. put forward by the European Commission with the aim of making the continent climate neutral by 2025 [1]. For Ukraine, this direction is critically important, especially during the period of full-scale invasion and subsequent reconstruction and modernisation in the post-war recovery.

The implementation of the policy also contributes to the introduction of innovative technologies and the development of sustainable models of economic growth. In the context of Ukraine's regional development, implementing management practices for such policies and innovations toward climate neutrality is relevant.

The implementation of such policies can be divided into three areas:

1. Normative mechanisms

The regional innovation ecosystem is a system of interactions among the main actors and the links of regional innovation activity. The effectiveness of interaction and functioning depends on the availability of public mechanisms that coordinate the implementation of European sustainable development practices at the regional level.

A key role in this issue is played by regional innovation policy, which is implemented through strategic documents, financing of innovative projects and startups, and cooperation between science and business on new solutions and measures to improve the climate situation and sustainable development.

2. Financial and economic mechanisms

The European Union provides financial opportunities for joint work of private, public and scientific institutions that work as consortia or are beneficiaries of the results of environmental and climate projects, the implementation of technologies and innovations for sustainable development:

- HORIZON - a large-scale EU research and innovation funding program until 2027. Main areas: climate neutrality, circular economy, energy efficiency, renewable energy, “green” transition, climate innovations, etc. [2].

- The LIFE program is a specialised EU program for financing environmental and climate projects. Main areas: environmental protection, climate change adaptation, biodiversity, transition to clean energy, green economy. Financing the implementation of environmental innovations, environmental projects, and climate initiatives [3].

There are 5 additional funding programs in the European Union, but Ukraine, a candidate for accession, does not yet have full access to funding and cannot join consortia as a partner or performer.

For Ukraine, participation in such programs provides opportunities to attract investments in green transformation, develop and implement relevant technologies and products for further sustainable reconstruction, develop an innovation ecosystem and implement best practices for sustainable development at the regional and national levels.

3. Cooperation mechanisms

At the same time, the implementation of public-private partnerships is important, as they enable more flexible access to financial resources (grants, vouchers, investments) for the launch of new sustainable projects.

Smart specialisation of regions of Ukraine is also a key tool for sustainable development; its implementation is carried out through a different set of public mechanisms. Regional priorities allow public authorities to focus on limited resources, unique technological ones. production advantages that meet environmental and social needs and challenges.

In 2023-2024, most regions updated their Regional Development Strategies based on smart specialisation, many of which indicate sustainable development, energy efficiency, and environmental safety.

Within the framework of implementing European practices of sustainable development, Ukraine should integrate approaches that increase environmental friendliness in production and construction, promote the rational use of resources, support energy independence, and reduce the negative impact on the environment.

European practices confirm that the region's sustainable innovation depends on institutional stability and rapid technological adaptation, which is important during the war and in the post-war period and can become the basis for a sustainable, “green” recovery.

Adaptation of best practices in sustainable development and implementation of effective public mechanisms are important factors for supporting the innovation ecosystems of regions in Ukraine, contributing to the activation of innovative activity and ensuring sustainable economic development in the conditions of reconstruction.

Accordingly, public mechanisms in the context of sustainable development aim to foster innovation maturity, where each stage of the life cycle of technologies and products is assessed through the prism of its impact on the environment and social regional inclusion.

References:

1. A European Green Deal : Striving to be the first climate-neutral continent : official website. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (date of access: 09.03.2026).
2. Horizon Europe : official website. European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (date of access: 10.03.2026).
3. LIFE Programme : official website. European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en (date of access: 10.03.2026).

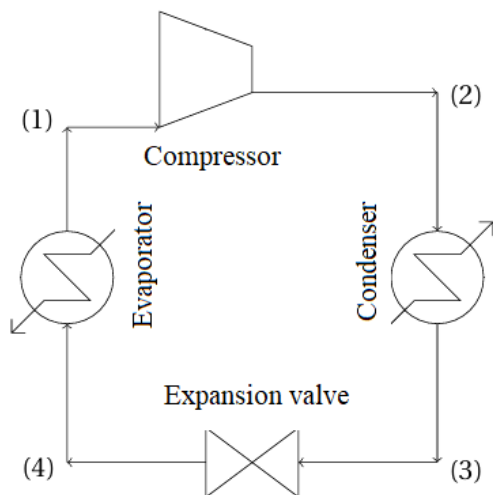
*Omelchenko O.V., PhD in Engineering sciences, docent,
Honcharenko V.A., PhD in Engineering sciences,
Ozarchuk V.S., a graduate of a bachelor degree,
Artyukh O.S., a graduate of a master's degree
Kryvyi Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine*

SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE REFRIGERATION INDUSTRY

Freezing is one of the most common processes used to preserve food. Lowering the temperature reduces the activity of microorganisms and enzymes, thus preventing spoilage. Freezing is used to preserve food for a longer period of time than

refrigeration allows, as this process converts most of the water contained in the food into a solid. Frozen food must be stored in these conditions until it is consumed, and its nutritional value depends on the type of food and the time of freezing.

The main elements of refrigeration equipment are the compressor, condenser, expansion valve and evaporator. These four elements form a circuit through which the refrigerant circulates, the purpose of which is to transport heat. The function of the compressor is to remove the refrigerant from the evaporator and simultaneously increase its pressure to a given temperature so that this fluid gives off its heat in the condenser (fig. 1). The compressor is one of the key parts of the compression refrigeration system and performs the function of ensuring the necessary increase in the vapor pressure of the refrigerant throughout the system in a continuous cycle [1]. A liquid cooler (evaporator) is a component of the refrigeration system in which the refrigerant evaporates to create a liquid cooling effect. In the evaporator, the refrigerant boils at the appropriate evaporation temperature, absorbing heat from the cooled medium. The refrigerant vapor is then sucked in by the compressor and compressed to the evaporation pressure.

The condenser is a heat exchanger in which the superheated vapor at the outlet of the compressor condenses. The condenser removes (from the refrigerant gas) the heat of compression and the heat absorbed by the refrigerant in the evaporator. In this way, the refrigerant is converted back into a liquid phase under the pressure of the condenser and becomes available for re-expansion in the evaporator. A certain amount of heat is again absorbed in the condenser, as a result of which the refrigerant condenses, and the process is repeated again.

Figure 1 – Refrigeration cycle

The refrigerant, which is compressed in the condenser, expands in the expansion valve. Any refrigeration system requires control of the flow of refrigerant. Valves are used to start, stop, direct and regulate the flow of refrigerant according to the load requirements. The functions of expansion valves, necessary for the design of a refrigeration cycle, include: regulating the capacity of the refrigerant liquid entering the evaporator and controlling the pressure between the inlet and outlet of the evaporator.

Refrigerants are an integral component of refrigeration systems that help preserve food. However, many common refrigerants are potent greenhouse gases that contribute to climate change. Today, the environmental impact of refrigeration systems is as important as their efficiency. Refrigerants, which are key components of these systems, play a critical role in both performance and environmental sustainability. Choosing environmentally friendly refrigerants is essential to protect

the ozone layer and mitigate global warming. The environmental impact of refrigerants is assessed using two main criteria [2]: ozone depletion potential indicates the ability of the refrigerant to damage the ozone layer; global warming potential refers to the contribution of the refrigerant to global warming through its greenhouse gas effect.

Refrigerants are an integral part of cooling systems used in various industries, particularly in the refrigeration industry. The type of refrigerant used affects factors such as energy consumption, human safety and environmental impact. Choosing environmentally friendly refrigerants is key to achieving sustainable development. Prioritizing natural refrigerants can minimize the environmental impact of modern systems [3]. Natural refrigerants are becoming increasingly popular as environmentally friendly and energy-efficient alternatives. Choosing the right refrigerant is very important because it can significantly affect how well a refrigeration system performs. Today, there are many environmentally friendly alternatives to traditional refrigerants.

Based on the above, it can be assumed that the type of refrigerant used affects factors such as energy consumption, human impact and environmental impact. The choice of environmentally friendly refrigerants is key to achieving sustainable development. By prioritizing natural refrigerants, the environmental impact of modern systems can be minimized. They improve the energy balance of cooling systems due to their efficiency, low ozone depletion potential, low risk to human health and acceptable thermophysical properties at low temperatures. Natural refrigerants are becoming increasingly popular as environmentally friendly and energy-efficient substitutes.

References:

1. Refrigeration equipment. URL: https://xp20.ashrae.org/SupplementalFiles/PHVAC9/Refrigeration_Equipment.pdf.
2. Environmental impacts of refrigerants. URL: <https://sonkarsogutma.com/en/environmental-impacts-of-refrigerants/>.
3. Future trends of natural refrigerants: selection, preparation, and evaluation. URL: <https://www.mdpi.com/2673-4591/67/1/9>.

*Shvets D.V., Ph. D., Associate Professor,
Kotov I.A., Doctor of Science (D.Sc.), Professor,
Karabut N.O., Senior Lecturer
Kryvyi Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine*

DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS IN FUTURE SOFTWARE ENGINEERS AS A EUROPEAN STANDARD OF PROFESSIONAL TRAINING

The European Higher Education Area (EHEA) defines its primary objective as preparing professionals who are capable of professional mobility, critical thinking,

and interdisciplinary collaboration. According to the Bologna principles, educational programs should ensure not only the development of technical competencies but also the formation of personal and social skills – also known as soft skills.

In Software Engineering, these skills are critical, as the IT industry relies on teamwork, effective communication, adaptability, and project-oriented thinking. The development of soft skills has thus become an integral part of the European standards for training software engineering professionals, as outlined in the EUR-ACE Framework Standards [1].

The purpose of this study is to substantiate the need for systematic soft skills development in the training of future software engineers in line with European educational standards and to identify effective pedagogical strategies for their development.

The Bologna Process establishes the competence-based approach as a key guideline, where learning outcomes are characterized not only by knowledge and skills but also by the behavioral attributes of future professionals. In the context of engineering education, the concept of soft skills encompasses communication, teamwork, leadership, critical thinking, adaptability, self-organization, time management, ethical responsibility, and adherence to the principles of academic integrity. These competencies form the foundation of professional mobility and intercultural interaction, which are essential for integration into the EHEA.

According to the European Qualifications Framework (EQF) and the Tuning Project, soft skills are considered an integral component of learning outcomes and must be integrated across all levels of higher education. This approach ensures the transparency and comparability of educational programs across EU countries, enhancing graduates' capacity for academic and professional mobility. Thus, the development of soft skills emerges not as a supplementary but as a strategic element in modernizing Ukraine's engineering education system in alignment with the Bologna principles.

The professional activity of a software engineer is characterized by high dynamism, collaboration within multidisciplinary teams, and rapid adaptation to technological changes. Therefore, the development of soft skills is equally important as mastering technical competencies. Unlike traditional approaches focused mainly on knowledge acquisition, modern software engineering education should be based on active learning methods that foster communication, creativity, and responsibility.

Particularly effective in this context are project-based and collaborative learning approaches, in which students engage in joint software development, learn role distribution, reason about their own decisions, and provide mutual support in achieving goals. The use of gamification elements and simulation environments helps cultivate stress resilience, quick thinking, and motivation for teamwork. Integrating soft skills directly into professional disciplines ensures that students develop them not in isolation but within the real context of their professional activity – during the design, testing, presentation, and defense of their own projects.

European educational practices have developed comprehensive approaches to integrating soft skills into engineering education. Within the EQF and EHEA frameworks, soft skills are defined as universal competences inherent to all fields of

study. The EUR-ACE standards, developed by the European Network for Accreditation of Engineering Education (ENAE), emphasize the necessity for graduates to be capable of effective teamwork, interdisciplinary communication, social responsibility, and adherence to ethical standards in their professional practice.

The Tuning Project, which serves as a methodological foundation for harmonizing educational programs across Europe, proposes a balance between subject-specific (hard) and general (soft) competences, with these competences reflected in learning outcomes and subject to assessment. In Ukrainian universities, the process of adapting these standards has already begun; however, the methodological framework for measuring the level of soft skills development remains underdeveloped. The lack of unified assessment criteria often complicates their recognition during accreditation procedures and the comparability of results among educational institutions.

Implementing the concept of soft skills development in the training of future software engineers requires a deliberate integration of theoretical foundations and practical mechanisms to organize the educational process. One of the most effective directions is integrating project modules into professional disciplines, where students work in teams to complete real software development tasks. This approach fosters not only technical competencies but also skills in collaboration, responsibility, and interaction within a multidisciplinary environment.

A crucial aspect is the development of communication skills, achieved through public presentations and project defenses, including those conducted in a foreign language. Such practices enhance students' confidence and foster intercultural communication. Equally significant is the organization of peer assessment, where participants review each other's code, documentation, and technical solutions, thereby cultivating critical thinking and the ability to provide constructive feedback.

An essential pedagogical approach involves incorporating flexible methodologies, such as Agile, into educational projects to promote adaptability and self-organization. Additionally, participation in volunteer or interdisciplinary hackathons enables students to apply their skills in real-life contexts characterized by high uncertainty. In all these settings, the teacher assumes the role of a facilitator, creating conditions for students' self-development, supporting their autonomy, and fostering a culture of partnership – fully aligned with the student-centered model of the Bologna Process.

Despite the issue's apparent relevance, implementing a soft skills development system in technical education faces several challenges. The most significant one is the lack of a comprehensive strategy for integrating soft skills into educational programs. Their formation is often fragmented and lacks interdisciplinary coordination, reducing overall effectiveness. Another challenge is the instructors' limited readiness to intentionally foster students' behavioral and social competencies, as their pedagogical training primarily focuses on transferring knowledge and technical skills.

The objective assessment of soft skills development also remains problematic. Traditional evaluation systems in Ukrainian universities are primarily oriented toward knowledge acquisition, whereas assessing soft competencies requires a

comprehensive approach involving observation, self-assessment, peer review, and qualitative indicators. In the future, it would be advisable to develop national methodological guidelines for integrating soft skills into technical education, aligning them with European practices, and to introduce certification systems for digital and communication competencies based on European tools, such as the European Skills Passport or Digital Skills Certificates.

An important innovation could be the use of artificial intelligence analytics to monitor the dynamics of students' soft skills development throughout their studies. Such digital solutions would enable the creation of an objective system for monitoring and ensuring educational quality, bringing Ukrainian technical education closer to European standards of transparency, accountability, and lifelong learning.

The development of soft skills is an integral component of modern software engineering education and a key factor in aligning Ukrainian higher education with European standards. The formation of these competencies not only enhances graduates' competitiveness in the international labor market but also promotes the values of academic integrity, social responsibility, and critical thinking.

The integration of soft skills into the engineering education system must be comprehensive, encompassing all stages of the learning process – from the renewal of educational standards and the development of new teaching methodologies to the improvement of assessment systems. The implementation of innovative educational technologies, active learning methods, and interdisciplinary collaboration fosters the development of professionally competent, ethical, and adaptable specialists. Such an approach fully aligns with the strategic goals of the Bologna Process and contributes to the further integration of Ukrainian higher education into the European system.

References:

1. ENAEE. EUR-ACE Framework Standards and Guidelines. *ENAEE*, 2022. URL: <https://www.enaee.eu/eur-ace-system/standards-and-guidelines/>

*Tsvirkun L.O., PhD in Pedagogical sciences,
Tsvirkun S.L., PhD in Engineering sciences,
Perekrest M.V., a graduate of a bachelor degree,
Isachenko V.I., a graduate of a master's degree
Kryvyi Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine*

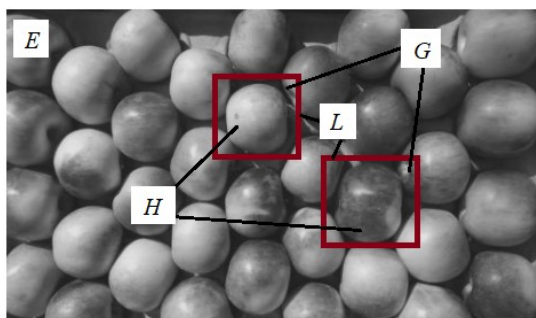
MONITORING ENERGY CONSUMPTION TO IMPROVE ENERGY EFFICIENCY OF PRODUCTION

One of the key positions of the sustainable development strategy is to minimize the impact of the food industry on the environment. New technologies open up opportunities to modernize existing equipment by integrating artificial intelligence into production processes, using automated quality control systems and implementing energy-efficient solutions. In today's conditions, enterprises are forced not only to ensure the safety and sustainability of technological processes, but also to

constantly improve their economic efficiency and implement innovative technologies to reduce the consumption of water, energy and other resources. A significant effect can be achieved by improving automated process control systems with the inclusion in the structure of the system of an intellectual component of a mathematical apparatus operating on the basis of fuzzy logic algorithms, neural networks, etc.

Automation of technological processes will reduce the amount of waste, improve quality control of raw materials. For fast and high-quality, sorting, less labor-intensive modern technologies have been created, such as machine vision systems. This method is based on obtaining an image of samples, analyzing the images, comparing them with the standard and making a final decision on accepting or rejecting the samples [1, 2]. Using machine vision systems and image processing methods, it is possible to classify plant materials by size, shape and color. Conduct a selection of unsuitable samples that do not meet quality criteria (green skin, sprouts, mechanical damage) and impurities. For example, potatoes must have a uniform and correct shape, without any defects. Among all the sorting criteria, shape is one of the main indicators, since damage and cuts during harvesting and processing add additional types of shapes.

Therefore, it is relevant to develop a generalized structure of the visual control system of the flow of plant materials on the sorting device using technical means and technologies for digital image processing. Analysis of the shape of the object based on machine vision systems and identification of samples that do not correspond to the specified shapes for extraction from the sorting device with monitoring of energy consumption through the use of control and measuring equipment. An automated control system for the sorting process of fruit and vegetable raw materials with fast algorithms for analyzing the shape of raw materials to isolate low-quality samples from the general flow is proposed (E – original image; L_n – set of points of observed image fragments; H_n , G_n – set of points from a stream). The automated complex allows you to form the optimal values of control influences to improve the quality of the output product with minimal energy consumption (fig. 1).

Energy consumption is expedient to control using control and measuring equipment in the form of a microcontroller (sensors) and a converter. The advantage of microcontroller technology is that this digital device for measurement and automation has a liquid crystal display.

Figure 1 – Visual control for the flow of fruit and vegetable raw materials

The system of control and measuring instruments used for measurements has an input in the form of the actual value of the measured quantity, and the output in the form of the measured value of the variable [3, 4]. They are equipped with universal inputs to which you can connect different types of sensors: resistance thermal converters, thermocouples, sensors with registration of the output signal of current or

voltage. The standard configuration has two outputs of the software module-regulator, each of which operates on the on-off principle. The equipment can be used to automatically start and stop actuators, as well as use built-in sensors to monitor energy consumption to improve energy efficiency.

Based on the above, it can be stated that, the modern development of the food industry is characterized by the introduction of intensive technologies, among which automation tools occupy one of the leading places. They allow monitoring and optimization of technological processes in real time and predicting potentially expected results. To achieve sustainable development goals, energy consumption must be controlled to increase energy efficiency of production. The automated complex allows you to form optimal values of control influences to improve the quality of the initial product with minimal energy consumption. It is advisable to control energy consumption using control and measuring equipment in the form of a microcontroller (sensors) and a converter. To achieve sustainability goals, embedded sensors are used to monitor energy consumption to improve energy efficiency. They allow for real-time control of energy consumption and forecast potential changes.

References:

1. Roya Hassankhan, Hossein Navid. Potato sorting based on size and color in machine vision system // Journal of agricultural science. 2012. Vol. 4. P. 235–244.
2. Wang J., Xiong Z. Potato grading method of weight and shape based on imaging characteristics parameters in machine vision system // Society of agricultural engineering. 2016. Vol. 32. P. 272–277.
3. The development of a microcontroller based smoked fish machine. URL: <https://www.researchgate.net/publication/379079989>.
4. Автоматизація технологічних процесів. Режим доступу: <https://kxtp.kpi.ua/common/my-fsa-2017pv.pdf>.

*Tsvirkun L.O., PhD in Pedagogical sciences,
Tsvirkun S.L., PhD in Engineering sciences
Perekrest V.V., teacher
Artyukh O.S., a graduate of a master's degree
Kryvyi Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine*

ENERGY CONSUMPTION REDUCTION TECHNOLOGIES

Among all technological operations, drying is one of the most important and energy-consuming operations in the food industry. A large number of raw materials are subject to drying to increase shelf life, reduce weight during transportation, improve appearance, preserve taste and nutritional value. For this purpose, various drying methods are used, most of which require a long drying time to partially or completely remove water from the raw materials, which requires a large amount of energy.

Energy conservation is one of the priority areas of the state policy of Ukraine and involves replacing the existing energy supply system with an energy-saving one. The rational use of raw materials and energy resources is one of the most significant problems of our time [1]. Therefore, it is relevant in today's conditions to introduce energy-efficient technologies and renewable energy sources, with which raw materials can be dried using less energy than with conventional drying methods, and to use automation tools to monitor energy consumption in order to increase energy efficiency. Reducing specific energy consumption should be in line with the «European Green Deal». The priority should be to move towards a green course in the food industry, namely the reduction or recovery of waste heat as part of reducing energy consumption and controlling greenhouse gas emissions.

Recently, drying technologies have been used that help reduce energy consumption. Using a heat pump in the drying process increases energy efficiency and reduces fossil fuel consumption. A heat pump is a device that transports energy from a low-temperature source to a higher-temperature sink [2]. The most common type of heat pump operates on a vapor compression cycle, and the main unit consists of an evaporator, compressor, condenser and expansion valve. The technology is environmentally friendly, as gases and vapors are not released into the atmosphere.

Heat pump drying is a technology that allows raw materials to be dried using less energy than conventional drying methods. Heat pumps are well suited to integration into the drying process because the low-energy heat required for its operation is generated in the dryer itself [3]. They are increasingly used in the food industry due to their low energy consumption, less quality loss and high thermal drying efficiency. And most importantly, the technology corresponds to the concept of the «European Green Deal» and contributes to a significant reduction in specific energy consumption and reduction of thermal pollution of the environment.

Energy independence is achieved through a combination of solar panels, inverters and energy storage systems. The systems harness sunlight and convert it into electricity, offering a reliable and environmentally friendly power source. Such a comprehensive system allows you to reduce dependence on a centralized network by 60-80% and ensure stable operation of critical equipment [4]. The use of renewable energy sources contributes to reducing the use of traditional energy in the face of an energy crisis and growing demand for fossil fuels.

The modern development of the food industry is characterized by the introduction of intensive technologies, among which automation tools occupy one of the leading places. They allow for real-time control and optimization of technological processes and predict potentially expected changes in temperature or pressure. To achieve sustainable development goals, built-in sensors are used to monitor energy consumption to improve energy efficiency. The use of automation tools ensures improved dryer performance, as well as maintaining the desired quality of dried products, regardless of disruptions in the drying process and fluctuations in the supply of raw materials [5]. And most importantly, it will ensure the avoidance of over-drying and under-drying, because insufficient drying can

lead to spoilage of some types of food products, while over-drying of raw materials will lead to increased energy costs and reduced raw material quality.

Based on the above, it can be assumed that drying with a heat pump is an environmentally friendly technology, since gases and vapors are not released into the atmosphere, and most importantly, it provides a significant reduction in specific energy consumption compared to traditional dryers and helps reduce thermal pollution of the environment. Heat pump drying has a shorter drying time than other drying methods and can be combined with other drying equipment designs, which is promising for increasing the thermal efficiency of the drying process. The use of automation tools makes it possible to control key parameters in the drying process, for example, using built-in sensors, energy consumption can be monitored to increase energy efficiency. And most importantly, it will ensure the avoidance of over-drying and under-drying, because insufficient drying can lead to spoilage of some types of food products, while over-drying of raw materials will lead to increased energy costs and reduced raw material quality.

References:

1. Дубовкіна І.О. Методи підвищення енергоефективності розпилювального сушіння та їх реалізація в технологічних лініях: дис. ... канд. техн. наук : 05.14.06 / Дубовкіна Ірина Олександрівна. Київ, 2011. 204 с.
2. Heat pump drying of fruits and vegetables. URL: <https://www.researchgate.net/publication/289586372>.
3. Снежкін Ю.Ф. Енергоефективні сушильні установки на відновлювальних джерелах енергії. Режим доступу: https://www.ive.org.ua/wp-content/uploads/report_renewable_energy_25.Snezhkin.pdf.
4. Сонячна енергія та електростанції для харчової промисловості. Режим доступу: <https://www.ecotech.ua/sonyachna-energiya-ta-elektrostantsiyi-dlya-harchovoyi-promyslovosti/>.
5. Rami Y. Jumah. Control of industrial dryers / Rami Y. Jumah, Arun S. Mujumdar, Vijaya G. S. Raghavan // Handbook of Industrial Drying. 2006. P. 597–610.

СЕКЦІЯ 4. ЄС НА ГЕОЕКОНОМІЧНІЙ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ

*Божко Д., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Бочарова Ю.Г., д.е.н., професор
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Європейський Союз у 2022–2026 рр. пройшов прискорену трансформацію від «нормативної сили», що переважно просувала стандарти та правові норми, до геополітичної спільноти, здатної поєднувати політику розширення, санкційні механізми, оборонно-промислову політику, енергетичну безпеку та глобальні інвестиції. Таку трансформацію підтверджують як політичні заяви про формування «геополітичної Комісії», так і нові практики зовнішньої діяльності ЄС у контексті війни Росії проти України, включно із системними регуляторними ініціативами, що формують «мову сили» через правила та інститути.

Відповіддю Європейського Союзу на суттєві зміни у системі міжнародної безпеки стала комбінація фінансових, санкційних, індустриальних і торговельних інструментів. По-перше, довгострокова підтримка України набула інституційної форми. Так, Ukraine Facility обсягом до 50 млрд євро на 2024–2027 рр., що включає бюджетну підтримку, інвестиційну рамку з гарантіями та технічну допомогу, спрямована на забезпечення макрофінансової стабільності України та стимулювання інвестицій у процесі відбудови [1].

По-друге, Європейський Союз запровадив безпрецедентну санкційну політику щодо Російської Федерації. Починаючи з 2022 р., було ухвалено низку санкційних пакетів щодо держави-агресора, що включали обмеження у фінансовому, енергетичному та технологічному секторах, були спрямовані на зниження можливостей Російської Федерації продовжувати військову агресію [2].

Важливим напрямом є також розвиток оборонно-промислового співробітництва у межах Європейського Союзу. Зокрема, ініціативи ЄС, спрямовані на посилення виробничих потужностей оборонної промисловості, розвиток спільних закупівель і координацію виробництва боєприпасів та військової техніки. Важливу роль у цьому відіграє Європейська оборонна промислова програма (EDIP), що базується на досвіді попередніх термінових інструментів (EDIRPA та ASAP) і знаменує собою стратегічний перехід від оперативної допомоги до довгострокової системної розбудови європейського військово-промислового комплексу та зміцнення співпраці з партнерами [3].

Значну увагу ЄС приділяє також питанням енергетичної безпеки. У межах програми REPowerEU реалізується політика диверсифікації енергетичних ресурсів і скорочення залежності від російських енергоносіїв.

Це включає розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та розширення співпраці з альтернативними постачальниками енергії [4].

Важливим інструментом економічної політики ЄС є Carbon Border Adjustment Mechanism (СВАМ). Його впровадження не лише сприяє кліматичним цілям, а й виступає потужним протекціоністським інструментом, що захищає внутрішній ринок ЄС від недобросовісної конкуренції та змушує міжнародних торговельних партнерів адаптувати свої виробничі стандарти до європейського «зеленого курсу». З 2026 р. імпортери повинні декларувати обсяг викидів CO₂, пов'язаних із виробництвом продукції, та придбавати відповідні сертифікати.

Крім того, Європейський Союз активно формує сучасну систему регулювання цифрових ринків. Зокрема, Digital Markets Act (DMA) спрямований на забезпечення справедливої конкуренції між цифровими платформами та обмеження монопольного впливу великих технологічних компаній. Перші результати реалізації цього регулювання були представлені Європейською Комісією у звіті щодо імплементації DMA [6;7].

Таким чином, Європейський Союз поступово формує нову модель геополітичного впливу, що поєднує економічні, політичні та регуляторні інструменти. Підтримка України, санкційна політика, розвиток оборонної промисловості, енергетична трансформація та цифрове регулювання формують комплексну стратегію посилення ролі ЄС у сучасних міжнародних відносинах. Для України це створює додаткові можливості та стимули до інтеграції до європейського політичного та економічного простору [1-7].

Список використаних джерел:

1. European Commission. The Ukraine Facility. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en
2. Council of the European Union. Timeline – Packages of sanctions against Russia since February 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/timeline-packages-sanctions-since-february-2022/>.
3. European Parliamentary Research Service. European Defence Industry Programme (EDIP). Brussels, 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762320/EPRS_BRI%282024%29762320_EN.pdf.
4. European Commission. REPowerEU – Phase Out of Russian Energy Imports. URL: https://energy.ec.europa.eu/strategy/repowereu-phase-out-russian-energy-imports_en.
5. European Commission. Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en.
6. European Commission. 2025 Enlargement Package Shows Progress Towards EU Membership for Key Enlargement Partners. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/2025-enlargement-package-shows-progress-towards-eu-membership-key-enlargement-partners-2025-11-04_en.
7. European Commission. Commission Publishes Annual Report on DMA Implementation in 2024. Brussels, 25.04.2025. URL:

act.ec.europa.eu/commission-publishes-annual-report-dma-implementation-2024-2025-04-25_en.

*Бочарова Ю.Г., д.е.н., професор,
Чернега О.Б., д.е.н., професор,
Кожухова Т.В., д.е.н., професор,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ЗАГРОЗИ ЧИ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується безпрецедентним поглибленням інтеграційних процесів, що фундаментально трансформують традиційні уявлення про національний суверенітет, економічну стійкість та безпеку.

Так, інтеграція трансформує класичну модель забезпечення економічного суверенітету держави, що передбачає перехід від абсолютного (державного) до колективного (наднаціонального) суверенітету, що означає, що держава частково делегує свої суверенні повноваження на наднаціональний рівень.

Під впливом зазначених змін відбувається трансформація об'єкта управління – об'єктом захисту стає не лише національна економіка, а й інтегрована економічна територія (наприклад, спільний ринок). Безпека розглядається через призму колективної стійкості. Трансформація національної системи економічної безпеки відбувається поступово, залежно від глибини конвергенції, інтеграційної взаємодії:

Зона вільної торгівлі (ЗВТ) – трансформується лише зовнішньоекономічна безпека (торговельний блок). Держава зберігає повний суверенітет у внутрішній економічній політиці.

Митний союз – глибока трансформація зовнішньоекономічної безпеки. Держава втрачає право на самостійне встановлення тарифів, делегуючи це наднаціональним органам. Інші види економічної безпеки, як правило, не зачіпаються.

Спільний ринок – системна трансформація: відбувається зміна фінансової, соціальної та інвестиційної безпеки. Держава втрачає контроль над міграцією капіталу та робочої сили, посилюється конкуренція.

Економічний союз – фундаментальна трансформація. Трансформуються майже всі види економічної безпеки, особливо фінансова (через гармонізацію бюджетної політики) та соціальна (через гармонізацію стандартів). Держава частково делегує фіскальний суверенітет (норми дефіциту, податкові стандарти тощо).

Політичний союз – повна трансформація монетарної безпеки. Держава втрачає незалежну грошово-кредитну політику та інструмент валютного курсу. Безпека стає колективною.

Таким чином, чим глибша інтеграційна взаємодія, тим радикальнішою і всеохоплюючою є трансформація.

У процесі трансформації системи економічної безпеки впроваджуються нові принципи її забезпечення, що не властиві класичній національній моделі економічної безпеки:

принцип солідарності та взаємної відповідальності за економічний стан партнерів;

принцип субсидіарності;

принцип конвергенції (зближення);

принцип прозорості та взаємного моніторингу.

Таким чином, інтеграція не просто генерує нові загрози, а трансформує архітектуру управління ризиками (перехід до багаторівневого управління), змушує національну систему економічної безпеки відмовитися від старих, часто протекціоністських методів (що випливають з класичної теорії суверенітету) на користь прозорих, ринкових та наднаціонально регульованих механізмів.

Крім того, інтеграція підвищує зовнішню стійкість економіки, роблячи її частиною великої та потужної системи, але водночас вимагає внутрішньої структурної перебудови для відповідності спільним критеріям безпеки та розвитку.

Установлено, що інтеграція в ЄС створює як спільні (системні, що є наслідком самої архітектури ЄС), так і специфічні (асиметричні, що визначаються «різною швидкістю» інтеграції держав-членів) загрози, інтенсивність яких залежить від рівня розвитку та структури економіки кожної держави-члена [1-4]:

I. Спільні (системні) загрози для всіх членів ЄС – ці загрози виникають через необхідність дотримання єдиних правил та через взаємозалежність у рамках спільного ринку та економічного та валютного союзу (єврозони): вразливість до зовнішніх шоків; обмеження суверенітету (втрата інструментів); міграція робочої сили; посилення конкуренції; соціальні дисбаланси; залежність від критичних технологій та сировини; надмірний регуляторний тиск; енергетична вразливість тощо.

II. Асиметричні та специфічні загрози – ці загрози виникають через асиметрію розвитку, географічне положення та структурні особливості економіки конкретної держави-члена інтеграційного блоку.

Так, наприклад, специфічною загрозою країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія) є політико-інституційна безпека (конфлікти між національними урядами та інститутами ЄС щодо принципів верховенства права та демократії, що може призвести до заморожування фінансування з Фондів ЄС, створює фінансову загрозу для розвитку та інфраструктури); країн Південної Європи (Греція, Італія, Іспанія, Португалія) - криза суверенного боргу як наслідок втрати фіскальної стійкості (високий рівень державного боргу створює системний ризик для всієї Єврозони; підвищення відсоткових ставок ЄЦБ для боротьби з інфляцією призводить до різкого зростання вартості обслуговування боргу, що може

викликати нову боргову кризу); країн Балтії (Естонія, Латвія, Литва) - транспортна та енергетична ізоляція (довготривала залежність від інфраструктурних зв'язків, що проходять через Схід, що вимагає масивних інвестицій у синхронізацію з європейськими мережами) тощо.

Крім того, системні загрози можна класифікувати за двома основними напрямками: втрата автономії (суверенітету) та посилення асиметрії та вразливості:

I. Загрози, пов'язані з втратою національної автономії (суверенітету). Найбільш значущі ризики виникають у євроні, де держави делегували найбільше повноважень на наднаціональний рівень: втрата незалежної монетарної політики; обмеження фіскальної автономії; обмеження торговельної автономії.

II. Загрози, пов'язані з асиметрією та вразливістю: асиметрія розвитку та посилення конкуренції; неконтрольована міграція робочої сили; посилення вразливості до зовнішніх шоків (ефект доміно); енергетична залежність та спільна політика ЄС.

Установлено, що основними ризиками євроінтеграції для України є:

1. Загроза структурної асиметрії та деіндустріалізації.
2. Загроза втрати людського капіталу.
3. Загроза втрати автономії в регулюванні чутливих сфер.
4. Загроза вразливості критичної інфраструктури та логістики.
5. Загроза адаптаційного шоку у регулюванні.

Таким чином, інтеграція України до ЄС – це стратегічний виклик, що потребує розробки чіткої «дорожньої карти» безпеки. Ключовими елементами такої стратегії мають стати перехідні захисні застереження та переорієнтація фінансової допомоги ЄС із підтримки сільського господарства на модернізацію високотехнологічних виробництв і розвиток людських ресурсів.

Можливості інтеграції можна згрупувати за трьома стратегічними напрямками: доступ до ресурсів, інституційне зміцнення та підтримка стабільності.

I. Доступ до ресурсів та розвиток – це найбільш прямі та відчутні переваги, що забезпечують довгострокове зростання та модернізацію економіки: доступ до розширеного ринку, залучення інвестицій (ПП), трансфер технологій та ноу-хау тощо.

II. Інституційне зміцнення та гармонізація перетворюють економічну систему країни, що інтегрується, на більш передбачувану, прозору та ефективну: гармонізація законодавства та стандартів, підвищення конкурентоспроможності, посилення інститутів та верховенства права тощо.

III. Підтримка стабільності та стійкості є критичною для протидії зовнішнім шокам та згладжування структурних асиметрій: фінансова допомога та фонди ЄС, макроекономічна стабільність, колективний економічний захист тощо.

Для України інтеграція – це не лише стратегічний вибір, але й система гарантій та ресурсів, необхідних для подолання структурних слабкостей і зовнішніх загроз:

I. Гарантія фінансової та макроекономічної стійкості. Доступ до фінансових інструментів ЄС є найбільш прямим та відчутним фактором зміцнення економічної безпеки України: фінансовий якір та макроекономічна стабільність; доступ до фондів співфінансування тощо.

II. Зміцнення інституційної та правової безпеки. Інтеграція виступає каталізатором реформ, що є фундаментальною передумовою для захисту економічних інтересів: правова передбачуваність для інвесторів; боротьба з корупцією та тіньовою економікою тощо.

III. Ресурсна безпека та модернізація. Інтеграція забезпечує доступ до ринку, технологій та колективного захисту, що трансформує промислову та енергетичну безпеку України: доступ до розширеного ринку та посилення конкурентоспроможності; енергетична безпека через синхронізацію; Колективний геополітичний захист.

Таким чином, європейська інтеграція для України, як і для всіх інших країн, що прагнуть набути членства в ЄС, є одночасно найпотужнішим інструментом зміцнення економічної безпеки та джерелом принципово нових системних ризиків. Це процес, у якому кожна можливість несе в собі зворотний бік відповідальності та вразливості, а отже ризик: ризик «периферійності» проти можливостей ринку; ризик «Інституційної неспроможності» проти фінансової допомоги; Ризик втрати людського капіталу проти свободи руху; ризик «Регуляторного шоку» проти гармонізації.

Успіх європейської інтеграції України як проекту безпеки залежить від здатності національної політики бути проактивною, а не адаптивною. Інтеграція лише тоді стане однозначною можливістю, коли держава стратегічно використовує ресурси ЄС для випереджаючої модернізації, перетворюючи «регуляторний тиск» на «технологічний драйвер», а територію України – на невід'ємний і самодостатній елемент колективної економічної стійкості Європи.

Список використаних джерел:

1. Європейська інтеграція: загрози чи можливості для економічної безпеки: навч. посіб. / Ю.Г. Бочарова, Т.В. Кожухова. – Кривий Ріг: Видавець Барихіна Н.Л., 2025. 81 с.

2. Chernega O., Kolchuk M., Bocharova Y., Ishchenko O., Ostapenko S. Theoretical basis of security in the XXI century. Challenges and paradigm of national and international Security of the XXI century: Economic and technogenic Discourse. Kharkiv: PC TECHNOLOGY CENTER, 2022. P. 3-25. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/558398-challenges-and-paradigm-of-national-and-32952d25.pdf#page=19>.

3. European Union. Official website. URL: <https://european-union.europa.eu/>.

4. European Commission. Official website. URL: https://commission.europa.eu/index_en.

*Геля Є.К., здобувач вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС У СИСТЕМІ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасних міжнародних економічних відносинах дедалі більшого значення набуває екологічний вимір розвитку. Питання кліматичних змін, енергетичної безпеки та сталого використання ресурсів стають важливими елементами глобальної економічної конкуренції. У цьому контексті провідні держави та інтеграційні об'єднання розробляють комплексні стратегії переходу до низьковуглецевої економіки. Однією з найбільш масштабних і системних ініціатив у цьому напрямі є Європейський зелений курс, який поєднує екологічні цілі з економічними інструментами розвитку. Водночас ця стратегія поступово виходить за межі виключно екологічної політики. Через систему регулювання, інвестицій та технологічних стандартів Європейський Союз формує нові правила економічної конкуренції на глобальному рівні. Саме тому Європейський зелений курс дедалі частіше розглядається як інструмент геоекономічного впливу ЄС.

На сучасному етапі ідеї екологізації економічних систем активно популяризуються через різноманітні комунікаційні майданчики. Ключовим стратегічним документом у цьому напрямі є Європейський зелений курс (ЄЗК), який фактично виступає дорожньою картою для досягнення кліматичної нейтральності європейського континенту до 2050 року. Ця ініціатива має комплексний характер, оскільки охоплює трансформацію ключових галузей: від енергетики та промисловості до торговельної політики та сільськогосподарського сектору. Основними пріоритетами реалізації ЄЗК визначено [2, с.68-69]:

- 1) інтенсифікацію використання відновлюваних енергетичних ресурсів;
- 2) перехід до екологічно безпечних виробничих циклів та «чистого» будівництва;
- 3) стимулювання низьковуглецевої мобільності та розвиток екологічного транспорту;
- 4) мінімізацію рівня забруднення довкілля та збереження біологічного різноманіття Європи;
- 5) формування стійких систем продовольства в межах оновленої аграрної політики ЄС.

Таким чином, Європейський зелений курс охоплює практично всі ключові сфери функціонування економіки Європейського Союзу. Його реалізація передбачає не лише екологічну модернізацію, але й глибоку структурну трансформацію виробництва, енергетики та транспортної системи.

Для практичного втілення задекларованих цілей заплановано залучення інвестицій у розмірі 1 трлн євро протягом 10-річного періоду. Окрему увагу приділено «Механізму справедливого переходу» (Just Transition Mechanism) з бюджетом у 100 млрд євро, що спрямований на підтримку регіонів, чия економіка критично залежить від викопного палива, з метою мінімізації негативних соціальних наслідків екологічної трансформації. Це фінансування має забезпечити структурні зміни в різних галузях для декарбонізації економіки [2, с.69].

Реалізація Європейського зеленого курсу неможлива без формування потужної фінансової бази. Саме тому Європейська комісія розробила комплекс різноманітних інструментів, спрямованих на залучення державного та приватного капіталу до фінансування зеленого переходу (табл. 1).

Таблиця 1 - Фінансові інструменти реалізації Європейського зеленого курсу

Фінансові інструменти	Зміст
Гранти	Реалізується через програму LIFE для екологічних проєктів та фонд Next Generation EU, що поєднує подолання наслідків пандемії з цілями «зеленого» розвитку.
Кредитування	Європейський інвестиційний банк (EIB) фокусується на фінансуванні енергоефективності та відновлюваної енергії, тоді як Європейський фонд стійкого розвитку (EFSD) підтримує екологічні ініціативи як всередині ЄС, так і за його межами.
Гарантійні механізми	Європейський фонд гарантій (EGF) стимулює приватний сектор до інвестування в проєкти ЄЗК, покриваючи частину ризиків за кредитами.
Комбіноване фінансування	Інвестиційний план для Європи об'єднує державні та приватні ресурси для реалізації стратегічних пріоритетів Союзу.
Новітні фінансові рішення	Включають зелений краудфандинг, ринок вуглецевих кредитів для компенсації викидів, а також систему виплат за підтримку екосистемних послуг (наприклад, збереження біорізноманіття чи очищення води).

Джерело: [2]

Завдяки таким інструментам Європейський Союз формує потужну фінансову екосистему, яка стимулює розвиток екологічних інновацій та залучення інвестицій у низьковуглецеві технології. Це, своєю чергою, посилює економічні позиції ЄС у глобальній конкуренції.

Екологічна трансформація виступає фундаментальним фактором забезпечення довгострокової конкурентоспроможності Європейського Союзу. Вона не лише гарантує лідерство ЄС у сегменті високотехнологічних «чистих» рішень, а й мінімізує стратегічну вразливість об'єднання через залежність від імпорту енергоносіїв. Завдяки послідовній декарбонізації промислового сектору та активному впровадженню інновацій, Європа здатна забезпечити сталий економічний розвиток, оптимізувати виробничі витрати та зміцнити свої позиції в умовах мінливої глобальної кон'юнктури. Тому, Європейський зелений курс слід розглядати не просто як екологічну ініціативу, а як комплексний інструмент утвердження технологічної першості та економічної стійкості ЄС на міжнародній арені [1, с.378].

Важливим наслідком реалізації цієї стратегії є трансформація внутрішнього економічного середовища Європейського Союзу. Нові екологічні стандарти та регуляторні вимоги безпосередньо впливають на діяльність підприємств і змушують бізнес адаптуватися до нових умов функціонування.

Реформування бізнес-середовища стає потужним чинником трансформації внутрішнього ринку ЄС, що безпосередньо позначається на стратегіях локальних і транснаціональних корпорацій. Посилення екологічного регулювання та заборони на певні матеріали змушують підприємства модернізувати виробничі потужності й переглядати технологічні цикли. Сучасний менеджмент дедалі частіше розглядає перехід до європейської моделі сталого розвитку як шлях до підвищення операційної ефективності та капіталізації бізнесу. За даними PwC, компанії, які інтегрують кліматичні ризики й можливості у свої бізнес-плани, демонструють вищу фінансову стійкість і прибутковість порівняно з тими, хто ігнорує процеси «зеленого» переходу [1, с.379-380].

Водночас вплив Європейського зеленого курсу виходить далеко за межі самого Європейського Союзу. Оскільки ЄС є одним із найбільших торговельних партнерів багатьох держав, його екологічні стандарти поступово стають орієнтиром і для інших економік.

Український промисловий сектор зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених жорсткими екологічними стандартами Євросоюзу. Упровадження засад циркулярної економіки перетворюється на стратегічну потребу: для збереження позицій на ринку ЄС вітчизняні компанії мають мінімізувати кількість відходів та суттєво оптимізувати використання ресурсів. Чи не найсерйознішим випробуванням стає запуск механізму транскордонного вуглецевого регулювання (СВАМ), дія якого поширюється майже на п'яту частину всього українського експорту. Це ставить перед енергоємними галузями, зокрема металургійною та цементною промисловістю, безальтернативну вимогу щодо глибокої технологічної модернізації та декарбонізації виробництва [3, с.272].

Незважаючи на складність адаптації до нових вимог, для України зелений курс Європейського Союзу може стати не лише викликом, але й можливістю для модернізації економіки.

Попри існуючі бар'єри, реалізація Європейського зеленого курсу створює для України стратегічне вікно можливостей. Ця ініціатива відкриває шлях до комплексної модернізації національної економіки згідно з передовими міжнародними стандартами, що сприятиме зміцненню позицій вітчизняних експортерів та посиленню енергетичної безпеки завдяки відмові від імпорту традиційних енергоносіїв. Концепція повоєнного відновлення за принципом «build back greener» (відбудувати екологічніше) має стати фундаментом для впровадження альтернативної енергетики, енергоощадних технологій, інноваційної логістики та екологічно чистого виробництва. Крім того, залучення фінансових ресурсів через спеціалізовані «зелені» інструменти ЄС та глобальних інституцій дає можливість реалізувати амбітні

інфраструктурні перетворення та забезпечити якісно новий рівень розвитку держави [3, с.273].

Отже, Європейський зелений курс є не лише екологічною програмою, а комплексною стратегією трансформації економіки Європейського Союзу. Через систему фінансових інструментів, регуляторних стандартів та інноваційної політики ЄС формує нову модель економічного розвитку та зміцнює власні позиції у глобальній конкуренції. Водночас ця стратегія має значний вплив і на країни-партнери, зокрема Україну, стимулюючи модернізацію промисловості, розвиток циркулярної економіки та поступову інтеграцію до європейського економічного простору.

Список використаних джерел:

1. Герман Л. Т., Запукляк В. З. Трансформація внутрішнього ринку ЄС під впливом «зеленого курсу»: на шляху до сталого розвитку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 24, С. 373-383. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/690/657> (дата звернення: 15.03.2026)
2. Колодійчук І. А., Куртяк М. Б. Соціально-економічні передумови переходу до зеленої економіки в регіонах України. *Регіональна економіка*. 2024. № 2. С. 67–75. URL: https://re.gov.ua/re202402/re202402_067_KolodiychukIA,KurtyakMB.pdf (дата звернення: 15.03.2026)
3. Пастушок Л. В., Столярчук Я. М. Особливості формування стратегії сталого зростання України в умовах впливу європейського зеленого курсу. *Євроінтеграційний вектор економічного зростання України* : зб. матеріалів II Студентської наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 20 листопада 2025 р. Київ : КНЕУ, 2025. С. 271–274. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Conference_MEiM_20_11_2025/ZbD196mik_MED196M_20_11_2025.pdf#page=271 (дата звернення: 15.03.2026)

Діхтяренко Є., здобувач вищої освіти,

Глуценко Я., к.е.н., доцент

Національний технічний університет України Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах розвитку глобалізації та розвитку міжнародної торгівлі агропромисловий комплекс відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку експортного потенціалу національної економіки. Проблема розвитку експортного потенціалу підприємств АПК, має особливе значення для України.

Ефективна експортна діяльність агропромислових підприємств є чудовим способом для країни отримувати надходження іноземної валюти, підвищувати конкурентоспроможність підприємств, створювати певну фінансову

стабільність та дозволяє інтегруватися у світову економіку. У свою чергу, здатність підприємств успішно продавати свою продукцію на зовнішніх ринках безпосередньо залежить від ступеня розвитку їхнього експортного потенціалу, його структури та механізмів його використання.

Для забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності важливо дослідити економічну сутність експортного потенціалу агропромислових підприємств, визначити його ключові структурні елементи та уточнити роль кожного елемента.

Загалом, термін «потенціал» (від лат. *potentia* – потужність, сила, приховані можливості) розглядається як можливості, засоби, джерела та запаси, які ще не виявилися, що можуть бути використані для вирішення певних завдань, досягнення конкретних цілей та бажаних результатів. Тобто, потенціал підприємства можна охарактеризувати наступними властивостями такими, як взаємозв'язок, цілісність, складність, здатність до постійного розвитку, певна ієрархічність та взаємодія елементів [1].

Створення та розвиток експортного потенціалу часто ігнорується або здійснюється фрагментарно, без належного врахування виробництва, внутрішньої економічної діяльності та імпорту, а також змін, що відбулися у зовнішньоекономічній діяльності на різних рівнях, таких як макро-, мезо- та мікрорівні.

Експортний потенціал компанії не діє ізольовано, в межах замкнутої системи. Процес взаємного впливу між потенціалами економічних систем поширюється на різні рівні: національну економіку, галузь, регіон та саму компанію, що свідчить про необхідність системного підходу до розвитку всього експорту.

Незважаючи на те, що поняття «експортний потенціал» використовується у багатьох наукових дослідженнях, не існує загальноприйнятого підходу до його трактування. Кожен науковець трактує термін в залежності від позиції з якої він розглядає його. Необхідно брати до уваги велику кількість показників на різних рівнях – від макро- до мікроекономічного для управління експортним потенціалом, що у свою чергу передбачає врахування зовнішнього середовища на підприємство та його внутрішнього становища. Ця різноманітність підходів зумовлює необхідність узагальнити наукові визначення аби виявити певні спільні та відмінні риси у трактуванні терміну [2].

Розглянемо основні підходи до визначення поняття «експортний потенціал» за допомогою таблиці 1.

Таблиця 1 - Визначення поняття «експортний потенціал підприємства»

Автор	Визначення
1	2
Мельник О. Г.	Експортний потенціал підприємства – це системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства

1	2
Піддубна Л. І.	Експортний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які стоять на розпорядженні підприємства для виробництва товарів з метою їх експорту.
Климик Г. В.	Експортний потенціал підприємства є частиною економічного потенціалу підприємства, який перебуває у взаємодії і взаємозалежності з усіма іншими видами потенціалу, якими володіє підприємство
Солодковський Ю. М.	Експортний потенціал підприємства – це механізм або засіб досягнення певної мети, а саме - максимального обсягу товарів і послуг, які можуть бути вироблені і реалізовані на міжнародних ринках.
Дудченко М. А.	Експортний потенціал підприємства – це можливість підприємства виконувати функцію задоволення потреб іноземних ринків у готовій продукції
Матвеев В. В.	Експортний потенціал підприємства – це системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства.
Ус Т. В.	Експортний потенціал підприємства це динамічна система взаємопов'язаних, взаємозумовлених, взаємодіючих елементів внутрішнього і зовнішнього середовища та їх зв'язків, які спрямовані на адаптування суб'єкта господарювання до вимог релевантного зовнішнього середовища на конкретний момент часу, або в перспективі.

Джерело: складено автором на основі [3-9].

Можна помітити, що більшість науковців розглядають експортний потенціал як певну складову загального економічного потенціалу підприємства та зосереджують увагу на забезпеченні ресурсами, можливостях виробництва та реалізації продукції на міжнародних ринках. Інші дослідники наголошують на взаємозв'язку між зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства і здатності цього підприємства адаптуватися до змін на світовому ринку.

Тому, експортний потенціал підприємства слід розглядати комплексно, досліджуючи поєднання інноваційні, логістичні, виробничі, фінансові та організаційні складові, які спрямовуються на досягнення стратегічних цілей підприємства у зовнішньоекономічній діяльності. Також можна сказати, що експортний потенціал підприємства є: підсистемою економічного потенціалу, яка може сприяти розвитку країни за рахунок ефективного включення економіки в систему міжнародного поділу праці; найважливішим фактором конкурентоспроможності національної економіки; об'єктом стратегії розвитку експорту, на який спрямовані основні заходи для досягнення її довгострокових цілей[10].

У науковій літературі, окрім загальних підходів до визначення експортного потенціалу підприємств, можна зустріти і трактування адаптовані під аграрний сектор. Так, Карпенко В. трактує експортний

потенціал аграрного сектору як сукупність можливостей сільськогосподарських виробників та держави формувати, виявляти, реалізовувати і відтворювати конкурентні переваги на світових ринках щодо експорту аграрної сировини та продукції. Тобто, це здатність аграрних підприємств, трейдерів та інших суб'єктів забезпечувати стійке розширення експортних потужностей агропродукції[11].

Бабан Т. О. у своїй праці визначила, що експортний потенціал аграрного підприємства – це сукупності ресурсів та факторів, ефективне поєднання яких зумовлює можливості підприємства виробляти та реалізовувати продукцію на зовнішні ринки при збереженні економічної та екологічної безпеки країни передбачає поєднання ресурсного, результативного та структурно-функціонального підходів до розуміння його сутності, ідентифікації та оцінки, враховує ресурсні, виробничі можливості підприємств, їх експортну активність та логістичні можливості щодо експорту сільськогосподарської продукції[12].

Проаналізувавши дані визначення можна простежити, що експортний потенціал аграрного сектору та аграрного підприємства розглядається як категорія, що поєднує конкурентні переваги, ресурсні можливості та здатність до розширення експортної діяльності. Визначення Бабан Т. О. є більш комплексним, поєднуючи у собі виробничі, екологічні та логістичні складові експортної діяльності.

Отже, з урахуванням усього вищезазначеного, поняття «експортний потенціал агропромислових підприємств» можна визначити як сукупність взаємопов'язаних виробничих, ресурсних, фінансових, логістичних та управлінських можливостей підприємства, що дозволяють йому ефективно здійснювати експортну діяльність, адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та отримувати конкурентні переваги на міжнародних ринках аграрної продукції.

Список використаних джерел:

1. Дунська А.Р., Харченко І.А. Науково-методичні підходи до оцінювання експортного потенціалу підприємства : II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи» 22 квіт. 2021 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 162–163.
2. Бондар В. Ю. Експортний потенціал як фактор розвитку підприємств. Матеріали науково-практичної конференції. Львів, 19-20 травня 2023. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/36/714/1461-1?inline=1>
3. Мельник О. Г. Експортний потенціал підприємства: сутність і методологічні основи аналізу. Проблеми економіки. 2017. № 1. С. 226–231.
4. Піддубна Л.І., Шестакова О.А. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування і розвитку. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 37. С. 223–229.

5. Климик, Г.В. . Проблеми вдосконалення механізму управління експортною діяльністю підприємств сільськогосподарського машинобудування. Економіка та управління АПК, (1)66, 2009. С. 105-108. URL: <https://btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyky/ekonomika66.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).

6. Солодковський, Ю.М. Моделі розвитку конкурентоспроможності експорту у сучасній системі світової торгівлі. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія у 2 т., Київ, 2006. 163-196.

7. Дудченко, М.А., Філіпенко А.С., Буркін В.С., Гальчинський А.С. Диверсифікація експортного потенціалу України. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. Київ. 2002. С. 143-157.

8. Матвеєв В. В., Ярмоленко І. К., Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування. Ефективна економіка. 2015. № 1.

9. Ус Т. В. Сутність та аналіз методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 22. С. 119-127.

*Михайлова А.А., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Санкції як інструмент міжнародних відносин у сучасних умовах набувають особливого значення, оскільки дозволяють державам і міжнародним організаціям реагувати на порушення міжнародного права без застосування військової сили. У випадку російсько-української війни саме санкційна політика стала одним із ключових механізмів впливу на державу-агресора, що свідчить про трансформацію ролі Європейського Союзу як геоекономічного актора. Згідно з дослідженням А. Пастовенського, санкції виступають не лише інструментом економічного тиску, але й важливим сигналом міжнародної ізоляції, а також формою підтримки держави, яка стала жертвою агресії [3].

Беручи до уваги розвиток подій після 2014 року, можна стверджувати, що санкційна політика ЄС щодо Російської Федерації еволюціонувала від обмежених заходів до комплексного та багаторівневого механізму впливу. Перші санкції були запроваджені у відповідь на анексію Криму і мали переважно персональний характер, передбачаючи замороження активів і заборону на в'їзд для окремих осіб. Проте вже влітку 2014 року ЄС перейшов до секторальних обмежень, які зачепили фінансовий, енергетичний та

оборонний сектори російської економіки, що свідчить про поступове усвідомлення масштабів загрози [3].

Переломним моментом стала повномасштабна агресія Росії у 2022 році, після якої санкційна політика ЄС набула безпрецедентного характеру. Було запроваджено масштабні обмеження, що включали відключення російських банків від системи SWIFT, замороження активів Центрального банку РФ, а також обмеження у сфері енергетики та високих технологій [3]. Ці заходи спрямовані не лише на короткострокове послаблення економіки Росії, але й на підриг її довгострокового розвитку через обмеження доступу до критично важливих технологій.

Водночас санкції Європейського Союзу функціонують не ізольовано, а в ширшому міжнародному контексті. Як зазначає В. Голопапа, система ООН виявилася фактично неспроможною запровадити санкції проти Росії через право вето в Раді Безпеки. Це стало одним із ключових факторів, який посилив роль регіональних об'єднань, насамперед ЄС, у формуванні санкційної політики. Фактично можна говорити про кризу глобальної системи колективної безпеки, коли ініціатива переходить до коаліцій держав та наднаціональних структур [1].

Європейський Союз у цьому контексті демонструє високий рівень інституційної спроможності, оскільки має власні механізми розробки, впровадження та контролю санкцій. У рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики застосовуються як персональні, так і секторальні санкції, які охоплюють різні сфери економіки. Під санкціями перебувають тисячі фізичних та сотні юридичних осіб, що свідчить про масштабність цього інструменту. Важливою особливістю є наявність наднаціонального контролю: Європейська комісія здійснює моніторинг виконання санкцій, а їх порушення може призвести до юридичної відповідальності.

Саме ця інституційна складова значною мірою визначає відносну ефективність санкцій ЄС. На відміну від системи ООН, де виконання санкцій залежить від політичної волі держав, у ЄС існує чіткий механізм координації та примусу, що забезпечує більш високий рівень їх реалізації [1]. Водночас оцінка ефективності санкцій залишається складною. З одного боку, вони призвели до скорочення доходів Росії від експорту енергоносіїв, фінансової нестабільності та технологічної ізоляції. З іншого боку, їх здатність змінити політичну поведінку держави-агресора залишається дискусійною [3].

Суттєвою проблемою є здатність Росії адаптуватися до санкцій через переорієнтацію торгівлі на інші ринки та використання механізмів обходу обмежень. У цьому контексті важливу роль відіграють треті держави, які не приєдналися до санкційного режиму, що частково нівелює його ефективність. Крім того, санкції мають вплив і на сам Європейський Союз. Відмова від російських енергоносіїв спричинила енергетичну кризу та зростання цін, однак водночас стимулювала диверсифікацію джерел енергії та прискорила енергетичну трансформацію [3].

Важливим аспектом є роль міжнародних організацій у санкційній політиці. Санкції ООН мають найвищий рівень легітимності, оскільки є

обов'язковими для виконання всіма державами-членами відповідно до Статуту. Проте у випадку російсько-української війни цей механізм виявився фактично недієздатним через право вето Російської Федерації [4]. Це створює ситуацію, коли держава-агресор може блокувати рішення щодо себе, що підриває ефективність глобальної системи безпеки.

Частковою альтернативою стали рішення Генеральної Асамблеї ООН, однак вони мають переважно політичний характер і не супроводжуються економічними санкціями. У результаті основний санкційний тиск формується на рівні регіональних об'єднань і коаліцій держав. Європейський Союз у цьому контексті виступає одним із ключових акторів, формуючи масштабний санкційний режим, який постійно адаптується до нових викликів, зокрема через боротьбу з обходом санкцій [4].

Важливу роль у забезпеченні ефективності санкцій відіграє координація з країнами «Групи семи» (G7). Саме ця коаліція забезпечила синхронізацію ключових заходів, включаючи відключення банків від SWIFT, замороження резервів Центрального банку РФ та запровадження цінових обмежень на нафту. Водночас санкційна коаліція не є глобальною, оскільки такі країни, як Китай, Індія чи Бразилія, не приєдналися до обмежень, що створює можливості для їх обходу [4].

Національний рівень санкційної політики також має важливе значення. Україна активно застосовує санкції як елемент державної політики: з 2022 року було запроваджено близько 80 указів Президента, а загальна кількість підсанкційних осіб перевищує десятки тисяч. Створення Державного реєстру санкцій стало важливим кроком у підвищенні прозорості та координації з міжнародними партнерами [2].

Загалом Російська Федерація стала найбільш підсанкційною державою у світі, а економічні наслідки санкцій є суттєвими. Очікується, що до 2027 року падіння ВВП може становити 15–17%, а вихід іноземних компаній призвів до значної втрати економічного потенціалу [5]. Водночас серйозною проблемою залишається обходження санкцій через треті країни та використання посередницьких схем, що потребує посилення міжнародної координації.

Особливо відчутний вплив санкцій у енергетичному секторі, який є ключовим джерелом доходів російського бюджету. У відповідь на обмеження Росія створила так званий «тіньовий флот» для транспортування нафти, однак значна частина таких суден не має належного страхування, що ускладнює їх використання. Запроваджені у 2025 році санкції проти нафтового сектору призвели до зниження експорту та падіння цін на російську нафту. Очікується, що це може скоротити валютні надходження на десятки мільярдів доларів щорічно [6].

Водночас санкції у газовому секторі демонструють суперечливі результати, оскільки окремі країни ЄС продовжують імпорт російського скрапленого природного газу, що свідчить про складність швидкої енергетичної переорієнтації. Додаткові обмеження, зокрема заборона перевалки СПГ у портах ЄС, покликані посилити тиск на Росію [6].

Санкції також поширилися на вугільну галузь та ядерну енергетику, зокрема на корпорацію «Росатом». Хоча Росія намагається використовувати альтернативні фінансові схеми для обходу обмежень, такі механізми поступово виявляються та блокуються [6]. Це свідчить про поступове посилення санкційного режиму та його адаптацію до нових викликів.

Отже, санкційна політика Європейського Союзу у відповідь на російсько-українську війну демонструє трансформацію ЄС у потужного геоекономічного актора. Завдяки інституційній спроможності, координації з міжнародними партнерами та постійному вдосконаленню механізмів реалізації санкцій ЄС відіграє ключову роль у формуванні глобального санкційного тиску. Водночас ефективність санкцій залишається обмеженою низкою факторів, зокрема можливістю їх обходу та відсутністю повної міжнародної підтримки. Це свідчить про те, що санкції є важливим, але не універсальним інструментом впливу, ефективність якого залежить від рівня міжнародної координації та політичної єдності держав.

Список використаних джерел:

1. Голопапа В. І. Санкції проти РФ крізь призму ООН, ЄС, Ради Європи, ОБСЄ та G7 // *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. № 107. С. 73–84. URL: <https://apdp.in.ua/v107/12.pdf>.
2. Міністерство закордонних справ України. Санкції проти РФ: офіційна інформація. URL: <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>.
3. Пастовенський А. С. Політика санкцій Європейського Союзу щодо Російської Федерації в умовах російсько-української війни // *Politicus*. 2025. № 1. С. 33–42. URL: https://politicus.od.ua/1_2025/33.pdf.
4. Пищенко О. В. Санкційна політика ЄС як реакція на повномасштабне вторгнення РФ в Україну // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. URL: https://www.lsej.org.ua/4_2023/178.pdf.
5. Рада економічної безпеки України. Огляд результатів санкційної політики проти РФ. 2023. URL: <https://reb.org.ua/reporting/oglyad-rezultativ-roboti-radi-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini-za-2022-rik-ta-rekomendaciyi-shhodo-realizaciyi-sankciinoyi-politiki-proti-rf-d26k8y>.
6. DiXi Group. Енергетичні санкції проти Росії: моніторинг ефективності (I квартал 2025 року). URL: <https://dixigroup.org/analytic/energetychni-sankciyi-proti-rosiyi-monitoryng-efektyvnosti-i-kvartal-2025-roku/>.

Михайловська А. В., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Ніколаєць К.М, д.іст.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ЄС НА ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АРЕНІ

Сучасна архітектура глобального світоустрою переживає етап глибокої та незворотної трансформації, що змушує Європейський Союз кардинально

переглядати свою роль, стратегію та інструментарій на світовій арені. Протягом багатьох десятиліть європейський інтеграційний проєкт базувався на ліберальній парадигмі вільної торгівлі, глибокій взаємозалежності та переконанні, що економічна співпраця автоматично гарантує політичну стабільність і мир. Однак реалії багатопольярного світу, загострення конкуренції між глобальними наддержавами, наслідки пандемії та повномасштабна війна на європейському континенті яскраво продемонстрували вразливість такої моделі. Сьогодні Європейський Союз здійснює безпрецедентний перехід від концепції відкритого ринку до доктрини «відкритої стратегічної автономії», перетворюючи свою колосальну економічну вагу на реальний інструмент геополітичного впливу. Цей процес охоплює всі рівні функціонування економіки, генеруючи масштабні макроекономічні зрушення та докорінно змінюючи умови мікроекономічної діяльності для мільйонів підприємств як всередині ЄС, так і за його межами. На макроекономічному рівні головним тригером цих змін стала глобальна геоекономічна фрагментація, тобто процес розпаду єдиного світового ринку на конкуруючі та часто ворожі один одному економічні блоки. Відповідно до фундаментальних досліджень Міжнародного валютного фонду, така фрагментація створює колосальні ризики для глобального економічного зростання, провокуючи розрив усталених ланцюгів постачання, обмеження доступу до технологій та довгострокові інфляційні шоки, що особливо болісно б'є по відкритих економіках європейських країн [1, с. 11].

Зіткнувшись із загрозою втрати економічного суверенітету, Європейський Союз розпочав активну розбудову власної геоекономічної стійкості, застосовуючи жорсткі регуляторні механізми для захисту стратегічних секторів своєї промисловості. Усвідомлення того, що надмірна залежність від монопольних постачальників може бути використана як зброя (що наочно продемонструвала енергетична криза), змусило європейські інституції розробити нову індустріальну політику. Яскравим втіленням цього підходу є Європейський акт про критично важливу сировину, який встановлює чіткі макроекономічні орієнтири щодо видобутку, переробки та переробки вторинної сировини безпосередньо на території ЄС, а також обмежує частку імпорту стратегічних матеріалів з однієї третьої країни [2, с. 29]. Цей документ є класичним прикладом геоекономічної інженерії, адже він спрямований на зниження макроекономічної вразливості Європи у сфері високих технологій, виробництва електромобілів та відновлюваної енергетики, де домінування зовнішніх гравців розглядається як пряма загроза регіональній стабільності. Водночас такі макроекономічні ініціативи створюють абсолютно нову реальність на мікроекономічному рівні, змушуючи європейські компанії повністю переглядати свої операційні моделі, стратегії закупівель та підходи до управління ризиками. Епоха гіперглобалізації, коли головним критерієм для бізнесу була мінімізація витрат за рахунок розміщення виробництва в країнах з найдешевшою робочою силою, остаточно завершилася.

Сьогодні на рівні окремих фірм критерій мікроекономічної стійкості та надійності ланцюгів постачання починає превалювати над суто фінансовою ефективністю. Підприємства змушені переходити від логістичної моделі «точно в строк» (just-in-time) до моделі «про всяк випадок» (just-in-case), що передбачає створення значних резервних запасів, диверсифікацію постачальників та перенесення виробничих потужностей ближче до кінцевих ринків збуту (ніаршорінг). Ці процеси неминуче призводять до зростання транзакційних витрат, збільшення вартості зберігання запасів та потреби у додаткових капіталовкладеннях, що чинить тиск на норму прибутку компаній та зрештою перекладається на кінцевого споживача у вигляді вищих цін. Таким чином, геополітична безпека Європейського Союзу фактично фінансується за рахунок зниження короткострокової мікроекономічної рентабельності корпоративного сектору, який змушений адаптуватися до умов жорсткого регуляторного середовища. Одним із найпотужніших інструментів такого геоекономічного регулювання, який ЄС використовує для поширення свого впливу за межі власних кордонів, є екологічна політика та кліматичні стандарти. Запровадження Механізму транскордонного вуглецевого коригування (СВАМ) є безпрецедентним кроком, який стирає межу між внутрішньою екологічною політикою та зовнішньою торгівлею [3, с. 53].

Цей механізм має чітку макроекономічну мету: запобігти явищу «витоку вуглецю», коли європейські виробники, обтяжені суворими кліматичними нормами, втрачають конкурентоспроможність порівняно з іноземними компаніями, які працюють у юрисдикціях із м'якшим екологічним законодавством. Змушуючи імпортерів купувати спеціальні сертифікати, ціна яких прив'язана до вартості викидів вуглецю в ЄС, Євросоюз фактично встановлює екологічне мито, захищаючи свій внутрішній ринок. Проте на мікроекономічному рівні впровадження СВАМ створює колосальні виклики для підприємств із третіх країн, які постачають продукцію до ЄС. Вони змушені впроваджувати складні системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів на кожному етапі виробничого циклу. Це вимагає значних інвестицій у нові технології, залучення спеціалізованих аудиторів та глибокої перебудови управлінських процесів. Фірми, які не зможуть адаптуватися до цих вимог або чия продукція виявиться занадто вуглецевоемною, ризикують повністю втратити доступ до європейського ринку. Через цей механізм ЄС реалізує свою регуляторну владу, змушуючи корпоративний сектор у всьому світі грати за європейськими правилами, що робить кліматичну політику одним із найефективніших інструментів геоекономічного домінування [3, с. 54].

Окрім кліматичного та сировинного вимірів, геоекономічна стратегія ЄС активно розгортається у сфері регулювання цифрових ринків та управління даними, що також має глибокі наслідки для світової економіки. Усвідомлюючи небезпеку монополізації глобального інформаційного простору кількома транснаціональними технологічними гігантами, Євросоюз розробив і впровадив безпрецедентний пакет законодавства, спрямований на

відновлення конкуренції та захист прав споживачів. На макроекономічному рівні ці дії покликані стимулювати інновації всередині Європи, створюючи сприятливі умови для розвитку європейських технологічних стартапів та запобігаючи виведенню капіталу в інші юрисдикції. На мікроекономічному рівні нові правила жорстко обмежують ринкову поведінку так званих «гейткіперів» - найбільших цифрових платформ, забороняючи їм надавати перевагу власним сервісам, нав'язувати несправедливі умови бізнес-користувачам та безконтрольно збирати персональні дані [5, с. 18]. Це кардинально змінює бізнес-моделі технологічних корпорацій, змушуючи їх витратити мільярди євро на комплаєнс та перебудову архітектури своїх продуктів спеціально для європейського ринку. Здатність ЄС диктувати умови наймогутнішим компаніям світу є ще одним доказом його трансформації у провідного геоекономічного гравця, який використовує нормативно-правову базу як зброю у глобальній конкурентній боротьбі.

Такі масштабні структурні зміни неминуче впливають і на глобальний ринок праці, змінюючи вимоги до кваліфікації персоналу та створюючи нові виклики для систем освіти і соціального забезпечення. Згідно з аналітикою Всесвітнього економічного форуму, геоекономічна фрагментація, локалізація ланцюгів постачання та форсований перехід до зеленої економіки є одними з головних макротрендів, які формуватимуть структуру зайнятості в найближчі роки [4, с. 25]. Компаніям на мікрорівні вже сьогодні доводиться інвестувати величезні ресурси у перенавчання працівників, щоб забезпечити їхню здатність працювати з новими екологічно чистими технологіями, відповідати складним вимогам комплаєнсу та орієнтуватися в умовах постійних регуляторних змін. Здатність людського капіталу швидко адаптуватися до цих нових реалій стає одним із ключових факторів виживання підприємств у висококонкурентному європейському середовищі.

Для України, яка мужньо протистоїть збройній агресії та одночасно реалізує історичний курс на повноцінну інтеграцію до Європейського Союзу, глибоке розуміння еволюції ЄС на геоекономічній арені є питанням національного виживання та успішного повоєнного відновлення. Вітчизняна економіка повинна готуватися до того, що вступ до ЄС – це не просто політичний акт чи скасування митних тарифів, а процес болісної, але необхідної мікроекономічної адаптації до одного з найскладніших та найжорсткіших регуляторних середовищ у світі. Українські підприємства, незалежно від їхнього розміру чи форми власності, зіткнуться з необхідністю повної модернізації своїх виробничих процесів відповідно до європейських екологічних стандартів, вимог щодо прозорості ланцюгів постачання та соціальної відповідальності. Необхідність сплачувати вуглецеві збори, впроваджувати складні системи звітності та доводити відповідність кожного етапу виробництва нормам ЄС стане серйозним випробуванням для мікроекономічної стійкості українського бізнесу. Проте ця трансформація є безальтернативною. Лише через повну імплементацію європейських правил гри Україна зможе інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості, залучити масштабні іноземні інвестиції та забезпечити стабільне

макроекономічне зростання [1, с. 14]. Відповідно, успішність європейського вектору України залежатиме не лише від політичних домовленостей на найвищому рівні, а й від спроможності кожного окремого українського підприємця усвідомити нові геоекономічні реалії та перебудувати свій бізнес відповідно до вимог об'єднаної Європи, яка сьогодні виступає не просто як спільний ринок, а як потужний глобальний гравець, що активно захищає свої інтереси та формує архітектуру світової економіки майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Geo-Economic Fragmentation and the Future of Multilateralism / S. Aiyar [та ін.]. International Monetary Fund. 2023. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2023/01/11/Geo-Economic-Fragmentation-and-the-Future-of-Multilateralism-527266> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials. Official Journal of the European Union. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1252/oj> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism. Official Journal of the European Union. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj> (дата звернення: 13.03.2026).
4. The Future of Jobs Report 2023. World Economic Forum. 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/> (дата звернення: 13.03.2026).
5. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act). Official Journal of the European Union. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj> (дата звернення: 13.03.2026).

*Пасенко В.М., к.е.н., доцент,
Згурська К.Ю., здобувач вищої освіти
Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, Україна*

ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У межах Європейського Союзу формується цілісна політика цифрової трансформації, спрямована на забезпечення технологічної незалежності та конкурентоспроможності європейського простору. Центральним елементом цієї політики виступає стратегічна ініціатива «Європа, придатна для цифрової епохи», яка визначає пріоритети розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та створення умов для сталого цифрового майбутнього. Ключовим орієнтиром є «Цифровий компас до 2030 року» –

програмний документ, що окреслює конкретні цілі та показники [1]. Серед них: формування високого рівня цифрових компетентностей у населення; розбудова інфраструктури надшвидкісного інтернету та мереж нового покоління; масштабна цифровізація бізнес-процесів; впровадження ефективних електронних державних сервісів. Ці напрями охоплюють не лише економічну сферу, а й соціальний вимір, сприяючи розвитку єдиного цифрового ринку, розширенню доступу до освітніх ресурсів та суспільних послуг. Важливим складником є інтеграція інноваційних технологій – штучного інтелекту, рішень у сфері кібербезпеки, екологічних цифрових інновацій та систем захисту персональних даних. В цілому, цифрова стратегія ЄС до 2030 року має комплексний характер: вона поєднує економічні, соціальні та технологічні аспекти, створюючи підґрунтя для сталого розвитку та посилення глобальної ролі Європи у цифровій економіці.

Стратегія Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу спрямована на створення інтегрованого простору, у якому забезпечується вільний рух технологій, даних та інновацій між державами-членами. Її реалізація передбачає гармонізацію цифрових систем та усунення бар'єрів, що перешкоджають доступу до сучасних електронних послуг. Уніфікація правил і стандартів дозволяє сформуванню рівних умов для функціонування бізнесу, захисту прав споживачів та ефективної діяльності урядових структур. Водночас, стратегія сприяє розвитку єдиної політики у сфері цифрової економіки, що охоплює питання регулювання електронної комерції, кібербезпеки, захисту персональних даних та стимулювання інноваційних рішень.

Важливим інструментом оцінки цифрового розвитку країн ЄС є Digital Economy and Society Index (DESI), який відображає рівень цифровізації країн Європейського Союзу. За останні роки показники індексу підтверджують, що Європейський Союз досягнув відчутного прогресу у цифровій трансформації. У 2024–2025 рр. середній рівень цифровізації в країнах-членах перевищив позначку у 70 балів, що свідчить про системне впровадження цифрових технологій у ключові сфери суспільного та економічного життя [2; 3]. Найвищі результати демонструють держави Північної Європи – Данія, Фінляндія, Швеція та Нідерланди, які стабільно утримують лідерські позиції, перевищуючи 80 балів за інтегральними показниками. Вони вирізняються високим рівнем цифрових державних послуг, широким застосуванням хмарних технологій та штучного інтелекту у бізнесі, а також розвиненою інфраструктурою надшвидкісного інтернету. Естонія та Ірландія демонструють особливо динамічне зростання у сфері е-урядування, що підтверджує ефективність їхніх національних стратегій цифровізації. Німеччина та Австрія активно інтегрують цифрові рішення у промисловість та малий бізнес, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності на європейському ринку. Країни Центральної та Східної Європи – Польща, Словаччина, Хорватія, Болгарія та Румунія – продовжують поступове наближення до середніх показників ЄС (55–65 балів). Їхній прогрес зумовлений інвестиціями у розвиток інфраструктури та освітніх програм,

проте відставання від лідерів зберігається через структурні обмеження та нерівномірний розвиток інноваційної екосистеми. Загальноєвропейська тенденція свідчить про посилення уваги до цифрових навичок населення, кібербезпеки та захисту даних, що стає ключовим чинником формування єдиного цифрового простору. Тобто, цифрова політика ЄС поступово переходить від етапу інфраструктурного розвитку до етапу комплексної інтеграції технологій у всі сфери суспільства.

Сучасна політика Європейського Союзу продовжує стимулювати підвищення цифрової інтенсивності та розвиток електронних публічних послуг. Для країн ЄС зазначена динаміка розвитку цифрових технологій сприяла: інтеграції ІКТ у систему освіти, що забезпечує формування цифрових компетентностей; розвитку електронних державних послуг, які стали доступними для більшості громадян; цифровізації бізнесу, особливо малого та середнього, через впровадження хмарних рішень та штучного інтелекту.

Аналіз статистичних даних за 2020–2024 рр. свідчить про поступове зростання рівня цифрової інфраструктури в країнах Європи. Зокрема, частка населення, яке користується Інтернетом, зросла з 88% у 2020 р. до 92% у 2024 р., що підтверджує стабільне розширення доступу до цифрових сервісів [4]. Важливо відзначити, що гендерні відмінності у користуванні Інтернетом практично зникли: у 2024 р. показники серед жінок і чоловіків досягли однакового рівня – 92%. За віковими групами найбільша інтенсивність спостерігається серед молоді 15–24 років (98%), тоді як серед інших вікових категорій цей показник становить 89%. Розрив між міським і сільським населенням поступово скорочується: у 2020 р. він становив 89% проти 83%, а у 2024 р. – 95% проти 93%. Це свідчить про ефективність політики щодо розширення доступу до цифрових технологій у сільських регіонах. У сфері мобільних мереж спостерігається майже повне охоплення технологією 4G – 99% населення у 2024 р., тоді як використання 3G практично зникло (1%). Покриття 4G у міських територіях досягло 100%, а у сільських – 96%. Національна пропускна здатність на одного користувача Інтернету зросла з 330 кбіт/с у 2020 р. до 450 кбіт/с у 2024 р., що відображає модернізацію інфраструктури та зростання попиту на високошвидкісні цифрові сервіси.

Попри значні досягнення, сучасна цифрова політика Європейського Союзу стикається з низкою викликів, що визначатимуть її ефективність у найближчій перспективі. Актуальним залишається питання подолання цифрових розривів між країнами-членами, а також між окремими соціальними групами населення. Важливим завданням є забезпечення кіберстійкості та захисту даних в умовах зростання кількості кіберзагроз і поширення нових форм цифрової злочинності. Додатковим викликом виступає необхідність інтеграції новітніх технологій – штучного інтелекту, квантових обчислень, блокчейн-рішень – у всі сфери суспільного життя, що потребує значних інвестицій та адаптації нормативно-правової бази. Крім того, цифрова трансформація має враховувати принципи екологічної

відповідальності, адже розвиток «зелених» цифрових рішень стає ключовим чинником сталого розвитку.

Таким чином, майбутнє цифрової політики ЄС визначатиметься балансом між технологічним прогресом, соціальною інклюзивністю та безпекою цифрового простору. Саме здатність ефективно реагувати на зазначені виклики стане запорукою збереження глобального лідерства Європейського Союзу у сфері цифрової економіки та суспільства.

Список використаних джерел:

1. EUR-Lex: Communication from the Commission – 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade (COM/2021/118 final) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118> (дата звернення: 18.03.2026 р.)
2. Обеловська, К., Абзятов, А., Дорошенко, А., Дронюк, І., Ліскевич, О., та Ліскевич, Р. Аналіз цифрових навичок та інфраструктури в країнах ЄС на основі даних DESI 2024. *Future Internet*. 2025. 17, No 6: 228. <https://doi.org/10.3390/fi17060228>
3. European Commission. The Digital Economy and Society Index (DESI) URL: <https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts> (дата звернення: 18.03.2026 р.)
4. Eurostat. Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 18.03.2026 р.)

**Тарлопов І.О., к.е.н., доцент,
Манейло С.В., здобувач вищої освіти**
*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

ЄС: ГЕОЕКОНОМІЧНА ВАГА ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ АМБІЦІЇ

Європейський Союз (ЄС) сьогодні виступає одночасно як потужний геоекономічний актор і дедалі більш помітний геополітичний гравець. Поєднання економічних важелів, регуляторної потужності та дипломатичних інструментів дозволяє ЄС формувати міжнародні правила, впливати на глобальні ланцюги постачання та захищати власні стратегічні інтереси. Водночас процес трансформації від «нормативного» до «геополітичного» актора супроводжується низкою викликів: внутрішніми розбіжностями між державами-членами, залежністю від зовнішніх постачальників критичних ресурсів та конкуренцією з іншими глобальними ініціативами. У цій роботі розглядаються основні інструменти геоекономічного впливу ЄС, його прагнення до стратегічної автономії, а також ключові проблеми й перспективи, що визначають роль Союзу на сучасній міжнародній арені.

Геоекономічна складова зовнішньої політики ЄС визначається кількома взаємопов'язаними інструментами. По-перше, це інвестиційні ініціативи та проєкти інфраструктурного характеру, спрямовані на зміцнення зв'язків із

партнерами в різних регіонах світу. Ідея Global Gateway позиціонується як протистояння ЄС глобальним викликам, вона має на меті мобілізувати значні фінансові ресурси для розвитку цифрової, енергетичної, транспортної та соціальної інфраструктури, пропонуючи «якісні» та прозорі проекти, що відповідають європейським стандартам [1]. Такий підхід покликаний не лише задовольнити потреби партнерів, а й посилити вплив ЄС через створення довгострокових економічних зв'язків і стандартів.

По-друге, торгівля та регуляторна політика залишаються ключовими інструментами впливу. Європейські технічні стандарти, вимоги до екологічності та захисту прав споживачів часто стають де-факто глобальними нормами, оскільки виробники, що прагнуть виходу на великий європейський ринок, змушені адаптувати свою продукцію до цих вимог. Таким чином, регуляторна сила ЄС перетворюється на форму м'якої сили, що впливає на структуру глобальних ланцюгів вартості та стимулює трансформацію виробничих практик у світі [2].

Геополітичний вимір діяльності ЄС дедалі більше пов'язаний із концепцією стратегічної автономії – здатності Союзу діяти самостійно в критичних сферах, зокрема в енергетиці, технологіях та безпеці. Це прагнення показує не лише збільшення внутрішніх потужностей, а й формування спроможності координувати політику між державами-членами та діяти узгоджено на міжнародній арені. У практичному вимірі це проявляється у посиленні оборонної співпраці, розвитку особових технологічних проєктів та диверсифікації джерел енергії й постачань критичних матеріалів [4].

Санкційна політика стала ще одним важливим інструментом зовнішнього впливу ЄС. Після ескалації конфліктів у Європі та глобальних криз ЄС запровадив комплексні пакети санкцій, що торкнулися економічних секторів, фінансових потоків і окремих осіб. Успіх таких заходів залежить від внутрішньої єдності, узгодженості з партнерами та здатності мінімізувати негативні побічні ефекти для економік країн-членів. Водночас санкції підкреслюють перехід ЄС до більш активної геополітичної ролі, де економічні важелі використовуються для досягнення політичних цілей [5].

Разом із тим ЄС стикається з низкою протиріч і обмежень. По-перше, внутрішня різноманітність інтересів держав-членів ускладнює швидке ухвалення рішень і реалізацію амбітних ініціатив. Різний рівень економічної потужності, енерго-залежності та зовнішньополітичних пріоритетів створює поле для компромісів, які іноді послаблюють ефективність зовнішньої політики. По-друге, залежність від зовнішніх постачальників у критичних секторах, зокрема в енергетиці та мікроелектроніці, обмежує можливості повної автономії. Це вимагає комплексних заходів із розвитку внутрішніх виробничих ланцюгів, інвестицій у науково-технічну базу та стимулювання приватних інвестицій у стратегічні галузі. По-третє, на глобальній арені ЄС конкурує з іншими великими акторами, зокрема з Китаєм та США, які патентують альтернативні способи фінансування та інфраструктурних проєктів. Щоб бути конкурентоспроможним, ЄС має поєднувати фінансові

ресурси з привабливими умовами для приватного капіталу та гарантувати прозорість і стійкість проєктів [3].

Майбутнє посилення ролі ЄС на геоекономічній та геополітичній арені пов'язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, необхідна посилена координація в рамках ініціатив Team Europe для ефективного залучення приватних інвестицій і підвищення оперативності реалізації проєктів. По-друге, головним курсом має стати розвиток внутрішніх виробничих ланцюгів у критичних секторах, що зменшить зовнішню вразливість і підвищить стратегічну автономію. По-третє, ЄС має покращувати методи санкційної політики та системи підтримки для секторів, які зазнають найбільшого тиску, щоб зберегти економічну стійкість під час зовнішніх шоків.

Європейський Союз перебуває на етапі трансформації, у якому геоекономічні інструменти та геополітичні амбіції взаємодіють і підсилюють одна одну. Ініціативи на кшталт Global Gateway, регуляторна потужність ЄС і санкційна політика формують нову архітектуру зовнішньої дії, скоординовану на захист інтересів Союзу та створенню сприятливих умов у глобальній економіці. Однак успіх цих зусиль залежатиме від здатності держав-членів до внутрішньої координації, від мобілізації приватного капіталу та від реалізації політики, що зменшує залежності від зовнішніх постачальників. Лише поєднання економічної сили, регуляторної привабливості та політичної єдності дозволить ЄС бути могутнім та впливовим геополітичним альянсом.

Список використаних джерел:

1. European Commission. Global Gateway. – Brussels: European Commission, 2021. URL:- https://commission.europa.eu/topics/international-partnerships/global-gateway_en?utm_source
2. Publications Office of the European Union. The Global Gateway strategy. - Luxembourg: Publications Office, 2021. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a0d2cd8c-1cf9-11f1-8c3a-01aa75ed71a1/language-en?utm_source
3. Heldt E. Europe's Global Gateway: A New Instrument of Geopolitics // Politics and Governance. 2023. Vol. 11, № 4. P. 223-234. URL: https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/download/7098/3525?utm_source
4. European Parliament Research Service. EU strategic autonomy 2013-2023: From concept to capacity. Brussels: European Parliament, 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282022%29733589?utm_source
5. European Union. EU sanctions on Russia: Update, economic impact and outlook. Brussels: EU Briefing, 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/753943/EPRS_BRI%282023%29753943_EN.pdf?utm_source

*Чернега О.Б, д.е.н., професор,
Бочарова Ю.Г., д.е.н., професор
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

СТРАТЕГІЧНІ ЗАХОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Перша чверть ХХІ століття стала для Європейського Союзу періодом безпрецедентних трансформацій та суворих випробувань, що докорінно змінили архітектуру об'єднання. Знаковим етапом розвитку стало масштабне розширення 2004 року, коли до складу ЄС увійшли десять нових держав, а згодом – приєднання Румунії, Болгарії та Хорватії. Паралельно з територіальним зростанням Союз пройшов через глибоку внутрішню еволюцію: розширення зони євро зміцнило економічну інтеграцію, а реформи системи управління дозволили адаптувати інституційну структуру до нових масштабів та нових викликів.

Проте цей шлях «шаленого розвитку» не був безхмарним. Поряд із вагомими здобутками сформувався комплекс системних проблем, які тривалий час залишалися у латентному стані. Повномасштабна агресія Росії проти України стала тим критичним тригером, що зробив приховані проблеми ЄС явними, оголивши вразливості в енергетичній безпеці, оборонному потенціалі та технологічній залежності. В умовах такої геополітичної турбулентності питання підвищення конкурентоспроможності ЄС трансформувалося з суто економічного завдання у стратегічну умову виживання. Саме тому сьогодні Європейський Союз вимушений переглядати свою парадигму розвитку, фокусуючись на зміцненні внутрішнього ринку та інноваційній стійкості як єдиній відповіді на глобальні загрози.

Усвідомлення критичного стану європейської економіки спонукало керівництво ЄС до рішучих кроків. Відправною точкою став вересень 2023 року, коли Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн доручила Маріо Драгі (колишньому голові Європейського центрального банку та експрем'єру Італії, відомому як «рятівник євро») підготувати ґрунтовну доповідь про майбутнє конкурентоспроможності Союзу.

Процес набув політичної ваги навесні 2024 року, 23 квітня відбувся виступ президента Європейської Комісії Урсули фон дер Ляєн на пленарному засіданні Європейського парламенту щодо висновків спеціальної наради Європейської Ради 17-18 квітня 2024 року, де лідери держав-членів визначили конкурентоспроможність як екзистенційний пріоритет. Було наголошено на необхідності нового «Європейського пакту про конкурентоспроможність». Президент відмітила, що поєднання негативних зовнішніх та внутрішніх чинників призвело до катастрофічних тенденцій, «these trends can only be addressed with a concerted effort at both the European and national level. Therefore, restoring our competitive edge must be at the heart of Europe's economic agenda of

2024 and beyond» [1]. Крім того Урсула фон дер Ляєн акцентувала на тому, що без радикальних змін ЄС ризикує втратити статус глобального гравця.

Кульмінацією аналітичного етапу став вересень 2024 року – оприлюднення Звіту Драгі [2]. Цей документ став «рентгенівським знімком» європейської економіки, висвітливши розрив у продуктивності, дефіцит інвестицій та небезпечну технологічну залежність від третіх країн. Звіт запропонував радикальні заходи: від агресивної промислової політики до масштабного спільного фінансування інновацій.

Новий, 2025 рік, перевів ці напрацювання у площину практичної реалізації:

1. 20 січня 2025 р. спільна заява Федерації німецької промисловості «The Competitiveness of Europe» щодо оцінки Звіту Драгі, яка зафіксувала підтримку щодо ключових реформ, а саме необхідності розробки та реалізації промислової політики з метою посилення переваг в сфері ключових технологій, що дозволить збільшити фінансування інновацій та поглибити взаємодію в межах спільного європейського ринку для забезпечення зростання конкурентоспроможності ЄС та підвищення стійкості економічної системи в умовах турбулентності [3].

2. 29 січня 2025 р. офіційний запуск «Компасу конкурентоспроможності» – стратегічної дорожньої карти на 2024-2029 роки. На відміну від попередніх декларацій, «Компас» має чітке прикладне спрямування: він визначає пріоритетні галузі, конкретні інструменти фінансування та механізми координації між країнами ЄС [4]. Фактично це стратегічна доктрина ЄС на 2024-2029 роки, що базується на трьох «трансформаційних імперативах» та п'яти горизонтальних інструментах.

Головна мета документа – подолання інвестиційного та технологічного розриву між ЄС, США та Китаєм. Серед ключових кількісних та стратегічних показників потрібно відмітити: скорочення бюрократії (знижити адміністративне навантаження на бізнес на 25%, а для малого та середнього бізнесу - на 35%. Це має вивільнити близько 37,5 млрд євро щороку за рахунок спрощення звітності та регуляцій); інвестиційний маневр (ЄС потребує додаткових інвестицій обсягом близько 750-800 млрд євро на рік, що означає пошук шляхів мобілізації через різні інструменти, в тому числі через інноваційні фонди); декарбонізація та енергетика (закріплено юридично обов'язкову ціль – скорочення викидів парникових газів на 90% до 2040 року); технологічний прорив (запуск 47 законодавчих та незаконодавчих ініціатив до кінця 2026 року, серед яких створення єдиного правового поля для компаній, що працюють по всьому ЄС, та законодавства для прискорення комерціалізації патентів); оборона та безпека (подальше залучення коштів для цього сектору).

3. Осінь 2025 р. Вересневі виступи Президентки Єврокомісії (10.09) та конференції високого рівня (15.09) стали етапом першого аудиту.

Тристоронній бізнес-форум індустріальних федерацій – BDI, MEDEF та Confindustria (5-6.12) закріпив синергію між політиками, бізнесом та інституціями. Форум став платформою для оприлюднення спільної декларації провідних індустріальних федерацій – BDI, MEDEF та Confindustria. Головний

меседж заходу був тривожним: «Ризик деіндустріалізації Європи зараз вищий, ніж будь-коли». Серед ключових тез щодо конкурентоспроможності:

конкурентоспроможність як «Компас»: заклик зробити конкурентоспроможність головним критерієм для кожної нової політики, регуляції та інвестиції ЄС;

дерегуляція (Пакет «Omnibus»): висунуто вимогу негайно прискорити спрощення законодавства, щоб зменшити адміністративне навантаження, яке виникло через директиви зі звітності та належної обачності;

енергетика та декарбонізація: наголошено, що зелений перехід має стати драйвером зростання, а не тягарем. Це вимагає зниження вартості енергії, досягнення технологічної нейтральності та запровадження ефективного механізму СВМ (вуглецеве коригування на кордоні);

технологічний суверенітет: запропоновано посилити увагу до створення «суверенної хмари» (Sovereign Cloud) та розвитку власного Штучного Інтелекту, щоб зменшити залежність від США та Китаю (особливо у виробництві напівпровідників);

бюджетна орієнтація: наголошено на необхідності переорієнтації наступного бюджету ЄС з субсидій на R&D (дослідження та розробки) та підтримку критичних ланцюгів доданої вартості;

оборона та Life Sciences: визначено потребу у створенні єдиної європейської оборонно-промислової бази та окремої стратегії для галузі наук про життя (фармацевтика та біотехнології).

Таким, чином ключові стратегічні заходи передбачають консолідацію промислового потенціалу через залучення до прийняття рішень найбільших індустріальних федерацій (BDI, MEDEF, Confindustria), продовження інституційного реформування, яке націлено на узгодження зусиль як на рівні ЄС, так і на національному рівні держав-членів, посилення експертного та аналітичного забезпечення (зокрема Маріо Драгі), нацеленість на досягнення технологічного та енергетичного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the conclusions of the special European Council meeting of 17-18 April 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/speech_24_2233.
2. The future of European competitiveness – A competitiveness strategy for Europe. URL: https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-fl52a8232961_en.
3. The Competitiveness of Europe. URL: <https://bdi.eu/de/publications/publications/the-competitiveness-of-europe>.
4. A Competitiveness Compass for the EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025DC0030>.
5. Trilateral Business Forum Joint Declaration. Rome, 5-6 November 2025. URL: <https://public.confindustria.it/repository/2025/11/06125155/documenti-forum-trilaterale-delle-impres-Joint-Declaration.pdf>.

СЕКЦІЯ 5. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ЄС ІЗ КРАЇНАМИ-СУСІДАМИ

*Білецька А.Р., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

У реаліях сьогодення, з огляду на трансформацію міжнародних відносин та повномасштабну російсько-українську війну, актуальність даної теми є цілком на часі. У цьому контексті європейська інтеграція розглядається як один з ключових напрямів зовнішньої політики, що визначає роль та місце України в європейській спільноті.

Незважаючи на численні доробки в сфері вивчення процесів європейської інтеграції, зокрема праці О.Вільямса, А.Стрікланд, Р.Коуз, Є.Паніченко, С.Бессонова та інших, дана тематика не втратила значимості та вимагає подальшого вивчення.

Варто зауважити, шлях до європейської інтеграції має історичні передумови, а підписання Угоди про асоціацію в 2014 році стало її ключовим моментом. Цей міжнародно-правовий документ не лише сприяє міжнародній стабільності, а й посилює співробітництво в сфері економіки та культури і, таким чином, закріпив європейський вектор в зовнішній політиці[1]. У цьому розумінні європейську інтеграцію для України доцільно розглядати не лише потенціал зростання, а й як серйозний виклик. Набуття членства в ЄС вимагає дотримання стандартів верховенства права, конкурентоспроможної економіки та стійкої демократії. Саме тому в країні необхідна реформація різних сфер, як приклад судової системи, антикорупційної діяльності, стандартизації тощо.

Безсумнівно, європейську інтеграцію варто розглядати як стратегічний напрямок в зовнішній політиці України.

По-перше, російська збройна агресія кардинально загострила потребу в європейському зближенні. Євроінтеграція виступає як інструмент захисту державного суверенітету, зміцнення безпеки та демократії.

По-друге, ЄС не лише ввів санкції проти росії, а й надає військову, політичну, гуманітарну та фінансову підтримку економіки[2]. Як приклад, від початку повномасштабного вторгнення він виділив гуманітарну допомогу на суму понад 3,6 млрд.євро та продовжує її надавати з використання можливостей Механізму цивільного захисту ЄС[3]. Більше того, для оборонної підтримки України Європейським Союзом та його державами-членами було залучено 69,7 млрд.євро, причому 6,4 млрд.євро з них надані через Європейський інструмент підтримки миру на підтримку постачання зброї [4].

По-третє, європейська інтеграція стимулює економічний розвиток України. Можна з впевненістю сказати, що членство в європейській спільноті сприяє інтеграції в єдиний ринку. Безсумнівно, проєкт регламенту про Європейську програму оборонної промисловості, ініційований Європейською комісією, надає широкі можливості інтеграції України до європейського ринку оборонного обладнання в частині заходів програми та спеціального інструменту підтримки (USI)[4]. Окрім цього, євроінтеграція створює сприятливий інвестиційний клімат, спонукає розвиток бізнесу, розширення експортної діяльності та створення нових робочих місць.

Отже, є всі підстави зробити висновок, зовнішня політика відіграє ключову роль в економічному зростанні кожної країни. В сучасних умовах євроінтеграційний напрямок зовнішньої політики України набуває особливої актуальності, оскільки забезпечення безпеки держави, її територіальної цілісності, а також захист економічної та політичної незалежності є пріоритетними завдання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу України на здобуття повноправного членства в Європейському Союзі та в НАТО)» від 08.02.2019 № 984-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 14.03.2026).
2. European Union. EU support to Ukraine. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_uk (дата звернення 14.03.2025).
3. Укрінформ. Від початку повномасштабної війни Євросоюз надав Україні гуманітарну допомогу на €3,6 мільярда. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953239-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-evrosouz-nadav-ukraini-gumanitarnu-dopomogu-na-36-milarda.html> (дата звернення 16.03.2025).
4. Рада ЄС остаточно схвалила Програму європейської оборонної промисловості. Європейська служба зовнішніх дій (EEAS). URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рада-єс-остаточно-схвалила-програму-європейської-оборонної-промисловості_uk (дата звернення 16.03.2026).

*Генералов О.В., к.е.н., доцент,
Бондаренко М.М., здобувачка вищої освіти
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ

Поглиблення цифрових змін у світовій економіці істотно трансформує підходи підприємств до формування та реалізації маркетингової стратегії. Конкуренція на міжнародних ринках сьогодні розгортається не лише навколо

якості товару чи рівня ціни, а й навколо швидкості адаптації до змін, точності комунікації зі споживачем, використання цифрових каналів просування та здатності оперативно реагувати на нові ринкові запити. За таких умов маркетингова стратегія перестає бути лише інструментом просування продукції, а набуває значення комплексної основи ринкової поведінки підприємства, що визначає його позиції, конкурентні переваги та можливості розвитку в міжнародному середовищі. Саме тому осмислення особливостей маркетингової стратегії підприємства в умовах цифровізації міжнародних ринків набуває особливого значення, оскільки дає змогу поєднати стратегічне бачення розвитку підприємства з сучасними цифровими можливостями та вимогами глобального ринку.

Теоретичні та прикладні аспекти формування маркетингової стратегії підприємства, її адаптації до міжнародного середовища та трансформації під впливом цифровізації знайшли відображення у працях багатьох науковців. Зокрема, стратегічні напрями розвитку маркетингових технологій в умовах глобальної цифровізації ринків досліджували Т. В. Князева, О. Я. Ярмолюк, О. С. Борисенко, Ю. В. Фісун, О. А. Радченко [1]. Значення міжнародного маркетингу як інструменту адаптації та зростання компаній у глобалізованому середовищі розкрито у роботі Ю. В. Гутаревої, Г. Б. Свінарської та А. В. Гуцу [2]. Серед зарубіжних учених питання співвідношення стандартизації й адаптації міжнародних маркетингових стратегій вивчали М. Гультман і П. Огхазі [3], а К. Пуліс обґрунтував доцільність розгляду цих підходів як взаємопов'язаного процесу досягнення ринкової відповідності в міжнародному середовищі [4].

Таким чином, результати досліджень зазначених учених дають змогу глибше зрозуміти сутність маркетингової стратегії підприємства, її міжнародну спрямованість та цифрові трансформації, що й визначає наукову доцільність подальшого аналізу цієї проблематики.

Вплив цифровізації міжнародних ринків найбільш помітно проявляється у практичній зміні ключових складових маркетингової стратегії підприємства. Йдеться не лише про використання нових цифрових каналів просування, а про перегляд підходів до вивчення споживача, формування ціннісної пропозиції, вибору способів комунікації та адаптації маркетингових рішень до вимог конкретного зовнішнього ринку. У таких умовах підприємство має будувати стратегію не як статичний план, а як гнучку систему дій, здатну швидко коригуватися відповідно до ринкових змін, поведінки споживачів і конкурентного середовища. Саме тому доцільно узагальнити, які саме стратегічні зміни відбуваються під впливом цифровізації міжнародних ринків. В табл.1. представлено вплив цифровізації міжнародних ринків на маркетингову стратегію підприємства.

Отже, наведені в табл. 1 зміни показують, що під впливом цифровізації міжнародних ринків маркетингова стратегія підприємства поступово набуває нових рис і стає більш гнучкою, точною та орієнтованою на споживача. Якщо раніше основна увага зосереджувалася переважно на товарі, ціні та традиційних способах просування, то сьогодні вирішального значення

набувають швидкість реагування на зміни ринку, активне використання цифрових каналів комунікації, постійний аналіз даних і здатність своєчасно коригувати маркетингові рішення відповідно до особливостей конкретної країни, цільової аудиторії та конкурентного середовища. Це пов'язано з тим, що міжнародний ринок у цифрову епоху є значно динамічнішим, а поведінка споживачів, їхні запити та очікування змінюються швидше, ніж у межах традиційної моделі маркетингової діяльності. За таких умов підприємству вже недостатньо лише запропонувати якісний товар або конкурентну ціну, оскільки вагомого значення набувають також швидкість взаємодії зі споживачем, точність позиціонування, адресність комунікації та здатність формувати ціннісну пропозицію відповідно до вимог конкретного ринку. Саме тому наведені в таблиці положення дають підстави стверджувати, що в сучасних умовах ефективна маркетингова стратегія підприємства на міжнародних ринках повинна поєднувати стратегічну послідовність, цифрові можливості, аналітичний підхід і високу адаптивність до змін зовнішнього середовища.

Таблиця 1 - Вплив цифровізації міжнародних ринків на маркетингову стратегію підприємства

Складова маркетингової стратегії	Традиційний підхід	Сучасний підхід в умовах цифровізації
Дослідження ринку	періодичний збір загальної інформації	постійний моніторинг ринку, цифрова аналітика, використання даних у реальному часі
Комунікація зі споживачами	масові стандартизовані звернення	персоналізована цифрова комунікація через онлайн-канали
Просування продукції	переважно офлайн- та класичні рекламні інструменти	інтегроване використання цифрового маркетингу, соціальних мереж, контент-маркетингу
Адаптація до зовнішніх ринків	повільне коригування стратегії	гнучка адаптація маркетингових рішень до особливостей конкретного ринку
Конкурентні переваги	якість, ціна, асортимент	якість, ціна, цифрова видимість, швидкість взаємодії та клієнтоорієнтованість

Джерело: узагальнено і побудовано автором на основі [1-4]

У таких умовах результативність маркетингової стратегії підприємства на міжнародних ринках визначається не окремими цифровими інструментами, а цілісним поєднанням кількох стратегічно важливих складових. Насамперед ідеться про здатність підприємства своєчасно аналізувати ринкові зміни, адаптувати маркетингові рішення до особливостей цільового ринку, забезпечувати ефективну цифрову комунікацію зі споживачами та формувати стійкі конкурентні переваги. Саме узгоджена взаємодія цих елементів створює основу для зміцнення позицій підприємства в умовах цифрової конкуренції, що дає змогу подати ключові складові такої маркетингової стратегії у вигляді рис. 1.

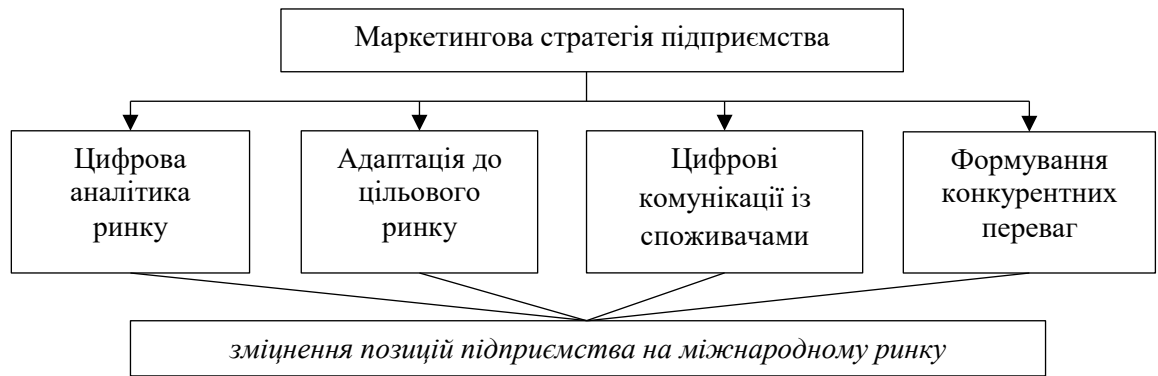

Рисунок 1 – Ключові складові маркетингової стратегії підприємства в умовах цифровізації міжнародних ринків

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У сучасних умовах цифровізації міжнародних ринків ефективність маркетингової стратегії підприємства дедалі більше залежить від того, наскільки узгоджено функціонують її основні складові. Йдеться не про механічне поєднання окремих маркетингових дій, а про формування цілісного підходу, у межах якого аналітика ринку, адаптація до цільового середовища, цифрова комунікація зі споживачами та створення конкурентних переваг взаємно доповнюють одна одну. Саме така логіка побудови стратегії дає змогу підприємству краще орієнтуватися у змінах міжнародного середовища, своєчасно коригувати власні дії та підвищувати результативність ринкової діяльності.

Практичне значення такого підходу полягає в тому, що він дає змогу підприємству підвищувати обґрунтованість маркетингових рішень, своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та зменшувати ризик неефективних дій на міжнародних ринках. У сучасних умовах це особливо важливо, оскільки цифровізація посилює динамічність конкурентного середовища, а отже підприємство повинно не лише відстежувати ринкові зміни, а й оперативно враховувати їх у власній маркетинговій діяльності [1]. Зокрема, цифрова аналітика дозволяє швидше виявляти зміни в попиті, поведінці споживачів і пріоритетах цільової аудиторії, адаптація до цільового ринку забезпечує кращу відповідність товарної пропозиції місцевим потребам і очікуванням, а цифрові комунікації посилюють адресність, оперативність і результативність маркетингового впливу. У поєднанні з цілеспрямованим формуванням конкурентних переваг це створює для підприємства можливість не лише підтримувати свою присутність на міжнародному ринку, а й послідовно зміцнювати ринкову стійкість, підвищувати впізнаваність бренду та формувати більш міцні позиції в міжнародному бізнес-середовищі [2].

Отже, в умовах цифровізації міжнародних ринків маркетингова стратегія підприємства повинна формуватися як гнучка, цілісна та адаптивна система рішень, спрямована на своєчасне реагування на зміни зовнішнього середовища й ефективну реалізацію стратегічних цілей. Її результативність

визначається не кількістю застосованих цифрових інструментів, а здатністю підприємства поєднувати аналітичний підхід, ринкову адаптацію, сучасні комунікаційні можливості та чітке стратегічне бачення розвитку. Саме тому в сучасних умовах маркетингова стратегія набуває значення не лише інструменту просування товарів чи послуг, а й важливого чинника довгострокового зміцнення позицій підприємства в міжнародному бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Князева Т.В., Ярмолук О.Я., Борисенко О.С., Фісун Ю.В., Радченко О.А. Стратегічні напрями розвитку комплексних маркетингових технологій в умовах глобальної цифровізації ринків: монографія. Київ: НАУ, 2024. 182 с.
2. Гутарева Ю. В., Свінарьова Г. Б., Гуцу А. В. Міжнародний маркетинг як інструмент адаптації та зростання компаній в умовах глобалізації. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2025. № 1 (77). С. 23–29. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/23.pdf> (дата звернення: 19.03.2026).
3. Hultman M., Oghazi P. On the (in)effectiveness of standardized versus adapted international promotion strategies: Evidence from entrepreneurial firms. *Journal of Business Research*. 2024. Vol. 170. 114351. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296323007105> (дата звернення: 19.03.2026).
4. Poulis K. Standardization and adaptation as a coconstituted process: the pursuit of relational fit in international markets. *Journal of International Marketing*. 2024. Vol. 32 (2). P. 12–32. URL: <https://surl.li/tsffqw> (дата звернення: 19.03.2026).

Герасименко О.Ю., доктор філософії, доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Якість вищої освіти в сучасних умовах розглядається як один із ключових чинників соціально-економічного розвитку суспільства, формування людського капіталу та підвищення конкурентоспроможності держав на глобальному рівні. У країнах Європейського Союзу забезпечення якості вищої освіти є стратегічним пріоритетом освітньої політики, що реалізується через систему інституційних механізмів, нормативно-правового регулювання та міжнародної співпраці. Особливого значення питання якості освіти набуло в контексті формування Європейського простору вищої освіти.

У науковій літературі поняття «якість вищої освіти» трактується як комплексна характеристика освітньої діяльності закладів вищої освіти, що відображає рівень відповідності результатів навчання встановленим стандартам, очікуванням суспільства та потребам ринку праці. Дослідники наголошують, що якість освіти має багатовимірний характер, оскільки

охоплює зміст освітніх програм, організацію освітнього процесу, рівень професійної підготовки викладачів, матеріально-технічне забезпечення, а також результати навчання студентів.

Однією з ключових особливостей європейської моделі забезпечення якості є орієнтація на результати навчання та компетентнісний підхід. Освітні програми формуються таким чином, щоб забезпечити розвиток професійних, соціальних і загальних компетентностей, необхідних для успішної діяльності випускників у сучасному суспільстві знань. У цьому контексті важливим інструментом виступає Європейська кредитно-трансферна система (ECTS), яка забезпечує прозорість освітніх програм, порівнюваність результатів навчання та сприяє академічній мобільності студентів.

Формування сучасної системи забезпечення якості вищої освіти в країнах Європейського Союзу значною мірою пов'язане з реалізацією Болонського процесу. Основною метою цієї ініціативи стало створення єдиного освітнього простору, який забезпечує сумісність та порівнюваність національних систем освіти, підвищує мобільність студентів і викладачів, а також сприяє підвищенню конкурентоспроможності європейської освіти у світовому масштабі.

Важливу роль у розвитку системи забезпечення якості відіграють європейські інституції та спеціалізовані організації. Зокрема, Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті (ENQA) розробила Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ці стандарти визначають базові принципи функціонування систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості, а також сприяють гармонізації національних підходів до оцінювання освітньої діяльності університетів.

Система забезпечення якості в країнах Європейського Союзу передбачає поєднання внутрішніх та зовнішніх механізмів оцінювання. Внутрішнє забезпечення якості здійснюється безпосередньо закладами вищої освіти та включає розроблення і вдосконалення освітніх програм, регулярний моніторинг результатів навчання, підвищення кваліфікації викладачів, а також залучення студентів до оцінювання освітнього процесу. Важливим елементом внутрішньої системи є формування так званої «культури якості», що передбачає відповідальне ставлення всіх учасників освітнього процесу до забезпечення високих стандартів навчання.

Зовнішнє забезпечення якості здійснюється незалежними національними агентствами та акредитаційними органами. До їхніх основних функцій належать акредитація освітніх програм, проведення інституційних аудитів закладів вищої освіти, а також оцінювання ефективності внутрішніх систем управління якістю. Діяльність таких організацій спрямована на забезпечення об'єктивності та прозорості оцінювання освітньої діяльності університетів.

У різних країнах Європейського Союзу функціонують власні інституції забезпечення якості, діяльність яких координується на європейському рівні. Наприклад, у Фінляндії функції оцінювання якості виконує Національний

центр оцінювання освіти, у Швеції – Канцелярія канцлера університетів, а в Іспанії – Національне агентство з оцінювання якості та акредитації. Незважаючи на відмінності в організаційних моделях, усі ці структури керуються спільними європейськими принципами забезпечення якості освіти.

Характерною рисою європейської системи вищої освіти є поєднання інституційної автономії університетів із відповідальністю за результати освітньої діяльності. Заклади вищої освіти мають право самостійно визначати зміст освітніх програм, організовувати навчальний процес та розпоряджатися ресурсами, однак при цьому вони зобов'язані регулярно проходити процедури оцінювання та акредитації.

Суттєвим чинником підвищення якості освіти в країнах Європейського Союзу є процес інтернаціоналізації. Університети активно розвивають міжнародну співпрацю, беруть участь у спільних освітніх і наукових проєктах, реалізують програми академічної мобільності, зокрема в межах програм Європейського Союзу. Така співпраця сприяє поширенню інноваційних освітніх практик та підвищенню ефективності управління освітніми процесами.

Крім того, важливе значення має забезпечення прозорості діяльності закладів вищої освіти. У багатьох країнах Європейського Союзу результати акредитації освітніх програм, статистичні дані щодо діяльності університетів та показники працевлаштування випускників є відкритими для суспільства. Це сприяє підвищенню довіри до системи вищої освіти та стимулює університети до постійного вдосконалення освітньої діяльності.

Отже, система забезпечення якості вищої освіти в країнах Європейського Союзу характеризується комплексним підходом, що поєднує внутрішні механізми управління якістю, незалежне зовнішнє оцінювання та активну міжнародну співпрацю. Основними принципами цієї системи виступають автономія університетів, прозорість освітньої діяльності, орієнтація на результати навчання та інтеграція в європейський освітній простір. Саме ці чинники забезпечують високий рівень ефективності європейської моделі вищої освіти та її конкурентоспроможність у глобальному освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. ENQA. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area. European Association for Quality Assurance in Higher Education. Helsinki : ENQA, 2005.
2. ESG. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG). Revised ESG approved by the Ministerial Conference in Yerevan, on 14-15 May 2015. Para. 7, P. 18.
3. European Commission. Commission Council Recommendation on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages. 2023. URL: https://ec.europa.eu/education/node/58_me

*Ніколайчук О.А., к.е.н., доцент,
Фадєєва В. О., здобувачка вищої освіти
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ

Розвиток е-комерції в умовах цифрової економіки характеризується стрімкою динамікою: за даними Eurostat, у 2024 р. 24% підприємств ЄС здійснювали електронні продажі з часткою у загальному обороті 19,5% [7], а витрати українців на онлайн-покупки зросли на 25% до 239 млрд. грн., незважаючи на воєнний стан [8]. Тому формування ефективного організаційно-правового середовища для е-бізнесу є стратегічним пріоритетом національної економіки.

Електронний бізнес являє собою механізм взаємодії між суб'єктом господарювання та кінцевим користувачем у мережевому просторі, що охоплює повний цикл - від первинного пошуку відомостей до фактичного придбання й подальшого супроводу клієнта [1]. Цифрова форма бізнесу усуває обмеження стаціонарної локації та фіксованого графіка роботи, забезпечуючи функціонування у режимі 24/7 та доступ до необмеженої аудиторії споживачів, що набуває особливого значення при виході на зовнішні ринки [1; 2].

Обсяги ринку електронної комерції як на рівні ЄС, так і в Україні свідчать про його стратегічне значення для національної та регіональної економік. Так, за даними звіту Ecommerce Europe та EuroCommerce «European E-Commerce Report 2024», загальний оборот B2C е-комерції у Європі (38 країн) у 2023 р. становив €887 млрд. [9]. У структурному відношенні на країни Західної Європи припадає 64% загального обороту, тоді як частка країн Східної Європи - лише 2%, що вказує на значний незадіяний потенціал регіону [9].

За даними ECDB, ринок е-комерції України у 2025 р. досяг \$4,859 млрд. (зростання 10–15% порівняно з попереднім роком), а прогнозований темп приросту на 2025-2026 рр. складає 5-10% [10]. Кількість онлайн-покупців у 2024 р. становила близько 11 млн. осіб, які здійснювали в середньому 17 онлайн-покупок на рік із середнім чеком 1300 грн [8]. Водночас частка е-комерції у роздрібному товарообороті становить лише 10%, що вдвічі менше, ніж у Польщі, де цей показник перевищує 20% [8].

За організаційними формами електронного бізнесу вирізняють кілька ключових моделей. По-перше, інтернет-магазини - найпоширеніша форма, де підприємець самостійно реалізує товари через власний сайт або сторінки у соціальних мережах [3]. По-друге, цифрові послуги - консультації, освітні курси, маркетинговий супровід, веброзробка тощо, де ключовою цінністю є знання та фахова компетентність [1]. По-третє, маркетплейси (платформи-

агрегатори), що об'єднують велику кількість продавців і слугують посередниками між бізнесом і споживачем [3]. В Україні лідером за обсягом виручки є Rozetka (\$2,173 млрд. у 2025 р.), за нею - Prom та Epicentrk.ua [10]. Для підприємця маркетплейс забезпечує швидкий вихід на ринок, проте за умови дотримання правил платформи.

Ключовим етапом є вибір організаційно-правової форми, від якої залежать правила реєстрації, оподаткування та обсяг відповідальності. В Україні найчастіше обирають між ФОП - зі спрощеною реєстрацією та єдиним податком - і ТОВ, що обмежує відповідальність засновників і є доцільним для проєктів із партнерами або значними фінансовими потоками [4; 5]. Завдяки цифровізації державних послуг обидві форми реєструються дистанційно.

Нормативно-правове регулювання е-бізнесу в Україні здійснюється комплексом законодавчих актів. Закон «Про електронну комерцію» закріплює правові підстави електронних правочинів та регулює відносини між продавцем і споживачем у цифровому просторі [1]. Закон «Про захист прав споживачів» гарантує покупцям право на достовірну інформацію, якісний товар і його повернення [5]. Закон «Про РРО» зобов'язує підприємців до фіскального оформлення всіх розрахунків, у т. ч. через програмні РРО [6]. Особливу увагу привертає структура способів оплати: за даними ECDB, у 2023 р. готівкові розрахунки при отриманні охоплювали 91,6% вітчизняних онлайн-магазинів, тоді як картки Visa/Mastercard - лише 70,1%, а електронний гаманець Privat24 - 27,1% [10]. Такий дисбаланс контрастує із загальноєвропейськими тенденціями і свідчить про недостатній рівень довіри споживачів до цифрових платіжних інструментів.

Із набуттям Україною статусу кандидата на членство в ЄС адаптація законодавства у сфері е-бізнесу до стандартів ЄС набула стратегічного характеру. Регуляторну основу Єдиного цифрового ринку ЄС формують три ключові акти. Директива 2000/31/ЄС закріплює принцип «країни походження», вимоги до ідентифікації продавця та правила комерційних комунікацій. Акт про цифрові послуги (DSA, Регламент (ЄС) 2022/2065), що набув повної чинності 17 лютого 2024 р., встановлює відповідальність онлайн-платформ, забороняє маніпулятивні практики («темні патерни») та зобов'язує платформи розкривати принципи роботи рекомендаційних алгоритмів [11]. GDPR (Регламент (ЄС) 2016/679) поширюється на будь-яку компанію, що обробляє дані громадян ЄС, незалежно від країни її реєстрації.

Україна здійснила низку конкретних законодавчих кроків. Законом № 3153-IX «Про захист прав споживачів» (10 червня 2023 р.) споживче законодавство приведено до стандартів ЄС: вимоги щодо інформування поширено на маркетплейси, класифайди та агрегатори цін, а також передбачено запуск Єдиного державного веб-порталу для споживачів у сфері е-комерції до 2026 р. [12]. Законом № 3321-IX «Про цифровий контент та цифрові послуги» (набрав чинності 2 березня 2024 р.) імплементовано Директиву ЄС 2019/770: визначено вимоги до відповідності цифрового контенту умовам договору та закріплено механізми захисту споживача у разі

їх порушення [12]. Водночас адаптація до GDPR залишається незавершеною: чинний Закон «Про захист персональних даних» 2010 р. ґрунтується на скасованій Директиві 95/46/ЄС [14], а законопроект № 8153 - нова редакція, що приводить його у відповідність до GDPR - прийнятий у першому читанні 20 листопада 2024 р. та перебуває на доопрацюванні перед другим читанням [15].

Незважаючи на позитивну динаміку ринку, е-комерційне середовище в Україні має системні обмеження: чинне законодавство не охоплює статус децентралізованих маркетплейсів, оподаткування крос-бордерних транзакцій та регулювання ІІІ в рекомендаційних системах [1]; значна частка продажів відбувається поза офіційними реєстрами; незавершеність реформи захисту персональних даних блокує механізми транскордонної передачі даних до ЄС [13]; зростання вартості платної реклами збільшує маркетингове навантаження на підприємців [8].

На підставі проведеного аналізу вітчизняного законодавства, статистики ринку та досвіду Європейського Союзу можна запропонувати рекомендації:

1. Завершення адаптації до GDPR та DSA. Ухвалення законопроекту № 8153 у другому читанні відкриє вітчизняним підприємцям легальні інструменти транскордонної передачі персональних даних до ЄС (Standard Contractual Clauses, Binding Corporate Rules), без яких повноцінний вихід на ринок ЄС є юридично ускладненим [13; 14]. Імплементация вимог DSA щодо прозорості алгоритмів і заборони «темних патернів» підвищить довіру споживачів до вітчизняних платформ, що матиме прямий позитивний вплив на конверсію та середній чек.

2. Оновлення Закону «Про електронну комерцію» відповідно до Директиви 2000/31/ЄС. Чинна редакція 2015 р. не містить механізмів відповідальності платформ-посередників та принципу «країни походження». З урахуванням того, що маркетплейси (Rozetka, Prom) формують значну частку ринкового обороту, законодавче закріплення вимог щодо верифікації продавців і прозорості комерційних комунікацій є необхідною умовою як для захисту споживачів, так і для забезпечення рівних конкурентних умов між вітчизняними та іноземними платформами.

3. Стимулювання безготівкових платежів та розвиток мобільної комерції. Готівкові розрахунки при отриманні охоплюють 91,6% вітчизняних онлайн-магазинів [10], тоді як у 2024 р. 60% онлайн-покупок в Україні здійснено з мобільних пристроїв [8]. Такий дисбаланс стримує зростання середнього чека та ускладнює автоматизацію обробки замовлень. Запровадження податкових преференцій для підприємців, що стимулюють безготівкові платежі, поряд з розвитком мобільних платіжних рішень і розширенням інтегрованості платіжних систем сприятиме підвищенню споживчої довіри та наближенню до стандартів ЄС.

4. Запровадження механізму «єдиного вікна» для адміністрування ПДВ у транскордонній торгівлі за зразком системи One Stop Shop (OSS), що діє в ЄС з 2021 р. Впровадження аналогічного механізму в Україні суттєво знизить адміністративне навантаження на МСП при виході на ринок ЄС [16] та є

важливою умовою реалізації експортного потенціалу вітчизняних підприємців.

5. Запуск Єдиного державного веб-порталу для споживачів у сфері е-комерції. Відповідно до Закону № 3153-IX, портал має запрацювати до 2026 р. [12]. Його функціонал - публічний реєстр скарг, верифікація продавців, моніторинг дотримання законодавства - безпосередньо впливатиме на рівень довіри до онлайн-ринку. З огляду на те, що низька довіра споживачів до цифрових платежів є одним із ключових гальм зростання середнього чека, запуск порталу матиме не лише правовий, а й економічний ефект для ринку загалом.

6. Використання потенціалу мобільної комерції та маркетплейсів. З огляду на те, що 60% покупок здійснюється з мобільних пристроїв [8], пріоритетними є розвиток мобільних платіжних рішень, стимулювання виходу МСП на маркетплейси та розвиток логістичної інфраструктури. Реалізація цих заходів дозволить підвищити частку е-комерції у роздрібному товарообороті з 10% до рівня країн Центральної Європи [8; 10].

Проведений аналіз ринку е-комерції України виявляє суперечність між високою динамікою зростання та структурними обмеженнями, що стримують реалізацію наявного потенціалу. З одного боку, ринок демонструє стійке розширення, з іншого боку, частка е-комерції у роздрібному товарообороті становить лише 10%, а переважання готівкових розрахунків стримує зростання середнього чека та ускладнює масштабування бізнесу. Пріоритетними напрямками економічного розвитку ринку є: розвиток мобільної комерції та безготівкових платежів як інструментів підвищення середнього чека і частоти покупок; зниження адміністративних бар'єрів для транскордонної торгівлі з метою виходу МСП на ринок ЄС; підвищення споживчої довіри через верифікацію продавців і захист персональних даних як чинник конверсії. Реалізація визначених заходів створить умови для збільшення частки е-комерції у роздрібному обороті до рівня країн Центральної Європи та забезпечить інтеграцію вітчизняних підприємців до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
2. Promodo Research. Ukrainian eCommerce Market 2024: Key Statistics and Trends. URL: <https://www.promodo.com/blog/research-of-the-ukrainian-ecommerce-market>
3. Балабанова Л. В. Електронний бізнес: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 368 с.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

6. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII (у ред. до 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
7. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій» від 06.07.1995 № 265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр>
8. Eurostat. E-commerce statistics, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E-commerce_statistics
9. Promodo Research. Ukrainian eCommerce 2023: Market Insights & Trends. URL: <https://www.promodo.com/blog/the-state-of-ukrainian-e-commerce-in-2023-market-insights-from-promodos-research>
10. Ecommerce Europe; EuroCommerce; Centre for Market Insights. European E-Commerce Report 2024. Amsterdam University of Applied Sciences, 2024. URL: <https://www.eurocommerce.eu/european-e-commerce-report/>
11. ECDB. Ukraine: eCommerce Market Data & Trends 2025. URL: <https://ecdb.com/resources/sample-data/market/ua/all>
12. European Commission. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act). OJ L 277, 27.10.2022. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/digital-services-act-questions-and-answers>
13. CEE Legal Matters. TMT Trends in Ukraine: Data Protection, E-Comms, AI and Beyond. 2025. URL: <https://ceelegalmatters.com/briefings/30480-tmt-trends-in-ukraine-data-protection-e-comms-ai-and-beyond>
14. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
15. DLA Piper. Data Protection Laws of the World: Ukraine. 2024. URL: <https://www.dlapiperdataprotection.com/?t=law&c=UA>
16. Верховна Рада України. Проект Закону про захист персональних даних № 8153 від 01.08.2022 (прийнятий у першому читанні 20.11.2024). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39370>
17. EU4Digital Facility. eCommerce Recommendations for eCommerce Environment Harmonisation in the EaP Countries – Ukraine. 2021. URL: <https://eufordigital.eu/countries/ukraine/>

Філонюк В. В., аспірант

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО УПОВНОВАЖЕННЯ ЖІНОК У ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасній архітектурі переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу гендерна рівність перейшла з категорії суто соціальних питань до стратегічних пріоритетів Кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС» [1]. Прогрес у сфері фундаментальних прав (Розділ 23 «Судочинство та фундаментальні права») є передумовою для просування за всіма іншими

напрямами. Оскільки гендерна рівність є наскрізним принципом європейського права, вона виступає індикатором спроможності державних інституцій забезпечувати недискримінацію та рівний доступ до економічних можливостей. Гармонізація українського ринку праці з вимогами Єдиного ринку ЄС неможлива без подолання структурних гендерних розривів, що є прямою вимогою для успішного закриття першого переговорного кластеру.

Економічне уповноваження жінок (ЕУЖ) трактується як комплексний процес забезпечення жінкам рівного доступу до ресурсів, ринку праці та фінансової незалежності [2]. У межах політик ЄС підхід щодо ЕУЖ базується на інтеграції принципів гендерної рівності у всі сфери публічної політики та розглядається як передумова інклюзивного економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності економіки. Ключовим вектором, що визначає темп євроінтеграції України на цьому напрямі, є гармонізація законодавства.

Імплементация стандартів *acquis communautaire* передбачає системне наближення українського законодавства до норм ЄС у сфері рівних можливостей та недискримінації. Зокрема, важливе значення має впровадження положень Директиви ЄС 2023/970 про прозорість оплати праці, яка спрямована на забезпечення прозорості оплати праці та зменшення гендерного розриву шляхом запровадження обов'язкової звітності компаній про рівень зарплат [3]. Не менш важливою є Директива ЄС 2022/2381 про гендерний баланс у радах директорів, яка встановлює вимогу до 30 червня 2026 року, що мінімальна частка жінок серед усіх директорських посад має становити не менше 33% [4]. Директива ЄС 2019/1158 про баланс між роботою та особистим життям стимулює більш рівномірний розподіл неоплачуваної домашньої праці між жінками і чоловіками, що дозволяє зменшити гендерні розриви у зайнятості та кар'єрному зростанні [5]. Імплементация зазначених директив сприяє зниженню структурних дисбалансів на ринку праці та виступає важливим індикатором інституційної готовності України до повноцінної інтеграції в ЄС.

Роль ЄС у процесі економічного уповноваження жінок в Україні реалізується через багаторівневу систему підтримки. Центральним інструментом тут виступає *Ukraine Facility* – програма підтримки України обсягом 50 млрд євро. Фінансові транші пов'язані з виконанням «Плану України», який містить конкретні індикатори розробки та впровадження політик рівних можливостей. ЄС вимагає регулярної звітності щодо врахування гендерного аспекту в державних закупівлях та стратегіях відновлення [6].

Основним бар'єром для економічного уповноваження жінок в Україні залишається обмежений доступ до фінансування. ЄС усуває ці перешкоди, зокрема через програми *EU4Business*. Співпраця з ЄБРР та ЄІБ дозволяє надавати жінкам-підприємцям не лише прямі гранти, а й кредитні гарантії, що знижує ризики для комерційних банків при кредитуванні жіночого бізнесу. Для прикладу, зараз відкритий проєкт «Жінки у бізнесі, фаза II», спрямований на стимулювання жіночого підприємництва, пропонуючи

спеціальні кредитні лінії, покриття ризиків та розбудову системи навчання та консультацій підприємниць [7]. Фокус на мікропідприємствах дозволяє забезпечити самозайнятість жінок у сільській місцевості та серед внутрішньо переміщених осіб. ЄС відіграє важливу роль у підтримці проєктів з перекваліфікації жінок на STEM-сектори, енергетику та логістику. Зокрема, у межах проєкту, профінансованого ЄС, 1000 українських жінок зі статусом ВПО пройшли навчання з метою подальшого працевлаштування у креативних і технологічно орієнтованих галузях [7]. Це стратегічно важливо для подолання горизонтальної сегрегації ринку праці, де жінки традиційно зайняті в менш оплачуваних бюджетних сферах (рис. 1).

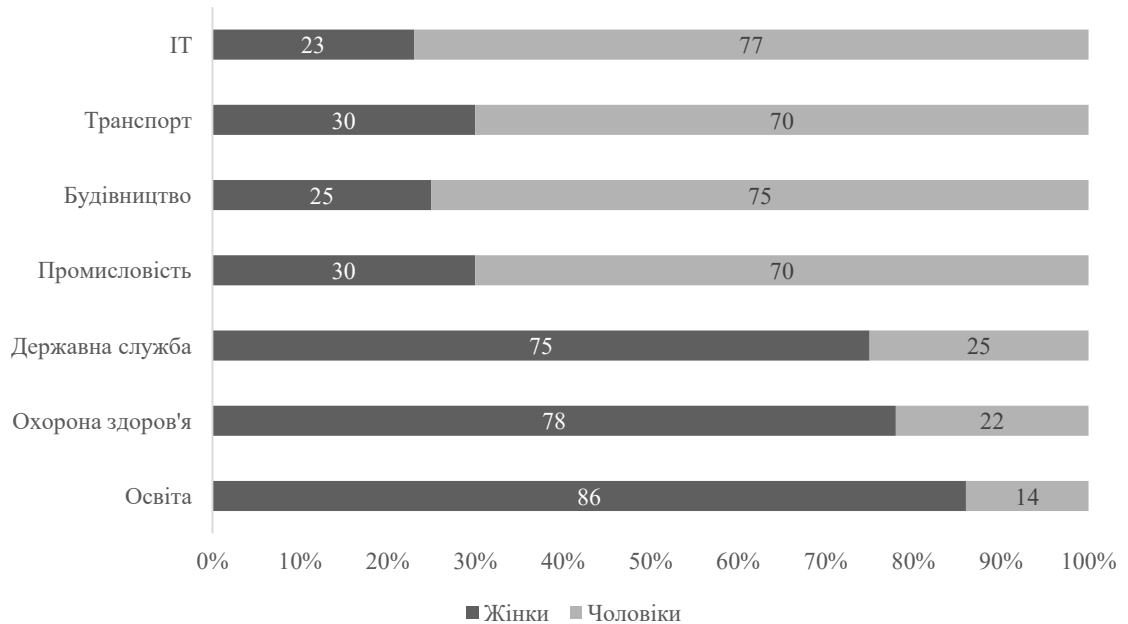

Рисунок 1 – Горизонтальна гендерна сегрегація ринку праці в Україні у 2024 році [8]

Як видно з рис. 1, жінки значно більше представлені у сферах освіти, охорони здоров'я та державної служби, натомість у ІТ, транспорті, будівництві та промисловості переважає частка чоловіків.

Повномасштабна війна стала радикальним каталізатором структурних змін на українському ринку праці, прискоривши руйнування гендерних стереотипів у професійній сфері. Через мобілізаційні процеси та масштабну міграцію виник гострий дефіцит кадрів у традиційно чоловічих галузях, що змусило державний та приватний сектори переглянути стратегії залучення жіночого ресурсу. Зокрема, Європейським Союзом співфінансується ініціатива Skills4Recovery, яка підтримує жінок у перепідготовці та сприяє їхньому працевлаштуванню та кар'єрному розвитку [9].

Також 4 лютого 2026 року ЄС та ООН Жінки запустили в Україні проєкт Gender Equality Facility, спрямований на інтеграцію гендерної рівності в усі сфери державної політики та стратегії повоєнного відновлення. Ця ініціатива надає КМУ технічну допомогу для гармонізації українського законодавства з нормами ЄС. Головна мета проєкту – перетворити гендерний підхід із

формальної вимоги на наскрізний інструмент інклюзивного розвитку України на шляху до членства в Євросоюзі [10].

Отже, економічне уповноваження жінок в Україні трансформувалося з декларативної соціальної мети у стратегічну вимогу євроінтеграції. Системна імплементація стандартів ЄС у цій сфері сприятиме формуванню інклюзивного ринку праці, зміцненню економічної стійкості держави та прискоренню процесу інтеграції до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської Комісії щодо України у 2023 році. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/shadow-report-justice/> (дата звернення: 17.03.2026).
2. Вінська О. Й., Філонюк В. В. Теоретичне осмислення економічного уповноваження жінок. Ефективна економіка. 2025. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.91> (дата звернення: 17.03.2026).
3. Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 to strengthen the application of the principle of equal pay for equal work or work of equal value between men and women through pay transparency and enforcement mechanisms. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj/eng> (дата звернення: 18.03.2026).
4. Directive (EU) 2022/2381 of the European Parliament and of the Council of 23 November 2022 on improving the gender balance among directors of listed companies and related measures. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2381/oj/eng> (дата звернення: 18.03.2026).
5. Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1158> (дата звернення: 18.03.2026).
6. План для реалізації Ukraine Facility. Міністерство економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 18.03.2026).
7. EU4Business Україна. URL: <https://eu4business.org.ua/> (дата звернення: 18.03.2026).
8. Гендерний розподіл професій в Україні: статистика, історія та сучасні тенденції. VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/gendernyj-rozpodil-profesij-v-ukrayini-statystyka-istoriya-ta-suchasni-tendentsiyi> (дата звернення: 18.03.2026).
9. Мультидонорська ініціатива Skills4Recovery. URL: <https://skills4recovery.org/uk/> (дата звернення: 20.03.2026).
10. В Україні запускають проєкт для підтримки гендерно відповідального та інклюзивного відновлення та євроінтеграції. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zapuskaiut-proekt-dlia-pidtrymky-henderno-vidpovidalnoho-ta-inkliuzyvnoho-vidnovlennia-ta-ievrointehratsii> (дата звернення: 20.03.2026).

КРИЗОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ПОЛІТИК ЄС У РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Сучасна історія України характеризується низкою системних кризових подій, які можна розглядати як «червоні точки» соціально-економічної трансформації, зокрема Революція Гідності, пандемію COVID-19 та повномасштабну війну Росії проти України. Зазначені події сформували потужні стресові умови для суспільства і державних інституцій, активізували механізми виживання, трансформували поведінкові моделі населення та зумовили необхідність переосмислення підходів до економічної, соціальної й безпекової політики. У контексті європейської інтеграції це актуалізує адаптацію України до стандартів і стратегій Європейський Союз, що визначають сучасні підходи до післякризового розвитку, соціальної згуртованості та відбудови економіки [1].

Дослідження психологів, зокрема National Institute of Mental Health, свідчать, що реакції суспільства на масштабні стресові події проходять кілька послідовних фаз: героїзму, «медового місяця», розчарування та відбудови. Ці етапи відображають поступову зміну поведінкових моделей населення – від мобілізації ресурсів і солідарності до усвідомлення довготривалості кризових процесів і необхідності структурних змін у суспільстві та економіці [2]. Для України характерним є накладання кількох хвиль стресу (суспільно-політична криза, військовий конфлікт, пандемія, повномасштабна війна), що продовжує фази розчарування та відбудови і ускладнює реалізацію державної політики відновлення.

Одним із ключових наслідків тривалих криз є посилення соціального відторгнення, яке проявляється у матеріальній депривації населення, соціальній ізоляції, дискримінації за різними соціально-економічними ознаками та маргіналізації внутрішньо переміщених осіб. Подібні процеси створюють значні ризики для економічного розвитку, оскільки призводять до втрати людського капіталу, зниження продуктивності праці та поглиблення регіональних дисбалансів. Умови війни додатково посилюють ці тенденції через скорочення працездатного населення, міграцію висококваліфікованих фахівців та структурні диспропорції на ринку праці у регіонах розселення внутрішньо переміщених осіб. У таких умовах важливим чинником стабілізації та відновлення економіки стає міжнародна підтримка. Особливе значення має співпраця з Європейським Союзом, який виступає ключовим партнером України у реалізації політик відновлення та модернізації економіки. ЄС забезпечує комплексну підтримку, що включає фінансову допомогу, інституційні реформи, гуманітарні програми та інвестиції у розвиток інфраструктури і людського капіталу. Загалом Європейський Союз та його держави-члени є найбільшим донором підтримки України,

мобілізувавши значні фінансові ресурси для забезпечення економічної стабільності та відбудови держави [3]. Одним із ключових інструментів підтримки є спеціальна програма ЄС – Ukraine Facility, спрямована на фінансування відновлення, модернізації економіки та підтримку реформ у період 2024-2027 років. Цей механізм передбачає надання значних фінансових ресурсів для забезпечення макроекономічної стабільності, розвитку приватного сектору, функціонування державних інституцій і реалізації структурних реформ, необхідних для інтеграції України до європейського економічного простору [4].

Крім того, Європейський Союз бере активну участь у формуванні міжнародної системи координації донорської допомоги для відбудови України, зокрема через створення платформи Ukraine Donor Platform, яка забезпечує узгодженість фінансування, прозорість та ефективність використання ресурсів у процесі реконструкції країни. Такий інституційний підхід сприяє формуванню довгострокової стратегії розвитку, орієнтованої на інтеграцію України до європейських політичних та економічних структур [5]. Важливим аспектом політик ЄС є також підтримка соціальної стійкості суспільства, що передбачає розвиток політики згуртованості, спрямованої на зменшення регіональних диспропорцій та посилення економічної інтеграції. Дослідження ефективності інструментів політики згуртованості ЄС свідчать, що фінансові програми, спрямовані на підтримку менш розвинених регіонів, можуть суттєво стимулювати економічне зростання, інвестиції та розвиток інфраструктури, що є особливо важливим для післякризового відновлення держав [6].

Таким чином, стресові трансформації українського суспільства, спричинені масштабними кризами останнього десятиліття, зумовлюють необхідність формування нової моделі соціально-економічного розвитку, заснованої на інституційній стійкості, інвестиціях у людський капітал та міжнародному партнерстві. У цьому контексті політики Європейського Союзу відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, інституційних реформ та структурної модернізації економіки України, що створює передумови для подолання соціального відторгнення та формування довгострокової траєкторії сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. EU support for Ukraine. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_en
2. National Institute of Mental Health (NIMH). URL: <https://www.nih.gov/about-nih/nih-almanac/national-institute-mental-health-nimh>
3. EU financial assistance to Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine-solidarity-financial-support/>
4. The Ukraine Facility. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en

5. Recovery and reconstruction of Ukraine. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en

6. Alexopoulos A., Kostarakos I., Mylonakis C., Varthalitis P. The heterogeneous causal effects of the EU's Cohesion Fund. *Submitted on 17 Apr 2025 (v1), last revised 10 Jan 2026 (this version, v2)*. URL: <https://arxiv.org/abs/2504.13223>

Чупрій А. О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Герасименко О. Ю., PhD, доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА ЄС

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом для європейської безпекової системи, змінивши порядок відносин між Європейським Союзом та сусідніми країнами. До 2022 року Європейська політика сусідства (ЄПС) переважно фокусувалася на стабілізації та співпраці, але після вторгнення, вона зазнала значної трансформації, сформувавшись чітко у вираженому безпековому контексті [7].

Метою цієї тези є аналіз основних напрямів трансформації політики сусідства Європейського Союзу в умовах повномасштабної війни, а також оцінка їх впливу на Україну та країни регіону Східного партнерства.

Вже 28 лютого 2022 року, через чотири дні після початку російського вторгнення, Президент України підписав заяву на вступ до Європейського Союзу [1]. 1 березня Європейський парламент майже одноголосно закликав інституції ЄС надати Україні статус кандидата [2]. 16 березня відбулася дострокова синхронізація енергетичної системи України з континентальною європейською мережею ENTSO-E [3]. Ця подія отримала символічну назву «енергетичний безвіз» і підтвердила технічну готовність України до подальшої інтеграції. У квітні й травні країна у короткі терміни завершила заповнення опитувальника Єврокомісії, а вже 23 червня 2022 року офіційно отримала статус кандидата на вступ до ЄС [1].

Надання Україні статусу кандидата дозволило перейти від політики сусідства до формату розширення, що вплинуло на характер відносин між країною та Європейським Союзом [1]. У цьому контексті ЄС визначив сім ключових вимог щодо проведення реформ, реалізація яких стала необхідною умовою для підтримання перспектив євроінтеграції [1]. 3 серпня по жовтень 2022 року Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту, названий "митний безвіз" і забезпечила отримання 18 мільярдів євро макрофінансової підтримки станом на 2023 рік [4].

У лютому 2023 року в Києві пройшов 24-й переговір України з ЄС, під час якого Європейська комісія оприлюднила детальний аналітичний звіт щодо адаптації українського законодавства до *acquis* ЄС [5]. У листопаді 2023 року Єврокомісія надала рекомендацію розпочати переговори про членство України в ЄС, відзначивши виконання чотирьох із семи необхідних критеріїв [5]. 14 грудня 2023 року Європейська рада ухвалила рішення про старт переговорів про вступ України до ЄС. Офіційним початком цього процесу стала перша міжурядова конференція, що відбулася 25 червня 2024 року [6].

Найбільш активними прихильниками України залишаються країни Балтії, а також Польща, Чехія та Словаччина. Російська агресія стала поштовхом для Швеції та Фінляндії до переосмислення своєї політики нейтралітету, що в результаті призвело до їх приєднання до НАТО [7]. У жовтні 2022 року Європейський Союз запустив військову тренувальну місію для Збройних сил України, а через Європейський фонд миру вперше здійснив масштабне постачання озброєння, продемонструвавши відхилення від попередніх обмежень [7].

Російсько-українська війна стала каталізатором системної трансформації політики сусідства Європейського Союзу [7]. Основними змінами стали: перехід від політики сусідства до політики розширення щодо України, Молдови та Грузії [1]; прискорення процесу євроінтеграції, де від подання заявки до початку переговорів минуло менш ніж два роки [6]; впровадження нових фінансових інструментів, таких як Ukraine Facility із загальним фондом у 50 мільярдів євро, спрямованих на підтримку перед вступом [8]; посилення безпекових та військових аспектів співпраці через створення тренувальної військової місії ЄС і забезпечення зброєю [7]; зміцнення спільної зовнішньої політики ЄС, яка суперечила очікуванням Кремля [7]. Але цей процес трансформації ще не завершений. Збереження права окремих країн-членів ЄС та можливі ризики геополітичного перевантаження Союзу викликають сумніви щодо довгострокової стійкості нового курсу. Надалі розвиток політики сусідства залежатиме від того, наскільки ЄС зможе узаконити процедури ухвалення рішень у сфері безпеки, зробити так, щоб інтереси окремих держав не заважали спільним планам організації [7].

Список використаних джерел:

1. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/> (дата звернення: 25.03.2026)
2. European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2563(RSP)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022IP0052> (дата звернення: 25.03.2026)

3. Synchronisation of Ukrainian and Moldovan power grids with ENTSO-E. *ENTSO-E*. 16.03.2022. URL: <https://www.entsoe.eu/news/2022/03/16/ukraine-and-moldova-successfully-connected-to-the-continental-european-power-grid/> (дата звернення: 25.03.2026)
4. EU provides €18 billion macro-financial assistance to Ukraine in 2023. *European Commission*. 15.12.2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7709 (дата звернення: 25.03.2026)
5. Analytical Report on the alignment of Ukraine's legislation with EU acquis. *European Commission*. 02.02.2023. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/document/analytical-report-ukraine_en (дата звернення: 25.03.2026)
6. European Council decides to open accession negotiations with Ukraine and Moldova. *European Council*. 14.12.2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-decides-to-open-accession-negotiations-with-ukraine-and-moldova/> (дата звернення: 25.03.2026)
7. Мартинов А.Ю. Еволюція політики Європейського Союзу щодо російсько-української війни (2014–2022). *Європейські історичні студії*. 2022. № 21. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/evolyutsiya-politiki-yevropejskogo-soyuzu-shhodo-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni-2014-2022/> (дата звернення: 25.03.2026)
8. Ukraine Facility: Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024. *Official Journal of the European Union*. L 2024/792, 29.02.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R0792> (дата звернення: 25.03.2026)

*Matsuka V., PhD in Economics, Associate Professor,
Horbashenska M., PhD in Economics, Associate Professor,
Mariupol State University,
Kyiv, Ukraine*

MODERN STRATEGIES AND DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF TRANSNATIONAL COOPERATION IN THE BORDER AREA

The issue of cross-border cooperation in modern conditions objectively occupies one of the central places in the politics of European countries, which is due to the growth of economic interdependence of countries and a new understanding of the importance of integration. The war in Ukraine has changed international relations. Today, the system of transnational (economic, social, technological, environmental, cultural) interaction of Ukraine with EU member states (Slovakia, Romania, Poland, Hungary) is determined mainly by military-political factors [1;2;3].

Currently, transnational cooperation continues to deepen, the transnational flow of goods, services, capital and labor has significantly increased, and the exchange of information, science and technology has become more intense, which opens up new opportunities for Ukraine.

If a country does not participate in international economic relations and does not have strong good-neighborly relations, it loses its possible share of world income and even loses the opportunity to use the experience of other countries and contribute to solving domestic economic problems, thus creating a threat of lagging behind in the field of science, technology and production.

However, the process of establishing foreign economic relations with neighboring countries and opening up the Ukrainian economy is significantly complicated by a number of objective and subjective difficulties: in particular, the protracted war between Russia and Ukraine is destroying the modern international economic system.

Transnational cooperation, as a political and economic category, is a form of global economic integration at the local level in the border territories of different countries.

Transnational cooperation refers to any joint action aimed at strengthening or deepening good-neighborly relations between communities or authorities in territories governed by two or more countries, as well as any agreements or agreements signed for this purpose [5].

Transnational cooperation is a structural element of national policy, and its implementation must take into account geopolitical, political (security issues, coordinated cooperation on immigration), economic (trade development, investment, technical cooperation), environmental, cultural and socio-economic factors.

The goals of transnational cooperation cannot contradict the national interests of Ukraine.

The purpose of cross-border cooperation zones is to find flexible mechanisms for cross-border relations.

The promotion, formulation and implementation of regional development plans are key to cross-border cooperation. An important trend in the development of cross-border relations is their institutionalization. This involves the creation of a system of regional international organizations that complement global political institutions.

The modern concept of transnational cooperation in the field of regional development helps to rethink the idea of the administrative-territorial structure of the country, the inhabitants of border territories, the development of these territories and their inherent problems, etc. Much depends on the level of development of border territories and the quality of life of their population. The main targets of this cooperation are the internal territories of neighboring countries. Direct ties are established between the subjects of transnational regional cooperation and are bound by national legislation, agreements and contracts signed by central authorities. This form of cooperation is most promising precisely within a certain international geopolitical region, since its territorial formations are relatively compact in geographical location, characterized by a high degree of economic and political homogeneity and developed transport and communication systems. The most important condition for the successful development of cross-border cooperation is the presence of a legislative framework, because cross-border

cooperation can become the most important tool for leading countries to spread norms and standards to neighboring countries, which also creates challenges and threats to national security.

Transnational relations at the regional level cover such important spheres of national life as politics, economy, culture and environment. This is primarily due to the participation of various political forces and social groups. Central and local authorities often set the tone and create political preconditions and mechanisms for transnational regional cooperation, involving political elites, big business, representatives of science and culture.

Modern cross-border regional cooperation is characterized by signs of decentralization, when regional and local authorities acquire greater autonomy in decision-making and resource management. It involves the active participation of regions in the formation and implementation of regional development plans, including infrastructure development, entrepreneurship stimulation, innovation support and human capital development. Cross-border cooperation also involves integration with economic, social and cultural programs of neighboring EU countries, which contributes to increasing the competitiveness of regions, attracting investments and exchanging knowledge and technologies. This approach allows combining local needs with European standards, ensuring economic integration and strengthening socio-economic ties between Ukraine and the EU countries [4].

In this regard, the following areas of transnational cooperation in the border area can be identified.

1. Economic cooperation. Economic ties play a key role in regional cooperation. The easiest way to establish cross-border trade between the interior regions of several adjacent or neighboring countries. This exchange is often mutually beneficial and complementary. Both large and small businesses can participate in it.

2. Transport infrastructure. In many cases, the deepening of cross-border economic ties is accompanied by the creation of appropriate transport networks and telecommunication systems. They arise on the basis of local structures of internal regions, transformed into cross-border infrastructures of international geopolitical zones.

3. Border infrastructure. This should include the construction and modernization of border crossings, roads and communications. The development of transnational infrastructures promotes cooperation between business, universities, research centers and local governments.

4. Interaction in the field of ecology and environmental protection. Most environmental problems are transnational in nature and the effectiveness of their solution depends on the coordinated actions of partners.

5. Tourism. International tourism remains an underutilized resource for cross-border cooperation.

6. Interaction in the cultural field. Since transnational cooperation promotes cultural dialogue, mutual enrichment of cultures, and protection of cultural

diversity, cultural exchange projects are implemented within its framework, national cultural festivals, folklore festivals, and exhibitions are organized.

To facilitate economic exchanges between Ukraine and the EU, it is necessary to develop cross-border cooperation at the regional level. In addition to national economic and trade plans, it is also possible to implement our regional and local cross-border cooperation with EU countries [6].

For example, Lviv region actively works with Poland within the framework of the Poland-Ukraine (PL-UA) program, supporting the development of small businesses, infrastructure modernization and cultural exchange. Zakarpattia region cooperates with Hungary and Slovakia in the areas of tourism, environmental protection and energy saving. Odesa region develops partnerships with Romania in maritime transport, port logistics and innovations in the agricultural sector. In addition, Vinnytsia and Khmelnytsia regions participate in programs for the joint development of industrial clusters with EU countries. Such initiatives contribute to attracting investment, developing entrepreneurship, exchanging technologies and strengthening economic ties at the local level.

To achieve these goals, the combination of efforts in the field of economic development requires a global mechanism of public administration, based on a global institutional, legal, organizational, informational and operational mechanism, expressed in the form of a set of methods and principles that will ensure the creation by national authorities of a reliable regulatory framework and the implementation of effective economic policy. The implementation of a comprehensive set of approaches is aimed at further transforming the legal landscape, establishing new systems of sovereign control over the functioning of commodity markets, and engaging in deepening competition in a wide range of sectors (financial, transport, etc.)

Thus, the development of European integration requires the implementation of a targeted and consistent policy in the field of transnational cooperation between Ukraine and the EU countries. This includes not only the development of economic and trade relations, but also the active involvement of regions and local communities in joint projects in the areas of infrastructure, science, education, tourism and environmental protection. The implementation of such initiatives contributes to strengthening the socio-economic development of the country, increasing the competitiveness of regions, attracting investments and introducing advanced technologies and practices. At the same time, it creates conditions for improving social ties and intercultural proximity, forming partnerships, exchanging experience and knowledge, which contributes to the sustainable development of both individual regions and Ukraine as a whole. Such a comprehensive approach allows combining national strategic goals with European standards, ensuring deeper integration and mutually beneficial cooperation at all levels. The support that the EU provides to Ukraine in the form of humanitarian and military aid, as well as free access to EU markets, is unprecedented and very important for our country. Since the beginning of the Russian invasion, the EU has focused on supporting the Ukrainian economy as a key factor in helping Ukraine win and recover from the war.

References:

1. Мінекономіки: Україна та Польща підписали меморандум щодо розробки інструментів сприяння торгівлі. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiki-ukrayina-ta-polshcha-pidpisali-memorandum-shchodo-rozrobki-instrumentiv-spriyannya-torgivli> (accessed: 7 March 2026).
2. Угорщина не заперечує проти транзиту зброї до України через свою територію. Available at: <https://city-adm.lviv.ua/news/actual/292324-uhorshchyna-ne-zaperechuie-proty-tranzytu-zbroi-do-ukra-iny-cherez-svoiu-terytoriiu-zastupnyk-mzs-uhorshchyny> (accessed: 7 March 2026).
3. Україна – Румунія: шляхом зміцнення довіри, співпраці і взаємопідтримки. Available at: http://prismua.org/ua_ro/ (accessed: 7 March 2026).
4. European experience in the use of digital technologies in the economy: collective monograph / edited by A. V. Cherep, I. M. Dashko, Yu. O. Ohrenych, O. H. Cherep, V. M. Helman. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. 326 p. Available at: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/619/16557/35081-1?inline=1> (accessed: 7 March 2026).
5. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. Madrid, 21.V.1980. Available at: <https://rm.coe.int/1680078b0c> (accessed: 7 March 2026).
6. Theoretical and Methodological Foundations for the Use of Digital Technologies in Ukraine through the Implementation of EU Experience: collective monograph / edited by A. V. Cherep, I. M. Dashko, Yu. O. Ohrenych, O. H. Cherep. Zaporizhzhia: publisher of FOP Mokshanov V. V., 2024. 264 p. Available at: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/24080> (accessed: 7 March 2026).

СЕКЦІЯ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

*Абасова А. М., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Герасименко О. Ю., доктор філософії, доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Мовний простір визначається як сукупність мов, практик спілкування, норм та відносин між мовами в суспільстві або регіоні. Він включає не лише мови, а й соціокультурні, політичні та комунікативні аспекти, які визначають, як відбувається функціонування та взаємодія мов між носіями [1]. У контексті України та ЄС цей простір можна розглядати як середовище комунікації, де співіснують різні мови, їхні носії та практики спілкування, що включає правові норми, культурні традиції та політичні рішення [2;3].

Питання розвитку мовного середовища сьогодні є актуальним з кількох причин. Мова формує національну самосвідомість та культурну ідентичність, а для України ситуація з використанням мов тісно пов'язана з політичними процесами та питаннями державності [4]. У сучасних умовах глобалізації зростає роль міжнародного спілкування та іноземних мов [2].

Крім того, у контексті європейської інтеграції країни, що інтегруються в ЄС, мають підтримувати різноманіття мов та захищати мови меншин, водночас розвиваючи офіційні [2;3]. Таким чином, ця сфера значною мірою впливає на державну політику, культурний розвиток та міжнародну співпрацю.

Європейський Союз характеризується значним різноманіттям мов, оскільки на його території функціонує понад двадцять офіційних [2]. Водночас ЄС активно підтримує співпрацю між державами-членами у сфері політики щодо мов, заохочує вивчення іноземних та сприяє захисту мов національних меншин [2]. У результаті формується широкий комунікативний простір, у межах якого мови взаємодіють на рівні освіти, культури та інституційних норм [3].

В Україні державною є українська мова, функціонування якої забезпечується на законодавчому рівні та охоплює всі сфери суспільного життя [4;6]. Поряд із цим інші мови, зокрема російська та мови національних меншин, мають певний рівень захисту, однак їхній суспільний статус визначається чинним законодавством і реальною практикою використання [7]. Україна також бере участь у міжнародних ініціативах, що сприяє обміну досвідом із країнами ЄС та підвищенню ефективності державної політики у цій сфері [5].

Мова відіграє надзвичайно важливу роль у суспільстві, оскільки є основним засобом спілкування, передавання інформації та культурних цінностей [1]. Саме через неї формується національна ідентичність,

зберігається історична пам'ять і забезпечується наступність поколінь. Крім того, вона виконує об'єднувальну функцію, сприяючи соціальній інтеграції та розвитку суспільства.

Значний вплив на розвиток комунікаційного середовища має глобалізація, яка сприяє розширенню міжнародних контактів і розвитку міжкультурної взаємодії [2]. У цьому контексті зростає роль мов міжнародного спілкування, насамперед англійської, що активно використовується в науці, освіті, бізнесі та медіа [5]. Водночас глобалізація створює певні виклики для національних мов, оскільки може призводити до звуження сфер їхнього використання. Це зумовлює необхідність збереження культурного різноманіття та підтримки розвитку рідної мови.

Досвід ЄС у сфері комунікаційного середовища є показовим прикладом ефективного поєднання багатомовності та мовної політики [2;5]. Союз характеризується значним різноманіттям мов і дотримується принципу рівності офіційних, що забезпечує можливість використання різних мов у діяльності інституцій [3]. Важливим напрямом є заохочення вивчення іноземних мов, що сприяє мобільності населення та міжкультурному діалогу [2].

Особливе значення в ЄС надається захисту мов національних меншин [2]. Це реалізується через відповідні програми та правові механізми, спрямовані на збереження культурної спадщини. Багатомовність розглядається як цінність і важливий ресурс розвитку суспільства.

Показовими є приклади окремих країн ЄС. Зокрема, у Франції велика увага приділяється захисту французької мови як елемента національної ідентичності, що закріплено на законодавчому рівні [2]. Водночас у Німеччині поряд із німецькою підтримуються мови національних меншин, а також активно розвивається багатомовна освіта [5]. Таким чином, досвід цих країн свідчить про можливість ефективного поєднання державної політики із підтримкою різноманіття мов.

Стан комунікаційного середовища в Україні формується під впливом історичних, політичних та соціокультурних чинників. Визначальну роль у ньому відіграє українська як державна мова, яка забезпечує єдність суспільства, виконує функцію національної ідентифікації та є важливим елементом державності [4;6] Її використання охоплює основні сфери життя, зокрема освіту, державне управління, медіа та культуру.

Історичний розвиток України суттєво вплинув на формування сучасної мовної ситуації, оскільки протягом тривалого часу українська мова зазнавала обмежень і витіснення, що позначилося на рівні її використання та престижі. Наслідком цього стало поширення двомовності, а також таких явищ, як суржик і надмірне використання русизмів, що негативно впливають на мовну норму та культуру мовлення [1;6;7].

Сучасний етап розвитку українського середовища спілкування визначається впливом суспільно-політичних подій, зокрема війни, що посилила роль української мови як символу національної єдності та сприяла зростанню її використання у повсякденному житті [4]. Водночас значну роль відіграють медіа, які можуть як сприяти популяризації української мови, так і впливати на поширення іншомовних елементів.

Актуальні проблеми розвитку простору спілкування пов'язані насамперед із процесами глобалізації, що зумовлюють зростання ролі англійської як засобу міжнародного спілкування [2;5]. Це відкриває нові можливості для освіти та професійного розвитку, але водночас створює ризики зменшення ролі національної мови в окремих сферах.

Ключовим аспектом розвитку простору спілкування залишається проблема мовної ідентичності, яка пов'язана з усвідомленням значення рідної мови та її ролі в житті суспільства [1]. У сучасних умовах значного впливу набуває цифровий простір, зокрема соціальні мережі, де формується нова культура спілкування, що поєднує різні мовні елементи та стилі [9].

Крім того, середовище комунікації зазнає впливу політичних чинників, оскільки мовна політика держави визначає статус мов, їх використання та розвиток [6;7]. Таким чином, сучасний український простір спілкування є динамічним і потребує подальшого вдосконалення з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх викликів.

Порівняння ЄС та України дозволяє виявити як спільні риси, так і суттєві відмінності [2;5]. Спільним є прагнення до збереження культурного різноманіття, підтримки національних мов та забезпечення їх функціонування в суспільстві. І в ЄС, і в Україні мова розглядається як важливий чинник культурної ідентичності та соціальної єдності [1].

Водночас існують і значні відмінності. У країнах ЄС політика щодо мов базується на принципах багатомовності та рівноправності мов [2;3], що дозволяє гармонійно співіснувати різним мовам у межах одного простору. В Україні ж основна увага зосереджена на утвердженні української як державної мови [6], що зумовлено історичними обставинами та необхідністю зміцнення національної ідентичності [4]. Крім того, мовна ситуація в Україні більш чутлива до політичних і соціальних впливів, зокрема через історичні фактори та сучасні виклики.

Україна може перейняти досвід ЄС у сфері підтримки багатомовності, розвитку мовної освіти та створення ефективних механізмів захисту мов національних меншин [2;5]. Важливим також є впровадження програм, спрямованих на популяризацію вивчення іноземних мов без шкоди для розвитку державної мови.

Отже, аналіз розвитку простору спілкування в ЄС та Україні свідчить про його важливу роль у формуванні сучасного суспільства. Простір комунікації є не лише засобом спілкування, а й важливим елементом культурної та національної ідентичності [1;2]. У сучасних умовах особливої уваги потребує збереження балансу між розвитком державної мови та підтримкою мовного різноманіття.

Для подальшого вдосконалення українського середовища спілкування доцільно посилити роль української мови в усіх сферах суспільного життя, підвищувати рівень мовної культури населення, а також розвивати систему мовної освіти з урахуванням європейського досвіду [5]. Важливим напрямом є також підтримка якісного україномовного контенту в медіа та цифровому середовищі.

Окремої уваги заслуговує вплив сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, що відкриває нові можливості для автоматизації обробки мови та розвитку цифрових ресурсів у сфері спілкування [9]. Використання цифрових інструментів, автоматичного перекладу та моделей обробки мови сприяє поширенню мов, але водночас може впливати на мовні норми та культуру мовлення. У зв'язку з цим важливо забезпечити розвиток україномовного цифрового контенту та адаптацію технологій до національних особливостей.

Таким чином, ефективний розвиток комунікативного середовища України можливий за умови поєднання національних традицій із сучасними європейськими підходами та інноваційними технологіями [2;5]. У сучасному світі ефективна політика у сфері мови є важливим чинником сталого розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. Українське мовознавство, 2019. URL: <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/article/view/338>
2. European Parliament. Language policy (Factsheet). URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/142/language-policy>
3. Regulation 1/1958 of the Council on the languages of the institutions of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1958/1/oj>
4. Конституція України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Круківський В. І., та ін. Європейська мовна політика: мультилінгвізм, плюрилінгвізм та англійська мова. KNEU Research. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/8c6ea90f-7fbf-4f04-9717-4ec6c9f2552f>
6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» №2704-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
7. Закон України «Про засади державної мовної політики» №5029-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
8. Уповноважений із захисту державної мови (мова-омбудсмен). Роз'яснення та практика застосування закону. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua>
9. Штучний інтелект та мова: автоматизація перекладу і цифрові ресурси. Журнал «Інформаційні технології та суспільство», 2023, № 2, с. 10–18.

*Безименна А.О., здобувачка вищої освіти,
Моргун О.А., канд. філос. наук, доцент,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна.*

МОВА ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНОГО ЗБАГАЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В УКРАЇНІ ТА ЄС

У сучасному суспільстві мова виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає важливим чинником формування культурної ідентичності та соціальної інтеграції. Вона є універсальним інструментом передачі знань,

цінностей і норм, які забезпечують безперервність культурного розвитку суспільства. Через мову формується світогляд людини, її соціальні орієнтири та відчуття належності до певної спільноти. В умовах глобалізації та політичних трансформацій мовне питання набуває особливої актуальності, оскільки безпосередньо впливає на процеси національної консолідації, культурної взаємодії та соціальної стабільності. Зростання мобільності населення, поширення цифрових технологій і домінування окремих мов у глобальному інформаційному просторі створюють нові виклики для збереження мовного різноманіття та підтримки національних мов.

Для України, яка перебуває в умовах воєнного протистояння та водночас активно інтегрується до європейського простору, мова стає не лише елементом культури, а й важливим фактором національної безпеки та суспільної єдності [3]. У цьому контексті вона виконує функцію консолідації суспільства, сприяє формуванню спільного інформаційного простору та зміцненню національної ідентичності. У статті досліджується роль мови як ключового чинника культурного збагачення та соціальної згуртованості в Україні та країнах Європейського Союзу. Особлива увага приділяється теоретичним підходам до розуміння мови як соціокультурного феномену, зокрема в контексті концепцій національної ідентичності, багатомовності та міжкультурної комунікації. Окреслюються особливості мовної політики України та ЄС, а також визначаються основні виклики й перспективи розвитку мовного простору в умовах глобалізаційних і воєнних трансформацій. Проблема мови як чинника соціальної згуртованості та культурного розвитку активно досліджується у працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, Б. Андерсон розглядає мову як основу формування «уявлених спільнот», що забезпечують існування нації як соціального конструкту [1]. Згідно з цією концепцією, саме мова створює символічний простір, у межах якого індивіди усвідомлюють свою приналежність до певної національної спільноти. Дж. Фішман підкреслює роль мови у збереженні етнокультурної ідентичності та соціальної інтеграції, зазначаючи, що вона є ключовим інструментом передачі культурного досвіду між поколіннями [2]. У сучасних європейських дослідженнях наголошується на важливості мовного плюралізму як інструменту демократичного розвитку, соціальної інклюзії та міжкультурного діалогу. Українські науковці акцентують увагу на специфіці мовної ситуації в Україні, її історичній зумовленості та взаємозв'язку з політичними процесами [3].

Метою статті є комплексний аналіз мови як чинника культурного збагачення та соціальної згуртованості в Україні та Європейському Союзі з урахуванням сучасних викликів і трансформацій. Мова є ключовим елементом культурної спадщини та засобом трансляції соціального досвіду. Вона забезпечує передачу цінностей, традицій і норм, формуючи колективну ідентичність суспільства та сприяючи його культурному розвитку. Через мовні практики відбувається не лише збереження культурної спадщини, а й її оновлення, адаптація до сучасних умов. Відповідно до концепції Б. Андерсона, нація є «уявленою спільнотою», яка існує завдяки спільному

символічному простору, сформованому, зокрема, через мову [1]. Це означає, що мовна єдність виступає основою соціальної солідарності навіть у великих і територіально розпорошених суспільствах. Таким чином, мова виконує не лише комунікативну, а й інтеграційну функцію, забезпечуючи внутрішню цілісність соціуму. У країнах Європейського Союзу мовне різноманіття розглядається як важлива культурна цінність, що сприяє взаємному збагаченню культур і розвитку міжкультурного діалогу. Політика багатомовності дозволяє забезпечити баланс між збереженням національної ідентичності та інтеграцією в єдиний європейський простір. В Україні мова має особливе значення як символ державності, незалежності та культурної самобутності. Її функціонування пов'язане не лише з культурною сферою, а й із політичними процесами, історичною пам'яттю та питаннями національної безпеки [3, с. 52]. У сучасних умовах українська мова виконує роль об'єднавчого чинника, який сприяє консолідації суспільства. Соціальна згуртованість передбачає наявність спільних цінностей, ефективної комунікації та взаємної довіри між членами суспільства. У цьому контексті мова виступає базовим інструментом інтеграції, оскільки саме вона забезпечує можливість взаєморозуміння та співпраці. Дослідження Дж. Фішмана доводять, що спільна мова сприяє формуванню соціального капіталу, зміцненню соціальних зв'язків і зменшенню рівня конфліктності в суспільстві [2]. У багатомовних суспільствах, таких як країни Європейського Союзу, ця функція реалізується через поєднання мовної єдності та різноманіття, що дозволяє враховувати інтереси різних соціальних груп. В українському суспільстві мова виконує консолідуючу функцію, особливо в умовах воєнних викликів. Поширення української мови сприяє зміцненню суспільної єдності, формуванню спільного інформаційного простору та підвищенню рівня національної свідомості [3]. Мовна політика Європейського Союзу ґрунтується на принципі багатомовності, який передбачає рівноправність мов і підтримку мовного різноманіття. Це сприяє розвитку міжкультурного діалогу, соціальної інтеграції та формуванню спільного європейського культурного простору.

Водночас в Україні мовна політика спрямована на утвердження української мови як державної та зміцнення її позицій у всіх сферах суспільного життя. Це зумовлено історичними, політичними та безпековими чинниками [3]. Таким чином, різниця між підходами полягає у пріоритетах: у ЄС – збереження різноманіття, в Україні – забезпечення мовної єдності як основи державності. Серед основних викликів розвитку мовного простору слід виділити глобалізацію, яка сприяє домінуванню окремих мов, а також міграційні процеси, що ускладнюють мовну інтеграцію. Для України додатковим викликом є війна, яка актуалізує питання мови як інструменту інформаційної безпеки та культурного спротиву [3].

Перспективи розвитку мовного простору пов'язані з поєднанням національної мовної політики та європейських стандартів багатомовності, що дозволяє забезпечити баланс між єдністю та культурним різноманіттям. Важливу роль у цьому процесі відіграють освіта, медіа та культурна

політика, які сприяють поширенню мов і формуванню мовної компетентності громадян. Мова є ключовим чинником культурного збагачення та соціальної згуртованості як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Вона забезпечує формування ідентичності, сприяє соціальній інтеграції та виступає інструментом культурного розвитку. У сучасних умовах для України мова набуває стратегічного значення як чинник національної безпеки та суспільної консолідації, тоді як у ЄС вона є основою збереження культурного різноманіття та розвитку міжкультурного діалогу. Подальший розвиток мовної політики має враховувати як національні інтереси, так і європейські підходи, що сприятиме зміцненню соціальної єдності, культурного розвитку та інтеграції України в європейський простір.

Список використаних джерел:

- 1 Андерсон Б. Уявлені спільноти. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Fishman J. A. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Clevedon : Multilingual Matters, 1989. 717 p.
3. Масенко Л. Т. Мова і суспільство. Київ : КМ Академія, 2004. 164 с.
4. Гриценко П. Ю. Українська мова в сучасній етномовній ситуації. Київ: Світогляд, 2004. 152 с.

Вовк М., здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Герасименко О. Ю., доктор філософії, доцент

Криворізький національний університет,

м. Кривий Ріг, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

Мовний простір сучасної Європи формується під впливом двох протилежних тенденцій: глобалізації, яка сприяє домінуванню англійської мови як лінгва франка, та регіоналізації, що активізує рухи за збереження міноритарних мов. Для України, яка обрала євроінтеграційний вектор розвитку та водночас протистоїть збройній агресії, мовне питання набуло не лише культурного, а й критичного безпекового значення. Метою цієї роботи є аналіз актуальних викликів мовного розвитку в ЄС та виокремлення тих аспектів досвіду, які можуть бути релевантними для сучасної України.

Досвід Європейського Союзу у формуванні мовної політики є унікальним. Гасло «Єдність у різноманітті» реалізується через принцип багатомовності, який гарантує право кожного громадянина спілкуватися з інституціями ЄС однією з 24 офіційних мов. Однак на практиці це створює низку проблем. По-перше, це надзвичайно високі фінансові та адміністративні витрати на переклад та усний переклад. По-друге, посилюється нерівність між «великими» та «малими» мовами. Як зазначає Філіп ван Парійс, мовна справедливість вимагає не лише формального визнання, а й реальних механізмів захисту мов, які перебувають під загрозою

зникнення через ринковий тиск [2, с. 45]. Третім викликом є інтеграція мігрантів: мовна політика ЄС дедалі більше зміщується від мультикультуралізму до заохочення вивчення мов приймаючих країн як запоруки соціальної згуртованості.

Для України, в умовах війни та окупації частини територій, ці проблеми набувають специфічного забарвлення. Першочерговим викликом є подолання наслідків тривалої русифікації та утвердження української мови як базової основи національної безпеки. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» став важливим інструментом захисту мовного простору, однак його імплементація стикається зі спротивом та потребує виваженої комунікації задля збереження громадянського миру [3].

Особливо гострою є проблема мовної ідентичності на деокупованих територіях. Роки російської окупації супроводжувалися цілеспрямченим знищенням українського культурного та мовного середовища. Повернення української мови в освіту, медіа та публічний простір цих регіонів потребує не лише адміністративних рішень, а й створення потужної системи мотивації та підтримки для дорослого населення, яке тривалий час було ізольоване від українського контенту. Це завдання за складністю можна порівняти з політикою ревіталізації мов, яку ЄС проводить щодо, наприклад, ірландської гельської чи бретонської мов, проте в українському випадку воно ускладнене постконфліктною травмою.

Наступним актуальним питанням є співіснування української мови з мовами національних меншин. Європейський досвід, зокрема Рамкова конвенція про захист національних меншин, рекомендує гнучкий підхід. Україна в цьому питанні має віднайти баланс між європейськими стандартами захисту прав меншин та необхідністю зміцнення державної мови. Критики поточної політики вказують на ризики надмірного тиску на російськомовних громадян України, що може використовуватися ворогом для пропаганди [1, с. 112]. Натомість прихильники твердять про необхідність випереджальних темпів українізації як захисту від «руського міра».

Варто також звернути увагу на цифровий вимір мовного простору. Україна має потужний потенціал для розвитку україномовного контенту в інтернеті. Досвід ЄС з фінансування програм «Креативна Європа» демонструє, як державна підтримка може стимулювати створення якісного культурного продукту національними мовами, що є ефективною альтернативою суто заборонним методам у медійній сфері.

Отже, актуальні проблеми розвитку мовного простору в ЄС та Україні мають як спільні риси (глобалізація, захист міноритарних мов), так і глибоко відмінні, зумовлені воєнним станом та безпековими загрозами. Для України критично важливим є не копіювання європейських моделей, а їх адаптація з урахуванням власного історичного контексту. Подальша мовна політика має ґрунтуватися на трьох принципах: захист державної мови як елементу безпеки, інклюзивність щодо громадян, які нею не володіють через

об'єктивні обставини, та розвиток конкурентоспроможного україномовного середовища в культурі та науці.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л. В. Мовна політика в Україні: виклики війни та перспективи інтеграції до ЄС. *Політичне життя*. 2023. № 2. С. 108–115.
2. Париж Ф. Мовна справедливість у Європі: теорія та практика / пер. з англ. І. Гриценко. Київ : Дух і літера, 2020. 280 с.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 12.05.2024).

Воробйова Л.В., к.п.н., доцент
*Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ТА ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЛОВИХ ТЕКСТІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

У контексті реалізації комунікаційної політики Європейського Союзу особливого значення набуває забезпечення точності та однозначності перекладу ділових текстів, що регламентується, зокрема, положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union) та вимогами до багатомовності, закріпленими у Регламенті № 1 про визначення мов, що використовуються Європейським економічним співтовариством (Regulation No 1 determining the languages to be used by the European Economic Community) [4], [5].

У контексті зазначених положень Регламенту № 1 про визначення мов, особливого значення набуває принцип багатомовності, який забезпечує рівний доступ громадян до інформації та ефективну взаємодію з інституціями Європейського Союзу [4]. Цей документ закріплює право громадян користуватися будь-якою з офіційних мов ЄС у комунікації з інституціями, що, своєю чергою, зумовлює необхідність високоякісного перекладу офіційно-ділових текстів. У межах вищезазначеного документу, мова та переклад розглядаються як ключові інструменти забезпечення юридичної точності та однозначності документів, що функціонують у багатомовному середовищі. Відповідно, кожна мовна версія нормативного акта має однакову юридичну силу, що значно ускладнює процес перекладу [4].

Таким чином, переклад у межах ЄС виступає не лише технічним процесом, а й важливим інструментом реалізації мовної політики та забезпечення демократичних принципів, а також ефективного функціонування інституцій ЄС, що зумовлює підвищені вимоги до якості та нормативної відповідності ділової документації.

У такому контексті проблема типових труднощів перекладу набуває особливої актуальності. Перекладачі стикаються з необхідністю досягнення максимальної семантичної еквівалентності між мовними версіями за умов відмінностей у правових системах, термінології та синтаксичних структурах. Крім того, складність становить передача спеціалізованої юридичної лексики, уникнення двозначності формулювань і дотримання уніфікованих стандартів офіційно-ділового стилю, що вимагає високого рівня професійної компетентності та глибокого розуміння як мовних, так і правових аспектів тексту.

Типові помилки та труднощі перекладу ділових текстів зумовлені комплексною взаємодією лінгвістичних, термінологічних, стилістичних і правових чинників, що визначають специфіку офіційно-ділового стилю. На відміну від художніх чи публіцистичних текстів, ділова документація характеризується підвищеними вимогами до точності, однозначності формулювань і суворой відповідності нормативно-правовим стандартам. У зв'язку з цим навіть незначні відхилення у перекладі можуть призводити до зміни юридичного змісту документа, виникнення фінансових ризиків або комунікативних непорозумінь між сторонами [3, с. 210].

Спираючись на положення Регламенту про визначення мов, яке закріплює принцип рівності всіх офіційних мов ЄС та обов'язковість автентичності кожної мовної версії документа, можна виокремити низку типових помилок перекладу, що є критичними в інституційному контексті [4]. Найпоширеніші помилки можуть стосуватись: порушення принципу юридичної еквівалентності або неточної передачі змісту, коли переклад не повністю відтворює юридичне значення оригіналу; термінологічної неузгодженості спричиненої варіативністю перекладу спеціалізованих термінів, що суперечить вимозі уніфікації термінології в офіційних документах ЄС.

Буквальне відтворення синтаксичних моделей мови-джерела без урахування структурно-граматичних норм мови перекладу нерідко зумовлює калькування синтаксичних конструкцій, що призводить до формування громіздких, стилістично неприродних або потенційно амбівалентних висловлювань. У контексті правових текстів така тенденція є особливо критичною, оскільки порушення синтаксичної та логіко-семантичної чіткості формулювань може ускладнювати їх однозначне тлумачення, спричиняти різночитання нормативних положень і, як наслідок, впливати на коректність правозастосування в межах багатомовного правового простору. Офіційно-діловий стиль у цьому контексті характеризується високим рівнем стандартизованості, чіткістю формулювань та формалізованістю мовних засобів, що забезпечують однозначність і нормативність викладу. Відхилення від усталених жанрово-стильових вимог, зокрема використання розмовних, експресивних або надмірно вільних конструкцій, призводить до порушення стилістичної цілісності тексту та розглядається як чинник, що знижує якість перекладу і ускладнює його відповідність інституційним стандартам ЄС.

Особливу увагу необхідно також звертати на той факт, що у правових текстах надзвичайно важливу роль відіграють модальні значення, що визначають обов'язковість, дозволеність або заборону певних дій. Втрата або зміщення модальності не лише порушує точність переданого змісту, а й створює ризики для однозначної інтерпретації правових норм, що особливо критично в багатомовному правовому середовищі Європейського Союзу. Некоректне відтворення цих модальних компонентів у процесі перекладу, зокрема таких конструкцій, як *shall*, *may*, *must*, може призвести до зміни юридичної сили положень документа.

Після розгляду найпоширеніших помилок перекладу офіційно-ділових текстів доцільним є детальніше аналізувати стилістичні помилки, які виникають внаслідок порушення жанрово-стильових норм, переносу розмовних чи емоційних конструкцій, а також калькування мовних кліше з оригіналу. Стилiстичні помилки перекладу офіційно-ділових текстів переважно виникають через перенесення елементів розмовного, емоційного або художнього стилю з мови-джерела до мови-перекладу. У сучасній українській діловій практиці недоречними є формулювання на кшталт «Ми з великим задоволенням повідомляємо...», «Ми щиро вдячні за...» або «Ми дуже раді повідомити...», які часто з'являються в роботі менш досвідчених перекладачів як кальки англійських кліше “*We are pleased to announce...*”, “*We sincerely appreciate...*”, “*It is with great pleasure that we inform you...*”. Нормативним варіантом є використання нейтральних, стандартизованих конструкцій: «Повідомляємо...», «Просимо надати...», «Інформуємо...».

Помилки також спостерігаються при буквальному відтворенні англійських стандартних завершень листів, наприклад, “*Truly yours*”, “*Yours sincerely*” або “*Yours faithfully*”, які інколи перекладають як «Ваш щиро відданий», «З повагою ваш» або «Щиро ваш», що є неприйнятним у сучасному офіційному листуванні українською мовою. Інші поширені приклади включають кальки фраз на кшталт “*Please find attached...*”, що перекладають як «Будь ласка, знайдіть у додатку...», замість правильного «У додатку надсилаємо...»; або “*We would be grateful if...*”, що перекладають буквально як «Ми були б вдячні, якщо...», замість нейтрального «Просимо...» [1, с. 77].

Крім того, стилістичні помилки часто виникають через ігнорування жанрових норм і встановлених стандартів офіційно-ділового стилю, який передбачає чіткість, логічну структурованість та стриманість у вираженні авторської позиції. Наприклад, використання розмовних вставок типу «на нашу думку», «ми сподіваємося», «дуже сподіваємося на ваше сприяння» є неприйнятним у ділових листах і може створювати двозначності у формулюваннях, що стосуються термінів виконання, зобов'язань або юридичних аспектів. Недотримання цих норм у перекладі підриває комунікативну ефективність документа, збільшує ризик неправильного тлумачення та суперечить вимогам, закріпленим у міжнародних і національних стандартах ділового листування.

Також варто зазначити, що в ділових англomовних документах широко застосовуються пасивні конструкції та модальні дієслова *shall*, *may*, *must*, які

несуть строго визначені юридичні значення. Часто перекладачі некоректно відтворюють *shall* як «буде», що призводить до порушення нормативності тексту та створює хибне враження прогностичного значення замість юридичного обов'язку. Наприклад, речення "*The Buyer shall pay the price within 10 days*" не означає «Покупець буде сплачувати ціну», а відповідно до норм офіційно-ділового стилю коректно перекладається як «Покупець зобов'язаний сплатити ціну протягом 10 днів» [2, с. 67].

Отже, на основі проведеного аналізу можна констатувати, що переклад офіційно-ділових текстів Європейського Союзу є надзвичайно складним процесом, який вимагає високого рівня професійної компетентності перекладача. Насамперед це пов'язано з необхідністю дотримання принципів багатомовності та юридичної еквівалентності всіх мовних версій документів, закріплених у Регламенті № 1 та Договорі про функціонування ЄС. Як показує практика, типові помилки перекладу – включаючи неточну передачу модальності, калькування синтаксичних конструкцій, термінологічну невідповідність та порушення жанрово-стильових норм – не лише знижують якість мовного продукту, а й можуть призводити до неоднозначного тлумачення правових норм, створювати комунікативні непорозуміння та юридичні ризики.

Водночас слід підкреслити, що ефективний переклад виступає не просто технічним засобом відтворення тексту, а ключовим інструментом реалізації комунікаційної політики та забезпечення демократичних принципів у багатомовному середовищі ЄС. Отже, систематичне вивчення труднощів перекладу, аналіз типових помилок та вироблення практичних рекомендацій щодо стилістичної, термінологічної та синтаксичної коректності сприяють підвищенню професійного рівня перекладачів і забезпечують точність, однозначність та нормативність офіційно-ділових документів, що є критично важливим для ефективного функціонування інституцій Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Гудкова Н. М. Особливості перекладу договорів і контрактів: лексико-граматичний аспект. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія"*. 2022. Вип. 15 (83). С. 74–78.
2. Матузкова О. П., Гринько О. С., Горбатюк Н. О. Стратегії та аналіз в усному та письмовому перекладі : метод. посіб. Одеса : ОНУ, 2020. 67 с.
3. Чепурна М. А. Особливості перекладу ділових листів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 12. С. 204–210.
4. Regulation No 1 determining the languages to be used by the European Economic Community. 1958. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/115852e8-30ac-496e-8015-d580366ff059> (дата звернення: 17.03.2026).
5. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT> (дата звернення: 17.03.2026).

*Воробйова Л.В., к.п.н., доцент,
Кучерявенко К.А., здобувачка вищої освіти,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦИФРОВОЇ РЕКЛАМИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ДЛЯ РИНКУ ЄС: МОВНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

Сучасні тенденції глобалізації та активний вихід українських брендів на ринки Європейського Союзу (ЄС) зумовлюють потребу в ефективному просуванні товарів і послуг. У цих умовах важливу роль відіграє використання цифрових каналів комунікації, які забезпечують швидке поширення інформації та взаємодію з цільовою аудиторією.

Цифровізація маркетингових процесів спричинила появу нових форматів рекламної взаємодії, що характеризуються інтерактивністю, мультимодальністю, гіпертекстуальністю та персоналізацією. У глобалізованому інформаційному просторі провідним інструментом просування товарів і послуг став digital-маркетинг – просування продуктів і брендів за допомогою цифрових каналів комунікації – інтернету, соціальних мереж, мобільних додатків, електронної пошти та інших онлайн-платформ [1]. На відміну від традиційного маркетингу, digital-маркетинг функціонує в умовах високої конкуренції за увагу користувача, що обмежена в часі. Водночас цифрові канали дозволяють не лише транслювати повідомлення, а й отримувати швидкий зворотний зв'язок від аудиторії. Це зумовлює лаконічність, динамічність, високу інформативну насиченість і прагматичну концентрацію рекламних повідомлень.

Одним із важливих інструментів digital-маркетингу є digital-реклама, ефективність якої безпосередньо залежить від якості рекламної комунікації – процесу передавання інформації від рекламодавця до споживача з метою формування позитивного ставлення до бренду та стимулювання попиту.

В умовах сучасного інтернет-середовища ключову роль відіграють рекламні тексти, які виступають основним засобом вербальної передачі рекламного повідомлення. Саме через мовні засоби формується зміст реклами, транслюються цінності бренду та створюється емоційний вплив на аудиторію.

Особливого значення набувають digital-маркетингові рекламні тексти, які поширюються через інтернет-комунікацію та характеризуються лаконічністю, динамічністю й орієнтацією на швидке сприйняття інформації. До таких текстів належать рекламні повідомлення у соціальних мережах, банерна реклама, тексти для вебсайтів, e-mail розсилки, а також рекламні слогани.

У зв'язку з цим дослідження перекладу digital-маркетингових рекламних текстів є важливим напрямком сучасного перекладознавства, адже перекладач повинен не лише передати зміст повідомлення, а й зберегти його прагматичний ефект у мові перекладу. Для англomовних версій українських реклам, орієнтованих на ринок ЄС, успіх кампанії залежить від глибини локалізації: адаптації стилістики, гумору та культурних відсилочок.

Переклад українських digital-реклам для європейського споживача передбачає не лише мовну трансформацію, а й соціокультурну адаптацію. У цьому процесі важливу роль відіграє локалізація – “процес адаптації тексту, продукту чи контенту до специфічних особливостей цільової аудиторії” (Лікарчук, 2025, с.310). Л.Лікарчук зазначає, що локалізація враховує культурні, мовні, соціальні, правові, технічні й навіть емоційні аспекти, щоб зробити контент максимально природним і зрозумілим [2]. Науковець виділяє такі її складові: мовну адаптацію (переклад тексту з урахуванням діалектів, специфічної термінології та стилістики); культурну адаптацію (зміну контенту відповідно до культурних норм, символів, звичаїв та традицій); технічну адаптацію (підлаштування інтерфейсу до мовних та технічних вимог) [2].

До основних етапів локалізації науковці також відносять інтернаціоналізацію (попередню підготовку вихідних текстів до перекладу шляхом здійснення внутрішньомовного перекладу); власне переклад (відтворення підготовлених текстових елементів засобами іншої мови); гуманізацію (адаптацію технічних повідомлень і їх перевираження мовою, зрозумілою для широкого загалу користувачів) (О. Мазур, 2021, с.92).

Отже, локалізація охоплює мову та стиль (використання живих, маркетингово орієнтованих конструкцій); технічні параметри (формати дат, часу, валют та одиниць виміру); культурний контекст (заміна локальних реалій, жартів та метафор на зрозумілі європейському споживачеві аналоги). Такий комплексний підхід дозволяє зберегти комунікативну цінність тексту та забезпечити його максимальну сприйнятність європейським споживачем.

У процесі перекладу ці завдання реалізуються через різні типи перекладацьких трансформацій, що дозволяють узгодити мовні та культурні аспекти. Як зазначають Т.Журавель, Н.Хайдарі, “перекладацькі трансформації можна вважати міжмовними перетвореннями, перебудовою вихідного тексту або заміною його елементів задля досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності” [4, с.148]. Науковці наголошують, що основними характерними рисами перекладацьких трансформацій є міжмовний характер та цілеспрямованість на досягнення адекватності перекладу [4, с.148].

Враховуючи існування різних класифікацій перекладацьких трансформацій [4], залежно від мети їх застосування їх можна поділити на такі групи:

1. Лексико-семантичні трансформації (мовний аспект):

прямий переклад – використовується для термінів та понять, що мають універсальний характер і однозначно сприймаються міжнародною аудиторією;

семантична адаптація – зміна лексики або фраз для точнішої передачі значення в цільовій культурі;

узагальнення – застосовується для пояснення специфічних локальних термінів або понять.

2. Стилiстичні та образні трансформації (лінгво-культурний аспект):

збереження образної метафори – перенесення метафор і художніх образів, що є ключовими для іміджу бренду;

стилістична адаптація – зміни у ритмі, структурі та емоційній насиченості слів.

3. Культурно-прагматичні трансформації (культурний аспект):

культурна локалізація – заміна локальних реалій (свят, страв, жартів) на загальноприйнятні в країнах ЄС;

культурна адаптація – комбінує елементи семантики, стилю та локалізації для максимального маркетингового ефекту.

Поєднання цих трансформацій гарантує сприйнятність та ефективність рекламного повідомлення на міжнародному ринку. Порівняння оригінальних українських рекламних звернень з їхніми англомовними версіями дозволило визначити найбільш дієві підходи до збереження мовної автентичності та культурної значущості контенту в середовищі ЄС (табл.1).

Таблиця 1 - Локалізація українських рекламних текстів англійською для ринку ЄС

Бренд, оригінал слогану (укр.)	Англійська версія	Аналіз перекладу та тип трансформації	Тип трансформації	Маркетинговий ефект
1	2	3	4	5
Чорноморка «Завжди з уловом»	«Always a fresh catch»	<i>Мовний аспект.</i> У перекладі використано професійний термін - fresh catch (типова фраза у ресторанній англійській лексиці, яка одразу викликає асоціацію зі свіжими морепродуктами). <i>Культурний аспект.</i> Сутність українського слогану - морська метафора. Слово «улов» асоціюється з рибальством, свіжістю та успішним результатом.	Семантична адаптація; культурна локалізація; збереження образної метафори	Текст сприймається як природний (збереження ключової ідеї свіжості продукту; зрозумілість для аудиторії ЄС, де “fresh catch” є стандартною ресторанною формулою).
Milk Bar «Щастя має смак десерту»	«Happiness tastes like dessert»	<i>Мовний аспект.</i> Синтаксична перебудова речення за моделлю <i>tastes like</i> , що є типовою для англомовної сенсорної реклами. В англійському варіанті переклад майже дослівний, але природний для рекламної мови. <i>Культурний аспект.</i> Апеляція до універсальної емоції (щастя).	Стилістична адаптація; прямий переклад	Англомовна реклама часто використовує емоційні сенсорні образи (taste of happiness); структура легко запам'ятовується; комунікативний ефект (формування асоціації між брендом і емоційним задоволенням)

1	2	3	4	5
П'яна Вишня «Найкраща львівська наливка»	“The best Lviv liqueur”	<i>Мовний аспект.</i> В українській версії слово «наливка» має культурний контекст - традиційний домашній алкогольний напій. В англійській мові немає прямого відповідника, тому слово «наливка» замінено на зрозуміле слово liqueur, яке найближче передає значення. <i>Культурний аспект.</i> Збереження топоніма Lviv як маркера автентичності.	Узагальнення; культурна адаптація.	Збережено локальний колорит бренду при повній зрозумілості продукту для європейського споживача.

Отже, дослідження адаптації українських digital-реклам англійською мовою для ринку ЄС дозволяє встановити особливості:

- комплексність адаптації. Ефективний переклад digital-реклами не обмежується лише лінгвістичною передачею змісту, а вимагає системного узгодження мовних і культурних аспектів, що забезпечує адекватне сприйняття бренду та робить рекламне повідомлення зрозумілим і привабливим для європейського споживача;

- пріоритетність мовної адаптації. Важливу роль відіграє підлаштування тексту під норми англomовного маркетингового дискурсу. Такі трансформації, як семантична та стилістична адаптація, дозволяють відійти від буквализму та використовувати природні для західного ринку мовні конструкції, що значно підвищує довіру до бренду;

- визначальність культурних чинників. Успіх реклами в ЄС залежить від глибокої культурної локалізації та узагальнення. Аналіз рекламних слоганів підтвердив, що найбільш дієвою є модель, яка поєднує збереження локальної автентичності (унікальності українського бренду) з адаптацією культурних реалій до міжнародного контексту;

- прагматичний результат. Поєднання мовного та культурного підходів дозволяє зберегти маркетинговий потенціал оригіналу, роблячи українську digital-рекламу конкурентоспроможною та емоційно близькою для аудиторії ЄС.

Таким чином, успішна адаптація української digital-реклами для ринку ЄС базується на тісному поєднанні мовних та культурних аспектів. Використання перекладацьких трансформацій дозволяє зробити текст природним для англomовного середовища, одночасно адаптуючи локальні реалії до цінностей європейського споживача. Такий комплексний підхід забезпечує збереження маркетингового ефекту та сприяє успішній інтеграції українських брендів у міжнародний цифровий простір.

Список використаних джерел:

1. Процишин Ю.Т. Термінологія з маркетингу соціальних мереж (SMM). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams>

/80a7f7ce-5c3b-44ca-b798-4172e7c0ccb5/content

2. Лікарчук Л.І. Локалізація у перекладі: адаптація для нових аудиторій.
URL:https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/1_2025/part_1/52.pdf

3. Мазур О., Кучів С. Локалізація як явище перекладу
URL:https://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_7/17.pdf

4. Журавель Т.В., Хайдарі Н.І. Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v19/part_2/41.pdf

**Дроваль С.В., здобувачка вищої освіти,
Герасименко О. Ю., доктор філософії, доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна**

ІНТЕРНЕТ І СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МОВНОГО ПРОСТОРУ

В сучасному світі Інтернет і соціальні мережі відіграють важливу роль у мовному розвитку людини. Практично вся інформація надходить з мереж, люди спілкуються та комунікують здебільшого у соцмережах. Як зазначає Галина Сагач «Інтернет і соціальні мережі впливають на мовлення людини та замінюють її спосіб спілкування». На сьогоднішній день комунікація стає коротшою за допомогою скорочень, сленгу та інших засобів вираження емоцій та почуттів.

Користувачі мережі навчилися за допомогою інтернету вивчати різні мови, користуватися онлайн-курсами та додатками, дізнаватись новини з різних куточків світу, а також отримувати доступ до освітніх ресурсів та електронних бібліотек, навіть не виходячи з дому. Людина більше не обмежена шкільною програмою та може самостійно розширювати своє знання, кругозір та саморозвиток.

Також з позитивних факторів, в інтернеті починає з'являтися більше українсько мовного контенту, медіа, подкастів, сайтів. Що дозволяє популяризувати українську мову серед людей та надихає у використанні в повсякденному житті.

Але це все має як позитивний так і негативний наслідок. Люди спілкуються менше вживу, замінивши все на соціальні мережі. За допомогою інтернету можна швидко зв'язатися з людиною на великій відстані, але іноді люди користуються цим навіть знаходячись недалеко від друг друга, в той час коли можна зустрітися і поспілкуватися наживо.

Завдяки інтернету люди не хвилюються за орфографічні та пунктуаційні помилки, що негативно впливає на грамотність людини. Будь яку інформацію, яку треба знайти, можна знайти в Інтернеті. Не прикладаючи багато зусиль та аналізуванню, що призводить до звикання швидкої та доступної відповіді. А також до зниження ефективності, критичного мислення та розслаблення мозку.

«Надмірне використання інтернету та соціальних мереж призводить до спрощення мовлення і зниження рівня мовної культури». - Олександр Пономарів. Інтернет та соціальні мережі є фактором розвитку мовного простору, який може відкрити широкі можливості для навчання чи роботи, але надмірне споживання призводить до нових викликів, спрощення мовлення та втрати живого спілкування. Тому важливо використовувати ресурси свідомо, поєднуючи переваги з обережністю, що в результаті стане корисним розвитком особистості.

Список використаних джерел:

1. Олександр Пономарів. *Культура слова: мовної стилістичні поради*. Київ: Либідь, 1999.
2. Лариса Мацько. *Українська мова в освітньому просторі*. Київ: Вища школа, 2009.
3. Інститут української мови НАН України. *Українська мова у ХХІ столітті: стан і перспективи розвитку*. Київ, 2018.
4. Міністерство освіти і науки України. *Концепція розвитку цифрової компетентності*. Київ, 2021.
5. Галина Сагач. *Культура мовлення особистості*. Київ: Видавничий центр, 2010.
6. Олена Селіванова. *Мовна комунікація в сучасному суспільстві. Наукові записки з мовознавства*. Київ, 2015.

Зубко А., здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Герасименко О. Ю., доктор філософії, доцент

*Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ЛАТИНСЬКІ АФІКСИ ЯК КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Англійська мова є базовим засобом міжнародної наукової комунікації. Значна частина наукової лексики має латинське походження. Це зумовлено історичним впливом латинської мови, яка протягом багатьох століть була мовою науки, освіти та культури в Європі. Лінгвістичний спадок латини став стрижнем наукового дискурсу, зумовивши структуру та семантику термінів у медицині, юриспруденції та технічних науках. Знання латинських афіксів допомагає краще розуміти терміносистему, а також розширити лексичний склад.

Афіксація як спосіб словотворення. Афіксація – це один з основних способів словотворення, суть якого полягає у приєднанні афіксів (префіксів і суфіксів) до основи слова, що змінює його значення або утворює нові неологізми. Афікси не існують самостійно, вони завжди поєднуються з основою слова. Такий спосіб словотворення широко використовується в англійській термінології для утворення спеціальних термінів [1]. Вона

дозволяє утворювати нові слова, уточнювати значення існуючих і забезпечує системність термінологічного словника. Нижче унаочнимо найбільш поширені латинські префікси та суфікси в науковій лексиці.

Antimicrobial	anti- – «проти» / micro – «малий, мікроб» / -bial – «стосовно організму»
Hyperglycemia	hyper- – «надмірно» / glyc – «цукор» / -emia – «стан крові»
Transdermal	trans- – «через» / derm – «шкіра» / -al – «стосовно» → черезшкірний
Neuroplasticity	neuro- – «нерв» / plastic – «здатний до змін» / -ity – «стан»
Microprocessor	micro- – «малий» / process – «обробляти» / -or – «той, що виконує»
Intercultural	inter- – «між» / cultur – «культура» / -al – «стосовно»
Subatomic	sub- – «під» / atom – «атом» / -ic – «стосовно»
Biodegradable	bio- – «життя» / degrad – «розклад» / -able – «можливість»
Decontamination	de- – «позбавлення» / contamin – «забруднення» / -ation – «процес» → очищення від забруднень
Thermodynamics	thermo- – «тепло» / dynam – «рух» / -ics – «наука про»

У результаті аналізу наведених термінів можна визначити найбільш поширені латинські префікси та суфікси, що використовуються у науковій лексиці англійської мови. Серед префіксів найбільш продуктивними є **anti-, hyper-, trans-, inter-, sub-, micro-, bio-, de-**, які передають різні семантичні відтінки. Серед суфіксів у досліджених термінах найчастіше зустрічаються **-al, -ic, -ity, -or, -able, -ation, -ics**, які виконують словотвірну функцію та визначають граматичну категорію слова.

Семантична функція у формуванні термінів. Префікси латинського походження, що функціонують в англійській науковій термінології, є службовими морфемами, які приєднуються до початку слова і змінюють його значення. Вони виконують переважно семантичну функцію, оскільки не впливають на граматичні характеристики слова, а уточнюють або модифікують його зміст, надаючи додаткових смислових відтінків. Слід зауважити, що для афіксів, зокрема тих, які виражають негативне значення, характерна морфологічна і семантична вибірковість під час поєднання з твірними основами. У межах англійської наукової термінології це проявляється у закономірностях поєднання префіксів із відповідними основами, що забезпечує точність і стандартизованість термінів [1].

Префікс	Функція
1	2
anti-	проти, протидія
hyper-	надмірно, перевищення
trans-	через, крізь
neuro-	нерв
micro-	малий
inter-	між
sub-	під, нижче

1	2
post-	після
bio-	життя, живе
de-	позбавлення, зменшення
thermo-	тепло

Джерело: [2]

Суфікси латинського походження в англійській науковій термінології є словотворчими морфемами, що приєднуються до основи слова і визначають його граматичну категорію та смислову характеристику. Вони здатні змінювати як семантику слова, так і його граматичні властивості, визначаючи належність до певної частини мови. Суфікси характеризуються високою словотворчою активністю та відіграють важливу роль у формуванні і систематизації термінологічної лексики, забезпечуючи вираження значень стану, процесу, якості або функції [1].

Суфікс	Функція
-bial	стосовно організму/життя
-emia	стан крові
-al	стосовно, відносний
-ity	стан, якість
-or	той, що виконує
-ic	стосовно
-able	можливість
-ation	процес, дія
-ics	наука про

Джерело: [2]

Проведений аналіз наукових термінів показує, що латинські афікси виконують важливу семантичну функцію у формуванні англомовної термінології. Префікси передають додаткові смислові відтінки, пов'язані з напрямком дії, просторовими або часовими відношеннями, а також ступенем прояву певного явища. Наприклад, префікс **hyper-** позначає надмірність або перевищення норми, тоді як **sub-** вказує на підпорядкованість або нижчий рівень певної структури.

Суфікси, у свою чергу, виконують функцію формування нових термінів і визначають їхню граматичну та семантичну категорію. Наприклад, суфікс **-ation** утворює іменники, що позначають процес або дію, **-ity** виражає стан або властивість, а **-ics** використовується для позначення наукових дисциплін. Таким чином, латинські афікси виступають важливим засобом структурування та інтерпретації наукових термінів.

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано роль латинських афіксів у формуванні англомовної наукової термінології. З'ясовано, що афіксація є одним із найпродуктивніших способів словотворення в науковій лексиці англійської мови. Проведений семантичний розбір низки наукових термінів із різних галузей знань дозволив виокремити найбільш уживані латинські префікси та суфікси,

зокрема **anti-, hyper-, trans-, inter-, sub, micro-, bio-, de-**, а також **-al, -ic, -ity, -or, -able, -ation, -ics**. Аналіз показав, що префікси здебільшого передають просторові, часові або логічні відношення, тоді як суфікси формують граматичну категорію слова та уточнюють його значення. Отже, знання латинських афіксів сприяє глибшому розумінню структури та значення наукових термінів англійської мови і може слугувати ефективним інструментом для їхнього тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Рябокучма Т. О., Горбаченко А. Л. Афіксація як ефективний спосіб словотворення у германських мовах (на матеріалі англійської та німецької мов). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2023. № 60. Том 2. URL: https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v60/part_2/14.pdf
2. Електронний ресурс. URL: <https://www.etymonline.com/>

*Неізнана А.І., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Удовіченко Г.М., к.пед.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАНСПОЗИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДАНІЕЛИ СТІЛ «НЕМОЖЛИВО»

У сучасному перекладознавстві особлива увага приділяється вивченню перекладацьких трансформацій як засобів досягнення адекватності та еквівалентності перекладу. Художній переклад, зокрема переклад прозових творів, потребує від перекладача не лише точного відтворення змісту оригіналу, а й збереження його стилістичних, емоційно-експресивних та культурно зумовлених особливостей. У цьому контексті транспозиція як один із видів перекладацьких трансформацій відіграє важливу роль, оскільки дозволяє адаптувати мовну структуру тексту оригіналу до норм і традицій мови перекладу.

Мовностилістичні особливості роману Данієли Стіл «Неможливо» визначають специфіку його перекладу українською мовою. Англomовний текст характеризується частим уживанням іменникових конструкцій та аналітичних форм, що не завжди є типовими для української мови. У зв'язку з цим перекладач змушений вдаватися до перекладацьких трансформацій, серед яких чільне місце посідає транспозиція.

Транспозиція – це тип перекладацької трансформації, що передбачає заміну однієї частини мови іншою без зміни основного змісту висловлювання. Наприклад, у перекладі речення з англійської на українську іменник може бути замінений дієсловом, або дієслово – іменником, залежно від синтаксичних і стилістичних норм цільової мови. [1]

Використання транспозиції призводить до зміни лексико-граматичного класу і категоріального статусу слова, а також його структурно-семантичних характеристик. Наприклад, коли іменник перетворюється на дієслово, він втрачає ознаку предметності та набуває значення дії чи процесу, супроводжуючись зміною відповідних граматичних категорій, притаманних дієсловам, а також змінюються і його синтаксичні функції. [3]

К. Недбайло зазначає специфіку переходу залежно від того, до якого класу чи функції переходить слово: субстантивація (перехід до класу іменників), ад'єктивація (перехід до класу прикметників), вербалізація (перехід до класу дієслів), адвербіалізація (перехід до класу прислівників) і прономіналізація (перехід до займенників). [2]

У процесі роботи над перекладом роману «Неможливо», зробленого Л. Долгополовою українською мовою, було вилучено всі різновиди транспозиції:

- **ад'єктивацію** (переклад прикметником) – *bronze doors* – **бронзові** двері, *powerfully built* – **міцної** статури, *a will of iron* – **залізна** воля, *at Columbia* – **в Колумбійському університеті**, *investment bank* – **інвестиційному** банку, *two-year internship* – **дворічна** практика, *Paris office* – **паризьку** філію, *at thirty-six* – **тридцятишестирічному** Артурові, *sixteenth arrondissement* – **шістнадцятиповерховому** будинку, *three-door domain* – **триповерхової** споруди [5; 4];

- **вербалізацію** (переклад дієсловом) – *had been a scholar* – **вивчав**, *had been in no hurry* – **не поспішав**, *before their marriage* – **до того, як одружились**, *gave birth* – **народила**, *to be apart* – **розлучитись**, *was a blend* – **увібрала в себе**, *was very proud* – **дуже пишався**, *in love* – **закохувався**, *had no patience* – **не міг терпіти**, *true to his word* – **дотримувався** свого слова, *had full condence* – **повністю довіряла**, *their first decision* was – **спочатку їм треба було вирішити**, *at her first mention* – **як тільки Саша згадала** [5; 4];

- **адвербалізацію** (переклад прислівником) – *to the left* – **ліворуч**, *to the right* – **праворуч**, *contemporary* – **тимчасово**, *in his youth* – **замолоду**, *in truth* – **щоправда**, *in the same way* – **так само**, *in fact* – **насправді**, *took serious notice* – **серйозно ставитись**, *with time* – **щодень**, *before her* – **колись**, *had full condence* – **повністю довіряла**, *never felt at ease* – **почувався ніяково**, *volunteered* – **добровільно**, *was perfect* – **чудово підходило** [5; 4];

- **прономіналізацію** (переклад займенником) частіше за все можна спостерігати при відтворенні іменників задля запобігання тавтології та вилучення надмірної інформації:

Simon had never been impressed by her work – **вони** ніколи не вражали його, *Marjorie gave birth to a daughter* – **вона** народила дочку, *organizing things* – **упорядковувала все** [5; 4];

- **номіналізацію** (переклад іменником):

beside them – **поруч із дітьми**, *as stubborn as he was* – **такою ж упертою, як і її батько**; *he loved going* – **Артурові** подобалося ходити, *he didn't look or act it* – **він і не виглядав на свої роки**, *insane* – **божевілля**, *she was stuck there* – **вона житиме в цьому місті**, *until he retired* – **доки чоловік не**

*nide na пенсію, she was still **French** – вона все ще була **французженкою**, how disappointing – шкода, regretfully – з жалем та неохотою, sleepily – крізь сон [5; 4].*

Таким чином можна констатувати, що український переклад роману «Неможливо» здійснено з урахуванням норм і традицій української літературної мови, що потребувало адаптації граматичної структури англomовного оригіналу. Зокрема, у процесі перекладу спостерігається активне використання транспозиції як засобу перебудови частин мови та синтаксичних конструкцій з метою досягнення природності й стилістичної адекватності перекладеного тексту. Часто іменникові конструкції англійської мови передаються дієслівними або прикметниковими формами в українській, що відповідає нормам українського мовлення та сприяє кращому сприйняттю тексту.

Список використаних джерел:

1. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
2. Недбайло К. М. Транспозиції частин мови в перекладі з англійської мови на українську : (на матеріалі художніх текстів) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філ. наук : 10.02.16. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2556c6bb-8564-4fd6-af9f-b8eadd8fc5e/content>
3. Остапенко С. А. Трансформація транспозиції в українському перекладі роману Данієлі Стіл «Дарунки». *Вісник науки і освіти*. № 2(32). 2025. С. 442–451
4. Стіл Д. Неможливо / пер. з англ. Л. Долгополова. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2006. 351 с.
5. Steel D. ImPossible. New York: Bantam Dell, 2005. 299 p.

Остапенко С.А., к.пед.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИХ ТЕКСТІВ

Переклад офіційно-ділових текстів є однією з найвідповідальніших сфер перекладацької діяльності, оскільки ці тексти виконують важливі управлінські, нормативні, юридичні та комунікативні функції. Від точності й адекватності їх перекладу залежить правовий статус документа, ефективність управлінських рішень і коректність взаємодії між суб'єктами ділової комунікації. Лінгвостилістичні норми, що регулюють переклад офіційно-ділових текстів, спрямовані на забезпечення точності передавання змісту, збереження юридично значущих формулювань і дотримання специфіки офіційно-ділового стилю в мові перекладу. У цьому контексті перекладач виступає не лише

медіатором між мовами, а й гарантом правової коректності та стилістичної відповідності документа.

Однією з лінгвостилістичних вимог до перекладу офіційно-ділових текстів є **точність**. Вона передбачає максимально повне й однозначне відтворення смислу оригіналу без доповнень або довільних інтерпретацій. Так, англійський термін “*liability*” у контексті договору повинен перекладатися як «відповідальність», а не «зобов’язання», оскільки ці поняття мають різне юридичне значення. У ділових документах кожне слово має правове навантаження, тому перекладач зобов’язаний ретельно добирати терміни з урахуванням контексту та норм законодавства. Точність також передбачає збереження логічної структури тексту, зокрема послідовності умов, підстав і наслідків, що є характерною рисою офіційно-ділового стилю [1, с. 277].

Не менш важливою вимогою є **стилістична нейтральність**. Офіційно-діловий стиль не допускає емоційно забарвленої лексики чи суб’єктивних оцінок. Наприклад, фразу “*the company strongly believes*” у перекладі доцільно передати нейтрально як «компанія вважає» або «компанія повідомляє», уникаючи підсилювальних елементів. Перекладач має користуватися усталеними кліше на кшталт «відповідно до», «на підставі», які забезпечують стандартність викладу. Дотримання нейтрального тону гарантує юридичну чинність документа та придатність для офіційного використання [2, с. 159].

Суттєве значення має **термінологічна уніфікація**. Офіційно-ділові тексти насичені спеціальною правовою, фінансовою та адміністративною лексикою, що потребує стабільності перекладу. Наприклад, термін “*shareholder*” повинен послідовно перекладатися як «акціонер», а не варіюватися з формами «власник акцій» чи «учасник капіталу» в межах одного документа. Непослідовність у термінології може призвести до правових колізій або неоднозначного тлумачення тексту. Тому перекладач має використовувати офіційні словники, законодавчі акти та стандартизовані термінологічні бази [3, с. 204].

Особливої уваги потребує дотримання **синтаксичних норм** офіційно-ділового стилю. Цей стиль характеризується складними поширеними реченнями, безособовими та пасивними конструкціями, які забезпечують формальність і точність. Наприклад, англійське речення “*The agreement may be terminated upon written notice*” доцільно перекладати як «Договір може бути розірваний за умови письмового повідомлення», зберігаючи пасивну конструкцію. Водночас перекладач має уникати дослівного калькування, адаптуючи синтаксис до норм української мови, щоб текст залишався нормативним і зрозумілим [4].

Важливою складовою є також дотримання **формально-структурних норм** документів. Такі тексти мають чітко визначену структуру й реквізити: назву, дату, номер, підпис, адресу сторін. Наприклад, англійське “*Subject*” у листуванні має відповідати українському «Тема», а реквізит “*Place of issue*” – «Місце складання». Перекладач має забезпечити відповідність структури документа нормам діловодства мови перекладу, оскільки порушення формальних вимог може поставити під сумнів юридичну силу документа [5, с. 674].

Окрему роль відіграють **прагматичні фактори** перекладу. Перекладач має враховувати адресата документа, правову систему та сферу його застосування. Наприклад, під час перекладу контракту для міжнародної компанії доцільно використовувати уніфіковані формулювання, прийняті в міжнародній діловій практиці, тоді як для внутрішніх нормативних актів – терміни, закріплені в національному законодавстві. Така прагматична адаптація не змінює змісту документа, але забезпечує його функціональну еквівалентність і ефективність у конкретному правовому середовищі [6, с. 255].

Отже, лінгвостилістичні норми перекладу офіційно-ділових текстів ґрунтуються на точності, нейтральності, логічності, термінологічній коректності, стандартизованості й прагматичній адекватності. Переклад цього типу текстів вимагає високого рівня професійної компетентності, знання правових та управлінських структур, уміння працювати зі спеціальною термінологією та володіння навичками стилістичної уніфікації.

Список використаних джерел:

1. Пожарська Н. В., Киричук Л. М., Юшак В. М. Основні труднощі перекладу ділової документації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2025. № 71. С. 277–281 URL: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.61>
2. Сливка Л. З. Особливості застосування лексичних трансформацій при перекладі офіційно-ділової документації з англійської на українську мову (на матеріалі договорів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. Т. 3, № 59. С. 159–163
3. Чепурна М. А. Особливості перекладу ділових листів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 12. С. 204–210
4. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik. 2. Aufl. Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co.KG, Tübingen 2013.
5. Baker Mona, Saldanha Gabriela. Routledge encyclopedia of translation studies. London and New York : Routledge, 2011. 674 p.
6. Bourguignon Marie, Nouws Bieke & van Gerwen Heleen. Translation Policies in Legal and Institutional Settings. Leuven University Press, 2021. 255 p.

*Пономаренко К.Д., здобувачка вищої освіти,
Моргун О.А., канд. філос. наук, доцент,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

ЗАХИСТ І РОЗВИТОК МОВНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ТА ЄС В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах війни мовний простір набуває стратегічного значення, перетворюючись із культурного явища на інструмент політичного впливу та інформаційної безпеки. Мова визначає не лише комунікацію, а й формує

ідентичність, світогляд та соціальну єдність суспільства. Російсько-українська війна актуалізувала роль мови як чинника національного спротиву та консолідації суспільства. У цьому контексті мовна політика стає складовою державної безпеки, що потребує наукового осмислення. Водночас у країнах Європейського Союзу мовна політика розвивається в умовах багатомовності та міжкультурної інтеграції, що створює іншу модель функціонування цілісного мовного простору.

Проблематика мовної політики та мовного простору активно досліджується в сучасній гуманітаристиці. Теоретичну основу становить концепція Б. Андерсона, який розглядає мову як основу формування «уявлених спільнот» [1]. Дж. Фішман підкреслює значення мови як чинника етнокультурної ідентичності та соціальної інтеграції [3]. У сучасних дослідженнях етномовна політика розглядається як інструмент державного управління та культурної безпеки. Українські дослідники наголошують на зв'язку лінгвістичної політики з процесами деколонізації та європейської інтеграції. Крім того, сучасні наукові роботи демонструють, що війна суттєво впливає на мовну поведінку населення та посилює роль державної мови. Метою статті є аналіз захисту та розвитку мовного простору України та ЄС в умовах війни, а також визначення його ролі в забезпеченні культурної безпеки та соціальної згуртованості.

Мова є ключовим елементом культурної системи суспільства. Вона забезпечує передачу історичного досвіду, традицій і цінностей, формуючи культурну ідентичність. У контексті війни мова набуває функції захисту культурного простору від зовнішніх впливів. Вона стає інструментом протидії інформаційній агресії та засобом збереження національної самобутності. Згідно з концепцією Б. Андерсона, мовна єдність сприяє формуванню відчуття належності до нації, що є особливо важливим у кризових умовах [1]. Таким чином, мова виступає не лише культурним явищем, а й елементом національної безпеки. Мовна політика України зазнала суттєвих змін у зв'язку з війною. Якщо раніше вона була спрямована на поступове утвердження української мови, то нині її роль значно посилилася. Війна сприяла активному переходу населення на українську мову, що підтверджується сучасними дослідженнями мовної поведінки. Це свідчить про трансформацію мовної ідентичності та зростання ролі мови як символу спротиву. Крім того, мовна політика стала інструментом інформаційної безпеки. У медійному просторі мова використовується як засіб протидії пропаганді та формування національного наративу.

Таким чином, українська мовна політика в умовах війни виконує не лише культурну, а й безпекову функцію. На відміну від України, мовна стратегія ЄС базується на принципі багатомовності. Вона спрямована на збереження мовного різноманіття та забезпечення рівності мов. Європейський Союз підтримує політику «рідна мова плюс дві іноземні», що сприяє розвитку міжкультурної комунікації та мобільності громадян. Такий підхід дозволяє поєднувати культурне різноманіття з соціальною інтеграцією. Питання функціонування мови в ЄС сприяє формуванню

спільного європейського простору, не руйнуючи національних ідентичностей. Отже, європейська модель законодавства у мовній сфері орієнтовано на баланс між єдністю та різноманіттям.

Для України, яка перебуває в умовах воєнного протистояння та євроінтеграційних процесів, мова стає не лише елементом культури, а й фактором національної безпеки та суспільної єдності. Як зазначає Панасенко, «державна мовна політика є одним із ключових механізмів консолідації суспільства та формування національної ідентичності» [2, с. 45]. Війна додатково підсилює цю роль. О. Демська наголошує, що «українська мова в умовах воєнного конфлікту виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом інформаційного спротиву та збереження культурної самобутності» [5, с. 120]. Одним із важливих аспектів мовної трансформації є медіапростір. П. Дворянин зазначає, що «мова в медіа формує суспільні наративи, підтримує культурну ідентичність і водночас слугує інструментом політичного впливу» [6, с. 78]. В умовах сучасної війни мовний простір стає важливим елементом інформаційної та культурної безпеки. Як зазначають В. Горбулін і Д. Гончак, «інформаційна війна використовує мовні механізми для формування суспільних наративів та впливу на свідомість населення» [4, с. 102].

Війна істотно впливає на мовний простір, змінюючи мовну поведінку населення та функціонування мов. Дослідження показують, що в умовах війни мова стає маркером ідентичності та політичної позиції. В Україні спостерігається тенденція до переходу на українську мову, що пов'язано з процесами національної мобілізації. Крім того, війна посилює роль мови в інформаційному просторі. Вона використовується як інструмент пропаганди, що робить мовну політику важливим елементом інформаційної безпеки. Таким чином, війна трансформує мовний простір, підсилюючи його політичне та культурне значення. Серед основних викликів можна виділити: глобалізацію та домінування окремих мов, інформаційну війну, міграційні процеси, цифровізацію комунікації.

Для України додатковим викликом є необхідність захисту комунікативного простору в умовах агресії. Перспективи розвитку полягають у зміцненні державної мовної політики та розвитку мовної освіти. Важливими є також інтеграція в європейське лінгвокультурне поле та підтримці культурного продукту. Поєднання національних і європейських підходів дозволить забезпечити ефективний розвиток мовного простору. Сприятливе мовне середовище виступає фундаментом для культурного самовираження та суспільної згуртованості. В умовах війни його роль суттєво зростає, оскільки мова стає інструментом національної консолідації та інформаційного захисту. Українська модель вектору мовного розвитку спрямована на зміцнення державної мови, тоді як європейська — на підтримку багатомовності. Обидва підходи мають спільну мету — забезпечення соціальної стабільності та культурного розвитку. Подальший розвиток законодавчого регулювання мовного питання має базуватися на поєднанні цих моделей.

Список використаних джерел:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Панасенко Н. Проблема формування державної мовної політики України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2008. Вип. 41. С. 317–328.
3. Fishman J. A. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective.
4. Горбулін В. П., Гончак Д. В. Нова інформаційна війна. Харків : Віват, 2024. 288 с.
5. Мова і війна: динаміка лінгвоциду в Україні : монографія / за заг. ред. О. Демської. Київ : Дух і Літера, 2024. 416 с.
6. Дворянин П. Я. Мовна проблематика в медійному дискурсі : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. 180 с.

***Рибалка Н.В., ст. викладач**
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

НАВЧАЛЬНІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Освітнє середовище сучасного світу стрімко змінюється, разом з цифровізацією всього, що оточує нас в реальності. Окреме прискорення поточних змін, звичайно, дав період пандемії і, по суті, миттєвий перехід всього навчального процесу в онлайн-формат [5].

Звичайно, нові виклики вимагають від вчителя гнучкості, здатності орієнтуватися та адаптуватися до реалій, що швидко змінюються. На жаль, зрозуміло, що безперервність методів навчання не буде повністю збережена сьогодні, а зусилля щодо викладання "як нас навчали" можуть призвести лише до ще більшого розриву між викладачами та студентами. Крім того, можливо, ці зміни приносять нам більше можливостей, ніж втрат, і вони стосуються двох аспектів, а саме:

- 1) Характеру взаємодії між студентом і викладачем;
- 2) Навчальних ресурсів та їх формату.

Класичний формат навчального процесу в минулому зводився до двох базових складових - заняття в аудиторії та домашні завдання. При цьому час занять використовувався для пояснення нового матеріалу, а домашнє завдання - для його фіксації і виконання численних вправ.

Ця двостороння структура також визначала діапазон професійної ролі вчителя, традиційно розташований у просторі між двома полюсами, який можна умовно описати як "надання матеріалу" і "тестування знань", а спосіб організації навчального матеріалу - підручник і робочий зошит.

Сьогодні обидві частини навчального процесу значною мірою змішані, пояснення матеріалу записуються вчителем на відео та розміщуються, наприклад, на власній платформі чи загальнодоступному сервері. Численні

цифрові алгоритми дозволяють студентам отримати негайний зворотний зв'язок у вигляді автоматичної перевірки виконаних завдань, а численні месенджери дозволяють залишати голосові повідомлення в асинхронному форматі. Учні більше не доводиться пристосовуватися до темпу пояснення обраного вчителем матеріалу, а вчитель, у свою чергу, може більше не витрачати час на рутинні перевірки і використовувати його для більш творчої і фундаментальної роботи.

Така різноманітність і доступність можливостей дозволяє робити процес навчання більш гнучким, адаптивним та індивідуально орієнтованим, але аби сформувати новий тип взаємодії між викладачем і студентом, безумовно, потрібно перебудовувати процес та використовувати асинхронні підходи.

Одним з важливих питань у цьому контексті є те, які ресурси доцільно використовувати, в яких пропорціях і для яких видів роботи. Щоб зрозуміти це, розглянемо більш детально регулярну структуру викладання іноземної мови.

1. Аудиторна робота:

- *Пояснення граматики.*

Протягом попередніх років одним із завдань будь-якого вчителя, в тому числі вчителя мови, було пояснення матеріалу. Однак, що стосується іноземних мов, ми всі знаємо, що таких пояснень, як правило, забагато, оскільки основне пояснення теорії мови - це одне, а спроба інтегрувати ці знання у живу мову, де кожен граматичний аспект має взаємодіяти з іншими всередині складного, багаторівневого контексту – інше.

Отже, не так важливо витрачати час на занятті на таке первинне пояснення. Логічніше один раз записати пояснення у відео з хорошою інфографікою, малюнками і прикладами і винести його за рамки роботи в аудиторії.

Також можна повністю відмовитися від власного пояснення і використовувати численні відео колег, серед яких є висококласні tutorials, записані як вітчизняними викладачами, так і носіями мови. У цьому випадку у студента завжди є можливість повернутися до пояснення, не у своїх заплутаних нотатках, а в якісно сформульованих і добре ілюстрованих матеріалах. Не кажучи вже про те, що студентам різних рівнів можна рекомендувати відео з різним ступенем складності та поступовості в подачі матеріалу.

На занятті ж, має сенс повернутися або, вірніше, звернутися до заданої граматики вже на наступному витку, у вигляді змодельованих діалогів, історій, інтерпретацій, роботи в парах та ін.

- *Лексика*

Численні суперечки щодо того, як правильно працювати з лексикою, які ведуться вже протягом багатьох років, призвели до двох полярно-протилежних тенденцій: з одного боку, існує думка, що слова взагалі не потрібно вчити «спеціально», досить просто щось читати, слухати і дивитися, і повноцінний словниковий запас сформується сам собою. З іншого боку, серед Інтернет-ресурсів із іноземних мов чи не найпопулярнішими є сайти та

додатки-тренажери, на яких практикується наймеханістичніший підхід до лексики, при якому слова заучуються поза їхнім зв'язком з темою, контекстом, розмовним середовищем, комунікативним завданням та ін.

Проте, жоден з цих екстремальних підходів не може бути ефективним сам по собі, оскільки, з одного боку, можна лише сформувати збалансовану лексику "природним шляхом" якщо ви не тільки живете, але й навчаєтеся в мовному середовищі протягом досить тривалого часу, З іншого боку - будь-який механічний підхід може бути застосований лише в дуже обмеженому діапазоні діяльності, пов'язана з конкретним завданням і не має універсального значення.

Однак так само, як і з граматикою, має сенс розділити роботу з лексикою на кілька етапів, де самостійно виконуються більш прості вправи з початкового оволодіння темою, включаючи використання вбудованих в платформу алгоритмів, різноманітні повторення і тести, згенеровані як в письмовій, так і в аудіо формі, і всі творчі, комунікативні завдання - в процесі усної, слухової взаємодії.

- *Робота з текстом*

При такому виді роботи все навпаки. Якісна робота з текстом передбачає багаторівневий аналіз, включаючи граматичні, лексичні та стилістичні особливості тексту. Його синтаксис, присутність автора та багато іншого. Крім того, за допомогою "retreating" з тексту хороший вчитель може скласти багато вправ, призначених для особистої взаємодії між учнями. Таким чином, ця частина роботи займає значну частину аудиторного часу.

- *Аудіювання*

На щастя, настали часи, коли нам стали доступні будь-які відтінки мови носіїв мови, коли можна користуватися нескінченним переліком оригінальних відео будь-якого формату, від навчальних, до мультиплікаційних та художніх фільмів.

Тут все залежить від власних інтересів викладача та студентів. І звичайно, має сенс включати аудіювання і в класну, і домашню роботу, при цьому в кожному випадку вирішуватимуться свої завдання. Зокрема, аудіювання, як і текст, є своєрідною основою для цілої серії усних завдань, обговорення, аналізу, діалогів та ін., доречних у рамках роботи у класі.

Отже, у випадку з іноземними мовами заняття в класі, практично вільні від будь-якої рутини, можуть бути повністю зосереджені на інтеграції всіх отриманих знань у конкретні навички усного та письмового мовлення, розуміння складного письмового та усного тексту та моделювання різноманітних комунікативних ситуацій.

2. Домашня робота

З усього вищесказаного вже очевидно, що сьогодні домашнє завдання іноземною мовою, його обсяг і різноманітність – це не просто форма контролю вже вивченого матеріалу, а повноцінна частина навчального процесу.

Крім того, у сучасній освітній філософії підхід під назвою "flipped classroom" вже давно встановлено, що передбачає набагато більшу

відповідальність і обізнаність студента порівняно з традиційним стереотипом про те, що студент іноді погано розуміючий і суворо контрольований об'єкт для передачі знань. Сьогодні учень є субєктом, який багато в чому самостійно обирає темп та інтенсивність вправ, кількість повторень і навіть обсяг матеріалу.

Роль викладача, в цьому плані, також змінюється – з єдиного джерела знань викладач сьогодні стає своєрідним провідником, допомагаючи студенту орієнтуватися в нескінченному океані інтелектуальних ресурсів, перевіряючи отримані студентом знання, контролюючи темпи просування і, звичайно ж, формуючи творче середовище на уроці.

Будь-який викладач рано чи пізно починає по-своєму оптимізувати методи роботи з предметом і учнями, спираючись на власний досвід і розуміння того, що робить процес навчання якісним і успішним. Ідеї для створення власних підходів, завдань і матеріалів зазвичай супроводжують нас протягом всієї нашої кар'єри і призводять до створення підручників, посібників, лекцій або навчальних платформ з підсумком професійного досвіду в найбільш відповідному форматі сьогодні [1].

Навчальна платформа може виглядати як інтерактивний онлайн-підручник для роботи над різними аспектами мови. Формати підручників з класичної мови можна розділити на кілька основних типів – підручники з граматики, лексичні підручники та комплексні підручники для використання в класі. Останні, як правило, утворюють ряд і пропонують поступове просування від простіших рівнів до більш складних. Крім того, існують більш вузькоспрямовані навчальні матеріали та посібники, спрямовані на освоєння окремих комплексів у межах певного аспекту, таких як фразові дієслова чи ідіоми.

Функціонал онлайн-платформи дозволяє створити єдиний сервіс, в рамках якого можна побудувати будь-який з перерахованих вище варіантів організації матеріалу з перехресними посиланнями і внутрішніми переходами. Кожен користувач може створити власний план уроку або отримати доступ до того, що вже розміщено на платформі у відповідному розділі.

Другою відмінною рисою цього формату є його комбіновані можливості. На платформі існує алгоритм рандомізованого змішування завдань, а це означає, що вправи для однієї граматики або лексики можна виконувати самостійно кілька разів, отримуючи щоразу інший набір запитань і поєднуючи їх із вправами для будь-яких інших тем. Так, наприклад, тест з однієї граматики або лексики у всіх учнів буде змішуватися по-різному, утворюючи кілька варіантів. А при необхідності повторювати різні теми з різними учнями, викладач може сформувати будь-які мікси з існуючого набору завдань [2; 3].

Нарешті, ще однією перевагою такого сервісу є особисті кімнати учня і викладача, що відображають весь прогрес навчання і досягнуті результати.

Всі ми пам'ятаємо, що граматичні вправи та словникові диктанти є невід'ємною частиною мовної освіти і тут стають незамінними онлайн-

сервіси і платформи, які повністю звільняють викладача від рутинних перевірок, а студентам набагато цікавіше виконувати їх у інтерактивному форматі. Всі ж завдання, виконані студентом, автоматично перевіряються, а потім відображаються в особистому кабінеті викладача, так що він бачить дату виконання завдання, кількість правильних відповідей, і може відкрити повний екран завдання, щоб переглянути характер помилок. В особистому кабінеті студента, викладач може залишити й будь-які коментарі, а також посилання на наступні завдання, які можуть бути загальними для всієї групи або окремими для кожного студента. Зі свого боку, студент бачить не тільки власну статистику виконаних завдань і допущених помилок, але і порівняльну статистику своїх результатів з результатами інших користувачів, що додає процесу навчання конкуренції і робить його більш азартним [4].

Підсумовуючи все хочеться сказати, що найближчим часом такі онлайн-платформи можуть стати невід'ємною частиною навчального процесу всюди, адже вони роблять роботу як викладача, так і студента компактною, різноманітною та прозорою. Методи моніторингу та аналізу результатів дозволяють спостерігати за прогресом кожного окремого учня і більш тонко вибудовувати маршрут його просування, виходячи з його характерного темпу, базового рівня, здібностей та інших критеріїв.

Нарешті, доступність таких сервісів створює можливості для спільної бази даних, яку можна редагувати і розширювати в будь-який час. Таким чином, з одного боку, формується єдина концепція навчального плану, а з іншого - вона стає достатньо гнучкою і адаптованою, щоб реагувати на індивідуальні можливості різних учнів, звільнити значну частину часу занять для творчих та комунікативних завдань і вільного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Коневщинська О.Е. Сучасні засоби Інтернет доступу та освітні платформи в е-навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. №44. 2014. С. 33-41.
2. Коневщинська О.Е. Мережні технології як складова інформаційно-освітнього середовища навчального закладу. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. №4. 2015. С. 9-11.
3. Литвин А.В. Розвиток електронного навчання компанією Microsoft: від локальних технологій до хмарних сервісів. *Новітні комп'ютерні технології*. Спецвипуск «Хмарні технології в освіті». №13. 2015. С. 264-268.
4. Морзе, Н. В., Вембер, В. П. Цифрові освітні технології в умовах трансформації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 75(1). 2020 С. 1–15.
5. Опанасюк Ю.В. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти. *Вища освіта України*. №11. 2016. С. 49-53.

*Удовіченко Г.М., к.пед.н., доцент
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

АНТОНІМІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД В ПРОЦЕСІ МІЖМОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЗМІСТУ

Проблема антонімічного перекладу посідає важливе місце у сучасних перекладознавчих дослідженнях, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями досягнення семантичної адекватності та функціональної відповідності між текстом оригіналу і текстом перекладу. У межах перекладознавства антонімічний переклад розглядається як один із продуктивних способів подолання структурно-семантичних розбіжностей між мовами, що виникають у процесі відтворення змісту вихідного тексту засобами мови перекладу. Необхідність застосування такого типу трансформації зумовлюється тим, що буквальне відтворення змісту окремих мовних одиниць нерідко суперечить нормам цільової мови або призводить до втрати природності й стилістичної відповідності перекладного висловлення.

Теоретичні засади дослідження антонімічного перекладу висвітлено у працях українських перекладознавців, зокрема І. Корунця, Л. Науменко, Т. Некряч, Р. Зорівчак та інших дослідників, які розглядали перекладацькі трансформації як важливий механізм досягнення еквівалентності між текстами різних мов. У їхніх працях антонімічний переклад визначається як різновид складної лексико-граматичної трансформації, що передбачає зміну полярності висловлення за збереження його змістового інваріанта. Подальші дослідження цієї проблематики спрямовані на уточнення типології антонімічних трансформацій та визначення умов їх функціонування у різних видах перекладу.

Однією з граматичних трансформацій, репрезентованих в українській версії роману «Диво» є **антонімічний переклад**. У межах сучасних перекладознавчих студій його трактують як «різновид складної лексико-граматичної трансформації, що реалізується шляхом інверсії полярності висловлення, тобто заміни ствердження запереченням або, відповідно, заперечення ствердженням» [1]. Реалізація такої трансформації передбачає антонімічну заміну окремих елементів вихідної конструкції в мові перекладу, що зумовлено необхідністю досягнення семантичної адекватності за наявності формально-структурних чи стилістичних обмежень цільової мови.

Л. Науменко виділяє три різновиди антонімічного перекладу: негативацію, позитивацію та анігіляцію [2].

В українському перекладі роману «Диво» домінантною є трансформація **негативації**. Її сутність полягає у відтворенні лексеми, що в оригінальному тексті не містить заперечної семи, шляхом використання в мові перекладу одиниці або конструкції з експліцитно вираженим запереченням [2, с. 15]. Застосування такої трансформації сприяє досягненню мовної природності та комунікативної повноцінності перекладного тексту.

У словах та словосполученнях: *the weather* – **непогода**, *the rough seas* – **непривітне море**, *slowly* – **неснішно**, *stiff price* – **непомірна ціна**, *comfortable* – **невимушено**, *hated* – **ненавидів**, *few words* – **небагатослівний**, *fitfully* – **неспокійно**, *older man* – **немолодого чоловіка**, *under construction* – **недобудований**, *a small sailboat* – **невеличкий вітрильник** [6; 4] заперечення реалізується через префікс **не-**.

Наступні приклади: *kept his own counsel* – **не** розкривав своїх особистих таємниць, *but rarely feelings* – але **не** почуттями, *watching their course* – **не** спускаючи очей з їхнього курсу, *crossed him* – **не** догодив йому, *could hardly wait* – **не** міг чекати, *much easier* – **не** таким важким, *he had ever dreamed of* – про який він і **не** мріяв, *hated talking* – **не** любив розмовляти, *very different* – зовсім **не** так [6; 4] демонструють реалізацію негативації за допомогою негативної частки **не**.

Позитивація – процес, у межах якого «лексична одиниця з експліцитно вираженою семою заперечення відтворюється в перекладі за допомогою слова або словосполучення, позбавленого заперечного семантичного компонента» [2, с. 15] – представлені в перекладі роману прикладами анулювання заперечних афіксів **-less** та **in-**: *endless imagination* – **багатющу увагу**, *incisive* – **сувору** [6; 4].

Анігіляцію демонструє наступний приклад з роману: *didn't disagree with that opinion* – **був готовий підтвердити цю думку** [6; 4].

Варто зауважити, що антонімічний переклад характеризується контекстуальною зумовленістю та активно використовується в перекладацькій практиці, оскільки надає перекладачеві розширені можливості для мовної варіативності й вибору оптимальних засобів відтворення змісту.

Отже, аналіз українського перекладу роману «Диво» засвідчує активне використання антонімічного перекладу як однієї з ефективних лексико-граматичних трансформацій. Його застосування зумовлене прагненням перекладача досягти семантичної точності та стилістичної природності тексту перекладу, враховуючи особливості мовної системи української мови.

У процесі дослідження встановлено, що найбільш репрезентованим різновидом антонімічної трансформації у перекладі є негативація, яка реалізується переважно через використання префікса **не-** або негативної частки **не**. Значно рідше трапляються випадки позитивації, що передбачають усунення заперечного семантичного компонента, а також поодинокі приклади анігіляції, у межах якої зміст висловлення відтворюється за допомогою лексеми чи конструкції з протилежною семантичною полярністю.

Таким чином, антонімічний переклад у досліджуваному тексті виконує важливу функцію забезпечення семантичної еквівалентності та комунікативної адекватності перекладу. Його використання свідчить про гнучкість перекладацьких рішень і демонструє здатність перекладача адаптувати зміст оригіналу до норм і стилістичних можливостей української мови, зберігаючи при цьому змістовий інваріант вихідного тексту.

Список використаних джерел:

1. Голуб О. М., Фоменко В. І. Роль антонімічного перекладу у перекладі художніх текстів. *Молодий вчений*. № 2(42). 2017. С. 368–371
2. Науменко Л. П., Гордєєва, А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2011. 138 с.
3. Сергєєва О. В. Використання антонімічного перекладу при передачі фразеологічних одиниць з англійської мови на українську. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Вип. 19. 2020. С. 47–49
4. Стіл Д. Диво: Пер. з англ. та передмова Є. Кононенко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. 176 с.
5. Ясногурська М. Специфіка українського антонімічного перекладу (на прикладі англomовного художнього твору). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Вип. 8. 2018. С. 133–136
6. Steel D. *Miracle*. New York: Random House Inc., 2005. 158 p.

Федорова І.В., доктор філософії, старший викладач
Одеський державний аграрний університет,
м. Одеса, Україна

МОВНА ПІДГОТОВКА АГРАРІЇВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний етап розвитку української аграрної вищої освіти відбувається в умовах глибоких суспільних трансформацій, воєнних викликів та активного євроінтеграційного поступу держави. Кризові умови функціонування освітнього простору зумовлюють нові організаційно-методичні рішення. Основне завдання яких – це спрямованість на забезпечення якості підготовки фахівців, формування їхньої професійної мобільності та громадянської свідомості [2;5]. Особливого значення набуває інтеграція міжпредметних зв'язків як ефективного засобу підвищення мотивації здобувачів освіти та формування цілісного світогляду [3].

Для здобувачів вищої освіти аграрного спрямування вивчення іноземної мови є не лише складовою загальної професійної підготовки, а й стратегічним інструментом інтеграції в європейський та світовий науково-освітній простір [4;5]. Аграрний сектор України традиційно є одним з ключових у структурі національної економіки. В умовах євроінтеграції його роль посилюється через необхідність відповідності стандартам Європейського Союзу, участі у міжнародних грантових програмах, академічній мобільності та професійній комунікації з іноземними партнерами. Відтак іншомовна компетентність майбутнього аграрія стає чинником його конкурентоспроможності.

У кризових умовах організація освітнього процесу потребує гнучкості, цифровізації та методичної інтеграції [1;2]. Саме міжпредметні зв'язки

дозволяють оптимізувати навчальне навантаження, уникнути фрагментарності знань та забезпечити їх прикладну спрямованість [3]. Поєднання освітньої компоненти «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» з дисциплінами «Історія української державності» та «Україна – Євросоюз» створює підґрунтя для формування інтегрованого освітнього простору.

Освітня компонента «Історія української державності» формує у здобувачів розуміння історичних витоків національної ідентичності, державотворчих процесів та ролі освіти в суспільному розвитку. Використання історичних матеріалів у процесі вивчення іноземної мови (переклад документів, аналіз міжнародних договорів, презентації про державотворчі етапи) сприяє розвитку не лише мовних, а й аналітичних компетентностей. Наприклад, опрацювання англomовних джерел про аграрні реформи або європейську підтримку України дозволяє поєднати історичний і професійний контекст.

Освітня компонента «Україна – Євросоюз» безпосередньо пов'язана з формуванням європейського світогляду, знань про інституції ЄС, спільну аграрну політику (CAP), екологічні стандарти та принципи сталого розвитку. Інтеграція змісту цієї дисципліни з вивченням іноземної мови створює можливість моделювання реальних професійних ситуацій: підготовки проєктних заявок, аналізу європейських нормативних документів, участі в рольових іграх «міжнародні переговори», «презентація аграрного стартапу для європейських партнерів» тощо.

Методично доцільним є використання таких форм роботи:

- інтегровані практичні заняття з елементами CLIL (Content and Language Integrated Learning);
- міждисциплінарні проєкти;
- кейс-метод із використанням матеріалів ЄС;
- проблемно-орієнтоване навчання;
- цифрові платформи для спільної роботи (онлайн-презентації, міжнародні вебінари).

У кризових умовах (дистанційне або змішане навчання, психологічна напруга, обмежені ресурси) міжпредметна інтеграція виконує також стабілізаційну функцію. Вона сприяє усвідомленню студентами цінності власної професії у контексті відбудови держави, формує відповідальність і мотивацію до навчання. Поєднання мовної підготовки з осмисленням історичних і європейських процесів допомагає здобувачам бачити перспективу власної участі в інтеграційних трансформаціях країни.

Особливої ваги набуває формування таких компетентностей:

- комунікативної (здатність вести професійний діалог іноземною мовою);
- громадянської (усвідомлення ролі аграрного сектору у державотворенні);
- європейської (розуміння принципів функціонування ЄС);
- міжкультурної (готовність до співпраці в міжнародному середовищі).

В умовах цифрової трансформації освіти особливої ваги набуває практична участь здобувачів вищої освіти у міжнародних ініціативах, спрямованих на розвиток цифрових компетентностей. Здобувачі вищої освіти Одеського державного аграрного університету взяли участь у міжнародному хакатоні DigiEduHack 2025, який об'єднав молодь, викладачів і дослідників навколо ідеї переосмислення освіти в епоху цифрових навичок. Ініціатива реалізується за підтримки Європейської Комісії та корелює з новою європейською стратегією «Союз навичок» (березень 2025 р.), спрямованою на розвиток технічних, цифрових і міжособистісних компетентностей молоді. У цьому контексті цифрові навички та STEM-компетентності визнаються базовими для сучасного фахівця. Участь здобувачів аграрного профілю в DigiEduHack 2025 демонструє: інтеграцію мовної підготовки з цифровими технологіями (робота з англomовними ресурсами, презентація проєктів міжнародній аудиторії); реалізацію міжпредметних зв'язків між ОК «Іноземна мова», ОК «Історія української державності», ОК «Україна – Євросоюз»; формування європейської громадянської ідентичності через усвідомлення ролі України в спільному цифровому просторі; розвиток навичок критичного мислення, командної роботи, креативності та відповідального використання штучного інтелекту [6]. Особливої актуальності це набуває в кризових умовах, коли освітній процес потребує гнучких цифрових рішень, подолання бар'єрів доступу до інфраструктури та підвищення інноваційності викладання. Саме через участь у міжнародних цифрових ініціативах здобувачі не лише опановують професійні компетентності, а й набувають досвіду інтеграції України до європейського освітнього простору.

Таким чином, участь здобувачів ОДАУ у DigiEduHack 2025 є практичним прикладом реалізації міжпредметного підходу, що поєднує мовну підготовку, євроінтеграційний контекст та цифрову трансформацію аграрної освіти.

Відповідно інтеграція освітніх компонент «Іноземна мова», «Історія української державності» та «Україна – Євросоюз» відповідає сучасним науково-методичним вимогам організації освітнього процесу в кризових умовах. Вона забезпечує не лише підвищення якості мовної підготовки здобувачів аграрного профілю, а й формування їхнього цілісного світогляду, професійної і громадянської зрілості.

Міжпредметні зв'язки в такому форматі стають не допоміжним, а системоутворюючим чинником освітнього процесу, що поєднує національну історичну традицію, сучасні європейські орієнтири та професійну підготовку майбутнього фахівця аграрної галузі. В умовах кризи саме така інтегрована модель навчання сприяє збереженню якості освіти, її гуманістичної спрямованості та відповідності стратегічному курсу України на європейську інтеграцію.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика : монографія. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2021. 284 с.

2. Гриневич Л., Морзе Н., Бойко М. Освіта в умовах кризи: виклики та механізми забезпечення якості. Освітологічний дискурс. 2022. № 3 (38). С. 7–21.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ : Педагогічна думка, 2010. 520 с.
4. Концепція розвитку англійської мови в університетах України. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 05.03.2026)
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua>
6. Міжнародний хакатон DigiEduHack 2025. URL: <https://digieduhack.com/about> (дата звернення 05.03.2026)

*Чайка А.С., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: Дугінець Г.В., д.е.н., професор
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ЧОМУ ДЕЯКІ ЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ ЗНИКАЮТЬ І ЩО З ЦИМ РОБЛЯТЬ

Зазвичай, коли говоримо про європейські мови, то на думку відразу спадають три найрозповсюджені мови: англійська, німецька чи французька. Але в Європі дуже багато інших мов, які поступово зникають через відсутність достатньої кількості носіїв. За даними ЮНЕСКО у світі щорічно зникає близько 9 мов [1]. І в цій науковій роботі буде досліджено чому ці процеси відбуваються та проаналізовано дії ЄС щодо їх збереження.

Мова – це не просто засіб для комунікації, вона є базовою основою ідентичності народу, «екслібрисом сукупності знань кожного етносу та його історичного поступу» [2, с. 90]. Як зазначає дослідниця М. Ткачівська, «елімінація мов і культур на межі ХХ-ХХІ століть стала однією із найнебезпечніших тенденцій втрати ідентичності багатьох етносів». Відповідно, втрата мови веде до зникнення знань та унікальної культури, що формувалися століттями. Найяскравішим прикладом мови, що зникає є шотландська гельська. Попри тисячолітню історію на території Шотландії, мова багато часу витіснялася англійською. Хоча уряд Шотландії ухвалив Gaelic Language (Scotland) Act в 2005 році, згідно з яким, проголосив мету становлення гельської мови як офіційної, але повне юридичне визнання відбулося лише 30 листопада 2025 року з набуттям чинності Scottish Languages Act 2025, який офіційно закріпив гельську як державну мову Шотландії [3, 4]. Станом на 2022 рік, кількість носіїв гельської сягає близько 69 701 осіб [11]. Попри офіційне визнання статусу, мова залишається монетарною, бо носії користуються переважно англійською в усіх сферах [5]. Іспанія має подібну ситуацію з баскською та каталонською мовами. Ці мови за правління диктатора Франсиско Франко були під тиском гноблення та були заборонені від використання у сфері освіти та культури [6, с. 18-26].

Процес глобалізації, який став особливо помітним у другій половині XX - на початку XXI століття, став однією з головних причин зникнення багатьох мов. У своїй роботі «Глобалізація: мовний аспект» Кургузов А. О. зазначає, що розвиток телекомунікацій призвів до того, що більшість мов світу були витіснені шістьма мовами домінантами [7]. Прикладом є Королівство Данія. В державі існує загроза, що датська мова зникне в результат переважаючої англійської в бізнесі, освіті та державних установах [8].

Також причиною зникнення мови є не бажання молоді спілкуватися державною. Тобто молоді люди обирають мову більшості, яка відкриває більші та кращі можливості для навчання та побудови кар'єри. У Латвії велику популярність мають російська та англійська саме це стане причиною скорочення латиськомовного населення [9].

Міграційні процеси дуже сильно впливають на зменшення кількості носіїв. Наприклад, масова міграція до Західної Європи, а це понад 20 мільйонів осіб у другій половині XX століття, призвела до змін у мовному середовищі та помітному посиленні конкуренції між мовами [7].

З метою зниження ризиків зникнення мов ЄС сформувало низку методів врегулювання міжетнічних та міжкультурних відносин. Оскільки не має єдиного механізму реагування, підходи передбачають різні принципи та засоби захисту мов. Перший- загальний. Він передбачає право людини самостійно обрати мов спілкування (право людини на самовизначення). Другий- функціональний, тобто форма збереження культурної спадщини [10]. ЄС використовує фінансові та юридичні інструменти для підтримки різноманіття мов. Прикладом фінансової допомоги є такі проєкти як «Erasmus+», «Креативна Європа» та «Горизонт Європа», на які виділяються кошти для вивчення, перекладу та цифровізації мовної спадщини. Також для подовження життя мовам створюються двомовні школи. Шотландія, як приклад, на розвиток шкіл із викладанням гельської мовою спрямувала £35,7 млн (2024-2025). Схожі моделі діють в Уельсі та Фінляндії. Окремим регіональним мовам, каталонська та баскська, набувають статусу «співофіційних», тобто надається дозвіл вести документацію та спілкування в рамках інституцій ЄС [10]. Ще одним інструментом захисту є Європейська хартія регіональних мов (1992). Вона захищає історичні, регіональні та нетериторіальні мови як спільну культурну спадщину, не зачіпаючи статус офіційних мов. На сьогоднішній день документ ратифіковано в 25 країнах-членах ЄС.

Отже, мовнерізноманіття – ключовий аспект культурної спадщини Європи, її занепад призводить до втрати унікальних традицій, знань та історії. Як показує європейський досвід, державне регулювання може врятувати мову від абсолютного знищення.

Список використаних джерел:

1. Половина мов світу може зникнути до кінця століття – ЮНЕСКО. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/polovina-mov-svitu-mozhe-zniknuti-dokintsja-stolittja-junesko-1039777.html>

2. Ткачівська, М. (2014). Елімінація мов і культур як результат глобалізаційних процесів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», (Вип. 48), 291-294.
3. Gaelic Language (Scotland) Act 2005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2005/7>
4. Scottish Languages Act 2025. URL: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2025/10>
5. Лемещенко-Лагода, В. В., & Лемещенко-Лагода, В. В. (2021). Мови на межі зникнення: шотландська гельська.
6. Мінгазутдінов, І. О., & Мінгазутдінова, Г. І. (2025). Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Етнорелігійний вимір міжнародної безпеки». Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин.
7. Кургузов, А. О. (2006). Глобалізація: мовний аспект. Культура народів Причорномор'я, (86), 132-136.
8. DF proposes to limit English in research, education and public sector. URL: <https://cphpost.dk/2025-05-15/news/politics/df-proposes-to-limit-english-in-research-education-and-public-sector>
9. Latvian Ministry of Education proposes replacing Russian language with EU languages in schools. URL: <https://bnn-news.com/latvian-ministry-of-education-proposes-replacing-russian-language-with-eu-languages-in-schools-240199>
10. Кресіна, І. О. (2023). Міжнародно-правові засади диференційованої мовної політики в Європі. Актуальні проблеми політики, 117.
11. Allan Comments On Gaelic Results 2022 Census. URL: <https://www.alasdairallan.scot/news/768-allan-comments-on-gaelic-results-2022-census>

Morozova D., Bachelor Degree student
Scientific advisor: Herasymenko O. Yu., PhD, Associate Professor
Kryvyi Rih National University,
Kryvyi Rih, Ukraine

AI INTEGRATION INTO THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES LEARNING

Artificial intelligence is a computer system that can do some things similar to what people do: learn, correct its own mistakes, and solve difficult tasks. In recent decades, artificial intelligence has started to be widely used in education, especially in language learning.

Due to speech recognition and language processing technologies, many useful tools for learning foreign languages have appeared. These can be AI chatbots or mobile apps, for example Duolingo, ChatGPT, and Grammarly. They help students practice vocabulary, grammar, and pronunciation, and make learning easier and more convenient.

AI applications for speaking practice give students feedback on their pronunciation, fluency, grammar, and vocabulary. Studies show that students generally have a positive attitude toward these tools.

The most effective results were seen when AI applications were combined with social interaction online [4]. Students who practiced speaking with AI and at the same time communicated with classmates and teachers online spent almost twice as much time practicing and achieved much better results than those who used AI without interaction.

Students also said that the most valuable thing for them was personal feedback from the teacher about their audio recordings [1]. AI applications for speaking practice help students improve their pronunciation, speaking speed, grammar, and vocabulary. They can listen to how a student speaks and give feedback – showing where there are mistakes or what can be improved.

Studies show that students generally have a positive attitude toward these tools. The best results appear when AI is combined with online communication with classmates or teachers [3]. Students who practiced speaking with AI and at the same time interacted with others online spent almost twice as much time practicing and achieved better results than those who used AI alone.

At the same time, the most valuable thing for students was personal feedback from the teacher, especially when the teacher listened to their audio recordings and explained what exactly should be corrected.

ChatGPT as an AI tool helps students get quick feedback on the structure of their text, the logic of ideas, grammar, and vocabulary. A student can write a text and immediately see suggestions about what should be corrected or improved.

Experiments show that students who studied with the help of ChatGPT improved their writing skills more than those who used only traditional methods. The improvement was seen in different areas: text structure, coherence, grammar, and vocabulary [2].

The use of AI also helps reduce anxiety when students do writing tasks and increases motivation to learn. Many students describe ChatGPT as a “personal tutor” that is available at any time.

Both studies show the same conclusion: AI tools significantly increase students’ motivation to learn a language. Fast feedback, personalized suggestions, and an interactive format create a more comfortable and interesting learning environment.

In these conditions, students become more involved in the learning process, spend more time practicing, and are more willing to continue learning the language in the future.

Despite all the benefits, researchers also point out some risks of using AI. Relying too much on these tools can slow down the development of students’ own critical thinking. In written work, there is also a risk of plagiarism.

Moreover, it is still unclear how long the results of AI-supported learning last — whether improvements stay after the course ends, when students no longer have constant AI support.

For this reason, researchers emphasize that artificial intelligence works best not on its own, but together with human interaction - when students also get help from a teacher or communicate with their classmates.

References:

1. Klimova, B., Pikhart, M., Al-Obaydi, L. H. (2024). Exploring the Potential of ChatGPT for Foreign Language Education at the University Level. *Frontiers in Psychology*. Vol. 15. P. 12. Available at: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1269319>
2. Moorhouse, B. L., Wan Yim, H. (2024). Exploring the Application of ChatGPT in ESL/EFL Education and Related Research Issues: A Systematic Review of Empirical Studies. *Smart Learning Environments*. Available at: <https://doi.org/10.1186/s40561-024-00342-5>
3. Song, C., Song, Y. (2023). Enhancing Academic Writing Skills and Motivation: Assessing the Efficacy of ChatGPT in AI-Assisted Language Learning for EFL Students. *Frontiers in Psychology*. Vol. 14. P. 126. Available at: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1260843>
4. Zou, B., Guan, X., Shao, Y., Chen, P. (2023). Supporting Speaking Practice by Social Network-Based Interaction in Artificial Intelligence (AI)-Assisted Language Learning. *Sustainability*. Vol. 15. № 4. P. 287. Available at: <https://doi.org/10.3390/su15042872>

Petrova A.M., Master's Degree Student

Scientific supervisor: Ostapenko S.A., PhD in Education, Associate Professor

Kryvyi Rih National University,

Kryvyi Rih, Ukraine

PECULIARITIES AND CHALLENGES OF MILITARY TERMINOLOGY TRANSLATION

The development of society, scientific and technological progress, and the broadening of people's worldview lead to the emergence of new words. Technological improvements and the development of culture and art are incentives for the emergence of «special» words in the relevant field. Their emergence occurred at different historical times in all language groups, regardless of the political system or level of development [3]. A **term** is a word or phrase that denotes a clearly defined special concept of any branch of science, technology, art, social life, etc. [4].

The relevance of this study is due to the growing role of military discourse in international communication and the constant updating of the English-language military nomenclature. Accuracy, unambiguity and normativity of terms transmission are critical for the translator, because errors or variability of counterparts can distort the content of orders, reports or analytical materials. Thus, the analysis of established and latest methods of military term units rendering into

Ukrainian is necessary both for the theory of term studies and for the practice of professional translation.

Scientists distinguish the following methods of translating terms: lexical equivalent; transcoding (transliteration/transcription); calquing; descriptive translation (explication); inversion; concretization/generalization.

The most frequent approach to translating military terminology is **lexical equivalent**. This technique involves using a codified and established equivalent that completely coincides with the meaning of the English term and is established in the military norm. These are units that have clearly formed Ukrainian names without the need for structural transformations or semantic clarifications. This group includes the **names of weapons** (*machine gun* – кулемет, *surface-to-air missile* – ракета «поверхня-повітря», *M777 howitzer* – гаубиця M777, *hardkill weapon* – зброя безпосереднього ураження, *hardpoint* – вузол підвіски озброєння); **military units** (*personnel* – особовий склад, *illegal armed group* – незаконне збройне формування, *naval task force* – оперативне з'єднання ВМС, *wardroom* – офіцерська кают-компанія); **actions** (*hasty attack* – атака з ходу, *stand-down* – відбій, *standard operating procedure* – стандартна операційна процедура, *achieve fire superiority* – створити вогневу перевагу); and **typical military processes** (*visual observer* – візуальний спостерігач, *Osprey Body Armour* – система індивідуального бронезахисту, *gap-filling radar* – радіолокаційна станція перекриття мертвих зон). [2; 5] Such counterparts ensure the unambiguity and stability of the terminology system and do not require additional interpretation.

The next method is **transcoding**. This method is used when the term has no established Ukrainian counterpart or when preserving the original form is important for recognizability and unambiguity. The essence of the technique is to reproduce the foreign-language form using Ukrainian spelling or phonetic transcription, sometimes with partial incorporation of elements of the original spelling. Such units most often belong to the **nomenclature** (*1 UP* – один рівень командування вище, *2 UP* – два рівні командування вище, *1st Lieutenant* / *1LT* – перший лейтенант, *2nd Lieutenant* / *2LT* – другий лейтенант, *4GW* – війна четвертого покоління, *D-Day* – умовне позначення дня початку операції); **marking of weapon samples** (*M777 howitzer* – гаубиця M777, *Javelin* – ПТРК *Javelin*, *Stinger* – ПЗРК *Stinger*, *HIMARS* – РСЗВ *HIMARS*, *AGM-88 HARM* – протирадіолокаційна ракета *AGM-88*); **marking of military equipment and technical complexes** (*TRML-4D radar* – мобільний радар *TRML-4D*, *MQ-9 Reaper* – БПЛА *MQ-9 Reaper*, *Bayraktar TB2* – ударний БПЛА *Bayraktar TB2*, *M109 Paladin* – САУ *M109 Paladin*;) or **names of systems/centers and organizations** (*Osprey Body Armour* – *Osprey* / *Osprey Body Armour*, *ACH* / *Advanced Combat Helmet* – шолом *ACH*, *MSIAC* – Інформаційно-аналітичний центр безпеки боєприпасів *MSIAC*, *NATO* – *NATO*, *CENTCOM* – Центральне командування США *CENTCOM*). [2; 5]

Calquing. This method involves a component-by-component reproduction of the structure of the original term, while adhering to the rules of Ukrainian word formation, word order, and compatibility. It is appropriate when the direct transfer

of the model does not contradict Ukrainian norms and allows the accuracy of the wording to be preserved. Calques are particularly common in complex, multi-component names of **weapons** (*surface-to-air missile* – ракета «поверхня-повітря», *hardkill weapon* – зброя безпосереднього ураження, *electromagnetic bomb (e-bomb)* – електромагнітна бомба, *stand-off weapon* – зброя далекої дії); **processes** (*personal protective equipment* – засоби індивідуального захисту, *standard operating procedure* – стандартна операційна процедура, *personnel decontamination station* – пункт санітарної обробки особового складу, *personal reconnaissance* – особиста розвідка), and **tactical concepts** (*named area of interest* – визначена зона розвідки, *visual line of sight* – візуальна лінія видимості, *zone of action* – смуга бойових дій, *zone of advance* – смуга наступу, *zone of certain damage* – зона безсумнівного ураження) [2; 5], where each element has its own semantic function. That is why such forms are easily adapted to Ukrainian professional speech and preserve the logic of the original structure. More examples of calquing: *surface-to-air missile* – ракета «поверхня-повітря», *full-scale war* – повномасштабна війна, *standard operating procedure* – стандартна операційна процедура, *visual line of sight* – візуальна лінія видимості, *named area of interest* – визначена зона розвідки, *hardstand* – місце стоянки з твердим покриттям, *belt-fed* – зі стрічковою подачею патронів *border of battle* – бойовий порядок, *point of contact* – контактний пункт / контактна особа, *request for information* – запит на інформацію, *peace support operation* – операція з підтримання миру, *joint task force* – спільне оперативне угруповання, *cyber warfare* – кібервійна [2; 5]

Descriptive translation (or explication) is used when the Ukrainian term is not yet established or when a literal translation does not provide the required accuracy. Its essence is to create a short explanatory construction that reveals the meaning of the source unit and makes it understandable in a professional context. Explication is especially appropriate for **new technical concepts, specialized processes, or narrow notions** (*jammer-carrying drone* – дрон із передавачем перешкод, *CW jamming* – постановка перешкод безперервними коливаннями, *deep articulation* – глибоке ешелонування) [2; 5], which have not yet been codified in Ukrainian dictionaries. This group also includes: *beam rider missile* – ракета, що наводиться за променем, *generating-type munition* – боєприпаси тліючого типу, *jamming unmanned aircraft system* – безпілотна авіаційна система постановки перешкод, *wardroom* – офіцерська кают-компанія, *Vector* – засіб доставляння / наводити (за контекстом), *conventional takeoff & landing* – горизонтальний зліт і посадка, *go point* – пункт висадки десанту. [2; 5]

Inversion is a method that involves changing the order of components in accordance with Ukrainian syntactic norms without changing the semantics of the term. Inversion is used where the English structure is unnatural for Ukrainian or violates the typical order of dependencies in a phrase. Examples are: *standard route* – основний маршрут та *visual observer* – візуальний спостерігач. [2; 5]

Concretization and generalization. These techniques adjust the semantic scope of a term when the direct correspondence is either too broad or, conversely,

too narrow. Concretization clarifies the meaning of the equivalent (as in *3-D radar* – *трикоординатна РЛС*, where the type of station is specified), while generalization avoids excessive detail if it is not relevant to the Ukrainian context. This group includes: *electromagnetic environment* – *електромагнітне середовище* (generalization, marked as EMC), *Vector* – *курс або вектор* (selection by field of application), *bearing* – *азимут, пеленг* or *напрямок* (depending on the genre of the document), *belligerent* – *сторона, що воює* або *учасник конфлікту* (semantic clarification according to the situation), *weaponry* – *озброєння* (generalization for a large group of weapons), *combat vehicle* – *бойова машина* (generalization for all types of equipment), *strike group* – *ударне угруповання* (specification depending on the context of the operation), *operational area* – *район операції* (generalization to avoid excessive detail), *intelligence asset* – *розвідувальний засіб* (specification according to function), *airframe* – *планер літака* (specification of the technical part), *security measures* – *заходи безпеки* (generalization to denote a broad group of actions), *countermeasures* – *засоби протидії* (generalization), *fire support* – *вогнева підтримка* (specification of the method of application of fire), *command element* – *орган управління* (generalization). [2; 5]

As can be seen, lexical equivalents prevail, which confirms the high degree of codification of basic military nomenclature; at the same time, **single-component** and **established terms** are mostly reproduced through ready-made equivalents (*machine gun* – *кулемет*, *personnel* – *особовий склад*), whereas **multi-component units** are more often translated by calquing or explication, as they require component-by-component preservation of structure or disclosure of content (*surface-to-air missile* – *ракета «поверхня-повітря»*, *data acquisition and recording system* – *система отримання та реєстрації даних*). Transcoding mainly covers **nomenclature names** and **markings of systems/models of equipment** where the form has identification value (*M777 howitzer*, *TRML-4D radar*), and semantic shifts (concretization/generalization) are used specifically to coordinate terms with the norms of Ukrainian military discourse and avoid polysemy.

The study confirms that effective reproduction of military terminology requires a comprehensive approach that combines the theoretical foundations of terminology and practical translation techniques aimed at ensuring the unambiguity, consistency, and normativity of military terminology in the Ukrainian language.

References:

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (6). С. 126–128
2. Англо-український військовий словник : 20 000 слів та словосполучень / упорядник Олеся Кришчевич. Ужгород: РІК-У, 2023. 275 с.
3. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2013. Вип. 10. С. 96–102

4. Термін. Тлумачення із «Словника української мови». URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD>.
5. English-Ukrainian military dictionary: англо-український військовий словник / Упор. Ukrop Austria. 2025. URL: <https://english-military-dictionary.org.ua/>.
6. Kočote I., Smirnova T. Aspects of military-related text translation from English into Latvian. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016. Vol. 231. P. 107–113.